İNSANCIL

AYLIK
KÜLTÜR
SANAT
DERGİSİ

YIL 5 SAYI 49 KASIM 1994 35.000.- TL. (KDV DAHİL)

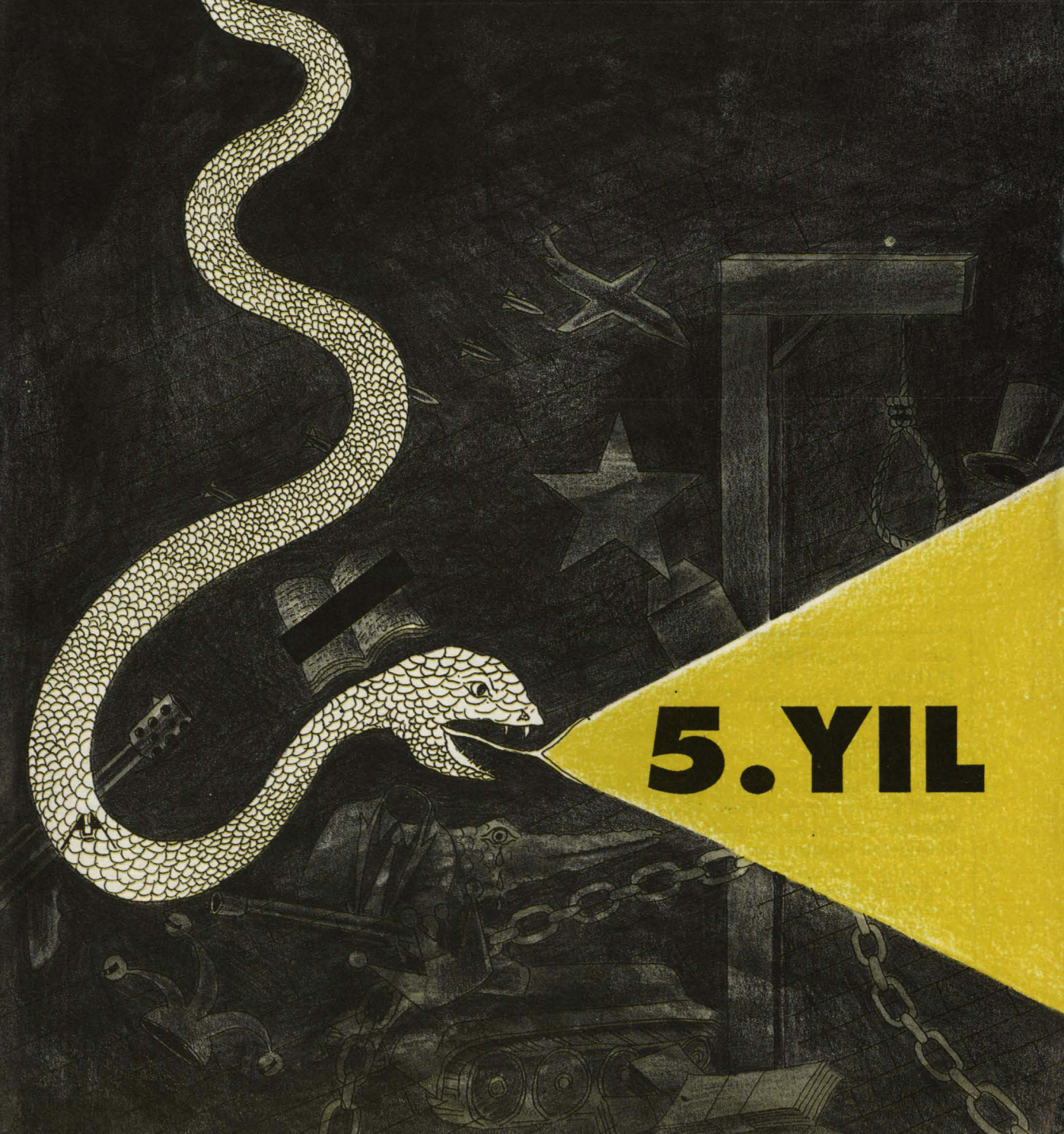

5. YIL

İÇİNDEKİLER

Cengiz GÜNDOĞDU
Bütün Yolarkadaşlarımıza Sevgiyle 1
Kaan ARSLANOĞLU
Roman Yazarlarına Çağrı
Eleştiriyi Açıklaştıralım, Canlandıralım! 3
Mustafa Bayram MISIR
Kuralsızlığın Eleştirisi
Meğer Bu Eleştiriyi Bir Başkası Değil De
Ben Yazmışım 7
Hüseyin KARAKAŞ
Gidiyorum (Şiir) 9
Ozan YILMAZ
Kavramları Kavramak Ya da Aykırı Öğütler 10
Sinan KUTLU
Karanlığın Elleri (Şiir) 14
Berrin TAŞ
Şairin Bir Şiire Yolculuğu 15
İmran DUMAN
Döneklere (Şiir) 17
Güngör GENÇAY
Suat Derviş'i Fosforlu Cevriye'de Anmak 18
Cengiz DOĞU
Sen Bana Bakma (Şiir) 19
Temel DEMİRER
Kötü Ettin, N'oldu Sana Nihat Gardaş?..
(Ya Da Bizim Yılmaz İçin) 20
İlker BELEK
Yine Marksizm, Yeniden Sosyalizm 24
Metin İLKİN
Sosyalist Gençlere Notlar 27
Avni CİNOZOĞLU
Sürgün (Şiir) 30
Ahmet ÇAKMAK
Bi Daha (Şiir) 32
Yılmaz ARSLAN
Bilim, İktisat, İdeoloji ve Üniversiteler
Ya Da Bilimde Yöntem Sorunu'na Taraflı
Bir Bakış 33
Turgay DEĞİRMENCİ
Yön (Şiir) 37
Rona TOPÇUOĞLU
Tiyatroda Etik-Estetik Nasıl Evrimleşti 38
İbrahim DEMİRCAN
Müziğin "Sol" Anahtarı Nerede?- I 40
Ali BİÇER
Kavga Okul (Şiir) 45
Osman BOZKURT
Eleştirinin Eleştirisi 46
Ayhan ERGÜN
Kedili Adam (Şiir) 47
Sedat YILMAZ
Akıldışı Bir Eylem: Futbol Taraftarlığı- II 48
Ali Ersin GÜNÇE
Avucumda Öldü Kanaryam (Şiir) 51
Züleyha RENK
"Sevgi" Artık Sıradışı Bir Olgu 52
Yeliz ŞANLI
İnsancıl'a Mektup 53
Ali BALKIZ
Ganj Kızılırmak'ın İmdadına Yetişseydi
Madımak Yanar mıydı? 54
Ayhan AYDIN
İçimizden Birisi: Heykeltraş Canip Doğutürk
ve Ressam Filiz Berk Üzerine (Söyleşi) 57
Füruzan TOPRAK
"Kawabata Hakkı" (Öykü) 58
Cengiz GÜNDOĞDU
Yıldız Güncesi 61

Dağıtım: YAY-SAT

Sahibi - Yazışleri Sorumlu Yönetmeni
BERRİN TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU
Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE
Adres: Mollafenari Sok. Nadir Han No: 40-42 Kat:5
Cağaloğlu/İST. Tel: 513 93 99 - 511 79 94
Dizgi/Sel Dizgi ve Yayıncılık 511 10 05
Baskı/Ilıcak Matbaası Tel: 880 40 75

Ege Bölgesi Temsilcisi Bülent Habora
Sevgi Yolu Kitapçılar Çarşısı No:27
(Efes Oteli Arkası) İZMİR
Tel: 0232-368 02 64
Ankara Temsilciliği Burak Gürcan
Necatibey Cad. Lale Sokağı 4/18
Sıhhıye / ANKARA

Avrupa Temsilcisi Nurettin Kurtuluş
Solling Str. 15/30419 Hannover/Deutschland
Tel: 0511/758916 Fax: 0511/758916

Abone olmak için PTT'den 666 043 Nolu Posta çeki veya T. İş Bankası 9. Kısım Ataköy- İst. 11 37-38678 Berrin Taş adına 350.000 TL. yatırmanız yeterlidir.
Avrupa 70 mark T İş Bankası 9. Kısım Ataköy-İst. Döviz hesabı 11 37-3149917

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez. Yazıların A 4 boyutundaki kağıdın tek yüzüne çift aralıkla yazılması reca olunur.

Bütün Yolarkadaşlarımıza Sevgiyle

İnsancıl şimdi beşinci yılda. Bu sayının kapağında bir yılan var. Kapağı gösterdiğim bir dostum, "Neden arslan... kaplan değil de yılan" dedi. Arslan **İnsancıl** 'a daha çok uyarmış.

Neden yılan dendikte söylediklerimi şimdi burda yazacağım. Önce şu. Yılan **İnsancıl** 'a daha çok yakışıyor. **İnsancıl** 'ın mücadelesini ancak yılanla simgeleyebilirdik. Bakın neden.

Yılan, Anadolu kültüründe sağlığın... özellikle akıl sağlığının simgesi. Bu anlamda **İnsancıl Emekçileri**'nin aklı sağlıklı. Bizim aklımız sisteminin iletileriyle sağlığını yitirmiş... dumura uğramış değil. Tagore'nin bir sözü var. Şöyle "Beyni merak ateşiyle yanmayan başka beyinleri aydınlatmaz." Meraksız beyin sağlıksızdır. Meraksız beyin her iletiyi doğru kabul eder... bu meraksızlık yüzünden edilginleşir... dumura uğrar. bu meraksızlık yüzünden sistem o kişinin bütün hayatını... bütün kelimelerini... bütün davranışlarını sisteme uyarlar. Türkiye'de insanın aklı sağlıklı olsaydı, Orhan Pamuk evinde anı defteri bile yazamazdı... Zülfü Livaneli... Ahmet Kaya müzikçiyim diye ortalıkta dolaşamazdı.

İnsancıl Emekçileri sağlıklı bir akılla, dumura uğramış akılların oluşturduğu karanlık... despotik yapıyı yıldırımlarla vurdu dört yıl boyunca.

Yılan, Anadolu kültüründe bir başka güzelliğin simgesi... çabuk anlamanın... milimetrik kavrayışın... Bu anlamda **İnsancıl Emekçileri** tam tamına yılan.

Dünya... olup bitenler bir karmaşada görünür bize. Sistemin ideologları bu görünümü kızıştırır... dünyayı... olup bitenleri anlaşılmaz... bilinemez... kavranamaz diye gösterir. İnsan emeğinin ürünü akıl işte bu karmaşayı çözümler... bu karmaşada ipin ucunu bulur. Bilimle... sanatla... felsefeye dünyayı anlar... kavrar... doğayı insanileştirir. Sözgelimi, bulut... yağmur... yıldırım bir karmaşa değil. Akıl bunları anlar... ilişkilerini kavrar, Hegel durup dururken Tin demedi. Üçgenin iç açılarının toplamı verili bir gerçeklik değil, bir ilişkinin sonucu.

Anlayan... kavrayan insan... ancak bu insan dünyayı insani yönde dönüştürebilir. Sistem bunun için insanın anlamasını... kavramasını önler. Anlaşılmazlık... bilinmezlik... kavranmazlık dünyasında yaşatır insanı.

İnsancıl Emekçileri çabuk anlar... milimetrik kavrar. İşte bu nitelikleriyle yürüdü **İnsancıl Emekçileri** olguların üstüne. Anlattı... gösterdi... kavrattı. Dünyayı karmaşada gösterenler, **İnsancıl Emekçileri**'ne bu yüzden kızdılar... çok kızdılar... Şimdi burdan yılanın bir başka simgesine geliyorum. Ama önce durumu anlatayım. Bütün dünyada insan emeği sömürülüyor. Çalışan... üreten... yaratan insan her yerde sıkıntı içinde yaşıyor. Çalışanın... üretenin emeğine elkoyanlar kırallığını sürdürüyor. Türkiye'de de böyle bu. Türkiye'de de ekonomi politiğe uygun bir kültür dünyası var. Benim **Star Sistemi** dediğim bu yapılanmada starlar oluşturuluyor. Şiirde... romanda... sinemada... öyküde... müzikte. Bu despotik yapılanma insanın yaratıcılığını inkar ediyor. "Naparsak biz yaparız. Şiiri... romanı... öyküsü biz yazarız... besteyi biz yaparız... şarkıyı biz söyleriz. Bunların hepsi birer başyapıttır. Siz oturun oturduğunuz yerde, bizim ürettiklerimizi tüketin" diyor.

Sanatta Star Sistemi'yle kültür dünyasında insanı inkar eden bu yapılanmaya **İnsancıl** başkaldırdı. Burdan yılanın simgesine geldikte... Anadolu'da yılan yerin... yerde üretenlerin yolarkadaşı. Yerde üretilenler... bitkilere elkoymak isteyen asalakların önünde ciddi bir engel yılan. Asalaklara karşı yerin koruyucusu... **İnsancıl** da böyle... İnsanın binlerce yıllık yaratımına sistemin aklıyla elkoymak isteyenlere karşı ciddi bir mücadele başlattı **İnsancıl Emekçileri**. Sanatın nesnel gerçeklikle hiçbir ilgisi yoktur... Sanat sanat içindir, biz sanatçı doğduk... siz ne anlarsınız sanattan diye diye insani yaratıcılığı inkar eden sistemin Beyaz Adamlarının, sistemin karanlık ilişkilerinden çıkardı... insanı inkar edenleri gösterdi. Kültür dünyasında hakkı zedelenen sakıntısızca **İnsancıl** 'a geldi. **İnsancıl**, saniye duraksamaksızın haksızlığın üstüne gitti.

İnsancıl Emekçileri bütün bunları insan için yaptı. Sevgiyle... Ama edilgin... mıymıntı bir sevgiyle değil, diri... öfke dolu bir sevgiyle.

Şimdi **İnsancıl** beşinci yıla akıl sağlığını... milimetrik kavrayışı haksızlıkla mücadeleyi anlatan yılan simgesiyle giriyor. Hem de 64 sayfayla... **İnsancıl** delice bir adım daha atıyor, 48 sayfadan 64 sayfaya çıkıyor.

Kasım 1990'da çıkan ilk sayıda şöyle demiştim. **İnsancıl** ... yeni... yepyeni taze demlenmiş çay gibi... her sayısı böyle olacak. **İnsancıl** 'ın her sayısı böyle oldu... taze demlenmiş çay gibi. Hiç alışmadık. Sevgiyle... heyecanla... öfkeyle... sabırla... ciddi... samimi bir mücadeleyle yurdun dörtbir köşesine taze demlenmiş çaylarımızı gönderdik. Bu, bundan sonra da böyle olacak.

İnsancıl Emekçileri'nden bütün yolarkadaşlarımıza sevgiyle.

Cenglz Gündoğdu

Cengiz Gündoğdu'nun Çoktandır Aranan Eseri

ELEŞTİRİ
ÇIKTI...

Cengiz Gündoğdu, ELEŞTİRİ adlı eserinde, sistemin ideolojisini... bütün bağlantılarına... bütün uzantılarına kadar kökten kazırcasına eleştirdi... daha önemlisi Türkiye'de davranışıyla... düşüncesiyle sistemi pekiştiren evde oturangil okura ağır darbeler indirdi. Gündoğdu'nun, kültürde insani mücadelenin yöntemi dediği bu eser, sistemin oturangil... uyuşuk okurunu... sistemin kültür adamlarını... sistemin engellerini yıktı... hiçbir tanıtıma... hiçbir ödül kurumuna yüzvermeden, sistem dışı bir yol açtı. Bu yolda insana ulaştı. İnsan bu eseri bağrına bastı. Kısa sürede bitirdi. Esere ulaşamayanlar, ELEŞTİRİ'yi durmaksızın aradılar. Fotokopisini çektiler... elden ele fotokopileri dolaştırdılar.

Cengiz Gündoğdu'nun ELEŞTİRİ adlı bu eseri, insani kültür mücadelesi için yeniden yola çıkıyor. ELEŞTİRİ, İnsancıl Yayınları'nda insanla yeniden buluşuyor.

Cengiz Gündoğdu
ELEŞTİRİ
2. Basım

Ederi 100.000.- TL. İnsancıl Yayınları'ndan istenebilir. Ödemeli gönderilmez.

Kaan Arslanoğlu'nun
YANILMANIN GERÇEKLİĞİ adlı eseri
ÇIKTI...

İnsanı nasıl... ne biçimde yanıltırlar... insan bu yanılgısıyla nasıl yaşar sahte gerçeklikte... insan, sistemin sahte gerçekliğinden nasıl korunur... sistemin dışında sahici bir hayatı nasıl kurabilir... hangi yöntemle insan, insanlaşma sürecine katılabilir... güzel bir dünyayı kurabilecek insan olabilir.

Yazar Kaan Arslanoğlu, YANILMANIN GERÇEKLİĞİ adlı eserinde bu sorunları irdeliyor... sistemi ilk kez insani bakış açısıyla ince dokularına kadar ayrıştırıyor.

İnsancıl Yayınları, YANILMANIN GERÇEKLİĞİ'ni insanla buluşturuyor.

Kaan Arslanoğlu
YANILMANIN GERÇEKLİĞİ

Ederi 100.000.- TL. İnsancıl Yayınlarından istenebilir. Ödemeli gönderilmez.

Roman Yazarlarına Çağrı
Eleştiriyi Açıklaştıralım, Canlandıralım!

Kaan ARSLANOĞLU

Önerim birkaç cümlede özetlenecek açıklıkta. Roman yazarları şu günden başlayarak yayımlanmış eserlerini **İnsancıl'a** göndersinler; ürünlerini eleştirelim. Yazar da eleştiriye yanıt hakkını kullanabilsin.(*) Eleştiri yazısında belirtilen görüşleri destekleyenler ya da desteklemeyenler de mektup göndersin, dergideki yer durumuna bağlı olarak bunları da yayımlamaya çalışalım. Genel yayın yönetmenimize konuyu açtım; olumlu karşıladı. O halde bir engel yok.

Öneriyi duyanların bir bölümü şöyle düşünebilir: Bu, ne parlak bir buluş, ne de yeni bir çıkış! Bir yazın dergisinin zaten yapmak zorunda olduğu, yaptığı bir şey. Kazın ayağı öyle değil işte. Ülkede bir yılda çıkan roman sayısı yirmi kadar. Ortalama rakam daha eksik, fazla değil. Bu romanları nerede ve kimler eleştirecek? İlk anda aklıma gelen yirmi kadar edebiyat dergisi var Türkiye'de. Bir o kadar da ülke çapında yayın yapan gazete ve derginin sanat köşeleri. Roman eleştirisinde adları ünlü olan en az on kişi tanıyorum. Sürekli yazı yazan ise yüzlerce kişi... Anlaşılacağı gibi, roman eleştirisi için yer ve adam eksikliği söz konusu değil. Gelin görün ki, egemen yazın çevrelerince bazı romanlar okuyucunun gözüne gözüne sokulur, bir bölümü ise sanki hiç yayımlanmamış gibidir. Muhalif çevrelerin de bu konuda yaptığı pek bir şey yoktur. Bir romanı okumak ve değerlendirmek... Aydınlarımız işkenceye katlanabilirler, buna katlanamazlar.

Yedi yılda yayımlanmış üç romanım var. İlk romanımla ilgili üçü politik dergilerde olmak üzere dört yazı çıktı yedi yılda. İyi ki romanın politik yönü ilgi çekmişti, çünkü ikinci romanım hakkında tek bir eleştiri yazısı görmedim bugüne dek. Üçüncü romanımla ilgili iki yazı çıktı.(**) Ben yine de şanslı sayılırım. **İnsancıl Yayınları**'ndan 1992 yılında çıkan **Proxima Centauri** adlı roman hakkında yazılmış tek bir eleştiri yazısı şimdiye dek görmedim. (Kitabı okumayanlarca yazılmış küçük tanıtım yazılarını eleştiri yazısı olarak kabul etmiyorum.)

Bu nasıl iş diye sorarsanız ve nedenlerini merak ederseniz, diyeceğim ki, **İnsancıl** bunun nasıl bir iş olduğunu dört yıldır anlatıyor, anlatmaya da devam edecek. Şimdi yeni bir adım atmış bulunuyoruz. Artık ülkede hiçbir roman yazarı, roman yazdım da, hiç kimse romanımla ilgili görüşlerini ifade etmedi, diyemeyecek. Onların bunu söyleme hak ve zevklerini ellerinden alıyoruz. Göreceksiniz ki bu işin altından kolayca kalkacağız. Bize gönderilen yüzlerce! kitap altında hiç de ezilmeyeceğiz. Açık söyleyelim: Bizim (daha çok kendimi kastediyorum) eleştiri gibi uzmanlık isteyen bir alandaki bilgi düzeyimiz ve deneyimimiz işin ustalarınınki kadar yüksek olmayabilir. Ancak insana ve insan emeğine saygımıza, ilgi duyduğumuz alanlardaki (profesyoneli olmasak da) sorumluluk duygumuza güveniyoruz. Başka bir deyişle ustaların çoğunda bulunmayan insani niteliklerimize güveniyoruz. Söylediğim gibi sanat kuramları konusunda henüz pek yetkin sayılmam. Toplumcu gerçekçilik, postmodernizm, olgunculuk, yapısalcı eleştiri... Tüm bunların ne olduğunu aşağı yukarı biliyorum, ama bir sanat eserini paragraf paragraf kuramlara göre yargılamayı becerebilecek miyim, bilmiyorum. Belki ileride beceririm, belki hiç beceremem. Çünkü sanat kuramları konusu hiçbir zaman, aman aman ilgimi çekmedi. Beni romanda ilgilendiren başka şeyler. Bunları açıklayacağım. Bir romanı neden güzel buluyorum, neden güzel bulmuyorum açık seçik biçimde sergileyeceğim. Sınav sonucunu açıklayan öğretmenin geçenleri geçmeyenleri okuyup gitmesi gibi olmamalı eleştiri. Kimin kaç not aldığı, cevap anahtarı, puanların nerelerden kırıldığı belirgin olmalı. Çifte standart kullanılmamalı. Birinin puanını yükseltmemize neden olan estetik kategori başkasının puanını kırmamalı.

Önce roman konusundaki genel değerlendirmemi söylemeliyim. Bana göre Türkiye'de roman, hemen tüm öbür sanat dallarında olduğu gibi Cumhuriyet tarihindeki en kötü dönemini yaşıyor. Çünkü insan ilişkilerindeki yozlaşma ve toplum yapısındaki çürüme had safhada. Ben sanatı ideolojiden, politikadan, genel olarak kültürden, yani insan ilişkileri süreçlerinden bağımsız görmem. İnsan ilişkilerinin yozlaştığı yerde sanat da yozlaşır. Ben, bu çağda insanı güzelleştirecek, dolayısıyla sanatı güzelleştirecek şeyin bilimsel sosyalist düşünce ve özgürlükçü, toplumcu eğilimler olduğunu düşünüyorum. Yazık ki belki yakın tarihte sosyalist ırmaklar da hiç bu denli cılızlaşıp kurumamıştı. Şeriatçı, ırkçı, şovenist, faşist, militarist eğilimlerde büyük güçlenme, her geçen gün iğrenç yüzü daha da açığa çıkan emperyalizme kul kölelikte hayasızlaşma, paraya tapınmada arsızlaşma tabloda hakim renkleri oluşturuyor.

Konumuz sanat ve özellikle roman. Sanata ve romana ilgi duyan büyük çoğunluğunu okumuşların oluşturduğu çevrelerde durum nasıl peki. Bu çevrelerde burjuva liberalizmi ideolojik yapılanmayı oluşturuyor. Burjuva liberal sanat anlayışı çirkinlikler arasında kişisel kopuş özlemleri ve pratiği üstüne oturur. Toplum çirkindir ama içinde onunla çelişmeden kişisel güzellikler yaratılabilir. Kişi, iyi giyinerek, iyi evlerde oturarak, iyi barlara, lokantalara gidip seçkin insanlarla konuşarak çirkinliklerden sıyrılabilir. Çirkinlikler ortasında gü-

zel bir mekan yaratmak gibi, burjuva liberal sanat da çirkinler içinde güzel duygulara seslenir. Daha doğrusu bazıları öyle olduğunu sanır ama burjuva liberal sanat güzeli yaratamaz, çoğun kıyısına bile varamaz. Sanat ve sanatçı çirkinliğin asıl kaynağı düzene göbekten bağlanmıştır çünkü. Güzel mekanlar, girdiği her mekanı çirkinleştiren para ilişkileriyle ruhen çirkinleşmiştir çünkü. Sanat eseri meta haline getirilmiştir. Kopulamayan karşı durulamayan sistem, romana kendi yasasını dayatıp zorla kabul ettirmiştir. Artık bir romanın güzel olduğuna değil satıp satmayacağına bakılmaktadır. Roman yazarı romanını piyasaya göre yazmakta, eleştirmen romanları ona göre değerlendirmektedir. Burjuva liberal anlayış kendine sosyalist bir söylem bulabilir, ya da var olan sosyalist söylemi de kullanabilir; Atatürkçü, laik, çağdaş kimliklere de bürünebilir. Ülkede insanı sanattan, sanatı insandan koparan hakim ideoloji burjuva liberal ideolojidir.

Ülkede sanatın ve romanın önünü tıkayan ideoloji yalnızca burjuva liberalizmi değildir kuşkusuz. Marksizmin karikatürü biçiminde kaba solcu görüşler, Kürt milliyetçiliği ve şimdi şeriata karşı pompalanan alevi inancı da güzelin kıyısına kadar gelebilmiş insanları güzelden uzaklaştırır.

Tüm bu ideolojilerin besin kaynağı ülkede her kesimde yaygın ve etkin olan geleneksel feodal-ataerkil-despotik-tutucu düşünce biçimleri, değer yargılarıdır. Köylü kafası ülkede en baskın kafadır. Köylü kafası kasabalıda da, şehirlide de en sık görülen kafadır. Ancak her şeyi köylülük açıklamaz elbette. Az önce sözünü ettiğim geleneksel düşünme ve davranış biçimleri yedi kuşak şehirlilerin de pek çoğunda hakimdir. Bu en yaygın ideoloji pek az güzellik üretir; genellikle ürettiği çirkinliktir.

Sosyalizmin dünya çapında bunalımı ülkemizi de derinden etkiliyor. Sol yine cılız, bölük pörçük. Kimse kimseyi dinlemiyor, saygı duymuyor. Böyle bir ortamda solda ortak estetik duyuşlar yakalamak da çok zor oluyor. **İnsancıl** bir sanat anlayışı çevresi. Yakın çevreler, kişiler bulabiliyor muyuz? **Evrensel Kültür** geliyor aklıma, belki birkaç küçük çevre daha ve sağda solda dağınık duran az sayıda kişi... **Cumhuriyet, Adam Sanat, Varlık** burjuva liberalizminin, yani sanatta star sisteminin sözcülüğünü yapıyorlar. **İletişim, Birikim** grubunun düzenin muhalifi mi, yoksa düzen muhalefeti tüccarı mı oldukları pek belli olmuyor. **Aydınlık** çevresi her gözlüklüyü entelektüel, her sakallıyı sosyalist aydın sanıyor. Bir de kimi tutumlarıyla beni coşturan kimi tutumlarıyla kızdıran, ne safta olduğunu bir türlü kestiremediğim Yalçın Küçük gibiler var.(***)

Böyle bir ortamda sağlam insani tavırlar görmeye de hasret bulunuyoruz. Yazarlar, eleştirmenler, dersini alelacele anlatıp hiçbir soruya eleştiriye yakalanmadan bir an önce kürsüden kaçmayı düşünen memur kafalı üniversite hocaları gibi davranıyorlar. Ruhsuzluk, korkaklık almış başını gidiyor. İnsanlar bir söz söylemeden önce evirip çevirip bir hafta tartıyorlar. Aman şu çevre ne der, öbür adam ne düşünür. Genç yazarlar da korkak. Akılları fikirleri ödül almada, falanca eleştirmenin sütununa iki satırcık olsun girebilmekte. Bu korku çemberini kırmak gerek. Ülkede yazını canlandıracaksak önce tartışma ortamını canlandırmak zorundayız. Tartışmayı canlandırmak bence şu aşamada en önemli hedef olmalı. Sanıyorum, geniş **İnsancıl** çevresi içinde bile estetikte ne denli aykırı görüşler bulunduğu bu yolla açığa çıkacaktır. Tartışma farklı görüşleri bir noktada birleştiremese bile şüphesiz ki bilinçlilik düzeyini yükseltecektir.

Ben bir romanı şu kategorilerle değerlendiriyorum: 1- Romanın felsefesi ne? Ne amaçla yazılmış? Hangi düşünceye, kime hizmet ediyor? 2- Eser gerçekliği kavramış görünüyor mu? (Bence gerçekçi biçimlerden uzaklaşması ürünün güzelliğini bozmaz. Ama gerçek üstücü bir eserin bile farklı açılardan bile olsa önce gerçekliği doğru kavraması, güzelliği için ön koşuldur.) 3- Dili, üslubu nasıl? Anlatım özgün mü? Dilde yenilik arayışları var mı? Yoksa egemen dil kalıpları mı kullanılıyor? Dil, duygu-düşünce ve gerçekliği ifadede yetkin mi? 4- Kurgusu-olay örgüsü özenli mi? İç tutarlılığı var mı? 5- Karakterler ne amaçla seçilmiş? Canlılıkları hissediliyor mu? 6- Romancının kişiliği romanı ve romanın serüvenini nasıl etkiliyor? 7- Roman, okunduktan sonra ne tat bırakıyor, neleri ne yönde değiştiriyor?

Şüphesiz ki çok kısaca özetlemeye çalıştığım ölçüt dizgemi yeni yazılarla zenginleştireceğim. Tartışma canlandıkça yeni ölçütler ortaya çıkabilecek, ya da var olanların farklı yorumlarını birbirimizden öğrenebileceğiz. İşte örnek olsun diye size bu ölçütlerle değerlendirdiğim iki roman:

Turnalar

Turnalar, Öner **Yağcı**'nın ikinci romanı. Eleştirimde onu ilk roman seçmemin üç nedeni var. Birinci neden romanın iddialı bir roman olması. **1988 Madaralı Roman Ödülünü** almış. Bundan bir yıl önce yedinci baskısına ulaştığını biliyorum. Şimdi kim bilir kaçıncıdadır. İkinci neden şu: Biz hep sanatta star sistemini ele aldık, yerden yere vurduk şimdiye dek. Sanatta bilgisizliğin; kabalığın, özensizliğin de kaçınılmaz olarak çirkinlik yarattığını pek çok kez ifade ettik ama örneklerle somutlamadık. Burjuva liberalizmine bakışımlı ikinci bir star sistemi var solda. Belki de aynı sistemin farklı bir düzlemdeki uzantısı. Yanlış anlaşılmasın, yineliyoruz; bizim star sistemine karşıtlığımız, çok satan kitaplara duyduğumuz kıskançlıktan kaynaklanmıyor. İnsani sanat ürünleri de zaman zaman çok satabilir. Bizim yıkmaya çalıştığımız belli hastalıklı ilişki süreçleri, çirkin ideoloji ve despotizm... Üçüncü neden: Yedi yıldır hiçbir ürünüm hakkında tek satır yazmayan Fethi Naci, birkaç ay önce televizyonda benim **Devrimciler** adlı romanımdan söz etmiş. Programı izleyemedim. Bana aktaran arkadaşlarımın yalancısıyım. **Devrimciler**'i, direnişi anlatan romanlar grubunda ele alarak övmüş Fethi Naci. Aynı grup içinde Hüseyin Şimşek ve Öner Yağcı'nın romanlarını da saymış. Ya bana anlatan arkadaşlar yanlış aktarmış, ya da Fethi Naci benim romanımı okumamış. Çünkü usta bir roman eleştirmeni benim romanımla Öner Yağcı'nın romanı arasındaki ideolojik-estetik temel farkları gözden kaçırmaz. Nedir bu farklılıklar; işte onları anlatma itkim, **Turnalar**'ı ele alışımın üçüncü nedeni.

Yeni Düşün dergisinin 1988 Haziran sayısında Semih Acar, **Turnalar**'ı eleştirmişti. Acar'ın görüşlerinin büyük bölümüne katılıyorum.

Turnalar, Türkiye'de sol saflarda yaygın ve etkin olan geleneksel-feodal etkili, ataerkil, tutucu düşünüş

biçimiyle yazılmış. Birçok gerçek Marksist bu etkiye karşı mücadele etti ülkede, ama kökünü kazımak şöyle dursun geriletemedi bile. **Turnalar**'ın ve yazarının devrimci-demokrat olması bir şeyi değiştirmez. Asıl itirazım da bu noktada zaten. Bu kafa yapısıyla devrim yapılamaz, sanat hiç yapılamaz.

Turnalar'ın ideolojisi fazlasıyla genel devrimci-demokrat. Eskiden polis ifadelerinde çok sık geçerdi bu genel devrimci demokratlık. Polis, hangi örgüttensin diye sıkıştırır; sanık, ben genel devrimciyim, der başka şey demezdi. Genel devrimciliğin hiçbir anlama gelmediğini polis de bilirdi, sanık da. Sorgu bu kısır döngüde sürüp giderdi. Bu roman da genel devrimci bir roman. Renksiz, şekilsiz. Yazar kafasında bir dünya kurmuş, o dünyayı anlatıyor. Anlattığı şeylerin 80 öncesinin politik-ideolojik çatışmalarıyla ancak kaba bir benzerliği var. Olayların, kişiliklerin yapaylığı kötü bir ilkokul müsameresindeki gibi sırıtıyor. Her yandan geleneksel-tutucu değer yargıları kafasını uzatıp, orada kötü bir şeyler olmasın ha! dercesine bakıyor.

Örnekler çok. Söz gelimi, zengin kızı Handan'ın yanlışlıklarının temelinde onun zengin olması yatar. Ekonomik sorunu olmamış birinin devrimci olması için daha özverili yaşaması gerekir. 'Bir zorunluluk olarak kabul etmemiş inancı için yapması gereken şeyleri.' (s.90) Ne demek istendiğini çıkaramadım ama yoksulların devrimciliğinin daha sağlam olacağı vurgulanmak isteniyor herhalde. Hiç ilgisi yok. Katılmıyorum. Yoksulluk ve devrimcilik birbirlerini pek az etkileyen kategoriler. Her birinin o anlamda olumlu ve olumsuz etkileri de birbirini götürür zaten. Bu sorunu Gorki, **Ana**'da ele almış ve köylü bakış açısına karşı Marksist biçimde çözmüştür. **Turnalar**'da yoksulluk edebiyatının tekrarını görüyoruz. **Turnalar**'ın sol içi çatışmalara bakışı da sığdır. Yakınmalar ve özlemlerle sınırlıdır tahlilleri, esasları ortaya koymaz. Romanın kadına bakışı köylü bakışıdır. Roman kahramanlarından Seyfi, yalnız başına yolculuk yapan kızlardan hoşlanmaz. (s.30) Bu anlayışını ilerleyen sayfalarda süreç içinde değiştireceğini umarsınız, ama aldanırsınız. Seyfi o kafayla ölür ve romancının bu kafaya hiçbir itirazı yoktur. Seyfi'nin güzel giyimden anladığı takım elbise giymek ve kravat takmaktır. (.30) Anlaşılan Seyfi, o zamanının devrimci estetiğinin de (ki bugünkünden daha iyi olduğunu düşünüyorum) gerisine düşmüştür. Roman boyunca evlilik kurumu övgüsü bıktıracak derecede yinelenir. Herkesin aklı fikri evlenmektedir. Yazar devrimcilerin kadın erkek ilişkilerinde ahlaksız olduğunu iddia eden faşist görüşe karşı fazlasıyla savunma tavrı içindedir. Duygusal ilişkiler kesin kurallara bağlıdır. Gül üstüne gül koklama yasaktır. Aşık olmak da bir görevdir. 'Bu yakınlığı, bizi güçlü bağlarla bağlayacak olan aşka dönüştürmeye çabalayacağımı açık açık yazmalıyım.' (s.92) Evlilikte de ilk gece ziyadesiyle önemlidir. (s.125)

Yazarın romandaki gerçekliği garip bir gerçekliktir. Seyfi sıkıyönetim koşullarında sürekli biçimde silah taşır, ceketini çıkarınca da silah taşıdığı belli olur. Niye silah taşıdığını apolitik bir kıza anlatmakta sakınca görmez. Devamlı silah taşıyan Seyfi, sonunda bıçaklı kişilerin saldırısı sonucu öldürülür. Seyfi silahına el atamaz bile. Burada yazar silah taşımanın aslında gereksiz bir şey olduğunu mu anlatmak istemektedir, yoksa kahramanını enayi yerine koyduğunun farkında mı değildir, belli olmaz. Aslında bir mazereti vardır Seyfi'nin. Karısının hamile olduğunu öğrendiğinden pek dalgındır... Romandaki solcu gençler hep aileleriyle iyi geçinen iyi çocuklardır, sağcılar ise babaya anaya saygıyı bilmeyen toplum dışı yaratıklardır. Devrimcilerin hepsi karayağız ve karabıyıklıdırlar. (s.187) Bu da devrimciliğin ırkçı yorumu olsa gerek. Yazar kendisine fizik olarak benzemeyeni devrimci saymamaktadır.

Romanın dili basittir. Olumsuz anlamda basit. Yazın dilinin güzelliği olguları, duyguları, düşünceleri çeşitlilik, zenginlikle anlatabilmekle gerçekleşir. Örneğin, kötü bir roman okuduğumu ve üzüldüğümü düşünelim. Bu olayı ben romanda, kötü bir roman okudum ve üzüldüm, diye yazamam. Bunu herkes yapabilir çünkü. Birbirine eklenmiş durum bildirici cümleler değildir edebi eser. Konuyu öyle anlatabilmeliyim ki, lafı uzatmadan, sayfalara yaymadan bir iki paragrafta o romanı neden kötü bulduğumu, neden üzüldüğümü, bu üzüntünün başka üzüntülerden ne gibi farklı yanları olduğunu okuyucuma kavratabileyim. Okuyucu o üzüntüyü benim yaşadığım biçimde yaşayabilsin ya da benim cümlemden esinlenerek bambaşka bir duygulanıma geçebilsin. Bu yetkin bir dili, o da dil üzerinde çok çalışmayı ve özeni gerektirir.

Turnalar'da dil özensiz ve yanlışlıdır. Egemen dil kavramları kullanılır. 'Şuraya bak, Maraş katliamını protesto ettiği için koca bir öğretmen derneğinin kapısına kilit vuruluyor ve biz susuyoruz.' (s.25) Bu, gerçek konuşmalarda hiçbir zaman geçmeyecek bir okuyucuya açıklama cümlesidir. (Türk filmleri baştan sona seyirciye konuyu izah eden böylesi garip konuşmalarla doludur.) Zaman zaman açıklayıcı belgesel cümlelere başvurulur. Töb-Der'in ülke çapında kaç şubesi, kaç üyesi olduğu anlatılır. 'İri koyu renk gözleri, hafif çıkık elmacık kemikleri ve kalkık burnuyla dikkat çeken bir yüz güzelliğine sahipti kız.' (s.30) Güzel yüzün nasıl olması gerektiği okuyucuya öğretilir ve güzel yüze 'sahip' olunur. Takım elbise örneğinde olduğu gibi burada da güzellik konusunda hakim bakış, egemen dil aşılamamıştır. Kız gülümsemesini çoğaltır (s.31), trende giderken gözünün önünde doğa sürekli değişir (s.29), herkesden 'gil' diye söz edilir. Erdalgil... Babasıgil... Ablasıgil... Böylece halk diliyle yakınlaşılacağı düşünülür.

Roman, okunduktan sonra bir tatsızlık duygusuna neden olmaktadır. Estetikte tek önemli dayanağımız olan toplumcu, özgürlükçü saflarda bile işimizin ne denli zor olduğunu kafamıza indirdiği yumrukla hatırlatmaktadır. Yazarın estetik-ideolojik anlayışı sol saflarda yaygın olan eğilimleri yansıtmaktadır ve kişiliği bu eğilimleri iyi değerlendirecek niteliklere 'sahiptir.' Bu roman **Madaralı** ödülünü nasıl almıştır peki? Ya jüri üyelerinin estetik kavrayış düzeyleri yazarınkiyle aşağı yukarı aynıdır ki (anlaşılabilir bir şeydir bu); ya da jüri, yazarın devrimci demokrat tavrını ödüllendirmiştir (ki bu da anlaşılabilir bir şeydir, çünkü ülkede bazı kesimler sanatta devrimci demokratlık payesini babalarının malıymışçasına dağıtmakta sakınca görmemektedirler.)

Proxima Centauri

İkinci örneğim, **Ömer Baytaş**'ın yayımlanmış tek romanı. Neden onu seçtiğimi yukarıda açıkladım. Hak-

kında **İnsancıl** dışında tek satır yazılmamış bir roman. Bu roman hangi kategoride değerlendirilebilir, bilmiyorum. Felsefi bir bilim kurgu romanı? Felsefi yönü güçlü, ama bilim kurgu olduğu pek söylenemez. Belki de gerçek üstü bir roman. Ama kategorize etmeye sanırım hiç gerek yok. Roman, bir insan topluluğunun bundan üçyüz yıl sonra bir uzay kolonisindeki yaşamını ve sorunlarını anlatıyor.

Romanın baş kahramanı bir ölü. Dünyada öldükten üç yıl sonra birden bire kendini kolonide buluyor. Romanın gerçeküstü de olsa bir iç tutarlılığı var. Daha doğrusu tutarsızlığının tutarlılığı belirgin. Bazı şeyler açıklanamıyorsa ille de açıklama iddiasında değil yazar.

Yazar birçok insani sorunu felsefi boyutlarıyla tartışıyor romanda. Yazarın Marksist ya da devrimci olmadığı açık. Yazarla roman kahramanı ölü yazar arasında koşutluklar kurulabilir. Ölü yazar, politikayla pek ilgilenmiyor. Çevrecilere yakınlık duyuyor, bir de kitapseven bir grupla oturup kalkıyor. (s.18) Roman boyunca yeşilci görüşlerin izlerini görmek mümkün. Romanda tartışılan bazı sorunlar: Bedenle ruhsal durum ilişkisi. Fiziki güzellikle ruh güzelliği ilişkisi. Aşk ve cinsellik. Kadın-erkek ilişkileri. Dostluk. Çalışma ve boş zaman. Ölüm. Dünyaya gelme sorunu ve insanın varoluş sorunları. Toplumda yenilikçilik, tutuculuk çatışması...

Yazarın felsefesi ve estetiği Baudlaire, Shakespeare, Tagor ile sınırlıdır. Toplumun Prometeus'u olmayı üstlenemeyeceğini belirtir. Ancak Prometeus'lara düşman değildir. Özsaygısını yitirmesine neden olacak fedakarlıklar istenmemelidir ondan. Mutluluğu değiştirmekte aramaz. Mutluluk bilmek ve susmaktır. (s.320) 'Bilge yalnızca acı çeker. Cahil çektiği acıda hikmet arar.' (s.322) Temel insani sorunların yüzyıllardır değişmediğini ve üçyüz yıl sonra da değişmeyebileceğini düşünürken romanla ortak noktalar kurabiliyorum. Ancak romanın yaşama bakışı fazlasıyla bireycidir. Ben güzelliğin Prometeus'ları anlamak ve onlara yaklaşmakla mümkün olacağını düşünürüm. Ancak tüm bireyciliğine karşın roman tümüyle insanidir. Romanda öne çıkarılan, yakınlık duyulan kişiler birbirlerine yardımlarıyla, sevgileri, hoşgörüleri, mücadeleleri, açmazları, duyguları ve güzele ulaşma çabalarıyla insandır; hem de iyi insanlardır. Romanda kötüler de vardır. Kin duyulmadan kendi gerçeklikleriyle anlatılır bunlar da. Ancak hiçbir yerinde olumsuz değerler yüceltilmez.

Romanın özgün bir üslubu var. En azından Türkiye romanında özgün bir üslup. Yazar, bildiğim kadarıyla yabancı dilde pek çok roman okumuş. O yüzden bilmediğim bir yazarı taklit etmiş ise günahı boynuna. Bunu kestirmek beni aşar. Romanın dili takıldığım birkaç nokta dışında yetkin bir dil. Öyle pek akıcı değil. Felsefi sorunlara ve bilim kurguya meraklı olmayanlar sıkılabilirler okurken. Buna karşın dil ve anlatım beni baştan sona tuttu. Yazarın, 'bilinen bütün zaman ve mekan kalıplarının kırıldığı, anlatım tekniklerinin aşıldığı, türünün en görkemli yapıtı'nı oluşturma özlemi hissediliyor. (s.303) Ona göre 'Roman imkan ve düş yoksunu zavallılar için tükenmiş olabilir ancak.' (s.323)

Roman bittiğinde okurda (yani bende) güzel duygular kaldı. Sosyalist gerçekçi bir ürün değil ama insani bir ürün olduğundan kuşkum yok. **İnsancıl**'dan değil güçlü bir yayınevinden çıksaydı daha çok okunur, eleştirmenlerin beğenisini kazanabilir miydi? Belki. Ama yine de şansı azdı. Çünkü roman günümüz yoz, çıkara dayalı, duygusuz insan ilişkilerini sorguluyor ve insani ilişkilerin sıcaklığını hissettiriyor. Bu haliyle sistemle, onun güzellik anlayışıyla çelişiyor. Roman yazarının tahmin edebildiğim kadarıyla içe fazlasıyla dönük bir kişiliği var. Yıllar var **İnsancıl**'a uğramamış, değil ki eleştirmenlerin kapısını aşındırsın, gazetelere, başka dergilere uğrasın, ödül kazansın. O, romanın sonunda da söz ettiği gibi kendisi için, belki en çok elli-altmış okur için yazıyor. Ne yapalım öyle olsun, bu onun tercihi. Yine de güzel bir ürün ortaya koyduğu için teşekkür etmek gerek. Bizi bundan da mahrum edebilirdi.

Evet, işte örneklerimiz. Tartışmaya cesareti olanların yazılarını ve romanlarını bekliyoruz.

DİPNOTLAR:

* Yazarlar 1994 içinde basılmış romanlarını da gönderebilirler. Roman yazarının yanıt yazısı, eleştiri yazısından daha uzun olmamalıdır. Uzun olduğu durumda yazıyı kısaltma ya da yayımlamama hakkımız saklıdır. (Son kararı genel yayın yönetmeni verecektir.)

** Romanlarımla ilgili yazı yazanlarla ne öncesi ne sonrası görüştüm. (Şu asosyalliğe bakın. Bunu övünerek söylemiyorum. Böyle olmamasını isterdim.) Bu vesileyle olumlu olumsuz görüşlerini ifade ederek 'aydın sorumluluklarını' yerine getiren Kavram Dergisi'nden Semih Gümüş'e, İkibine Doğru'dan Ahmet Aka'ya, Kıyı'dan Ayhan Hünalp'e, Kitap Gazetesi'nden İ. Güven Kaya'ya, Özgürlük'ten Fatma Gökhan'a, Yeni Demokrasi Dergisi'ne teşekkür ederim.

*** Yalçın Küçük önemli bir insan. Eleştirisini bir dip notuyla sınırlamak biraz hafiflik olacak. Yine de hiç yazmamaktan iyidir. Kötü uçlarla estetik hesaplaşmada onunla neredeyse aynı şeyleri düşünüp duyuyoruz. Kunderacılığa, Küfür Romanlarına tepkisini herkes bilir. Bu noktalardaki açımlamalarıyla toplumcu düşünceye önemli hizmetleri olmuştur. Küfür edebiyatçılığını bir hayli geriletmiş ve birçok usta estetikçiyi uyarmıştır. Ama o noktada bile soru işaretleri takılmıştır kafama. Ben genetikçi düşünürüm. Ahmet Altan'ın babasından ötürü iyi bir şey yazamayacağını bildiğim için romanını okumamıştım. Latife Tekin'in ise babasını bilmem. O yüzden **Gece Dersleri**'ni alıp okumak zorunda kaldım; bir şey anlamadım. Bizim bazı hastalarımız gibi birilerinden çok nefret ediyor Latife Tekin, ama kimden nefret ediyor, romandan çıkaramadım bunu. Anlatmak istediğim; bu tür romanlar bir dönem gereğinden çok önemsendi. Yalçın Küçük, sistemin ana yapısına, daha tipik örneklerine ise aynı kuvvetle vurmadı ya da vurmak istemedi. Bizim tavrımız Adalet Ağaoğlu, Orhan Pamuk, Latife Tekin ve onları destekleyenler arasında tercih yapma tavrı değildir. Küçük ile burada ayrılıyoruz.

Küçük, toplumcu saflarda içi boşaltılmış, şişirme işçi sınıfı edebiyatı yapılmasına karşıdır. Somut olgulardan yola çıkılmasını önerir. Köylü ideolojisine de karşıdır, insani kültürel birikimlerin köylü kafasıyla inkarını eleştirir. Ama bu konulardaki genel tavrını ürünler temelinde pek somutlamaz. (Belki her şeye yetişememektedir.)

Bir dönem hastalıklı biçimde 'Maocu' düşmanlığı yapıyordu. Maocuların bir gecede devrimci oluveren köylü bakışlı fanatikler olduğunu iddia ediyordu. Şimdi de estetikte Kürt milliyetçiliğine prim veriyor. Böylesi politik manevraları bir üst paragrafta açıkladığım genel görüşleriyle tutarsızlık içindedir. Sanırım Yalçın Küçük, sorumluluk duygusu gösteren bir aydın örneği için biraz hesapçıdır.

Kuralsızlığın Eleştirisi *

Meğer Bu Eleştiriyi Bir Başkası Değil De Ben Yazmışım...

Mustafa Bayram MISIR

Politika "çoktandır" edebiyattır, zaten. Öyle ise nasıl diyenlere, Melih Pekdemir yeni kitabıyla yanıt verdi: "meğer yaptığım alıntıları kimse söylememiş hepsini ben uydurmuşum. "Melih Pekdemir'e böylece bir teşekkür borcum doğdu. Teşekkür ediyorum; söylediklerine, eğer bir şey söylüyorsa, katıldığım için değil, politikanın edebiyat olduğunu bir kez daha gösterdiği için.

Ne demek istiyorum? Mesela bir fizikçiyle, Heisenberg, başlayabilirim: "Bilim ve sanat yüzyıllar boyu öyle bir dil meydana getirmişlerdir ki biz bu dil yardımıyla gerçekliğin birbirinden çok uzaklara düşen bölümleri hakkında da konuşabilir ve anlaşırız. Aralarında ilişkili olan kavram sistemleri de böyledir, tıpkı sanatın ayrı ayrı stilleri gibi, onlar da dilin birbirinden farklı sözcükleri, sözcük gruplarıdır." (**Fizik ve Felsefe**, Heisenberg, Öner, s.97) Bu idealizmdir diye feryat figan edeceklere Stalin'i hatırlatırım, "dil üstyapı kurumu değildir" şeklindeki önermeyi içeren o makaleyi (**Dil Üzerine**, Stalin, Evrensel); hem kendimle devam edeceğim: "Sanat, sanatsal bilgi adını verebileceğimiz bir tür bilgi üreten, bir bilgi üretim süreçleri-pratikleri-toplamıdır." (Heisenberg idealizmini törpülemiş olduk.)

Sonuç: Politika, çoktandır edebiyattır!

Yani, "Ne Yapmalı'yı Ne Yapmalı niyetine okumadınız mı zamanında?" İyi gidiyoruz... bu arada eylülist dönemde yazılmış en iyi roman **Adressiz Sorgular**'dır. Buna kızacaklar olabilir, onlara tavsiyem, bu yazıyı okumayı burada bırakmalarıdır. Bilge Karasu'ya, Oğuz Atay'a, Orhan Pamuk'a devam etsinler; sonra da, Melih'i okusunlar!

Melih ne yaptı da ben teşekkür ettim? Türkiye'de muhalif bir politik hareket var, özellikle '74-80 sürecine kitleselliğiyle, demokrasi anlayışıyla (özellikle Fatsa) damga vurmuş bir hareket. Melih'e göre bir "efsane". Bu hareket, '91 sonunda tartışmaya karar veriyor: kendi kendini tartışmaya; uzun zamandır da tartışıyor. Tartışırken alanlara da çıkıyor arada, ben varım diyor. Melih, 1994'te bu tartışmayı öykülüyor: **Kuralsızlığın Hikayeleri**'ni yazıyor. Hikaye olsun diye yazmıyor, politika yapmak adına yazıyor: hikaye yazıp politika yapıyor! Doğru mu, tartışacağız. Ama hikaye yazarak da politika yapıldığı böylece açığa çıkıyor. Dolayısıyla ciddi "ciddi" politika yapmak için yazılmış metinler de, edebiyat oluyor: **Ne Yapmalı**'dan da artık edebi bir zevk alabilirsiniz! Ya da alamazsınız, bilemiyorum; ama ben, edebi eleştirinin politik bir önemi (işlevi) olduğunu çıkarıyorum. O halde politik edebiyat, ya da edebi edebiyat, hangi politik işlevleri görüyor, hangi hakikatleri dillendiriyor; bununla uğraşacağız. Yani **Kuralsızlığın Hikayeleri** ile tartışacağız. "Potius mori quam foedari" yani "anlaşmaktansa batalım" (Pekdemir, agy, s.10) Katılıyorum, hâlâ niye batmadık, bunu anlamıyorum! Melih gibi ben de hiçbir kimseye hiçbir harekete gönderme yapmıyorum. (Niye gülüyorsunuz, yalan mı söylüyorum? Hem benim öyle, Melih gibi tanıdığım, tartıştığım, koca koca adamlar yok, ben o efsaneye de ortak olmadım, sadece anlattılar. Hatta Melih'in de benim de gönderme yapmadığımız adamlar, bu da kim diye şaşırabilirler bile! bu adam efsane de yoktu, nereden çıktı. Neyse, edebiyata dönelim.)

Engin Erkiner'in romanı **Yolun Sonu** daha az bilinir. Bu romanda, Melih'in herkesten farklı anladığı efsanenin sonu, herkesten farklı anlatılır. Engin Erkiner olumsuzlar. Selim (romandaki kahraman, efsanenin kadrolarından, sonunda mülteci) çözümsüzdür. Diğer üç kahraman çözülmüştür. Efsane biter; nasıl bitmişse, meydanlarda da bir o efsane gürler.

Melih, "herkesin kendi ayrı hikayesi vardır" diyor. Buradaki "kendi" fazla ama yine de iyi diyor. İyi diyor da, "asıl zırva senin köşeyi dönmüş, dönemi bitmiş efsanen. Muhafazakar sende..." (agy, s.19) diyerek, herkesin farklı anladığını kabul ettiği hikayeyi bir başkasının farklı anlatmasına niye bu kadar kızıyor, anlamadım. Şimdi bu kızdığı berberler (yani hareketin ikinci sınıf yönetici kuşağı) **Demokrat**'taki iki yılı hatırlatıp, "Madem efsaneyi doğru anlayordun, o iki yıl ne yaptın?" diye kızarlarsa ne olacak? Hemen şimdi... olacak mı!

Tarihi, yaşananı, "efsane" kategorisinin belirsizliğine havale etmek ne kadar ciddidir? (Hep ve sadece soruyor muyum? Efsanenin tanrıları, bana da edebi eleştirmen olarak yalnızca bunları sorma rolünü vermişlerse, ben ne yapabilirim? Bu da bir soru, biliyorum.)

Tarih vardır! Biz, tarihsiz değiliz. Himmet Uysal efsane midir? Uşak'ın köyünden çıkan bu ellilik devrimci,

yalnızca bir efsane mi? Hıdır, İlyas, Mustafa ve tüm ötekiler, ölenler yalnızca birer efsane mi? Hakediyorlar mı, bir yanımız acımıyor mu?

Tanım vardır! Biz, gerçeksiz değiliz. Onbinlerce satan o dergileri siz çıkarmadınız mı? Herşey yanlış mıydı? İyi, siz çıkarmıştınız zaten, yanlışlığına da siz karar verin, yani Melih ve Melih'in gönderme yapmadığı tüm ötekiler: Oğuz'lar, Bülent'ler, Pertev'ler, Nasuh'lar... Ama Melih ve Melih'in gönderme yapmadığı tüm ötekiler lütfen izah etsinler, ne yanlış, niye yanlış?

Mesela, ben çıkar derim ki, "Parti-cephe'nin teorisi dinamiktir; bu bir. Bunalımı, üretim ilişkileri-toplumsal ilişkiler- içinde tanımlar (gelenekten kopuş: üretici güçler teorisinden kopuş). Yani, devrimci bunalım, salt ekonomik değildir; salt ekonomik bunalım, endüstriyel çevrimde yeniden üretimin bir halkasıdır. Emperyalizm çağında ekonomik bunalım sürekli, devrimci bunalımın koşullarının varlığı kesintisizdir. Burjuvazi sınıf mücadelesi içinde kazandığı zaferlerle, hem ekonomik hem siyasal iktidarını yeniden üretir. Her yeniden üretim, uluslararası bir siyasal denge durumu yaratır. Bu Mahir'in "bunalım dönemi" dediği şeydir. Her bunalım dönemi, bir restorasyon dönemidir; bu iki. O halde, SSCB'nin yıkılmasıyla, burjuvazi yeni bir zafer kazanmış, uluslararası siyasal denge değişmiş, yeni dünya düzensizliği, yani dördüncü bunalım çağı açılmıştır; bu da üç. Hatta, bunalımın sermaye birikiminin tarzında değilde, rejiminde, Mahir gibi üretim ilişkilerinde aranması gerektiğine dair tezlerimize dair kanıt olarak Ergin Yıldızoğlunun Kriz Teorisi için tartışma notlarını (İktisat, sayı 346, 348) gösteririm. (Sonuçlar farklı fakat veriler aynı.) Böyle yapmıyorum, çünkü yalnızca bir edebi eleştirmenim(!); farezedelim ki, biri böyle yaptı. O zaman, az önce yukarıda adları tefrika edilen efsane kahramanlarının hepsi, ama hepsi, yanıtlamak zorunda değiller mi, "ne yanlış, niye yanlış" sorusunu? Bunun yerine hikaye yazmak, daha kolay oluyor.

Aslında çok kolay, Melih'in son kitabı "postmodern bir anlatıdır" deyip kurtulacağım. Boşuna, tarih vardır, tanım da vardır diye ısrar etmiyorum. Bir işe yarayacak şüphesiz; ciddi "ciddi" eleştiri yapıyoruz burada. (Hem, Pan'da okumamış, bana öyle dedi. Politika söylemin belirsizliğiyle belirlenemez dedi sanıyorum, belki yanılıyorum, ama öyle dediyse doğru dedi. Bir de efsane bitmedi dedi; iyi mi...)

Kuralsızlığın Hikayeleri, bahsi geçen politik hareketin tartışma sürecini, tartışmacıların birinin gözüyle izleyen ve o tartışmacının tartışmaya getirdiği "kendi" sonunu belirleyen bir anlatı; tarz olarak postmodern bir anlatı. (Şimdi bana, bu postmoderni olur olmaz yere sıkıştırıyor diye kızacaklara yanıt vereyim. Bizim entellektüeller, yalnızca solcular değil, sağcılar da çok sevdi bu postmoderni... Alın size Türkiye'de Hayek liberalizminin sözcülüğünü yapan Coşkun Can Aktan'ın tiradı, şimdi suç benim mi: "İçinde yaşadığımız yüzyılın son çeyreğinde dünyada önemli değişimler oldu. Dünya'da modern toplumdan postmodern topluma geçiş yönünde yeni ilkeler benimseniyor. Yeni yükselen değerler toplumları geleneksel değerlerden kopmaya ve değişime zorluyor. Dünyadaki bilişim teknolojisindeki gelişmeler ve sibernetik devrim, ülkeleri diğer toplumlardaki değişimlerden kolayca haberdar ediyor, bu da değişim ve reform taleplerini arttırıyor. /. Önemli olan Türkiye'yi ikibinli yılların postmodern dünyasına taşıyacak sanayi ve bilgi toplumu projeleri, stratejileri ve hedefleri üzerinde anlaşmamız. Değişimin ve reformun genel ilkeleri ve hedeflerini tespit etmek için biraraya gelmemiz, konuşma ve diyalog yoluyla uzlaşmaya varmamız." (**Pazar Postası,** sayı 39) Pan kim? Apollon kim? Midas kim? Berber kim? Telegöz ayan beyan: "Anne Bak Kral Çıplak." Pan, susuyor, Apollon itiraz ediyor, Berber, onaylıyor, Midas ve Telegöz konuşuyor.

Ne diyorlar? Mesela, "intihar etmeyeceksek, yaşayalım" (agy, s.27) Güzel, yaşayalım. Ama, nerede: kuralsızlığın kurallarının geçerli olduğu kuralsız hikayelerde. Çok güzel. Peki gerçekte böyle bir yer, konum, durum var mı? Coşkun Can Aktan'daki gibi idealist bir kurmacaya (teoriye) sahipseniz, evet, değilseniz, hayır. Melih, varolduğunu sanabilir, sanrıdır. Ama, "Anne Bak Kral Çıplak" olan bir çizgi film kahramanının, gerçek yaşamda bizimle konuşacak ve bize politika öğretecek bir gerçekliği yoktur. Gerçek yaşam, yani fantazyanın dışı, yani tarih, yani sınıflar mücadelesi bir çizgi film değil, sayenizde (siyasal aktörler, yani Pan, Apollon, Midas ve diğerleri sayesinde) trajedi ve komedidir.

Kuralsız hikayeler anlatan bir Telegöz, bu hikayelere 16. yy'dan önsöz yazan Erasmus ancak kurgulanabilecek, gerçek dışı, yayınevi ve Melih için varolan ama tarih-toplumsal fenomenler zinciri içinde varolmayan bir gerçekliktir. Bu gerçekliğin düşlediği hemen şimdi olamaz. Bir gün mutlaka ama "hemen şimdi" olamaz; oluyorsa, yapınız. Yapamazsınız, çünkü fantazyaya içsel gerçekliğe dışsaldır.

Doğrusu ben de "anlatmaya üşeniyorum" (agy, s.65). "Aptal sensin" (agy, s.66). Yani Melih'in berberlere niye bu kadar kızdığını anlayamıyorum. Bu kızgınlığın da ancak gerçek dışı olabileceğini düşünüyorum. Yani, "aptal sensin" (agy, s.67) Sanırım, kendisine yönelmiş bir kızgınlıktır. "Devrimin şanlı yolu? Değil. Devrim yolu engebelidir dolambaçlıdır da değil. Ya ne? Kültür devrimi, çelebiliktir. Efendim? Hayır efendiliğin yadsınmasının üzerinde yer alan bir çelebilik devrimidir." (agy, s.67) Sonrası aynen şöyle: " 'ctrl+s' ve 'enter'e bas, 'save' et: bilgisayarda pw programında hafızaya kaydetme işlemi. İşte bu kadar." (agy, s.67)

Daha bitmedi. Sıkmıyorum herhalde? "Ukala". (agy, s.68) Ben mi? Ne ilgisi var. Hem "iyi ki yattın içeride. Sanki bir sen yattın." (agy, s.69) Ayrıca, "biliyorum sen bu filmin sonunu hiç merak etmiyorsun." (agy, s.71) Çünkü: "şimdiki tartışmada da görülen oydu ki, şeflik tarzı tartışması bütün bunlara galebe çalacaktı. Çobanların tanrıları yani şeflerin şefi Apollon ve Pan, ideolojiyi eski tartışmada olduğu gibi ön mesele yapmaktan vazgeçip 'siyasi pratiğe' soyununca, bu kez de tarz (söylem) muhtevaya (eyleme) takaddüm etmiyor muydu? Ama okuyucunun henüz bundan haberi yok ki..." (agy, s.100) Melih, Kuralsızlığın Hikayelerini yazıyor ve okuyucuyu yani bizi haberdar ediyor. İyi... çünkü, "benim inandığım efsane, sisteme karşı toplumsal bir isyan zemininde anlam taşıyor." (agy, s.101)

Devam mı, sizi bilmiyorum ama ben eğleniyorum, öyleyse devam. "Ortak bir tarih yok, ortak bir tarihimiz de kalmadı." (agy, s.130) Engin Erkiner haklı mıydı? (Ben, hâlâ soruyorum.) Ya Pan, sen, sen niye konuşmuyorsun? "Ama sizler evet sizler, ey berber, midas,

apollon ve pan, orada öyle oturmuşsunuz, buradaki beni değil kendinizi seyrediyorsunuz!" (agy, s.133) Peki, Melih, sen, niye Berbere öfkeleniyorsun? "berber ve çoban? onlar dedik ya figüranlar. Siyah beyaz türk filmlerinden beri varlar." (agy, s.134) Ben, berberin tarafında değilim. Yalnızca eleştirmenlik yapıyorum. Şunun şurasında Melih, efsanede ciddiye alınacak ne bıraktı? "Aslında basit düşünüyorsun." (agy, s.135) Ben mi... ama sende geçmişi ve yazdığın hikaye dolayımıyla bugünü "efsane" kategorisinin belirsizliğine havale ederek hâlâ "toplumsal isyan" zemininde kendini tanımlamak isteyen bizleri fazlaca basitleştirmiyor musun?

Alıntılamayı bırakıyorum. Eleştiri kendi izleğinde akıp giderken, Melih Pakdemir'in anlatısından çekip çıkardığım bölümleri onun yüklediği anlamlardan çok farklı anlamlar yükleyerek kullandım. Postmodern bir anlatı belirli bir anlama göndermez okuru, birçok anlamdan birine gönderir. Böylece, işlevsizleşir. Yani, sanatsal bilgi üretilemez. Daha doğrusu, bilgi üretilemez, dolayısıyla, anlam aktarılamaz. Edebi eleştirinin politik bir önemi vardır ve sanatsal üretim pratiği de son tahlilde politik bir dolayımdır; ama, **Nasıl Yapmalı** (roman, Çernişevsky) **Ne Yapmalı** (politik makale, Lenin) değildir. Yani, hikaye yazarak politika yapılamaz, siyasal iktidar mücadelesi anlamında politika yapılamaz, ama aynı mücadeleye hizmet anlamında hikaye yazarak politika dolaylanır. Öteki türlü ortaya çıkan, ne hikaye ne de politik bir metin olur. Çünkü ortaya "birşey" çıkmaz: "hiçbir şey" kalır...

Melih Pekdemir bu kuralsız hikayesinde postmodern anlatı tarzını yeğliyor. Ama, "öyleyse bu hikaye onu yazandan doğru okunmamalı..." (agy, s.134) da diyor. Kanımca, böyle bir kaygı taşınıyorsa böyle bir anlatı tarzının tercih edilmemesi gerekir. Doğrusu, Melih'in, Pan'ı Apollon'u Midas'ı ve Berber'i gerçek kimlikleriyle ortaya koyup, tarihi efsaneleştirmeden, aynı tarihin farklı okumalarının varlığını gösterip kendi okumasına göre kendi politik önerilerini (önermelerini) sunması olacaktı. Tarihsel materyalist tarih anlayışının vurgusudur: "Her yeni tarih yazımı, yeni bir teori yazımıdır.

" Bu yüzden, farklı teorik zeminlerin tarihleri de farklıdır. Ama yalnızca bir tanesi doğru okumadır; o da varolandır.

Alıntılamanın bittiği yerden sonra Melih Pekdemir, efsanenin geleceğine dair kendi önerilerini sunuyor. Bu öneriler, bilindiğini sandığım "hemen şimdi"li haykırışlar. Sempatik, ama o kadar. Bunları tartışmak bence yersiz. Arka kapağa da alınan bölümde sıradan ve sahici insanların mutluluğuna biat ediyor Melih Pekdemir. Bunun dünyayı anlayıp onu değiştirmek isteyenler için mutluluk getirici bir tavır olduğunu sanmıyorum. Bunun sonucu, yüzlerce insanın yüzünü döndüğü tartışma sürecinin belirsiz bir söylemle bitirilmesi oluyor ki bu bence yanlış bir politik tutumdur. Bu hikayenin tartışma sürecinin gerçeğini ortaya koyduğu, çok fazla öznel olduğu için söylenemez; diğer tartışmacıların da söyleyecekleri olmalıdır. Bu da marksist estetik açısından olumsuz bir tutumdur.

Sonuç olarak, Melih Pekdemir'in "politik edebiyatın ilginç bir siması" olduğunu kabul ediyorum. "Ya bu kitabı okuyan her okuyucu, çoban olacak ve önüne gelen herkese bu kitabın ajitasyonunu (reklamını!) yapacak... ya da bu kitabı okuyan her okuyucu sürüdeki yerini koruyacak." (agy, s.167) Eğer sürüden kopanlar reklam yapacaklarsa, ki ünlemli paranteze rağmen öyle anlaşılıyor, politik edebiyatın bu renkli simasının sosyalizm adına pek de "inanılır bir projesinin olmadığı" iyice açığa çıkıyor. Bu durumda "devrim" (agy, s.168), yalnızca "kulağımıza küpe olarak" (agy, s.168) kalıyor. Küpe... işte bu kadar.

Efsane diye kodlanan hareketin, eğer hâlâ devrim diye bir kaygısı varsa, eğer hâlâ tarih-toplumsal bir dönüşümden sözedebiliyorsa, bunun dünya-evrensel teorik-tarihsel yolunun küçük de olsa, bir ayağının da Mahir Çayan olduğunun unutulmaması gerekir. Melih de, Melih'in açık adlarını yazmadığı tüm ötekiler de bunu unutmamalıdır; çünkü, bizi (bütün tonlarıyla sosyalistleri) ayakta tutan hafızamızdır.

"Midas kapıyı açtı. Gelenler bir grup polis ve bakkaldı." (agy, s.171) Hikaye buradan yeniden başlar mı bilemiyorum. Sadece, herkese, hepimize hatırlamayı öneriyorum. Bu çok zor olmasa gerek: hangimizin geçtiği sokaklardaki eski evlerden birinin üzerinde dökülmüş boyaların altından efsanenin adı okunmuyor? Soruyorum!

---

* Bu yazıyı, iki mayıs doksandört'te biraz farklı olarak **Express** için yazdım. **Express** yazıyı yayınlamadığı gibi, bunu "biz lafına sayfa bulamayanların gazetesi değiliz" diye gerekçelendirdi. Şaşırmadım, "lafına sayfa bulamayanlar için çıkan" bir gazete, kendi varoluş gerekçesini böylece yadsımış oldu. Böylece **İnsancıl**'ın, "lafına sayfa bulamayan" kategorisini etkilemiyen bir dergi olduğu bir kez daha onanmış oldu. Sevindim. **Express**'te yazmasından Enis Batur'un "lafına sayfa bulan" kategorisine girdiğini öğrenince daha da sevindim. Express'çiler kendilerini çok çabuk ele verdiler.
Buradan "cesur" Express'çilere ellerinde bulunan "Express Yolculara Küçük Dersler I ve II'yi" yayınlamaları iznini verdiğimi duyuruyorum. Yine buradan "cesur" Express'çilerin olası cevabını veriyorum: "Büro taşıdıkta, bu yüzden kaybettik vs..." İşin doğrusu, cesaretleri fincancı katırlarını ürkütmeyecek kadardır!

GİDİYORUM

gidiyorum elveda demeden hiçbir şeye
gidiyorum omuzlarımda bulutsu bir kalabalık
ve bir yıkıntının buruk izleri eteklerimde
benimle gelecek her şey gittiğim yere

gidiyorum
utandırıyor beni sıradan aşklar
en görkemli sıradağların
en yüksek tepelerini
taze memeler gibi
avuçlayıp sevmeye
gidiyorum

Hüseyin KARAKAŞ

Kavramları Kavramak Ya da Aykırı Öğütler

Ozan YILMAZ

Hastanede, bir hemşire arkadaşla madde ve hareket hakkında konuşuyorduk. Kuvantum kavramını duymamış.

Maddenin molekülden, molekülün atomlardan oluştuğunu, atomlardaki ve uzaydaki hareketleri anlatarak şunu söyledim; "bir anlamda şu masa, şu dolap hareket halindedir." O sırada kayıt için gelen bir hasta yakını fişi bırakıp çıktı. Dışardan sesini duydum; **"doktor, maşa dolap canlı diyor"**... Belki de akıl sağlığımdan şüphe etti... Çünkü onun için kendiliğinden hareket, sadece organik canlılara özgü bir durum. Antik Yunan'da, atomdan bahsedince deli diye Hipokrat'a muayene ettirilen Demokritos'u anımsadım...

İnsanlar bilmediği kavramlar ya da kavrayamadığı durumlar karşısında genellikle kendilerinde bir eksiklik değil, karşısındakinde yanlışlık görme eğilimindedir. Bunun ötesinde bilinen (çok kullanılan) **kavramların farklı kavranması** sorunu var. Biraz da zorlamayla, bilinçli olarak yaratılan **"kavram karmaşası"** söz konusu. Güncel bir örnek vermek gerekirse **LAİKLİK** kavramı, farklı kesimlerce/kişilerce farklı tanımlanıyor. Resmi söylemde; **"din ile devlet işlerini birbirinden ayırmak"** olarak tanımlanıp tam **tersi uygulanıyor.** Devlet, dini denetliyor; hem kolluyor, genişlemesini, varolmasını sağlıyor, hem de sınırlayıp sisteme uygun halde tutmaya çalışıyor. Dinciler de devleti etkilemeye, ele geçirmeye çalışıyor. **(Devlet dine, din devlete karışıyor.)** Laiklik; **laisizm, sekularizm, bizantizm** gibi başka kavramlarla ya da dinsizlik, dinvicdan özgürlüğü, dünyaya ait olan gibi tanımlarla açıklanıyor. Etimolojik tanımı, resmi tanımı, popüler tanımı ve farklı düşünceler açısından tanımı birbirinden farklı. Bazen zıt anlamlar içeriyor. Bu durum birçok kavram için geçerli. Bu durumda, **bir kavramı ele alıp, "bundan yanayım" ya da "buna karşıyım... kahrolsun bu, yaşasın şu" derken, daha iyisi demeden önce kavramların içeriğini doldurmak, tanımlamak, bunun da ötesinde kavramak gerekiyor. Bu yapılmadığından,** bir kavramla anlatılmak istenenin **karşıtı anlaşılabiliyor** çoğu kez. Daha kötüsü, **kavramlar çevresinde** bazısı yapay **kamplaşmalar, çatışmalar yaşanıyor.** Örneğimize dönersek, laikliği tanımlamadan en ateşli sözlerle savunduğunuzda, ateşli karşıtları da sert sözlerle/tavırlarla karşınıza dikilir. Adına laiklik diyerek ya da demiyerek, **"her insanın düşüncesini özgürce ifade etmesinden/yaşamasından yanayım" dediğinizde,** kavramda kamplaşmanın/çatışmanın üzerine çıkıp, uzlaşma olmasa bile, birbirini anlama... en azından **düzeyli bir diyalog/tartışma başlatmanın zeminini yakalanabilir.** Farklı insanların/düşüncelerin birarada yaşaması için uzlaşmanın şart olduğunu düşünmüyorum. Fakat demokrasi bilincinin ve buna bağlı olarak hoşgörünün gerekli olduğunu düşünüyorum. (Birarada barış içinde yaşamak için, demokrasi doğru kavranılması gereken bir kavram.)

Kavramlar çarpıtılarak, bir zamana, bir ideolojiye göre tanımlanıp dondurularak... mutlaştırılarak, kavramın ifade ettiği düşünce/inanç/sistem haklı, değişmez, mutlak gösterilebilir. **Her sistem, toplumda genel kabul görmüş kavramların içeriğini ideolojisine göre doldurarak, insanların sistemi haklı-doğru görmesini sağlamaya çalışır.** Bu kavramlar öğütlerde, özdeyişlerde, politik söylevlerde, sloganlarda, en çok da reklamlarda binlerce kez karşımıza çıkarılarak, ardındaki sistemin kavramsal temellerini oluşturur. Sistemin bu tür bazı kavramlarına karşı oluşturduğum AYKIRI ÖĞÜTLER'in anlattıklarımın daha somut kavranmasını sağlayacağını umuyorum. Öğüt veren buyurgandır, yukarıdan bakar. Öğüt alan buyurulandır, yukarıya bakar. Öğüt dinlemek, insanı edilgenliğe iter. Adı "öğüt" olsa da yaklaşımım bunun dışında. Bu "öğütler"den yola çıkarak, sistemin yaygın öğütlerini (kavramlarını) sorgulamaya bir daha adım atacağınızı umuyorum. İşte **AYKIRI ÖĞÜTLER:**

1. Çağdaş Olmayın

Şarap, hıristiyanlarca da haram sayılırmış. Bir hıristiyan yetkili, bu güzel, lezzetli içkinin sadece dinsizlere bırakılmaması gerektiğini ileri sürerek, şarabı kutsayıp sorunu çözmüş... **Çağdaşlık** kavramı da benzer şekilde **kutsanarak** (içeriği sisteme uygun hale getirilerek), **solcunun/liericinin tekelinden çıkarıldı ve sisteme "mal" edildi....** Bir düşünün, çağdaşlık kavramının kullanılmadığı yer kaldı mı? **Ne yana dönsek, çağdaşlık... Sistemin tüm kurumlarında...** Her yeni ürün,

her meta çağdaşlığın şartı olarak sunuluyor; cep telefonu, yeni bilgisayar, düz kare ekran TV., yeni model otomobiller, hazır yemekler, konserveler, yeni formüllü deterjanlar, "light" sigara.. Bunlar ve bunları tüketmek için banka/kredi kartın yoksa çağdaş sayılmazsın... **Çağdaşlığı bir çuval haline getirmişler de içine kapitalizmin tüm değerlerini tıkıştırmışlar sanki...** Çağdaş erkeğin traş kremi, saati, losyonu, giysisi... Çağdaş kadının parfümü, ruju, şampuanı, donu... Hepsi markalarıyla saptanmış. Pahalı, mahalı alacaksın. **Paran kadar çağdaş olabilirsin bu sistemde...** Tam **çağdaş olmak için** bu da yetmez; **insanın nesneleşmesi de gerekir.** Piyasaya göre, kendini pazarlamaya yönelik davranman gerekir. Düşüncen de "çağdaş" olmalı tabii; serbest piyasayı, özelleştirmeyi savunmazsan, ağzınla kuş tutsan çağdaş olamazsın. **"Dinozor"** damgasını yer otursun. Çağdaş erkeğin/kadının birbirini nasıl tavlayacağı/etkileyeceği, seveceği(?), sevişeceği bile belirleniyor "piyasa" koşullarında... **Çağdaşlık buysa, çağdaşlık kapitalistlikse, insan onurunu, insan haklarını, insan özgürlüğünü savunmak değilse... çağdaş olmayın. Biraz insan olun yeter.**

2. Modaya Uymayın

Tek cümleyle söylersek; **moda, özünde tüketimi kamçılamanın ve sürdürmenin temel araçlarından biridir. "Modaya uymak", uymaya çalışmak, bilinçle ters orantılı bir durumdur.** Denilebilir ki moda yaşamımıza renklilik, farklılık ve estetik bir boyut getiriyor. Karşı çıkmak "çağdışılıktır"... Bunda gerçek payı vardır. Fakat bu, amaç değil, eksik bir sonuçtur. **Amaç ise insan değil, tüketimi arttırıp kâr etmektir.** Sadece bu neden; "kâr amacı" bile sorgulanmasını gerektirmez mi? Üstelik, milyonların açlık-hastalık pençesinde yaşama savaşı verdiği, modadan uzak ne bulursa giydiği, barınmak için dört duvarla yetindiği bir ortamda **moda** adına trilyonlarca para **birkaç bin kişinin zevkini tatmine yönelmiyor mu? Orta bilinçli "orta sınıf" ise modayı taklit ederek "burjuva özlemleri"ni tatmine çalışıyor.** Taklit markalarla, birkaç yıl gecikmeyle, indirimli satışlarda modaya uymaya çalışıyor... **Modaya uyayım derken, uyduruluyor. Sisteme uyuyor...**

"Bu sene, şu saç modeli, bu giysi, şu yeni alet, yurt dışında tatil moda..."

Koş! Yeniyi tüket, "demode" olsun, daha yeni modalar sürülsün piyasaya... "Bu neden moda" sorusu yok. Ya eskimeyen giysi, ayakkabı... alışkanlık... düşünce ne olacak? At çöpe! Niçin? Demode oldu... İnsan... İnsanın kendi aklı, kendi tercihi, yaratıcılığı nerede? O da demode oldu... Artık düşünceler bile tartışılmaz oldu.

"Eşitlik, özgürlük, sosyalizm, devletçilik, modernizm, batılılaşma..."

"Bırak bunları."

"Niçin?"

"Demode bu fikirler."

"Moda fikirler nedir?"

"Bireycilik, özelleştirme, serbest piyasa düzeni, yeni dünya düzeni, globalleşme, postmodernizm... A.T.'na girmek te demode, A.B.D.'ye bağımlılık (entegrasyon) moda."

"Hoppala!"

Moda diye diye **yaşamımızı, üç-beş burjuva hokkabazının "in-out" kararları belirler oldu.** Siz yine de modaya uymakta ısrarlıysanız, unutmayın **son moda; insanlık "out", ilkellik "in"...**

3. Akıllı Olmayın

Günümüzde akıllı olmanın ölçüsü; çıkarlarını iyi korumak, bunun için gerekirse insanları kullanmak, köşeyi dönme amacına varmak için her yolu "mübah" sayıp pragmatist davranmak ve olumlu "imaj" yaratmak... **Artık akıllı olmaktan, bilgili bilinçli olmak anlaşılmıyor. Kendini akıllı sanmak da bir yanılgı çoğu kez.** (Sistem içinde insanın aklının nasıl kendine karşı örgütlendiğini "düşünmek" konusunda açıklamıştım.) **Duygusal-mantıklı/akıllı ikilemi yaratılarak, duygunun, duygusallığın, duyarlılığın nasıl önemsizleştirilmeye çalışıldığına günlük yaşamımızda hergün tanık oluyoruz.** Bir çıkar beklemeden başka insana/insanlara yardımcı olmaya çalışan akıllı sayılmıyor. Kilometrelerce yol gidip kaya diplerinde papatya arayan, kuşlarla ekmeğini paylaşan, balıklarla konuşan, sevdiği bir kadın/erkek için herşeyi göze alan... yıllarca bir aşkın hayalini canlı tutan... bulutlarla beraber uçmayı düşleyen hiç akıllı sayılmıyor.

Çocukluğumuzdan beri milyonlarca kez duyduğumuz **"akıllı ol/uslu ol"** sözü, varolana boyun eğmemiz, otoriteyi içimize sindirmemiz, pasifleşmemiz, nesneleşmemiz, kullaşmamız yönünde etki etmesi de cabası...

İNSAN OLAN, olmaya çalışan AKILLI SAYILMIYOR ise; "akıllı nesne" olmaktansa, "akılsız insan" olmak, "akıllıca" olmasa da, insancadır diye düşünüyorum. Aklını sistemin etkisinde ve hizmetinde insana karşı... kendine karşı kullanıyorsan akıllı sayılır mısın?

İnsan insana, insan kendine, insan aklına, aklı insana karşı.... Kara mizah bu!

4. Normal Olmayın

Kelimenin kökeninden başlayalım. "Norm"; kural, standart demek. Normal olmak, toplumdaki (bir kısmı gelenekselleşmiş, bir kısmı yasalaştırılmış) kurallara uygun düşünmek/davranmak olarak anlaşılır. Çoğunu onaylamadığımız bu normlara, bize anormal denmemesi uğruna katlanıp gidiyoruz...

Tıpta, özellikle de psikiatride geniş bir karşılığı olan normal-anormal ikilemi, sistemin sürmesinde hayati bir önem taşır. Sistem buradaki deliliğe/hastalığa özdeş anlamını da yedeğine alarak, **sistem dışı düşüneni/davrananı/yaşayanı anormal ilan eder ve** "normal" yığınların tepkisini almadan, **abartılı şekilde cezalandırmaya yönelir. Sistemin normlarını benimsemeyenlerin çoğu kendilerini gizleyerek** (düşüncede/davranışta), **"anormallerin"** (kendini gizlemeyenlerin) **marjinal** (çok azınlıkta) **görünmesine dolaylı katkı sağlar.** Örneğin askere gitmek istemeyen, nikahsız beraber yaşamak isteyen, sistemin değişmesini isteyen, ateizmi benimseyen vs. üç-beş bin kişi değilken, çoğu gizlendiğinden öyle görülür/gösterilir.

Günlük yaşamımıza bakarsak, nice yapmak istediğimiz şeyi **"normal sayılmaz" diye** yapmadığımızı anımsayabiliriz. **Duygularımızı dile getirmeyi, açık**

sözlü olmayı, sevdiğimiz birine sarılıp öpmeyi, yolda şarkı söylemeyi, anıdan uzak bir yere gitmeyi, güzel bir havada herşeyi bir yana bırakıp o günü yaşamayı, bir dostun omuzuna yaslanıp ağlamayı... neleri engelledik... Hepsini düşünürsek, **içimizdeki yaşama sevincini komaya soktuk... Yaşamı, bitkisel hayata dönderdik;** evden-işe/okula, ara sıra da biryerlere giden **robotlara döndük. İçimizdeki çocuğu boduk,** onu "uslu ve normal" vatandaş yaptık. **İçimizdeki okyanusu bataklığa çevirdik... Duygularımızı körleştirdik, sağırlaştırdık... Sistemin insanı olma, nesneleşme yoluna girdik...** Niçin? Normal sayılmak için! **Değdi mi bari özgürlüğümüzü normlara hapsetmeye?**

5. Uyumlu Olmayın

Fıkrayı bilirsiniz: Nasrettin hoca, eşeğinin yemini hergün biraz daha azaltmış. Sonunda eşek açlıktan ölmüş. Hoca; **"tüh, tam açlığa alışmıştı ki öldü"** demiş. 1994'ün başında hızlanan bir süreçte yıllardır bu fıkrayı topluca yaşıyoruz: Mallara %100, maaşlara %10 zamlarla, vergilerle **ekmeğimiz/gelirimiz hergün biraz daha azaltılıyor, uyum gösteriyoruz. Yakında açlığa alışabiliriz...** Nice haksızlıklar, adaletsizlikler, işkenceler, öldürmeler, yolsuzluklar, vergiler, zamlar, darbeler yapılıyor da, **bukalemundan beter uyum gösteriyoruz.** Genellikle de "içsel" değil. Dış etkenlere göre belirliyoruz uyumu. Kendimize, benliğimize, düşüncemize, doğamıza uyum ikinci planda...

Bir de şöyle düşünmeyi deneyelim: **Hırsızların içinde dürüstlüğü, yalancıların içinde doğruları savunmak, savaşta barış için çabalamak vs. uyumsuzluktur. Fakat bu uyumsuzluk, insanca bir erdemdir de.** Tavrın doğru, haklı ve insanca ise, kimse olmasa bile yanında, insanlık onurundan güç alabilirsin.

Güncel bir örnek vereyim. Birçok meslekte olduğu gibi, hekimlikte de çıkarı için insanı suistimal edenlere rastlıyoruz. "Meslektaş-deontoloji" diye susuyoruz. Gözümüzün önünde olagelen bu duruma tahammül edemediğimden karşı çıkmaya, tavır almaya, eleştirmeye başlayınca "uyumsuzlukla" suçlandım... Hastaya/insana zarar vermeye uyum göstermektense, uyumsuzluğun daha insanca olduğunu düşünüyorum.

Siz de düşünürseniz, **uyumun sonu, sınırı yok... İkiyüzlülüğe, sahtekârlığa, sistemle bütünleşmeye götürür insanı sonunda. Hergün biraz daha az ışığa razı olan/uyum gösteren, birgün karanlıkta kalır.** Üstelik direnme gerekçesi de, hakkı da olmaz. **Körlüğe uyum gösterir...** "Hemfikir" insanların bile birbirine **uyum çabası, insanların farklılıklarını yok edebilir.** Bir adım daha gidersek, bir ailede bile bireylerin birbirine ya da aile reisine uyum göstermeye çalışmasını/zorlanmasını doğru bulmuyorum. Çünkü uyum göstermek, parasal ya da fiziksel, kişisel gücü az olana, güçsüze düşecektir. **İnsani olanın her bireyi farklılığıyla kabul etmek ve bunu ifade etme olanağını tanımak olduğunu düşünüyorum. Yoksa uyum, otoriteye uyum olur.**

Uyumsuzluk derken, herşeye itirazı, herşeye muhalif olmayı kastetmiyorum. Sadece, uyum adına, olduğundan farklı görünmemeyi, yanlışlara göz yummamayı, kişiliğini-farklılığını sıfırlamamayı ve sistem içi-insanlık dışı davranmamayı öneriyorum.

Her insan bir dünyadır, uyumsuzluğunu korudukça.

6. Uzlaşmayın

Park ettiğim yerde otomobilime bir minübüs çarpıp gitmiş. Şoför bulundu. Karakolda komser; "haksızsın, devletin zamanını, kağıdını harcatma... uzlaşın... zararı öde" diye şöföre çıkışınca, şöför kabul etti, uzlaştık. Ertesi gün ise zararın yarısını ödemeyi reddetti. Karakola bildirdim; "yapacağımız bir şey yok, olay günü resmi işlem yaptırmalıydınız" dediler. Günlük yaşantımızda sıkça karşılaştığımız benzer olaylar, herkesle uzlaşılamayacağını, uzlaşılsa dahi uzlaşmanın bir güvence altına alınmasının gerekli olduğunu göstermektedir. Daha büyük boyutta düşünürsek, bir kan davasında, bir savaşta **varılan uzlaşmalar bir güvence ile birlikte değilse, avantajlı duruma geçen tarafça ilk fırsatta bozulabiliyor. Üstelik safça/iyiniyetli düşünen taraf, uzlaştım diye tedbiri elden bıraktığından gafil avlanabiliyor...**

Uzlaşma, güçlünün lehine, güçsüz/pasif olanın aleyhine kurgulanır genellikle. **Pasif, tepkisiz bir toplum,** kendisine danışılmadan yolların, yönlerin, yeşil alanların değiştirilmesine, bakkalın hergün farklı bir fiyatla mal satmasına, aleyhine kanunlar çıkarılmasına vs. **sessiz bir boyun eğişle uzlaşma gösterir.**

Parlamento içi/dışı **büyük uzlaşmalara dikkat** edin. Çoğu, **"birlik ve beraberlik" adı altında, sisteme karşı olanlara karşıdır.** Sistem insana karşı ise, bir biçimde (edilgence) katıldığımız büyük uzlaşmalar da insana karşı değil mi?

Bazı uzlaşmalar, insanın kendine karşı uzlaşmasıdır.

Düşünün, adam çukur, mezar kazıyor. Sizi içine düşürmek için. Sizi de arkadan ittiriyorlar; "uzlaş şu adamla, zıtlaşmayı bırak." Uzlaşınca ne olacak? Çukur kazmayı sürdürecek, karşı çıkmayacaksınız. Ya da, uzlaştım, artık çukur kazmaz diye tedbire boşvereceksiniz. **Uzlaşmadan önce iyi düşünmeli; kimle, niçin, hangi koşullarda, güvencesi var mı uzlaşmanın sürmesinin... Yoksa taktik/taklıyye mi söz konusu?**

Örneğin, 37 pırıl pırıl insanı yakarak katledenlerle nasıl uzlaşılır? Sisteme karşı olduğu için insanları öldürenlerle, hapsedenlerle nasıl uzlaşılır? İnsana karşı olan düzenin mimarlarıyla neden uzlaşalım? Sömürüyü, işsizliği, açlığı, hastalığı üretip insana karşı vahşet uygulamıyorlar mı? Ya insana karşı sistemin sanatını, ideolojisini üretenlerle niçin uzlaşalım? Akıllı değiliz sisteme göre belki. Fakat, kendi kuyumuzu kazacak kadar da akılsız mıyız?

Uzlaşma, insani değerlerden vazgeçme, direngenliği, kararlılığı yok etme anlamına geliyor sistem içinde. Uzlaşma; tek tip, nesneleşmiş insan yaratmanın, totalitarizmin anahtar kavramı...

Keskin bir zıtlaşmadan, herkesle, her yerde uzlaşmazlıktan bahsetmiyorum. Nerede, ne zaman, kimlerle, ne amaçla, niçin, hangi ilkelerde ve güvencelerde? Bunları belirlemeden, **sorgulamadan, yakın insanların uzlaşmaları bile yapay olur,** verimli-insani olmayabilir diye düşünüyorum.

İlle de uzlaşma isteniyorsa, uzlaşmazlıkta uzlaşalım. İnsanların/grupların birbirinin farklı, özgün, uzlaşmaz yanlarını kabul ettiği, hoşgörüyle karşıladığı, şiddetsiz birarada yaşamanın güvence altına alındığı,

azınlıkların gözetildiği bir **demokrasi anlayışında uzlaşalım.** Fakat dayatılan tam karşıtı bir uzlaşma! **Çoğunluğu oluşturanların,** despot bir yaklaşımla, azınlıkta kalana, farklı düşünene, farklı yaşamaya çalışana karşı **insanî olmayan ittifakının modern adı uzlaşma...** Modern ya da postmodern. Yaldızı farketmez. **Olgu, İNSANA KARŞI İSE UZLAŞMAYIN!**

7. Vicdanınız Rahat Olmasın

Bir "iş adamı" ile karşılaşmıştık birgün. "benim inşaatımda 50 işçi çalışıyor. 50 işçi sayemde geçiniyor. Onlara iş ve geçinme imkanı vererek mutlu olmalarını sağlıyorum" dedi. Ben de; "niçin tersini düşünmüyorsun, onların çalışmasıyla asıl sen para kazanıyorsun ve para kazandığın için de mutlu oluyorsun, onlar işi bıraksa, çalışmasa para kazanabilir misin, onların sırtından geçinmiş olmuyor musun" dedim. Şaşırdı. "Olur mu hiç öyle şey, bir sürü işsiz var, onlara iş verdiğim için şanslılar, vicdanım rahat" dedi. Adam yanımızdan ayrılınca, genç arkadaşım heyecanla; **"aaa... sanki kitaptan çıkmış,** tıpkı kitapta anlatıldığı gibi... **tipik bir kapitalist"** dedi. Ekledim; **"vicdanı da pek rahat üstelik".**

İş adamından silah tüccarına, işkencecisinden dolandırıcısına, pezevenginden katiline, politikacısından sanatçısına, subayından polisine, hekiminden avukatına kadar, yaptıklarını beğenmediğimiz, **"insana karşı"** dediğimiz binlerce... **milyonlarca insan "vicdanı rahat" olarak, "vatana millete faydalı" işler yaptığını düşünerek yapıyorlar işlerini... Vicdanlarını, değer yargılarını, sisteme uydurdukları için rahatlar.** Bu sistemde, bu sisteme uymadan bir insanın vicdanının rahat olması mümkün görünmüyor bana. Vicdan kavramı, sistem içinde, bilinçlerde çarpık olarak yer ettiğinden, **"vicdanı rahat olmak" olumlu bir ölçü olarak belirliyor beyinlerde. Sistem, her kötülüğü yaptırdığı insanın vicdanının rahat olmasını ister. Çünkü yaptığından dolayı vicdanı rahatsız olursa, o işi sürdüremez, sistem aksayabilir, tasfiyesi gerekir...**

Diyorum ki, **VİCDANI RAHAT İNSANDAN KORKUN,** kuşkuyla bakın ona. Bazı olumsuzluklara karşı tavır almış, birşeyler yapmışsa bile, bu olumsuzluklar sürüyorsa bir şekilde, vicdanı rahat olanın insanlığının eksik olduğunu düşünürüm. **Değil ailesinde, değil çevresinde, değil ülkesinde... dünyanın herhangi bir yerinde bir haksızlık, bir zulüm, bir işkence, bir cinayet, bir savaş olduğunda VİCDANI RAHATSIZ OLAN, İNSANLIĞA EN YAKIN İNSANDIR.** İnsan isek, **insanlık dışı tek bir olay olsa bile dünyada, vicdanımız rahat olmamalı.** Bosna'dan Küba'ya, Azerbaycan'dan Almanya'ya, Somali'den Türkiye'ye, Uzakdoğu'dan Ortadoğu'ya **Dünya, tüm insanların özgürce ve barış içinde yaşaması gereken bir bahçe. Kapitalizm, bu evrensel insanî yaklaşımın karşısına** çıkarı/parayı insandan üstün tutan **"globalleşme" ideolojisini çıkardı. Evrensel bilinci köreltti.** Unutmamalıyız, KAPİTALİZM DUYARSIZ/VİCDANSIZ BİREYLER YETİRİR. **Vicdansızın vicdanının rahat olmasının bir anlamı yoktur.** Bu yazıdan vicdanınız rahatsız olduysa biraz, sevinin. Kapitalizmden uzaklaşıp, insanlığa yaklaşıyorsunuz demektir... Size, **vicdanınızın daha rahatsız olacağı günler dileyorum...**

8. Renkleri ve Zevkleri Tartışın

Bir insanın giyimini, makyajını, dinlediği müziği, sevdiği şiiri, evindeki çarpık dekoru ya da niteliksiz tabloyu, moda diye tükettiği şeyleri... hatta seçtiği sevgiliyi eleştirmeye görün. O meşhur klişeleşmiş yanıtı tokat gibi yüzünüze çarpar: **RENKLER VE ZEVKLER TARTIŞILMAZ!** Düşünüyorum da **tartışmaya/diyalektiğe ket vuran, insanın yanılsamayla yaşamasına ve sistemin sürmesine yol açan sözlerin başında geliyor bu söz.**

Zevk ya da zevksizlik, yaşanan kültürle, dolayısıyla egemen sistemle doğrudan ilgiliyken, "tartışılmaz" yargısıyla, sorgulanmasına, üzerinde düşünülmesine engel olunmakta. Bir sözle bilinçler dondurulmakta. Üstelik şark kurnazlığı da diyebileceğimiz, şark mantığıyla, zevk kavramı, **"ve"** bağlacıyla "renk" kavramı **ile** ilişkilendirilerek **biri yanlış, biri görece doğru iki önermeden bir doğru (?) sonuç çıkartılıyor.** Bir cümlede, bir söylevde, bir sloganda **"ve"** görürseniz/duyarsanız dikkat edin. Sağlam meyvenin yanısıra çürük meyveyi de torbanıza sokuşturmaya çalışan "uyanık" manavlar gibi, onayladığınız bir düşüncenin yanısıra, sorguladığınızda onaylayamayacağınız bir düşünce de **"ve"** aracılığıyla bilincinize sokuşturulmaya çalışılıyor olabilir. Sık kullanılan birkaç örnek vereyim bu açıdan düşünün: "Devleti **ve** demokrasiyi korumak için.... İnsan haklarına saygı **ve** liberal ekonomiyi geliştirme temel felsefemiz... Dinden **ve** demokrasiden vazgeçemeyiz... İşadamlarımızın **ve** çalışanların hakkını koruyacağız... Batı teknolojisi **ve** doğu kültürü senteziyle... Barış **ve** savunmamızı güçlendirmek için yeni silahlar... Çağdaş **ve** muhafazakâr bir parti... Sağır **ve** dilsiz... Dinsiz **ve** ahlaksız... Zengin **ve** yakışıklı... Güzel **ve** çekici... Özgür **ve** cüretkâr çıplak sanatçımız..."

Kısaca diyeceğim şu; **herşeyi tartışın. Renkleri bile. Yoksa bir gün griyi, sonra siyahı beyaz diye sunarlar... Yok'u, var diye, kutsal diye, inanacaksın... tartışılmaz diye dayatırlar... Tartışma, sorgulama alışkanlığını yitirmişsen ne diyeceksin?**

9. İyimser Olmayın

Bu konuda **George Sorel** (1857-1922)'in, **"Zor üzerine düşünceler"** kitabından bir bölüm aktarmak istiyorum. "Çoğunluk iyimserdir, çünkü çoğu **eğitim sistemleri, özellikle din eğitimi geniş halk kitlelerini iyimserliğe yöneltir.** Oysa, politika alanında iyimserlik çok tehlikelidir. **İyimser kişi, tasarılarını gerçekleştirmede karşılaşacağı engelleri iyi hesaplayamaz.** Öfkeli devrimcilikten toplumsal barışçılığa kolayca kayabilir. Üstelik, kendi isteklerine karşı koyanları ortadan kaldırmaktan çekinmez...

Kötümserlik insanlığı kurtaracak tek yoldur. Kötümser kişi, toplum koşullarının birbirine sıkı sıkıya bağlı olduklarını bildiği için, düzeltmeyle herhangi bir sonuca varamayacağını, toplumu değiştirmek için koşulların tümünü değiştirmek gerektiğini anlamıştır. Bu bakımdan, toplumun çektiği acılardan birkaç kişiyi sorumlu tutmaya kalkışmaz, dolayısıyla kendi tasarılarına karşı çıkanları ortadan kaldırmak gibi bir çılgınlık yapmaz...

20. yy. başlarında, kapitalciler artık zorbalığı bırakmıştır. Burjuva sınıfı egemenliğini sürdürmek için daha

sinsi yollar bulmuş, demokrat-liberal devletin bütün yurttaşlara verdiği eğitimle kendi dünya görüşünü topluma aşılamıştır. Bu eğitimin temelinde, insanların geleceğe umutla bakmasını sağlayan bir iyimserlik buluruz. Uygulayıcı bilimin sağladığı başarıları ileri süren kapitalci sınıf, yakın bir gelecekte herkesin kendiliğinden mutluluğa kavuşacağına bütün yurttaşlara inandırmak ister. Bu durumda kurulu düzeni değiştirmek kimsenin (düzene inananların) aklına gelmeyecektir..."

Burada şunu ekleyebilirim; **kötümser olmak, umutsuz olmak demek değildir. Kötü olasılıkları göz önünde bulundurarak, önlemler alarak, umutlu, kararlı ve (!) direngen olmak gerektiğini düşünüyorum.**

10. Son Öğüt: Çok Öğüt Dinlemeyin.

Sevgili okur, bunca "öğüt"ten sonra, öğüt dinleyen pasif tutumdan, öğütleri sorgulayan, kavramları kavrayarak, karşı "öğütler" oluşturan aktif tutuma geçeceğini umuyorum. **"Büyüklerin sözünü dinlemek... Erkekçe davranmak... Çalışkan olmak... İnançlı olmak... Fedakâr olmak... Adam olmak... Başarı peşinde koşmak... Yasalara uymak..."** Sorgulanacak çok öğüt var. Haydi, kağıt başına. Yeni aykırı "öğütlerinizi" oluşturun. **Siz de yazın.** Pasifliktensıyrılın... Yazılarınızı, "aykırı" eleştirilerinizi bekliyoruz... Sevgiyle... Umutla...

Not Ya Da Bir Açıklama

İnsancıl dergisinde, izlemek için gittiğim bir seminerin konuşmacısı gelemediğinden bu konuyu seminer olarak sundum. Hazırlıksız oluşum, güçlü bir hatip olmayışım okunmak üzere hazırlanmış bir metni sözlü anlatıma dönüştürmekteki zorlukla birleşince, anlatımım aktif okur/yazar arkadaşlarımın eleştirilerine hedef oldu. Anlatının içeriğini aşan sorular/eleştiriler oluştu. İzleyicilerden saygıdeğer İ.D.G.Y.Y. Cengiz Gündoğdu, eleştiriler doğrultusunda yazıyı gözden geçirmemi önerdi. Ben, eleştirilecek yanları varsa, okurun değerlendirip kendisinin eleştirmesi için olduğu gibi yayınlanmasını daha doğru buldum. (İşte, önerisini baskıya dönüştürmeyip, yazarın kararına saygı gösterdiği için saygıdeğerdir C. Gündoğdu.) Orjinal haliyle yayınlanan bu yazıyı hazırlarken şunu düşündüm: Çoğumuz (kendimi de katarak söylüyorum), çoğu zaman kavramları sistemin içini doldurduğu haliyle kavrıyoruz. Bunun kavranmasını hedeflerken "kışkırtıcı" bir yol seçtim. Şunun için. Sağda ya da solda 'tek' dergi yayın okurları, doru bilgileri/yorumları o dergiden yayından alacağına inanma eğiliminde. Böyle olunca eleştirel bakış zayıflıyor. Bunu kırmak için 'aykırı' gelebilecek kışkırtıcı kesinlemelere yer verdim. Neyi kışkırtmak için? Önce beyinleri, eleştirel düşünmek için. Sonra elleri, yazması için... Önceki yazılarımı okuyanlar anımsayacaktır. Yalın ve anlaşılır yazmaya çaba gösterirken, yumuşak sayılabilecek bir üslupla sorular oluşturarak, kesinlemelerden ve 'öğretmenlik'ten kaçınarak, okuyanları günlük yaşamla bağlantılı olarak düşünmeye, okumaya, araştırmaya ve nihayet eleştirmeye /yazmaya teşvik etmeye çalıştım/ çalışıyorum. İçten olmaya da önem veriyorum. Bunlar sadece düşüncelerimin değil, kişiliğimin de yansıması...

Seminerde eleştiriler, 'öğütler'in tek başına algılanmasından kaynaklandı. "Kimseyle mi uzlaşmayalım? Akıl'a karşı akılsızlığı mı savunacağız? Uyumsuzluk sistemin sonucu, isteği değil mi bir yandan? Modaya karşı çıkarken, estetik ve güzelliğe de karşı çıkmıyor muyuz?" "Öğütler"in çoğu için gelen bu tip eleştirilere yanıtım özetle şu oldu; "öğüt'ün başında yazılmayan bir söz var (var sayın), "sisteme göre..." " Önemsediğim bir soru da şuydu; "böyle bir yazının yayınlanması gerekli mi, okura bir katkısı olur mu?" Sevgili okur. Bu soru aslında senin içindi. Gerekli mi? Katkısı oldu mu sana? Bu kez üşenmeyeceğini, kısa da olsa düşünceni belirteceğini yazacağını hiç olmazsa telefon cihazını kullanacağını umuyorum. Sevgiyle...

KARANLIĞIN ELLERİ

Yanılmış bir zamanın bütün eski tanıkları
kendi obalarından çıktı yola
uzak fenere doğru
Güneş saklı gecede sabah çiyleri düşerken
kutsal yeminin çarmıhına
ipek yüklü kervanlar karşıladı
kızıl şallara sarınmış
vaad gezginlerini
Sanrı dolu çölleri adak mağaralarını
geride bırakarak
bulutların indiği koyaklara
bakarak sarp dağlardan
yürüdüler
Uzaklarında kaldı sönmemiş kamp ateşleri...
kırık pusula... bakır kaplar...
izlerine dokunan karanlığın elleri...
Yanılmış bir zamanın yanılmış gezginleri
kum dolu gözlerinde ayın izdüşümleri
aradılar kayıp bir kumsaldaki
buluşma yerlerini uzaktaki feneri
Uzak meridyenlerin yıldız gemilerine
varamayan düşlerde
kayıp yolculardılar
Çağlarını yollarını yurtlarını bıraktılar
şafak insanlarına
İçlerinden hiç biri bulamadı o yeri
çöl rüzgarında yitti
kırık pusula...
Eprimiş atlaslarda şimdi
karanlığın elleri
utançlı ölüleri
gizli
tarih kitaplarında

Sinan KUTLU

Şairin Bir Şiire Yolculuğu

Berrin TAŞ

Şiir defterime aldığım notlara bakıyorum. Bir türlü nasıl yazacağıma karar vermediğim "Meşaleyi Geleceğe Taşıyan Kadın"ı sıkı bir çalışmaların sonunda mayıs ayında bitirdim. O şiiri yazmamda Gündoğdu'nun anlatım şiiri üstüne söyledikleri etkili oldu. Şiiri nasıl biçimlendireceğime karar veremiyordum. Bir yorum... bir bakış... bir yöntem arıyordum. Kemal Özer'in **Tanık Günler**ini okurken şiirle ilintili ne düşünüyorum ya da ne düşünmüyorum'u gözden geçirdim. Kemal Özer kişi olabilen insanın iç dünyasıyla buluşabilmenin... yaratımının oluşumuyla buluşabilmenin sevincini yaşattı bana. Bu buluşma kendime yönelmeyi getirdi ve ben nasıl düşünüyorumu yığınla karmaşık duygu düşünce arasından görünür kıldı. Şiir üzerine düşüncelerimi toparlamaya başladım.

Şiirin uzun bir koşu olduğunu öğrendiğimden beri günlük yaşamım içinde beni etkileyen... yazarken kolaylıkla kağıda dökebildiğim duyumsamaları... gözlemleri genişleterek nasıl verebilirimi düşünüyordum. Bir gün Gündoğdu benim aradığım anlatım şiiri henüz yazılmadı... o şiiri sen de yazmadın deyince anlatım şiirini bana açıklamasını istedim. Ben'den geçirilerek yazılan şiir çok kolay dedi.. oysa bir olaya bir duruma dışardan bakabildiğinde nesnelliği yakalayabilirsin.

Anlatım tekniğinin güçlükleri var... şiirin insanla ilintisini kurmayı düşündüğümden beri şiirimin değişeceğini biliyordum... bu değişim bana büyük bir sorumluluk yüklüyor. Belki bu nedenle artık yabancılaştığım iç yaşantılarımı bugünkü bakışımla anlamlandırarak yazmayı düşünüyordum... bu ince ince işlenen sözcüklerin biraraya getirilmesi demek... ağır ve emin adımlarla yürümek gerekiyor.

Gündoğdu'yla konuşurken ona ben şiirinin o kadar da kolay olmadığını söyledim... çünkü ben şiiri yaşanan an'ın kişiyle buluşması oluyor.... ondan vazgeçmek an'ın getirdiklerinden vazgeçmek anlamına da gelebilir. Gündoğdu hayır dedi... an şiiri de anlatım tekniğiyle yazılabilir. Ne demek istediğini anladım... üstelik anlatım şiiri de yazdım ama nedense dönüp dolaşıp yine aynı yere geliyorum. Ben'den geçirilerek yazılan şiirlerden sonra anlatım şiiri yazmak zor geliyor... ya da nasıl anlatacağımı bilmiyorum. Arayış sürüyor... zorlanıyorum. İki tam gün çalışarak yeni bir şiir yazıyorum. "Ben Gökyüzüne Gidiyorum". Şiiri Gündoğdu'ya gösteriyorum, beğeniyor. Gündoğdu'nun beğenmesi de, insanın yüzüne bakıp "sıkılmadım" demesidir.

O gün yazar arkadaşımız Dursun Mehmet Şekeroğlu geliyor. Almanya'dan. **İnsancıl**'da çay içiyoruz... biraz sonra bize birkaç şiir okuda ben gideyim artık diyor. Yeni bitirdiğim şiiri okuyorum... sonra da "Meşaleyi Geleceğe Taşıyan Kadın"ı. Gündoğdu'nun bu şiire tavrı farkı yine tekrarlıyor... bu benim aradığım şiir. Pek de sevinemiyorum.. sanki yeni bitirdiğim şiire karşı "Meşaleyi Geleceğe Taşıyan Kadın"ı kıskanıyorum.

"Ben Gökyüzüne Gidiyorum"u aşağıya yazıyorum. Bu şiirin oluşma sürecini anlatmayacağım... bu şiirin nasıl anlatım şiiri olduğunu anlatacağım.

BEN GÖKYÜZÜNE GİDİYORUM

Kuş sesleriyle uyandım
bulutlarda bir kadın ağlıyordu
ıhlamur kokuları içimi sevinçle doldurdu
ağaçlıklı bir yolda sevgilimle yürümeyi istedim

sokaklarda yobaz birikintileri
bilinçler çamura bulanmış
benisınırladınız
düşlerimi erteledim

korktum pisliklere karışmaktan
sınavdan geçirdim deneyerek bana öğrettiklerinizi
önümde eğildiler birer birer doğru bildikleriniz
Size göre ben:
dünyadaki bütün güzelliklerin ve
çirkinliklerin kaynağı...
benden sorulur erkeğin başarısı
yenikliği bana yüklenir
Hiç koşulsuz kendimi adadım yaşamınıza
güç kattı ellerim yeniden doğuşunuza

mutfakta çoğalttığım terimi
sofra kurarken gülümsemeye dönüştürdüm
sıcak bir bakışı aradı gözlerim

siz varlığımı en doğal hakkınız sanıyordunuz
teşekkür etmediniz

sizi taşıyabilecek denli güçlüydüm
ses etmedim
bir ana'nın sıcacık sözlerini verdim büyümemişliğinize
anlayışım sizce anlaşılmadı

şimdi bana dostluktan söz etmeyin
bilirim sözcüklerin ardına sığınır yüzünüz
zor günlerde sesiniz duyulmaz olur
gerekçelerle saklanır kaçışınız

korkmamalısınız gerçeğin acımasızlığından
binlerce yıl geriye savrulmuş gülüşünüz
çamurların içinden bana yaşamınızı doğru belletmeyin
ben gökyüzüne gidiyorum

bulutlarda yeni bir kent kuracağım

20 Temmuz 1994

O akşam Gündoğdu.. Ayhan.. Nihat.. Pelin.. ben birbirimize kızılderili adlarımızla seslenerek şakalaşırken konuyu şiire getirdim ve anlatım şiiri üzerine Gündoğdu'ya sorular sordum. "Ben Gökyüzüne Gidiyorum"u da beğendin aradaki fark nedir şimdi dedim. Türkiye'de şairler genellikle ben'den geçirilerek yazılan şiirden yana... Türkiye'de ben şiiri yazılıyor.... oysa dışarıdan bakmak gerekiyor dedi. Senin dediğini anlıyorum ama ben şiiri de anlatım şiiri olabilir dedim Gündoğdu evet ama dedi birinci tekil şahıs konuyu daraltır. Ben de dedim ki ben dili kullanmak ille de anlatmak istediğim içinde olduğumu göstermez ki... bu bir yöntem olabilir. Gündoğdu bunu şöyle anlattı. Şurda duran arabaya dışarıdan baktığın zaman onu daha iyi görebilirsin ve o arabayla ilgili ayrıntıları daha iyi yakalayabilirsin. Aslında ona sorular sorarken o gün yazdığım şiiri anlatım tekniğiyle yazsaydım ne değişebilirdi diye düşünüyor ve deneyerek öğrenmeyi istiyordum. Ertesi gün oturdum aynı şiiri bir de anlatım yöntemiyle yazdım... aradaki ayrımı görmek istedim. Birinci tekil şahıs kullanmaktan vazgeçmenin şiirin oluşma evresinde düşünmeyi genişlettiğini gördüm. Aradaki değişimi anlatmak istiyorum. Yazdığım şiiri bozma pahasına yeni bir denemeye girişiyorum. Birinci tekil şahıs mademki daraltıyormuş... ben de o diyorum... yazmaya başlıyorum. Önce şiirin ilk yazılışını yazıyorum... sonra da değişiklikleri...

Kuş sesleriyle uyandım
bulutlarda bir kadın ağlıyordu
ıhlamur kokuları içimi sevinçle doldurdu
ağaçlıklı bir yolda sevgilimle yürümeyi istedim

Anlatım yöntemine dönüşürken:

O
kuş sesleriyle uyandı
bulutlarda bir kadın ağlıyordu

Evet sorunlar başladı.... ıhlamur kokuları onun içini sevinçle doldurdu demek gerekiyor şimdi... ama üçüncü tekil şahıs kullanırken böyle güzel olmuyor... ses iyi değil.... şiir değişiyor. O dize çıkıyor yerine bulutların çağrıştırdığı dizeler geliyor.

O
kuş sesleriyle uyandı
bulutlarda bir kadın ağlıyordu
damlalar gökyüzünün çırpınışlarını anlattı ona
yağmurun sürüklediği topraklarda hüzünlerini
unuttu
ayak izlerini yarına bıraktı

Şiirde değişim sürüyor... üçüncü tekil şahıs düşünme alanını genişletiyor. Şiirin ilk yazılma aşamasını alıyorum.

ağaçlıklı bir yolda sevgiliyle yürümeyi istedi
sokaklarda yobaz birikintileri...
bilinçler çamura bulanmış...
benisınırladınız

düşlerimi erteledim

Anlatım şiirine dönüşürken:

ağaçlıklı bir yolda sevgiliyle yürümeyi istedi
sokaklarda yobaz birikintileri vardı
bilinçler çamurlanmıştı
yolu temizlemeden yürüyemeyeceğini anladı
düşlerini erteledi

İlk şiirde ben dili kullanırken başkalarının beni sınırlaması söz konusuyken ikincisinde yolu temizlemeden yürüyemeyeceğini anlayarak düşlerini erteliyor. İlk şiirde bu bölümde yenilmişliğin acısı var... ikincisinde bilinçli bir seçimle düşlerin ertelenmesi.... ilerideki bir amaç için ertelenmesi var. Bir de sokaklarda yobaz birikintileri dizesine "vardı" sözcüğü eklemek... bilinçler çamura bulanmış yerine... bilinçler çamurlanmıştı demek anlam ve ses açısından daha uygun geldi bana.

Şiirin oluşumundaki değişimler yeni bölümler yazılırken kimi dizelerde eklemelere... kimi dizelerde eksilmelere neden oldu. Devam ediyorum... önce ilk yazılış biçimi:

korktum pisliklere karışmaktan
sınavdan geçirdim deneyerek bana öğrettiklerinizi
önümde eğildiler birer birer doğru bildikleriniz

Anlatım şiirine dönüşürken:

sesi çatlamış toprağın içinde kayboldu
gülüşü binlerce yıl geriye savruldu
korktu çamurlara karışmaktan
sınavdan geçirdi ona öğretilenleri
önünde eğilmedi sahtenin... hayının

Bu bölümdeki eklemeler ve anlam değişiklikleri açıklıkla gözlenebiliyor.... özellikle son bölümdeki önünde eğilmedi sahtenin... hayının dizesinin ilk yazılış biçimiyle son değişikliği arasındaki ayrım.. anlam genişliği görülebilir... devam ediyorum. Yine ilk yazılış biçimiyle:

Size göre ben:
dünyadaki bütün güzelliklerin ve
çirkinliklerin kaynağı..
benden sorulur erkeğin başarısı
yenikliği bana yüklenir

Üçüncü tekil şahısla nasıl yazılabiliyor bir bakalım:

Ona dünyadaki bütün güzelliklerin ve
çirkinliklerin kaynağı dediler
ondan soruldu erkeğin başarısı
yenikliği ona yüklendi.

Devam ediyorum.... ilk yazılış:

Hiç koşulsuz kendimi adadım yaşamınıza
güç kattı ellerim yeniden doğuşunuza

Anlatım yöntemiyle:

Hiç koşulsuz kendini insana adadı
güç kattı elleri yeni insanın doğuşuna

Bu bölümde de yine anlamın genişlemesi gözlenebilir... birinci bölümde adanan yaşamın kime... neye adandığı belirsizken ikinci yazılışta insana adanarak... yeni insanın doğuşuna güç katarak belirginleşiyor. Devam ediyorum... ilk yazılış:

mutfakta çoğalttığım terimi
sofra kurarken gülümsemeye dönüştürdüm
sıcak bir bakışı aradı gözlerim
siz varlığımı en doğal hakkınız sanıyordunuz
teşekkür etmediniz

Şiirin bu bölümünde de değişiklikler oldu... fazlalıklar atıldı.

mutfakta çoğalttığı terini

sofra kurarken gülümsemeye dönüştürdü
sıcak bir bakışı aradı gözleri
kimse nasıl olduğunu sormadı

İlk yazılıştaki sızlanmanın yerine "kimse nasıl olduğumu sormadı" dizesiyle gerçekliğin olduğu gibi algılanması sezdiriliyor.

Son bölümdeki değişiklik bir zorunluluktan kaynaklanıyor.... anlatmayı esas alınca değişim kaçınılmaz oluyor. Anlatım tekniğiyle dizelerin sıralanma biçimi de değişiyor..... yazıyorum.

Önce:

sizi taşıyabilecek denli güçlüydüm
ses etmedim
bir ana'nın sıcacık sözlerini verdim
büyümemişliğinize
anlayışım sizce anlaşılmadı.

Değişen durumuyla:

Yarına taşıdığı düşleri ona güç verdi
bir ana'nın sıcacık kucağını verdi büyüyene
direnci çoğalarak kapladı dünyayı

İki bölüm karşılaştırılırsa "anlayışım sizce anlaşılmadı" gibi şikayetçi dizeyle direnci çoğalarak kapladı dünyayı dizesi arasındaki ayrım anlaşılacaktır.

Şimdi bana dostluktan söz etmeyin
bilirim sözcüklerin ardına sığınır yüzünüz
zor günlerde sesiniz duyulmaz olur
gerekçelerle saklanır kaçışınız

korkmamalısınızgerçeğinacımasızlığından
binlerce yıl geriye savrulmuş gülüşünüz
çamurların içinden bana yaşamınızı doğru
belletmeyin
ben gökyüzüne gidiyorum
bulutlarda yeni bir kent kuracağım.

Şiirin değişmiş durumu:

Ona dostluktan söz etmeyin
sözcüklerin ardına sığınan yüzünüzü görüyor
çamurlarınızın güzel olduğunu söylemeyin
o gökyüzüne gidiyor

bulatlarda yeni bir dünya kuracak

Görüldüğü gibi ikinci yazılışta gereksiz anlama bir şey katmayan dizeler atıldı... şiir bitti.... ama sanki oturmamış bir şeyler var gibi geliyor bana. O yerine düş kız diyorum. Şiir son şeklini alıyor.

Hangisi mi güzel.... bilmem. Benden çalışması... yorumu sizden.

Düş Kız Gökyüzüne Gidiyor

Düş kız
kuş sesleriyle uyandı
bulutlarda bir kadın ağlıyordu
damlalar gökyüzünün çırpınışlarını anlattı ona
yağmurun süpürdüğü topraklarda hüzünlerini unuttu
ayak izlerini yarına bıraktı

ağaçlıklı bir yolda sevgiliyle yürümeyi istedi
sokaklarda yobaz birikintileri vardı
bilinçler çamurlanmıştı
yolu temizlemeden yürüyemeyeceğini anladı

DÖNEKLERE

"eğer ki bu yolda yolcu değilsen
ne yolcuyu çağır, ne yolu incit"

ifritini kaybetmiş biri
aydınlığın esiri olur
unutur usa direnmeyi
düşman hayatları doldurur

sesli mumyalar arasında
eski bir çocuktur yaramaz
heybesini açıp kapar da
ilk adını bile bulamaz

sen bize yolu gösterendin
tazedir bıraktığın izler
şimdi dönerken gizlediğin
hepsini görüyor gidenler

İmran DUMAN

düşlerini erteledi.

sesi çatlamış toprağın içinde kayboldu
gülüşü binlerce yıl geriye savruldu
korktu çamurlara karışmaktan
sınavdan geçirdi ona öğretilenleri
önünde eğilmedi sahtenin... hayın'ın

Düş kız:
dünyadaki bütün güzelliklerin ve
çirkinliklerin kaynağı
ondan soruldu erkeğin başarısı
başarısızlığı ona yüklendi

Hiç koşulsuz kendini insana adadı
güç kattı elleri yeni insanın doğuşuna

mutfakta çoğalttığı terini
sofra kurarken gülümsemeye dönüştürdü
sıcak bir bakışı vardı gözleri
kimse nasıl olduğunu sormadı

Yarına taşıdığı düşleri ona güç verdi
bir ana'nın sıcacık kucağını verdi büyüyene
direnci çoğalarak kapladı dünyayı

Ona dostluktan söz etmeyin
sözcüklerin ardına sığınan yüzünüzü görüyor
çamurlarınızın güzel olduğunu söylemeyin
düş kız gökyüzüne gidiyor

bulutlarda yeni bir dünya kuracak

21 Temmuz 1994

Nerval'in dediği gibi:

"Duygu ve inanç elbette önemlidir ama şiir tatlı düşlerin inancın duygunun aşkın ya da doğa sevgisinin ivedi esinlediği bir ürün değildir. Şiir soğuktur yani hesap kitap bilgi ve ustalık işidir".

Suat Derviş'i Fosforlu Cevriye'de Anmak

Güngör GENÇAY

Suat Derviş adını, yalnızca birçok roman imza atmış bir romancı kimliğiyle sınırlamamak gerekir. Ona, düzen ve düzenin savunucularıyla çatışan bir mücadele insanı demek daha doğru olur.

Edebiyat dünyasının dışına sürülmek ve adının unutturulmak istenmesi, bir anlamda ondaki edebi ve siyasal tutarlığın bir ifadesi, bir göstergesidir.

Suat Derviş'in yaşam serüvenini bir başka araştırmada, geniş boyutlarıyla ele alacağım için, bu yazımı onun "en çok sevdiğim romanım" dediği **Fosforlu Cevrlye** üzerinde yoğunlaştırmak istiyorum.

Yazar bu kitabını 1968 yılında yayımlamış. Daha önce yayımladığı **Çılgın Gibi** adlı kitabı ise 1945 tarihini taşıyor. İkisinin arasında tam yirmi üç yıl boşluk var. İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden, ikinci darbeye üç kalaki bu dönem içinde Suat Derviş imzasına akılda iz bırakmayacak denli az rastlanıyor. Kimi edebiyat tarihçileri ya da araştırmacılar, bunun nedenini dolaylı ifadelerle 1953'ten sonraki on yılının Avrupa'da geçmesine bağlıyorlar. Oysaki kendisi 11-12 Eylül 1967 **de Gerçekler Postası**'nda yayınlanan Zihni T. Anadol'la yaptığı söyleşide: "Birçok müstear ismim var. 1943-1944'den beri çok defa, çok değişik isimlerle yazdım. Hayatımı kazanmak için. Çünkü imzamla yazdığım yazılarımı kabul etmiyorlar," diyerek açıklıyor.

Romanın Ayakları Olan Türkünün Dört Dizesi

Fosforlu Cevrlye romanı dört bölümden oluşuyor. Bu bölümlerin anabaşlıkları ise, türkü dörtlüğünün birer dizesi:

Karakolda ayna var
Kız kolunda damga var
Gözlerinden bellidir Cevriyem
Sende kara sevda var.

Türkünün dahası da var. Kapanışı, devamı olan bir başka dörtlükle yaptıysa da yazar, romanın kurgusu için ilk dört dizeyi yeterli görüyor. Böylece romanın ağırlığını, ayakları oluşturan bu dört dize çekiyor. Romandaki bölümlemeyi, biçimsel bir ayrım olarak görmemek gerekir. Çünkü burada önemli olan, roman kahramanlarından Cevriye'nin, yaşamının bu dizelerdeki özle örtüşmesidir. Yalnız bu kadar da değildir. Pertev Naili Boratav: "Türküdeki sözlerin görevi, ezgiyi çerçevelemek, onun anlatmak istediği olaylara ve duygulara, çoğu kez bilmecemsi, dumanlı anıştırmalarla dokunup geçmektir. Kişinin geçmişteki günlerine, dostlarına, yakınlarına ilişkin acı tatlı anıları ile yeniden yaratma gücünü türkü, sözleriyle ezgisi bütünlenince kazanır," demektedir. İşte, **Fosforlu Cevriye** romanında varolanların yaşamları, bu söz ve ezgi bütünlüğü içinde örgülenmektedir.

Konu

Fosforlu Cevriye, anasını babasını tanımaz. Kendisini, allahın gökten indirdiğini sanır. Köprü altlarında, sur diplerinde büyümüştür. Özellikle ıslanınca, saçları parladığından, ona Fosforlu Cevriye adını takmışlardır. Zamanla "İstanbul'un izbe sokaklarının, yangın yerlerinin, mezarlıkların, surların, tekfur sarayı harabelerinin ve bostanların en cazip kızı" olup çıkmıştır. Ama, etini namuslu olarak satan bir kızdır.

Hastalanıp ateşlendiği gün, geceyi geçirmek için kıyıya bağlı bir sandala girip uyur. Koyu karanlıkta, elindeki ağır paketle sandala gelen iriyarı adam, onun hasta olduğunu anlayınca sandaldan kovmaz. Alıp evine götürür. Adam gizli yaşamakta ve polisten kaçmaktadır. O nedenle iyileşince bir daha gelmemesini söyler. Ne var ki Cevriye onu dinlemez. Her gelişinde, kendisine daha insanca davranan, etinden yararlanmayı düşünmeyen bu adama karşı aşkı büyüdükçe büyür. Onu saklayan kapıcının da sevgi ve dostluğunu kazanmıştır artık.

Cevriye, bu adını bile bilmediği adama geldiği zaman, dışardaki çirkef yaşamından arınır. Kendisine siz deyen, değer veren bu adamla evlenmek ister. Daha geniş anlamda onun olmak ister. Ne var ki bir gelişinde, onun yakalanıp tutuklandığını öğrenir. Asılmaması için tek çıkış yolu vardır. Suç kanıtlarını ortadan kaldırmak. Yani, evdeki ağır paketleri, sandalla açılıp denizin orta yerine atarak kaybetmek. Bunu gerçekleştirirken kendini takip eden polisin çok yaklaştığını gören Cevriye, heyecanlanır. Paketi denize atar ama, dengesini

kaybedip dalgaların koynuna yuvarlanırken sandalın köşesi başına çarpar. Balık gibi yüzme bilmesine karşın, büyüyen dalgaların içinde yitip gider.

Açımlama

Fosforlu Cevriye, kaldırımlarda etini pazarlayan bir kadındır. Kaldırımların sesini yorumlayan, onun üzerinde yürüyen insanların nabızlarını ölçen, cinsel ilişki gereksinmesi olup olmadığını saptayabilen bir kadındır. Ama, içinde birey olmaya koşan başka bir Cevriye daha vardır. O nedenle, tüm cahilliğine karşın, birbirine ters düşen yaşantı kesitlerinin kendi içinde tutarlılığı görülür. Yani, yaşamının her kesitinde namusludur Cevriye. Yazar, böylesi bir ruhsal oluşumu, yaşanan toplumsal evrelere büyük bir ustalıkla örgülemiştir.

Tipler

Romanda, Cevriye'nin kurduğu bir bölüm dışındaki tüm ilişkiler, toplumun belli bir katmanında yaşayanlar arasında geçmektedir. Bu katmanın dışına taşıldığı zaman ya polise giden yola çıkılmakta ya da doğrudan polisle karşılaşılmaktadır. Doğaldır ki tipler de bu katman yaşamının yarattığı türden olacaktır.

Fosforlu Cevriye'nin, iki ayrı cinsten tanış, arkadaş ya da ilişkisi olduğu insan vardır. Kadınlar: (Top Melahat, Kös Ayten, Çatlak Marika, Yedibela Gülseren, Çopur Güllü, Arap Cemile, Sümbül Dudu, Şasi Fati, Kumru Fatoş, Cadaloz Emine, Edalı Şefika, Üfürükçü Arap Fazile) sıfatlarını taşıyan adlarıyla anılırlar.

Erkekler de: (Arap Şevki, Zambi Recep, Torpil Şeref, Sele Şevki, Kör Abdi, Kovboy Necip, Çımacı Mustafa, Sandalcı Mahmut, Fantoma Atıf, Belanın gözü Sabri, Madrabaz Nuri, Kumarcı Fışfış, Gidinin Halil, Dızdız Mustafa, Tokacı Süleyman, Çırtlak Hamdi, Cofcof Ömer) adlarını taşırlar.

Romanda, hepsinin de vazgeçilmez bir yeri olduğu ilk bakışta göze çarpar. Çünkü bu tipler, toplumun bir katmanından çıkışlı olsalar da çoğu zaman geniş toplumsal etkileri ve olumsuz ya da olumlu işlevleri olmuş tiplerdir.

Anlatım

Suat Derviş, gerek dili, gerekse toplumu iyi bilen bir yazardır. Romanını oluştururken bu iki büyük öğeyi gözden uzak tutmamış, birbiriyle kaynaştırmasını bilmiştir.

Kitap, halkın anlayabileceği bir dille yazılmıştır. Yazar, gereksiz imge ve okuyucuyu yoran, kafasını karıştıran uzun tümceler kullanmamıştır. Yazılanlar, bir yanıyla okuyanın duygusal yaşamı ya da düşünsel anlayışıyla örtüştüğü ve anlatım berraklığı taşıdığı için; roman, hemen kuşatması içine sokar insanı. O nedenle çıkarımları farklı olsa da kitabı okurken bir ortaokul öğrencisi de, yaşça ergin bir kişi de aynı tadı alır.

Sonuç

Fosforlu Cevriye Neyi Söylüyor?

Bir aşk romanı mıdır, yoksa sevimli bir İstanbul orospusunun yaşamı mı?

Kısa ve uzun erimli bakmamıza ve ışıldağımızın görme yetisine göre bu olgu değişik anlam ve yoğunluk kazanır.

Önce şunu anlatmak gerekir ki: Yahudisi, Ermenisi, Rumu, Kürdü ve Türküyle, geniş insan mozayiği üzerine kurulmuş bir romandır. **Fosforlu Cevriye.** Boyutu ne olursa olsun bu bütünlükte saygılı ve sağlıklı işleyen bir yan vardır.

Olayların yaşandığı günlerin İstanbul'unda sanayi yeni yeni filizlenmeye başlamıştır. Fuhuş, henüz bir sektör haline dönüşmemiş, sektöre hakim olacak mafyalar türememiştir. Ne var ki bu yoldaki değişim hızla boylanmaktadır. Anadolu'dan gelen ağa, viski ya da cinfis istiyor, celebin adının canlı hayvan taciri olarak değiştiği bir dönem yaşanıyordur.

Romanda açıkca görülen bu ekonomik ve toplumsal değişim içinde Cevriye'yi, kan dolaşımı gibi doğallık taşıyan bu yapıda, birey olma savaşımında buluyoruz. Bu olguya dayalı olarak sözcüklerin içine kurulan yeni köprüler, dikkatli bakıldığında gözden kaçmayacaktır. O nedenle **Fosforlu Cevriye**'yi bir inanışın ve bu yolda yapılan mücadelenin romanı olarak algılamak gereklidir.

Ne var ki, çoğunlukla bu olumlu yargıların, karşıtı devreye sokulmak isteniyor. Çünkü temeli güçlü atılmış ve tavanı iyi örülmüş bir yapıda çok rahat dolaşılabildiğinden, birçok önemli şey de kolaylıkla gözden kaçabilmekte ya da karşı güçlerce kaçırılabilmektedir.

SEN BANA BAKMA

Sen bana bakma
sırtımda parka, omzumda çanta
yaşamı taşırım sürgün boyu
daracık omuzlarımda.

Sonra geceleri çekilip odama
insanlıkla uğraşırım
değiştiremediğim acılarla boğuşurken
bazan hırsımdan ağlarım.

Ya da dalarım kendi içime;
bir yüz, bir gülüş, bir anı
ve geçmişte söyleyemediğim bir söz
diş diş yakar dudaklarımı..

Sevgi çalmıyor artık kapımı
bu bıçak sırtı yaşamda,
ama bilirsin ulaşamasak da
sevgiyi özümleriz biz namluların bile ucunda.

İşte böyle dost, aldırma,
bir resimde gençliğime bakarım
bir aynada dökülen saçlarıma
sonra birden yaşama çapkınca göz kırparım.

Cengiz DOĞU

Kötü Ettin, N'oldu Sana Nihat Gardaş?.. (Ya Da Bizim Yılmaz İçin)

Temel DEMİRER

Yılmaz Güney'i "tanımam". Ya da uzağındaki herkes kadar "tanırım". Onu, topu topu üç kere gördüm. İlki, 70'li yıllarda, Ankara'daki bir film galasında... Film, **Umutsuzlar** mıydı, yoksa **Endişe** miydi?.. Onu hatırlıyamıyorum. Galada unutamadığım, **Yılmaz Güney**'in gülümseyişi ve havaya kalkmış sıkılı sol yumruğuydu... **Yılmaz Güney**'i ikinci görüşüm, 12 Eylül karanlıklarının yurtdışına yansıyan boğucu karamsarlığı içinde, ülkedeki mücadele ile dayanışmaya yönelik toplantıya denk düştü... Paris'in Mutualite salonunda, 'iğne atsan yere düşmüyordu'. **Yılmaz** sahneye çıktı. Kendinden emindi. Herkesi ferahlatan sakin içtenliğiyle, öfkelerimizi dile getirdi. Yine gülümsüyordu... Üçüncü ve sonuncu görüşüm, Paris'in Bastille meydanından başlayan ve Avrupa Parlamentosu'nun bulunduğu Strasbourg'a yönelen 'uzun yürüyüş'ün güzergâhında... Yıl 82 mi, yoksa 83 müydü?.. Yine anımsayamıyorum. **Yılmaz**'ı son gördüğümde, **Yılmaz** hastaydı. Ama yine de gülümsüyordu...

Pratik bir alışverişim olmayan **Yılmaz Güney**'le ilgili "anılar"ım yok. Bunu ne eksiklik ne de fazlalık olarak nitelemedim ve nitelemiyorum. *O, benim için, vazgeçmeyen/boyun eğmeyen bir mücadele adamıdır. Halk kahramanıdır. Sosyalisttir, sürgündaşımdır...* **Yılmaz Güney,** *gülümseyerek, sol yumruğunu havadan indirmeyen bir mücadele adamı ve halk kahramanıdır.*

Büyük çoğunluğunu seyrettiğim, içinde "beğenip/beğenmediklerim"inde olduğu filmlere imzasını atan **Yılmaz Güney;** *aynı zamanda, bir sinema ustasıydı. Yazardı. Politikacıydı. İçimizden, en iyilerinden biriydi... Yurtdışında, 12 Eylül askeri cuntasının 'teşhir ve tecrit'i için hepimizden ve herkesten çok şey yapan* **Yılmaz Güney,** *(daha sonra hedefi saptırılmış ve politik içeriği de boşaltılmış) 'Paris Kürt Enstitüsü'nün kurucularındandı... Kim ne derse desin, sürgünlüğünü 'mutad' kısırlıklara kodlamayan* **Yılmaz Güney,** *yaşamının sürgün kesitini de topraklarından ve gerçeğinden sürgün olmadan doğurgan kılabilen, ender isimlerden biridir...*

Ben, siyasi/ideolojik görüşlerini paylaşmadığım **Yılmaz Güney***'i, bizim tarafın, bir diğer* **Nazım Hikmet***'i olarak niteledim.* **Nazım** *önce komünist'ti, sonra da komünist bir şair... Tıpkı* **Yılmaz***'ın, önce sosyalist, sonra da 'Çirkin Kral' diye anılan bir sinemacı olması gibi...*

Yılmaz, *mücadeleci karizmatik kişiliğiyle kitlelere malolmuş bir efsaneydi. Bu yanıyla, bizim* **Mahire, Deniz***'e ve* **İbo***'ya benzerdi. Kapitalist düzenin kutsal emanetleri olan resmi ideolojiye ve tabulara karşı mücadelesiyle (eksikli/fazlalı...) bir başkaldırıydı... Özgürleşme arayışıydı. Sanatı ve sanatçı kimliği, sınıfsız/sömürüsüz dünya yolunda ezilenler için çekilmiş bir silâhtı ve silâhının namlusuna mermi sürülmüştü...*

Eşi **Fatoş Güney**'in, hep ileri çıkarmak istediği yanıyla **Yılmaz Güney**'in esas özelliği; bir sinema dehası ya da sanatçı olması değildi. **Fatoş**'un (ve kurduğu vakıfın) bu konuda eksikli bir yanılgı içinde olduğu kanısındayım. **Yılmaz** efsanesini "ehlileştirerek", düzen açısından kabul edilebilir, zararsız bir "anı"ya dönüştürmek isteyenlere; **Yılmaz**'ın, kendi görüşlerini anımsatıp geçiyorum: **"Tarihi görevlerimi biliyordum. Ülkemin bağımsızlık ve demokrasi savaşımında, demokratik halk iktidarı savaşımında, emperyalist sömürü ve baskıya karşı, onların yerli işbirlikçilerine karşı, proletaryanın devrimci mücadelesi içinde, etkin bir biçimde, gücüm yeterse en ön saflarda yer alırım. Bu toplum tarafından günümüz koşullarında bana verilen bir görevdi.** (...) **Safım açık ve bellidir; Emekçi yoksul halkımın safında, bilimsel sosyalizme inanan sosyalizmin acemi bir sanatçısıyım. Bütün olanaklarımla kurtuluş mücadelesinin içinde yer almaya çalışacağım. Bu yüzden başıma gelecek belaları göğüslemeye şimdiden hazırım. Hak yolunda, halk için ölüm en şerefli ölümdür.** (...) **Benim anladığım sanat, sınıf mücadelesinin en ihmal edilemez silâhlarından birisidir.** (...) **Gerçek devrimci sanatçı, memleketin ekonomik durumuyla yakından ilgilenendir. Kendisini bunun dışında gördüğü an sanatçı niteliğini yitirir. Bir sanatçı eylemin dışında olduğu zaman eski devirlerin sanatçısı olur. Yazar bozar, o kadar."** (Yılmaz Güney)

70'li yılların hemen öncesinde ve sonrasında yaşanan başkaldırıda, büyük emeği (alınteri ve göz nuru olan) bizim **Yılmaz** konusunda, elbette, yazılacak/çizilecek ve söylenecek çok şey var. Efsaneleşmiş popüler bir eylem adamı olarak, Komünarlar'ın yorganını örtünen o, hâlâ yaşayan ve savaşan bir gerçek...

Onu, yakinen "tanımayan" ya da herkes kadar "tanıyan" biri olarak, **Yılmaz**'a dair "alınıp/satılacak" anılarım yok. Dedim ya, onu uzağından sadece üç kere gördüm. Filmlerini seyrettim. Kitaplarını, yazılarını

okudum. Büyük bir aşkla bağlandığı mücadelesine, azmine derin bir saygı ve sempati duydum... Bunun için bir kitabımı (öldükten sonra) onun anısına adadım. **Yılmaz**'ın üzerine Kömünarlar'ın yorganını örtmeye giden, binlerce insanın arasında yer aldım. Anıt mezarının yapılması için kurulan Komite'deki beş kişiden biri oldum. Zenit salonunda gerçekleştirilen görkemli toplantının örgütlenmesinde, Komite üyesi olarak üzerime düşenleri yapmaya gayret ettim. Anıt mezarın yapılabilmesi için gerçekleştirilen kapsamlı etkinliklerin mali hesabını tuttum. **Fatoş Güney, Kazım, N., M., Y.** ile, Paris kapsamındaki bu etkinliklerin ve Anıt mezar gelir/giderlerinin hesabını, yazılı olarak devrimci-demokratik kamuoyuna verdik... **Yılmaz**'ın Anıt mezarı bir özlem olmaktan çıkıp, gerçeğe dönüştürüldü...

Birçokları gibi ben de, **Yılmaz** *için mütevazi ölçekli "yaptıklarımız",* **Yılmaz***'a olan büyük borcumuzun, ufacık/önemsiz bir "taksit"i olarak gördük... Söz konusu süreçte,* **Yılmaz***'ın yakınındaki insanları tanımak şansım oldu. Hepsinden, çeşitli vesilelerle, anılarındaki* **Yılmaz Güney***'i dinledim... Farklı nakiller içinde şaşırtıcı olan, hepsinin (içine yoğun özelliklerini kattığı ve kendileriyle "gerekçe"lendirdiği!..) kendi* **"Yılmaz Güney"***lerini anlatmaklıklarıydı...*

Şimdi bir soru sorup, kendimce yanıtlıyorum: **Yılmaz Güney** *gerçeği, "anılar"a müracaat edip, anılara kodlanarak nitelenebilir mi?... Ben "Hayır" diyenlerdenim... "Evet" diyenlerin ise, oldukça sorumsuz ve hoyrat davrandığını düşünüyorum...* Bu bağlamda, **Sezai Sarıoğlu** arkadaşın, **Nihat Berham**'ın, 'Milliyet' gazetesinde yayınlanan yazı dizisi konusunda kaleme aldığı görüşlerini paylaşıyorum...

"Kim ne derse desin biz aynı zamanda bir "hatıralar" toplumuyuz. Yaşadığımız iklimin, coğrafyanın toplumsal dokusunda, sosyolojik ve psikolojik örgüsünde bir tür "vakünüvistlik" vardır. Doğaldır ki, destancılık ve vakanüvistlik, okurnazar* bir toplum olduğumuz da düşünüldüğünde "hatıralara" dayanan bir tarzla da icra edilir. Tarih bilincinin ve arşiv geleneğinin yeterince gelişmediği toplumlarda böyle bir öğrenme biçimi işlevsel de olabiliyor.

Güney'in ölümünün sözcüğün insani ve gayri insani anlamıyla bir "hatıra furyası" başlattığı bir gerçek. "Güney imajının" giderek en yakın arkadaşları tarafından "şairane bir edayla" kirletildiği ise negatif bir gerçek. Muhalif bir sanatçının, dahası sosyalist bir insanın yani "Bizim Güney"in anılarının, fotoğraflarının, "özel hallerinin" burjuva medyasında mezata çıkıp pazarlanması düşündürücü. Dahası Milliyet Gazetesinde, Zeynep Oral'ın yayına hazırladığı ve Nihat Behram'ın aktardığı, "Firarından Ölümüne Yılmaz Güney'in Sırları" isimli yazı dizisinin Güney'in ölüm yıldönümünün arifesinde yayımlanması trajik-komik bir durum. Güney konusunda bir "ibret-i siyaset" tarzının devreye sokulmasını bu fiilin failinin tarihe nasıl açıklayacağı, daha doğrusu "gerekçeli karar" yerine "gerekçeli zarar" yazacağı ise bir başka sorun...

Yılmaz Güney yaşadığı sürece ve ölümünden sonra Türkiye sanat tarihi ve siyasal mücadeleler tarihi içinde unutulmaz bir figür olarak yeraldı. Bunun nedenlerinden birisi Güney'i de ortaya çıkaran tarihsel koşullar ise, diğeri de bizzat Güney'in sanatçı ve politik kişiliğinin "nevi şahsına münhasır" olması, yani özel bir tarihsel kişilik sergilemesidir.

Karizmatik kişiliği, popülerliği yakalama becerisi, yerleşik davranışlar karşısında negatif ve/veya pozitif aykırılıkları, aşkları, arkadaşlıkları bütünü içinde Güney "bir görünüp bir yok olmayan" tipoloji olarak tarihte yer aldı. Bu popülerlik zaman zaman Güney'in aleyhine de olmuş ve girişte vurguladığımız gibi "rol icabı arkadaşları" tarafından onun üzerinden geleceğe yatırım olarak da ele alınmıştır.

Evet Güney bir mitolojik kişiliktir, elit vicdanında da sıradan halkın vicdanında da ayrı noktalardan efsaneleşmiştir. Bu efsaneleşmenin negatif ve pozitif kutbundan söz edilebilir. Negatif olan yan, bu efsane furyası içinde Güney'in bir kich'e dönüştürülmesidir. Bu durum halka ait olmanın ötesinde, onun sıradanlaştırılması, sözcüğün negatif anlamında popüler kültüre ve o dolayımla sisteme ve egemen kültüre eklemlenmesidir.

Tarihte reel bir "bize ait mitos" olarak daha büyük ve özel bir "biz" içinde de aykırı ama belirtik bir özne olarak yer alması ise onun, gerek sanat gerekse de politik serüveninde resmiyetin ötesinde bir karşı dil, karşı pratik oluşturması ile ilgilidir.

Sanat eleştirmenleri çoğu kez Güney'i değerlendirirken onun sanatsal etkinliğini, politik serüveninden ayırmakta, hatta muhalif bir sanatçı oluşunu unutturmak için, onu bir tür estetizme hapsetmektedirler. Oysa Güney, başkaldıran bir öznedir ve bu başkaldırı, düz bir sinema estetiğinin sınırlarına hapsedilmeyecek kadar önemlidir. Onun başkaldırısı, bir dünya görüşü içinde tanımlanmıştı.

Bir yanıyla da Güney gerçeği, bir bakıma 68 ile beraber öykünülen Latin Amerika efsane figürünün bizim özgülümüzde yeniden üretilmesidir. Destan ve efsane geleneğinin, gizemli bir mitolojik figürün belli ton olarak var olduğu bir iklimde Güney, 68'lerde daha çok esen özgürlük rüzgarının ve Latin esintilerinin ilettiği önemli bir gerçekliktir.

"Kahramanlar zamanında ölmeli" diye bir söz vardır. Güney'in ölümü bir bakıma zamansız bir ölüm. Dahası şaşırtan bir ölüm...

Onun kişiliğinde şaşırtma hep vardı/vardır. Kendisinin kadrosu olan ve binlerce sinema sempatizanının gözünde hep "esas kahraman" olan Güney'in ölümüyle işin içine duygular, tarih, arşiv, anılar girdi. Ancak daha da önemlisi, tarih ve arkadaşlıklar, hatıralar böylesi dönemlerde yeniden tarihin sınavına çekilir oldu. Onun güzelliklerini yaşatmayı iş edinen muhalif sanat ve siyaset erbabı, onunla ilgili yapılan çirkinliklere de karşı koymalılar.

Çünkü "çirkinlik"te ona yakışıyordu... Güney'in "Gölge etmeyin başka çirkinlik istemez" dediğini duyar gibiyim... Duyuyor musunuz?" (Sezai Sarıoğlu, Özgür Ülke, 10.09.1994, s.10, Avr. baskısı)

***

Sezai'nin, **"Hatıra alınır, hatıra satılır, veresiyemiz yoktur"** isimli yazısındaki görüşlerini tümüyle paylaşıyorum. Eline, kalemine, beynine sağlık **Sezai**...

Yılmaz Güney'in "mürit"i değilim Sezai'nin de öyle

olmadığını düşünüyorum. Kaldı ki, **Yılmaz Güney**'in de "mürit"lere hiç ihtiyacı olmadığı kanısındayım...

Zeynep Oral'ın içi rahat olsun, **"yok etmek ya da putlaştırmak..."** (Z. Oral, Milliyet, 08.09.1994, s.12, Avr. baskısı) kaygan zemininin, sahte ikilemlerinden çok uzaktayız... **Zeynep Oral**'ın, **"başta sanatçı dehası (...) sonra politik kimliğiyle"** sunmak haksızlığına maruz bıraktığı, bizim **Yılmaz**'ın sergilenmesinde **"orta yol"** araması; olgun ifadesini 'Milliyet'te bulan, "Mehmetçik Basın"ın Bab-ı Ali (pardon... Adi!) patentli operasyonlarından biridir. **Yılmaz Güney**'i, eski bir arkadaşının silâhıyla vurup, "yok etmeyi" hedeflemektedir. Tıpkı geçmişteki örneğiyle, **Zekeriya Sertel**'in **Nazım**'ı "anlatması" gibi... **Nazım, Zekeriya Sertel'e**, bir şey karşılığı "anlattırılmıştı"... Şimdi, **Yılmaz, Nihat Berham'a** ne karşılığı anlattırılıyor?..

Bu soru ortada... **Yılmaz**'ı, "yayına hazırladığı" **Nihat**'ın "anı"larında, bir distopya (ters-ütopya) yazarı gibi "sunan" **Zeynep Oral** ve "Mehmetçik Basın"ın kalesi 'Milliyet' gazetesi; **Nihat'a**, ne ödemiştir ya da neyi ödeyeceğini taahhüt etmiştir?.. **"Yılmaz Güney bir insan" "zaafları"nı, "kişiliğinin en olumsuz yanları"nı, "tüm ilişki ve çelişki"**lerini hamaratça sergileyen (üçüncü sınıf distopya yazarı) **Zeynep Oral; "putlaştırılmaması"** adına **"yok etmek"** istediği **Yılmaz Güney**'in, **Nihat Berham** imzalı "anı"larına ne ödemiştir?.. Bunu öğrenmek, herkes gibi benim de hakkımdır...

Bu soruya yanıt veremeyen **Zeynep Oral**'ın, **"İnsan Yılmaz Güney"** hakkında, "Yenicami traşı çekmeye" hakkı yoktur... Hem bakın, **Oktay Akbal** bile, **"İlgililerin dikkatine"** (Milliyet, 17.09.1994, s.13, Avr. basımı) diye, **"sürgündeki şairin (Nihat Berham'ın-yn) seslenişine..."** kulak kesildi; (şaşırtıcı olmayan!..) bir "hassasiyet" örneği sergiledi...

Burada duruyorum... **Zeynep Oral,** *beni/bizi yanıtlar mı bilemiyorum?.. Ama yanıtlaması gerektiğini düşünüyorum... Ha, bir Türk atasözünün* **"anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az"** *diyerek, betimlemek istediği durumlarda; Çinliler de,* **"dinlemeleri gerekenler söylenenl anlar, anlamaları gerekmeyenler dinlemez"** *derlermiş...*

***

Şimdi **Nihat Behram...**

Nihat Behram'ı "tanımam". Topu topu iki kez gördüm. İlki, Zenit'te düzenlenen **Yılmaz Güney** gecesinin öncesi ve sonrasında; ikincisi ise, **Ayşe Emel Mescl**'nin, Paris'teki **Mustafa Suphl Destan**'ının galasında. Bir de, çok eskilerde **Nihat** ile, 'Kürdistan Press'in farklı sayfalarında yazılarımız yayınlandı... **Nihat,** *kitaplarını ve şiirlerini ağız tadıyla okuduğum muhalif yazar/şair kardeşimdi... Değerli bir kalemdi...*

Yeri geldi, üzüntümle ifade edeyim: **Nihat***ın "anılar"ını,* **Zeynep Oral***ın "düzenlemesi" ile 'Milliyet'e yayınlatmasını, ("mürit" olmayan biri olarak!..)* **Nihat***'a yakıştıramadım...* Ülkemizde, çok etkin olmasada muhalif yayın organları vardır. Tirajları, belki de, 2 bin ila 15 bin arasındaki "esamesi okunmayan" düzeyde seyretmektedir. Ama bu yayın organları bizimdir, bizim gerçeğimizin parçalarıdır. Eğer, bizim **Yılmaz**'ın "anıları" yayınlanacaksa, oralarda, bizim olan onlardan birinde ve 'Milliyet'çi **Zeynep Oral**'sız yayınlanmalıydı... Değil mi Nihat 'GARDAŞ'?..

Nihat'ın "anılar"ından, **Yılmaz Güney**'in hangi koşullarda 'GARDAŞ' dediğini öğrendim... Bu nedenle "anılar"ını **Zeynep Oral**'a "emanet" eden, bizim **Nihat Behram** olamaz... Olsa olsa, **Nihat** GARDAŞ olur... *Bizim* **Nihat,** *'Hayatı Tutuşturan Acılar'la, 'Ayışığında Yana Yana' 'Dövüşe Dövüşe Yürünecek' diyen; 'Ser Verip Sır Vermeyen Bir Yiğit' ve 'Fırtınayla Borayla Denenmiş Arkadaşlıklar'ın kavga adamıydı... Ben, bizim* **Nihat***'ı, bizim* **Yılmaz** *kadar sevdim...* **Nihat** *ve* **Yılmaz** *gibi kavga adamlarına sahip olmaklığımızla yüreklendim... Sahi,* **Nihat** *GARDAŞ n'oldu sana?..*

Bu soruyu sorarken, **Zeynep**'in "yayına hazırladığı" diziyi okurken çektiğim acılarla tanışıyorum yine... N'aptın **Nihat** GARDAŞ?.. **Yılmaz**'ı, elbette yazmalıydın. Buna kimin itirazı olabilir?.. Bilirim, beraberlikte eleştiri, sevgide bağlanmış şiddet gerekir. Hiçbir insan, bir başkasını olduğu gibi kabul edemez, "put"laştıramaz... Seven, bağlanan eleştirir. Çünkü sevgi ve bağlanmak, güçlü bir eleştirel duygu/düşünce derinliğidir. Derinliğin içinde, değişme ve değiştirme kaçınılmazdır. Ama "abartmamak", "çarpıtmamak", "yanıt veremeycek olanı yargılamak" kayıtıyla... Sevip, bağlanılana (gerekliyse...) kendimize rağmence hassas davranarak...

Mustafa Suphl'lerden başlayan komünist hareketinin tarihini, "anılar"dan "öğrenmek" zorunda kalan kuşaktanım... Sen de öyle Nihat... Bize, "anılar"la "öğretilmeye" kalkışılan "söylenceler", bize nasıl da aptalca gelmiş ve **Aclan Sayılgan**'lara, ne kadar da çok "spekülatif malzeme" sunmuştu anısıyorsun değil mi **Nihat** GARDAŞ...

Yılmaz'ı yazmak hakkındı... Ancak, daha alçakgönüllü ve dikkatli davranabilirdin... Yazı dizisinde böyle davranmadım. Kötü yaptın.... "Yaptığın" bana, **Epiktotsh**'un şu sözlerini anımsattı: **"İnsanlar kendilerine genellikle çok yüksek değerler biçerler. Sen de sadece bir değerlendirme hatası içindesin. Hayatında daima başarabileceğini değil, başarmak istediğini düşündün. Olabileceğini değil, olması istediğini aradın. Onun için senin yanılgın, hakikatin yenilgisi demek değildir. Yenilen sadece senin ölçüsüzlüğün ve delatetindir."** (Epiktotsh)

Kuşkusuz, insanın içinde yaşadığı gerçekliğe ilişkin görüşleri, eleştirileri ve değer yargıları vardır, olacaktır... Ama bunlar, yaşanmışı "yargılayan", "tek yanlı sunulara emanet eden" ve "gerçeklikle/yaşanmışla iplerini kopartan" yanılgıların ürünleri olmamalıydı:..

Yazı dizisinde "madur taraf" olarak; kendini, "abartılı" biçimde öne çıkarmışsın... Buna hakkın olmadığını düşünüyorum... **"Şevkat ve acımasızlığın, iyilik ve nankörlüğün, mertlik ve yalanın, ilkellik ve üstün yeteneğin içiçe olduğu bir kişilik..."** *olarak "tanımladığın"* **Yılmaz***'ın, yazı dizinde öne çıkan özelliği (maalesef!..)* **"kendini zirveye taşıyabilecek ilişkileri bulabilen ve "çölü geçtiği develeri, düzde atlara göz kırpmadan kurban edebilen" bir karakter..."** *olarak sunulmuş... Yani (belki de* **Zeynep***'in "katkı"larıyla!..)* **"acımasız, nankör, yalancı, ilkel"** *ve* **Makyavelist** *bir* **Yılmaz** *"profili" öne çıkartılmış.*

Örnek mi?.. Doğru, yalan... Anlattığına göre (kanıtı/tanığı yok tabii!..) **Yılmaz** sana, **"beni 200 bin dolar karşılığı Hürriyet gazetesine ihbar et"** diyor?!.. Sende reddediyorsun... **Yılmaz,** böyle bir teklifte bulundu

mu?.. Eğer bulunduysa ve sen de reddettiysen, neden başkasına yaptırmadı?.. Bana bu "hikaye"nin iç örgüsü, çok zayıf geliyor... Sen de, **Yılmaz** ile arandaki "gerginliğin" milatını bu olaya (pardon "hikaye"ye...) bağlıyorsun... Afedersin, ama pek inandırıcı değil...

Sonra, **Yılmaz**'ın, **"tek adam olma tutkusu"**ndan ve **"Behram-Güney beraberliği/işbirliği"** nitelemesinden "rahatsız" olduğundan söz ediyorsun... **Yılmaz Güney,** kendi alanında "tek adam"dı. Çevresinde de insanlar vardı. Bu herkesin malumu olan bir gerçekti. Bu gerçek orta yerde ola ola; **Yılmaz,** neden (olmaması gereken biçimde) **"tek adam olma tutkusu"**yla, **Behram** ile birlikte "anılmaktan" rahatsız olsun?.. Eğer işe, öznellikle "kutsanmış" sözde psikolojik "yorumlar" katmayacaksak, bu tür "gerekçe"lerin aslı astarı olmadığınıgörebiliriz...

Nihat, "kuşkusuz ki her ünlü sanatçıdan (belki çoğunluğundan) alçakgönüllülük beklenemez. Çoğu ünlünün, (babasının kafatasıyla şarap içen Dali örneğinde olduğu gibi) akla hayale gelmedik "saplantıları, özellikleri"de anlaşılmaz değildir! Eğer açık açık söylese, Yılmaz'ın kimi saplantılarını da hoşgörü ile karşılamak mümkündü. Kutsal saydığımız bir takım politik açıklamalarla örtmesi; daha da ötesi, bu saplantısını, insan harcama boyutunda taktiklerle gelıştırmesi, yakışık götürmüyordu" diyor... **Dali** "örneği" ile, **Yılmaz** arasında (dolaylı) palellik "kurmak", 'sapla samanı karıştıran' bir hezeyandır... Sonra, **Yılmaz**'ı, alçakgönüllü olamayan sanatçı çoğunluğuna "dahil etmek"; **Yılmaz**'ı, daima uzağında durduğu, "egemen sanatçı" tanımı kapsamında irdeleyen haksızlıktan başka ne anlama gelir?.. **"İnsan harcayan" Yılmaz,** "harcanan" ise Nihat GARDAŞ!..

"Kurgu" bana, (özür dilerim ama...) 'salya sümük' Yeşilçam senaryolarını anımsatıyor... **Nihat** GARDAŞ'ın "anılar"ındaki, **"hızlı yükselış ve hızlı düşüşün öyküsü"**; şu anda, Komünarların yorganını örtünüp Pere Lachaise'de yatan **Yılmaz Güney**'in, kendisine çok "haksızlık" yaptığı saplantısıyla kaleme alınmışolmasın?..

Nihat GARDAŞ'a "haksızlık" mı yapılmış?.. Bir an "tamam" diyelim. Hatta, (doğru ise...) **Yaşar Kemal**'in, **(Yılmaz'a** sormadan...) **"ayıp ediyor"** yargısını da sineye çekelim... Ama, adama sormazlar mı **Nihat** GARDAŞ; neden, sana **Yılmaz**'ın yaptığı "haksız"lığın üzerine (sıcağı sıcağına) yürümedin?.. Ya da "on yıl bekledin"? **Yaşar Kemal** dedi diye mi?.. Ama burada da bir sorun var: **Yaşar Kemal,** söz konusu "haksızlık" hikayesini **Yılmaz'la** konuşmuş mu, nedeni bir de **Yılmaz**'dan dinlemiş mi?.. Bu soruların yanıtını bir de **Yaşar Kemal'den** almak gerek...

Görüyor musun **Nihat** GARDAŞ, "mantık zinciri" içinde ilerlediğimizde, "anılar"ının "iddiaları" bir arap saçına dönüşüyor... Arap saçına dönüşmüş "anılar"ın labirentinde; **Yılmaz Güney'e, "kumdan şatolar kurdurtuluyor"; "kafalar üzerinde tepeye çıkartılıyor";** ve **"Yılmaz, "kumar masasının küçük restleri"nde harcanacak denli "hovarda" davrana gelmişti mirasına. Daha büyük zenginlik tutkusunun, "kumar masası psikolojisi"nde, eldekini de bir anda yok edıveren özelliği"yle "tanım"lanıyor.**

Ne **Nihat** *GARDAŞ'ın, ne de başka bir yazarın "hatıratı"na "dayanarak";* **Yılmaz***'ı, "böyle" nitelemeye hakkı olmadığını düşünüyorum. Hayır,* **Yılmaz** *bir "tabu" olduğu için değil... şu anda 'Hayır' deme şansı olmayan (yaşamayan) biri hakkında, bu tür yazın stilini anlamsız bir spekülatiflik olarak değerlendirdiğim için... Yazar sorumluluğu, sadece okuyucuya karşı değil; aynı zamanda, üzerine yazılan özneye karşı da geçerlidir... Yazar sorumluluğu, spekülasyonlardan kaçınan bir ciddiyeti gerekli kılar, kılmalıdır da değil mi* **Nihat** *GARDAŞ?..*

Yine **Nihat**'ın, **"beni anlamıyordu"** dediği **Yılmaz Güney**'i; **"acıları yaşamak"la, İdris** ve **Dündar'a "değerli çakmak armağan etmek"** ikilemi arasına "sıkıştırmak" istemesi de; gerçekten, **Yılmaz**'ı anlayamadığının samimi itirafıdır... **Yılmaz**'ı, **"yaşamı boyunca gülümseyerek el koymuş, gülümseyerek ödemiştl bedelini"** diyerek tanımlayan **Nihat,** sosyalist **Yılmaz**'ın, halk kahramanının; içinden geldiği ilişkiler ağını, neden, "kabadayılık" motifini öne çıkartarak vurgulamak ihtiyacını hissediyor?..

Sosyalistleri, bu tür malzeme kullanarak irdelemeye kalkarsak; düzenin ve egemenlerin istediği ağızla konuşmuş olmaz mıyız?.. **Yılmaz,** bir halk kahramanıdır. Kitlelerin yüreğine ve beynine malolmuştur. **"Tek başına ve** herkesledlr"... Ölümünün 10. yılında **Yılmaz**'dan söz ederken, muhalif yazarın sorumluluğu; **Yılmaz**'ın, **"tek başınalığı"**nı değil, "herkesle"liğini öne çıkartmaktır...

Yazar, elbette özgürdür. Ama sorumlulukları ya da net tarafı olmayan "özgürlük"ler yoktur... Özgürlük ve özgürlüklerin kullanımı, kendinden menkul sorumsuzluklara feda edilemez. Amaçsız ya da bir tarafa hizmet etmeyen "genel yazın" yoktur. Her yazı, bir sınıfın değirmenine su taşır. 'Milliyet' gazetesi ise, kendi değirmenine su taşımayanların buğdayını övütmez...

Paris'e geldiğinde, hemencecik, **"acaba bana bir silâh?.."** *diyen* **Yılmaz Güney***'in, kendini korumak zorunda olduğu düşmanları vardı... Aslında,* **Yılmaz***'ın katilleri o düşmanlardır... Düşmanları,* **Yılmaz***'ı teslim alamamıştır. Tabiri caiz ise,* **Yılmaz,** *sürgünde, elinde silâhıyla çatışarak şehit düşmüştür...*

Düşmanları, yaşarken teslim alamadıkları **Yılmaz Güney***'i, efsanevi halk kahramanını, zararsız/ehlileştirilmiş bir sanatçı olarak, ölümü sonrasında (egemenlerin değirmenine su taşıyan...) "anılar"la övüterek "teslim almaya" çabalamaktadır...*

Yılmaz *düşmana teslim olmamıştır... Ölümünün ardından da, düşmana "teslim edilmesi"ne göz yumulmamalıdır...* **Yılmaz** *bizimdir.* **Nazım***'da... Onlar, hep bizim tarafta, İstanbul varoşlarından, dağların yücelerine bizimle, bizim tarafta kalıp, isyan ateşini harlı tutan efsanelerimiz olarak yaşatılmalı ve savaştırılmalıdırlar....*

***

Acı çekerek yazmak zorunda kaldığım yazımı, burada "son"luyor ve eklemeden edemiyorum: Kötü ettin, n'oldu sana Nihat GARDAŞ?...

---

* **Okurnazar** Okuryazarlık günümüzde okumaya karşı özellikle de aydın geçinenlerin ilgisizliğini tanımlamaya yetmiyor. Bu nedenle özellikle aydın geçinenlerin okuryazarlığa ilgisizliğini belirtmek amacıyla onlara okurnazar demeyi uygun buldum. (Sezai Sarıoğlu'nun notu)

Yine Marksizm, Yeniden Sosyalizm

İlker BELEK

Yaygın olarak kabul gördüğü gibi sosyalizm ve Marksist kuram bitti mi?

Bir sistem olarak yıkılmasının ötesinde; bir gelecek toplum projesi olarak, sömürgen toplumsal ilişkilerin aşıldığı ve insanlığın karşılaştığı sorunların karşılıklı anlayış zemininde çözülmesini sağlayacak bir ütopya olarak gerçekten sınanıp, hiçbir şey sunamadığı kanıtlandıktan sonra, tarihin çöp sepetine fırlattığı bir deneyim midir sosyalizm? Marksist dünya görüşü ise yeni dünya düzenci, postmodern, postendüstriyel, vb. burjuva ideolojiler tarafından çürütülmüş ve aşılmış mıdır gerçekten?

Sosyalizm adına girişilerek büyük emeklerle yaratılmış bir deneyimin, ancak, insan türünün milyonlarca yıllık tarihi içinde son derece küçük bir kesite denk gelen bir deneyimin; kendisine içsel ve dışsal ve herbiri ayrı ayrı incelenmeyi (gelecek adına ders çıkarabilmek için) fazlasıyla hak eden bileşenlerin çok çeşitli etkileşimleri ile yıkılmış olması, sosyalist düşüncenin geçersizliğini kanıtlamak için yeterli midir?

Bu soruya olumlu yanıt verenler tarihin hep dümdüz, kıpırtısız ve kendisine başlangıçta verilmiş yön ve ivme ile mi hareket ettiğini sanıyorlar? O halde 75 yıl önce Rusya'daki sosyalist devrimi ve devrimle yıkıldıktan sonra bugün aynı yerde yeniden hortlayan kapitalizmi kendileri nasıl açıklayacaklar?

Kapitalizmin böylesi kıvraklık ve yaratıcılığı olduğunu, salt tarihsel görüntülere bakarak belirleyenler, niçin aynı şansı sosyalizme tanımamak konusunda bu denli acımasız ve karşı propagandancı davranıyorlar? Bu tam da ön yargı olarak isimlendirilen tutum değil midir?

Tarihsel görüntülerin arka planı, nesnel zemini olarak, Marksizm'in yeni biçimde bir burjuva ideolojisi tarafından aşılmakta olduğunu/aşıldığını kanıtlamak için önümüze hangi teorik argümanları koyabiliyorlar? Artı değer sömürüsünün, sınıf savaşımının, vb. öneminin yitip gittiğini gerçekten gösterebiliyorlar mı? Artık işçiler meta üretmiyorlar mı ya da meta üretimi belirleyici değil mi? Yoksa kapitalizm mi, bizim hâlâ farkedemediğimiz biçimde sömürgen karakterini yitirdi?

Kapitalizmin içinde bulunduğumuz dönem itibariyle egemen güç olarak kalmış olması, kapitalizmin kazandığını gösterir mi?

Bir sistemin zaferini; halkın gözündeki meşruiyeti, insanlığa sunduğu refah, mutluluk gibi ölçütler dışında başka şeylerde aramak, hele hele o sistemin zaferini o sistemin egemen konumu ile kanıtlamaya yönelmek bilimsel ve insani midir?

Kapitalizm zafer kazandıysa, bu zaferi formüle etmeye çalışanlar, şu anda Dünya'nın dört bir yanında emeğin sömürüsüne, insan hakları ihlallerine, savaşlara, soy kırımlara karşı ayaklananların, grevlerde örgütlenenlerin, yer altında savaşanların, cezaevlerinde direnenlerin (ve kabul edilmeli ki bunların sayıları hiç de az değildir) her türlü acıyı göze alan direngenliklerini neyle açıklayabilirler? Yoksa bir tür ruh hastalığı olarak mı?

Eğer kapitalizm zafer kazandıysa, kapitalizm savunucuları, burjuvalar, onların ideologları, parababaları, ensesi kalınlar, yüksek bürokratlar, çağdaş hanedanlar, vurguncular, dolar zenginleri, ihracatçılar, ithalatçılar, insan avcıları, kan emiciler, insanları avanaklaştıranlar kısaca Dünya'nın bütün sömürgenleri; Dünya nüfusunun %70'leri aşan kısmının açlık ve susuzluktan kıvranışını, işsizliği, alkolizmi, dakika başı işlenen cinayetleri, ırza geçmeleri, evsiz barksızları, en "demokratik" ülkelerinde bile sosyalistlerin üzerine yöneltilen siyasal baskıları, kapitalizmin kalelerinde sokaktaki vatandaş arasında yaygınlaşmış depresyon salgınını, yeni din arayışı olarak görüntülenen saçmalıkları, falcılıkları, üfürükçüleri, "modern" şamanları, çift cinsiyetlilikleri vb. nasıl açıklayacaklar? Yoksa kendilerinden başka herkese mi hasta diyecekler?

Zaferi kutsayıp, kutlayanlar kime karşı bir zafer arayış ve savunusu içindeler?

Sistem yandaşları zafer kutlamakta sonuna kadar özgürdürler. Ancak kutladıkları zafer Hitlerci faşistlerin, binlerce kurbanlarını gaz odalarına gönderirken duydukları özgüven ve hazdan daha fazla bir anlam taşımayacaktır. Bu durumda bunun halen insanlığın bir zaferi olduğu düşünülüyorsa, karışmayalım "eğlensinler". Biz haklılığımızı herkese anlatabiliriz.

***

Öncelikle belirtmek gerek; bir şeyin tek başına varlığı, o şeye alternatif olarak sunulanın tam anlamıyla yıkılmış olmasına karşın, o ilk şeyin ilelebet geçerli ve alternatifsiz olduğunu; buna karşılık yıkılmış olanın geçerliliğini tamamiyle yitirdiğini göstermez. Bu tür olgular, kendilerini yaratan tarihi koşullarla bağlantılı biçimde ele alınmadıkları taktirde tarihsel dinamiğin tam bir keşmekeş biçiminde kavranışı dışında bir şey yapılmış olmaz. İki nesnel nedenle:

a) Tarih hiçbir zaman düz bir çizgi izlemez. Kimi zaman çıkmaz sokaklara girer... Hiçbir yol ve izin bulunamadığı... kimi kez kapkaranlık ve birkaç metrekarelik hücrelerde kaybedilir... Dışarıya bir damla ışığın bile sızmadığı... Ancak insan türü en başından beri buna benzer milyonlarca deneyim geçirdi ve daha iyisi için gerekli olan savaşkan, üretken özünden hiçbir şey yitirmedi. İnsanı insan yapan da bu özdür... Tüm sömürgenlere inadına...

b) Sömürü ona karşı çıkan birey, grup ve dinamikleri de yaratır. O halde sömürüsüz bir düzen için verilen savaşımın zemini halen vardır. Toplumun hemen tamamı pisliklere duyarsızlaşmış durumdaymış... Bu bizi ilgilendirmez... Biz aydınlığın peşindeyiz... Duyarsızlaşma ve herkesin teslimiyeti savaşımımız önünde engel oluşturduğu ölçüde gündemimizde olabilir ve verili durumu olduğu gibi kabul ederiz... Ancak gözümüz her zaman maddenin ve toplumun nesnel dinamiklerinde, insanlığın sömürüsüz geleceğinde, insanın gerçek yeni için direnen inadında ve gerçeklerde, yalnızca gerçeklerdedir. Enerjimiz bugün varolan olumsuzlukları bir kısır döngü içinde yeniden üretmeye değil; olum-

lulukları örgütlemeye yönelmelidir.

Kullandıkları başka teorik argümanları bulunsa da, bugün zevkten kıvranarak sosyalizmin bittiğini savunanlar tezlerini reel sosyalizmin çöküşü olgusuna dayandırıyorlar.

Sundukları algoritmaya göre; a) sosyalist sistem bitmiş tükenmiştir, b) kapitalist sistem uzun süren bir yarışın galibidir, c) sosyalizm insanlık tarihi içinde gerek teorik, gerekse pratik boyutlarıyla denenerek, yine tüm boyutlarıyla geçersizliği kanıtlandıktan sonra gündemden düşmüştür, d) böylece tarih, kapitalizmin bundan sonrası için uygulanabilir tek sistem olduğunu da kanıtlamıştır, e) bunun ötesinde halen sosyalizm diyenler arkaik geri zekalılar ve ruh hastalarıdır.

Bu mantık iki olgu arasındaki ilişkiyi salt nedensellikten ibaret gören kısır ve yüzeysel bir akıl yürütmenin ötesinde birşey değildir. Çünkü iki olgu, aralarında herhangi bir nedensellik bağıntısı olmaksızın da bir arada bulunabilirler ve kendi süreçlerini birbirlerinden etkilenerek de olsa aynı anda ve tüm çeşitlilikleriyle, ancak kendi içsel mekanizmaları belirleyici olmak koşuluyla geliştirebilirler.

Kapitalizmle sosyalizm arasındaki ilişkinin bu türden bir ilişki olduğunu düşünüyorum. Ne kapitalizm tek başına sosyalizmin nedenidir, ne de sosyalizmin çöküşü doğrudan doğruya ve büyük oranda kapitalizmin teorik ve pratik (her bakımdan) güçlülüğüne bağlı bir sonuç.

Kapitalizmin sömürgen mekanizmasının, içinde sınıfsız toplum ütopyasını besleyen bir besi yeri işlevi gördüğü kesindir. Ancak bu besi yeri tek başına sosyalizm dönüşümü için yeterli değildir. Ayrıca bu nesnelliği dönüştürecek siyasal iradeyi zorunlu kılar. Dolayısıyla sosyalizmi yaratan etken siyasal iradenin kendisidir. Kapitalist sömürünün her zamankinden daha fazla oranda azgınlaştığı bugün, sosyalist dönüşümün gerçekleşemiyor oluşunun nedeni de siyasal iradenin yokluğu ya da eksikliğidir. Yalnız başına kapitalizm sömürüsüz bir dünyanın yaratılmasına yetiyor olsaydı, biz epeyce uzun bir zamandır güllük gülistanlık bir yerkürede bütün entelektüel ve fiziki yeteneklerimizi sonsuzcasına geliştiriyor olurduk. Oysa durum öyle değil... Mesele tek başına kapitalizmde değil, mesele aslen, kapitalizmi anlayıp dönüştürecek insani etkinlikte...

Öte yandan sosyalizmin çöküşünde kapitalizm tek başına bir neden de değildir. Şüphesiz ki kapitalizmin sosyalizm deneyimi üzerinde engelleyici, kısırlaştırıcı, yoldan çıkarıcı, yıkıcı vb. etkileri olmuştur: Kapitalist ideolojik hegemonyaya önemli oranda boyun eğiş, silahlanma zorunluluğu, vb. Burada sorun, bu etkilerin sosyalizmin yıkılışında ne derece nedensel bir rol oynamış olduklarında yatıyor. Bu sorunun yanıtının, kontrol altındaki bir saha araştırmasındaki kadar net ve bütün değişkenlerinin etki boyutları matematiksel olarak hesaplanmış biçimde verilemeyeceği açık. Ancak öncelikle, sosyalizmin yenilgisini, onun kendi içsel dinamiklerine bağlayan bir mantık çerçevesinde değerlendirebilmek; sorunun gerçek yanıtının bulunabilmesi ve geleceğe yönelik dersler çıkarılabilmesi açısından yaralı olur ve bizleri sosyalizm deneyimine yaşamlarını katmış insanların değerli emeklerine saygısızlık etme şanssızlığından da kurtarır. Aksi bir tavır sosyalistlerin yaşanmış bütün 70 yıl boyunca, ancak dıştan belirlenimli bir siyasal yönelim içinde olabildiklerini kabul etmek demek olur ki, bu da, bundan sonraki devrimci kalkışmalar için neredeyse aşılamaz nitelikler taşıyan ve gerçek hiçbir değeri olmayan bir engeli kendi ellerimizle yaratmamız anlamına gelir.

Sosyalizmin bir süreç olarak kendi dinamiği var, olmak zorunda. Kendisini kendine dışsal olgularla gerekçelendirip, anlamlandıran bir sosyalizm deneyiminin, bundan sonraki ömrünün daha da kısa sürmesi kuvvetle muhtemeldir. Hattâ böyle bir mantıkla, yeni bir devrim kalkışması için kapitalizmin neredeyse tamamen yıkılıp dağıldığı bir konjonktürün beklenmesinin gerektiğini de söylemek gerekir. Daha da ötesinde, bu mantıkla ne kadar süre beklemek gerektiğine bile karar verilmesi olanaksız olur. Bu bekleyiş ise sonsuza dek kapitalizmin kendisini yeniden ve yeniden toparlayarak, üretmesi sonucunu verir. Kimbilir, burjuvaların sosyalizmin çöküşünü kapitalizm ile nedensel boyutta ilişkilendirmelerinin arkasında yatan nedenlerden birisi, belki de, sosyalistleri böylesi sonsuz bir bekleyiş içine sokmak düşüncesidir.

Evet ne kapitalizm kazandı, ne de (sosyalist sistem yıkılmış olsa bile) sosyalist dünya görüşünün, Marksizm'in geçersizliği kanıtlandı. Çünkü; insanlık için aslolan yüzyıllardır içinde kıvranılan sorunların kökten çözümüdür. Bu anlamda, giderek biriktirdiği ve yalnızca işçi ve emekçiler, kendisinden en olumsuz olarak etkilenenler için değil, tüm insan türü ve tüm doğa için de geçerli olan sorunlarıyla kapitalizm düğümün tam kendisidir. Kim ne derse desin en sıradan rakamlar bile kapitalizm ile insanlık arasındaki uzlaşmaz çelişkinin boyutlarını ortaya koymaya yetiyor.

Gerçek şu. Kapitalizm egemenliğini sürdürüyor, Marksist kuram ise yaygın olarak benimsenmiyor olsa da, teorik geçerliliğini koruyor. Kapitalizmin egemenliğinden ve Marksizm'in marjinalliğinden kalkarak, kapitalizmin kazandığı, Marksizm'in çürüdüğü tezlerini geliştirmek; olsa olsa, körün avucunun içindeki yumuşak bir maddenen fil tanımı yapmasına benzer. Körlüğe gerek yok ve insanları köreltmek kimsenin hakkı değil.

O halde arayış bitmemiştir. Arayışın, yine tam özgürlükçü ve insani gereksinimlere yanıt verecek ütopyaya yönlendirilmesi gerekiyor.

Ütopyanın adı sosyalizmdir. Reel sosyalizmin çöküşünü önemli oranda koşullayan içsel, yapısal etkenlerin ayrıca ve kapsamlı biçimde incelenmesi mutlaka gerekiyor. Ancak sorunlarıyla da olsa yaşanmış olanın tümden reddedilmesi ya da karalanması yaşanmış olanı, onun insanlık tarihine soktuğu heyecan, umut ve deneyimi örtemiyor.

İnsanlığın geleceği sosyalizmdedir. Bunun nedeni de sosyalizm ile kapitalizmin ortaya çıkardığı realitelerin somut göstergelerinden çok önce, onların yapısallığındadır: Kapitalizm artı değer sömürüsüne dayanır, sosyalizm ise onu ortadan kaldırmaya çalışır. Bu makro yönelimlerin sonrasında yaşanan varyasyonlar mikro düzeydeki çeşitliliklerdir ve makro yönelimleri değiştirmeyip, ona, sorunlarıyla birlikte ancak tabi o'urlar.

Sosyalizm ütopyasının gerçekleştirilebilmesi pratik boyutuyla artı değer sömürüsünün sonlandırılmasını gerektiriyor. Adı üstünde sömürü... Üzerine gidilip, kökü kazınmadıkça sorunlarıyla meşhur kapitalizmin çözümlenmesi olanaksız. Bu anlamda sorun kapitalizm mi, sosyalizm mi noktasında değildir. Bu sorun, öncelikle ve asıl önemlisi teorik bağlamda aşılmıştır. Aşılmış bir sorunu yeniden gündeme getirmek bilim dışı olur.

***

Bu noktada yapılması gereken; sosyalizmin insanlık için ümit veren bir proje olduğunu yinelemenin ötesinde, sosyalist projenin yeniden yapılandırılması için

neler yapılabileceğini bulmaktır. Öyle sanıyorum ki, kuramsal çabalarımızı iki başlıkta yoğunlaştırabiliriz:

1-) Geçmiş sosyalizm deneyimi mevcut tüm verilerini kucaklayabilecek bir değerlendirmeden geçirilmelidir. Ona bürokratik sosyalizm, koordinatörizm, sosyal emperyalizm, vb. denmiş olmasının hiçbir önemi yoktur. Çünkü herkesin karşısında değişik tavırlar aldığı deneyimi, tarih beğenmemiştir. Sonuç budur. Deneyimi başından beri sosyalist olarak değerlendirmeyip, buna karşın yine de onu eleştiri süzgeçlerinden geçirmek zorunda kalanlar için bile sonuç budur. Artık değişik görüşlerin kendilerini birbirleri karşısında, bu yıkıntı aracılığıyla anlamlandırmalarının da hiçbir değeri kalmamıştır. Çöküş nasıl anlamlandırılırsa anlamlandırılsın çöküştür. Sevinmek; "biz demiştik" demek, üzülmek; "sahip çıkılamadı" demek sığ kalır. Önemli olan nokta; tarihin, yaşananda içten içe birtakım şeylerin sağlıklı gelişmemiş olduğunu kanıtlamasıdır. Sağlıksızlık daha çok içsel veya daha çok dışsal etkenlere bağlanabilir. Tam 70 yıl geçmiş, onu savunanlar ondaki olası içsel rahatsızlıkları farkedip, çözümleyememişler; ona yine sosyalizm adına saldıranlar kendileri alternatifini üretememişler, ülkelerinde ciddi bir muhalefet bile olamamışlardır. Sovyetler'e karşı Çin'i, Çin'e karşı diğerini, vb. savunanlar hepsinin birden aynı anda çöküşüyle apışıp kalmışlardır. O halde daha kapsamlı yaklaşılmalıdır. Şimdi artık deneyimi değerlendirmek ve objektif sonuçlar üretmek zamanıdır. Bu sonuç eskiden savunulan bütün (grupsal) görüşlerin yeniden gözden geçirilmesini, teorik bir yeniden yapılanmayı zorunlu kılmaktadır.

Neyse 0 olan deneyimin, O'nu 0 yapan temel özellikleri nelerdir? Bu özellikler deneyimin hangi aşamalarında kendilerini ortaya koymuşlar, baskın biçimde belirmişler ve hangi nesnel koşullarda gelişmişlerdir? Devrimin başlangıcından, yıkılıncaya kadar hangi toplumsal güçlerin desteği ne ölçüde söz konusu olmuştur? Eğer işçi sınıfının desteğinden yoksun kalma, hatta işçi sınıfının desteğine gerek duyulmaması durumları söz konusu ise, bunlar hangi aşamalarda belirmiş ve ne gibi sonuçlar doğurmuşlardır? Aynı süreçte kapitalist sistemin baskısı ne biçimde yaşanmış ve ne gibi sonuçlar doğurmuştur? Bu baskılarla ne ölçüde başedilebilmiş ve niçin daha fazlası yapılamamıştır? En büyük içsel başarısızlık ölçütü nedir? İşyerlerinde, mahallelerde, toplumsal yaşantının bütününde sınıfın doğrudan katılımını olabildiğince öne çıkaran bir siyasal ortamın yaratılamaması mı? Buna bağlı olarak ortaya çıkan yabancılaşma sendromu mu? Bunlara ve daha birtakım başka nedenlere bağlı olarak gelişen üretici güçlerin gelişmişlik düzeyindeki düşüklük mü? Dünya ilerici güçleriyle enternasyonalist sınıf dayanışmasının yeterince geliştirilememiş olması mı? Lenin'in heykelini çürük yumurta yağmuruyla yıkanların hazzında hangi sorunlar yansımıştı? Birey olarak bizler süreçten ne kadar sorumluyuz? Kendi ülkemizde binbir parçaya bölünmüş ve örgütsüz "mücadele"nin insana parmak ısırtacak örneklerini sunuyorken, reel sosyalizm karşısındaki tutumu bölünmüşlüğün gerekçesi olarak kurumsallaştırmak sosyalizm mücadelesine ne kazandırdı? Düşünmek/eylemek çelişkili birliğinden gerçekliği değiştirmek yönünde ne derecede yararlanabildik? Yoksa salt "düşünme"yi ya da "eyleme"yi mi becerebildik?

2-) İkinci sorun, bu sorunların yanıtlarından hareketle yeni bir sosyalist toplum projesini oluşturabilmekte yatıyor. Ancak toplum projesi yaratma faaliyeti, onunla uğraşanlara, kendi başına doyumsuz bir haz veren akademik bir uğraş durumuna getirilmemelidir. Bunun yanısıra sosyalizmi, ardniyetsizlere, meraklılara ve sempatizanlarına tanımlayabilecek denli elle tutulur bir ürün olmalıdır.

Sosyalist toplum projesi uğraşısı, kendisi bitmediği bütün etkinliklerin askıya alındığı; gelecekteki herşeyi tahmin ederek, bunları kapsayacak denli kurgusal ayrıntılara yönelecek; bitmek tükenmek bilmeyen; kendi başına ve salt kendinden sorumlu bir etkinliğe dönüştürülmemelidir. Kendisinde, kendisini tanımlayacak denli entelektüel bir kapasite, somutluk mutlaka gözetilmeli; ancak "mükemmeli" arayan ve daha da ötesinde herşeyin çözümü olarak görülen bir nihai belge olarak anlaşılmamalıdır.

Sosyalist toplum projesi, işin insana uygun biçimde yeniden yapılandırılmasındaki temel toplumsal ilkeler; işyerinde ve tüketim ortamında herkes için doğrudan katılım; daha küçük ölçekli kolektiflerin ve yaşam birimlerinin daha büyük ölçeklilerle hak ve sorumluluklar bakımından harmoni içinde etkileşimlerini sağlayacak bir toplumsal organizasyon modeli, bu projenin üzerinde öncelikle çalışması gereken alanlar olabilir.

Yukarıdaki sorunların hemen hiçbirisi sosyalizm deneyimin gündeminde özel bir yer edinememişti. Hatta Lenin'in kendisi, işin, tek kelimeyle kapitalist iş örgütlenmesi modeli olan Taylorizm'in ilkeleri çerçevesinde yapılandırılmasını ve üretimin bu ilkelerle organize edilmesini; sosyalist alt yapının ve sosyalist insan tipinin yaratılmasının önemli bileşenlerinden birisi olarak vurgulamıştı. Esasen teknolojinin gelişmemiş olması da işin bir başka biçimde düzenlenmesini önemli oranda olanaksızlaştırıyordu. Bugün ise teknolojik devrim gerek işin yeniden yapılandırılmasında, gerekse doğrudan katılım anlamında toplumun önüne geniş olanaklar sunuyor: Çalışma sürelerinin kısaltılması; iş yükünün toplumun bütün kesimlerinin üzerine nicelik ve nitelik olarak dengeli biçimde yayılabilmesi; eğtiim tekniklerinin gelişmesi ile herkesin en nitelikli işleri yapabilecek kapasiteye getirilebilmesi; bilgisayarlarla işin daha yaratıcı bir nitelik kazanması; her çalışanın işyeri ve üretim kararları ile ilgili karar verme süreçlerine katılabilmesi; yine yaygın bilgisayar ağı ile hiç olmazsa önemli toplumsal kararlarda bütün toplum üyelerinin doğrudan söz ve oy haklarının olabilmesi; yeni hammadde kaynakları ve biyoteknoloji ile çevre kirleten sanayilerin gereksizleşmesi; çevre ile uyumlu bir yaşam; dayanıklı tüketim maddeleri üretimi ile daha çok tüketim maddesi üretme zorunluluğunun kalmayışı, vb.

Bütün bunlar bundan 70 yıl önceki devrimcilerin ellerinde olmayan olanaklar. Şimdi biz tümünü, içinde hepsinin daha insani ve işlevsel olacağı bir projenin geliştirilmesi amacıyla kullanabiliriz. Ya da bu teorik zenginleşme olanağını, sermayenin yeniden yapılanması sürecinde kullansın diye kapitalizme teslim edebiliriz.

Şüphesiz öncelikle iki olgunun kabul edilmesi gerekiyor: 1-) Sosyalizm yalnızca burjuvaları yok etmekle sınırlı tutulup; toplumsal yaşantının her yerinde ve anında katılım, işin yeniden yapılandırılması gibi daha ileri temel kazanımlar geliştirilmediği sürece, sosyalizm bir kısır döngüyle kendi içine kapanmaya mahkumdur. 2-) Bağlantılı olarak, sosyalizm deneyimini belirleyen salt dışsal etkenler olmayıp, aynı zamanda onun kendi içsel dinamikleri olmuştur. Bir yönüyle, sosyalizm yukarıdaki sorunları hiç gündemine al(a)madığı için çökmüştür.

Kuramsal yeniden yapılanma bakımından elimizdeki şansı nasıl değerlendireceğimizi zaman gösterecek.

Sosyalist Gençlere Notlar

Metin İLKİN

Geçenlerde bir grup genç arkadaşın aralarında tartışmalarına tanık oldum. Hem sevindim, hem üzüldüm. Bu tartışmalarda ideolojik cerbezeden çok tersinin duru ölçülü düzlemine geçme çabaları beni sevindirdi. Yalnız tersi de fenomen ve kavramların süreçlerinden çok sonuçlarının tartışmaya sokulmasına, üstelik kavramların birbirine karıştırılmasına (örneğin sosyalizm, bilimsel sosyalizm, komünizm, anarşizm, sosyal devletçilik, devlet kapitalizmi birbirine karıştırılıyordu) buna da çok üzüldüm. 1970'li yıllarda da bu karmaşa yaşanırken, biz bir grup arkadaş, bu karmaşanın batağına saplanmamak için, doğrusu kendi beynimiz için değerli büyük insan Abidin Nesimi'nin denetiminde bir çalışma yapmıştık. Bu çalışmamızdan bugünün genç arkadaşlarının da yararlanması gerektiğini düşünerek eski notlarımı çıkardım. Devrimci Teorinin içeriğinin doğrusal gelişimini yazdım. Genç arkadaşlar aşağıdaki bu çalışmamdan tam bir yarar sağlamak için, yazıda gerçekleştirilen fenomen-kavram birliğine dikkat etmeliler.

Çağdaş Marksistler için fenomen-kavram bir birlik, teori-pratik bir birlik, özne-nesne bir birlik, reel-sosyonel bir birliktir. bu konularda da bir açıklama isteyen arkadaşlar olursa bana yazabilirler. Sorunlarına **İnsancıl** Dergisi'nde konular işlenerek yanıtları verilecektir.

Sosyalistlik-Komünistlik

Sosyalizm kelimesi 19. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Önceki yüzyıllarda (örneğin; 1789 Fransız Büyük İhtilali döneminde) bu kelimeden eser yoktur.

Sosyalizm kelimesinin 19. yüzyılda ortaya çıkmasının nedeni: 1- Gündelikçi işçiliğin yaygınlaşması, toprak kölelerinin (serfler), efendi kölelerinin (kolonlar) ücret köleliğini yeğlemelerinin genelleşmesi, 2- Atelye açanların, gündelikçi işçi çalıştıranların zenginleşmesi, 3- Buna karşılık, aynı atelyede çalışan gündelikçi işçinin yoksul kalmasıdır.

Oysa 19. yy'dan önce, gündelikçi işçi pek azdır. Manüfaktür döneminde üretim araçlarına sahip kişi üretimini tek başına ya da oğulları, damatları ile birlikte yapar, gündelikçi çalıştırmazdı. Böylece yukarıda sıraladığımız üç husus da söz konusu olmazdı.

Gündelikçi işçiliğin yaygınlaşması, sorunlarını da birliğinde getirdi. Bu sorunlar keskin bir biçimde 19. yy Fransa'sında belirmiştir.

19. yy Fransa'sında gerek efendiye, gerek toprağa ya da loncaya bağlı köleliğin ortadan kalkması, ücretli köleliğin yaygınlaşması ortaya birtakım sorunlar çıkarmıştır. Örneğin; gündelikçi işçinin aldığı gündelik ile alması gereken gündeliğin ne olması gerektiği incelenmiş ve işçinin eline alması gereken gündeliğin geçmediği sonucu ortaya çıkmıştır.

Peki, işçinin aldığı ve alması gereken gündelik ne biçimde saptanmıştı? İşçi alması gereken gündeliği alması için ne yapmalıydı?

İşte bu ve benzeri sorunların karşılığı klasik Fransız Sosyalizmini doğurmuştur.

Bu kavramın oluşum süreci şöyledir: İnsanın tek başına (örneğin; bir manüfaktürde) elde ettiği ürünle, toplu halde (işbölümüne dayanan bir fabrikada) elde ettiği ürün farklıdır. Bu farklılığı ilk kez Adam Smith görmüştür. Adam Smith işbölümü olmadan bir dikiş iğnesi fabrikasında elde edilen ürünün işbölümü olması halinde iki katına çıktığını saptamıştır.

Peki bu fazla ürün kime ait olacaktır? Doğaldır ki fazla ürün bu durumu sağlayana, işbölümü yaptıranlara ait olması gerekir.

Buna göre bir fabrikada işbölümünü uygulamadan işçi bir şey kazanmaz, işbölümünü düzenleyen çok şey kazanır. Bu kişi de üretim araçlarına sahip olan patrondan başkası değildir. Üretim araçlarına sahip olan, işbölümünü düzenleyen kişi, işçiye, tek başına çalışması halinde yaratacağı ürünün karşılığı kadar bir gündelik vermekte, işbölümünden doğan fazla ürünün bedelini kendisine alıkoymaktadır. Oysa işbölümünden doğan fazla ürünün tutarı da işçinin hakkıdır. İşte sömürü buradan doğmaktadır. Bu bakımdan, işçinin alması gereken gündeliği sağlamak ve emeğin sömürülmesini önlemek üzere Fransa'da bir akım belirmiştir. Bu, klasik Fransız Sosyalizmidir.

Demek ki klasik Fransız Sosyalizmi gündelikçinin, hak ettiği gündeliği almasını, yani işbölümü ile artan ürünün karşılığının da gündeliğe eklenmesini sağlamak ve gündelikçinin patron tarafından sömürülmesini önlemektir.

Böylece klasik Fransız Sosyalizmi, tüm insanlığın değil, yalnız gündelikçilerin çıkarlarını sağlayan sınıfsal bir öğretidir. Bundan dolayı, bu akım zaman bakımından ancak gündelikçi işçiliğin başladığı dönemde ortaya çıkar, taraftarları da gündelikçiler olur. Buna göre çıkar yönünden klasik Fransız Sosyalizmi yalnızca işçileri ilgilendirir, diğer insanları ilgilendirmez. Oysa di-

ğer insan grupları da sömürülüyorlardı.

Dahası, sömürü gündelikçi işçilikle başlamaz. Daha önceki dönemlerde de sömürü vardı. Serf de, kolon da sömürülürdü. Sınıflı toplumun ortaya çıkmasıyla sömürü başlamıştır. Ancak, sömürü nitel ve nicel bakımdan farklıdır.

Sömürünün en yalın olduğu dönem efendiye kölelik dönemidir. Ondan sonra toprak köleliği daha sonra da ücretli kölelik gelir. Toprak kölesi de, efendi kölesi de ücretli köle olmayı ister.

Sömürüyü ortadan kaldırmak, tüm insanlığı mutlu kılmak insanlığın ortak sorunudur. Bu sorun eski Yunan'da Ethos döneminde ortaya çıkar.

Her çeşit sömürüye son verme keyfiyeti "komünist"liktir.

Bu bakımdan, eski Yunan'da Ethos döneminde komünistlik vardı. Ama klasik Fransız Sosyalistliği yoktu.

Ortaçağda da komünistlik vardı. Ama klasik Fransız Sosyalistliği yoktu.

Buna karşılık gündelikçi işçi döneminde hem komünistlik, hem de klasik Fransız Sosyalistliği vardır.

Pozitivistler klasik Fransız Sosyalizmini savunurlar, komünizme saldırırlardı. Onlara göre klasik Fransız Sosyalizmini savunmak, üründen emeğin kendi payını, kapitalist de kendi payını almasını istemek meşrudur. Ama kapitalisti ortadan kaldırmak ve ürünü gündelikçiye vermek meşru değildir.

Yine pozitivistlere göre, komünizmi savunmak, çalışmayanı, tembeli, haylazı, uğursuzu savunmaktır. Bu savlar yanlıştır.

Özetlersek pozitivistler komünizme karşı sosyalizmden yanadırlar.

Bugün Türkiye'de durum buna yakın bir biçimdedir. Bir ülkede klasik Fransız Sosyalizminin çekici olması için o ülkede gündelikçilerin sayıca çok olması gerekir. Buna karşılık gündelikçi işçi dönemine henüz girmemiş ülkelerde temel sorun (özellikle XVIII. yy Almanya'sında) emeğin ve kapitalin üretimden ne oranlarda pay alacakları değil, tüm insanlığın ne yolla mutlu olacağı, yani komünistlik sorunudur.

Sosyalizmin Aşamaları

Fransa'da doğup gelişen bu klasik Fransız Sosyalizmi, gündelikçi işçi çalıştırmaya başlayan diğer ülkelere, özellikle Alamanya'ya sıçradı.

Doğaldır ki manüfaktürden fabrikaya yeni geçen ülkelerdeki gündelikçi işçiler, toprağa ya da efendiye kölelik edenlerden ya da özgür insanlardan meydana gelmişti. Bu bakımdan ücretli köleler toprağa ya da efendiye kölelikten kurtuldukları için bu yeni yaşamdan memnundular. Ülkelerinde fabrikaların çoğalmasını, ücretli kölelere duyulan ihtiyacın artmasını, bunun sonucu olarak da gündeliklerin yükselmesini özlüyorlardı. Bunlar, sanayinin belli döneme geldikten sonra doğacak durumu, yani sosyalizmi genellikle düşünmüyorlardı. Bunu ancak daha önce fabrika dönemine girmiş ülkelerdeki yaşamı inceleyenler düşünüyorlardı. Bu da belli bir yaşam düzeyine, belli bir kültür katına ermiş kişiler arasında oluyordu.

Sanayinin yeni kurulduğu ülkelerde yalnız klasik Fransız Sosyalistliği değil komünistlikle amalgamı ortaya çıkacağı açıktır. Çünkü, toplumda gündelikçi olmayıp sömürülenler oldukça kabarıktılar, bu yolla komünistlik (yani tüm insanlığın mutlu kılınması) ile emeğin hakkını alması (yani sosyalizm) sorunları içiçe ortaya çıktı. Tüm insanların mutlu olması, emeğin sömürülmesinin önlenmesi arasında bir ilişki ve bağlantı vardır. Emeğin hakkını alması ile insanların mutlu olması arası ilişki ve bağlantı komünistlikle sosyalistliğin ilişki ve bağlantısına indirgenebilir.

Komünistlik ve Sosyalistlik

İnsanlığın ilk kez Akdeniz bölgesinde "Yunan ve Roma"da ilkel komünal yaşamdan efendiye kölelik dönemine geçtiğini biliyoruz. Ama burada köleliğe ne zaman geçildiğini tam olarak bilmiyoruz. Eski Yunan'da insanların mutlu olmadıklarını, mutlu olmanın yollarını aradıklarını da biliyoruz. Eski Yunan ve Roma'da insanların mutlu bir yaşam aramaları ilkel komünal yaşamın unutulmaz anıların belleklerinde taşımalarındandır. Eski Yunan ve Roma'da ilkel komünal yaşam dönemi anılarına ek olarak, belli bir dönemde ilkel komünal yaşam süren barbarlar ile temasa geçtiğini de ekleyebiliriz. Buna karşılık sanayi yaşamına geçmiş ülkelerde (örneğin İngiltere'de) emeğin sömürülmesini önlemek sözkonusu olmakta, insanların mutlu olması konusuna değinilmemektedir.

Diğer taraftan, sanayi yaşamına geçmemiş ülkelerde emeğin sömürülmesi ikincil sorun, insanların mutlu olması acil sorundur.

Genel olarak ilkel komünal yaşamdan feodalizme ve oradan kapitalizme geçen ülkelerde komünizm temel bir konu olmakta, buna karşılık ilkel komünal yaşamdan köleliğe, kölelikten feodalizme, feodalizmden kapitalizme geçmiş ülkelerde ise komünizm ikinci plana itilmekte, sosyalizm önem kazanmaktadır.

İlkel komünal yaşamdan kölelik dönemine girmeden feodal yaşama giren ve komünizme önem veren ülkelerde, komünizmin kapitalizmin ürünü olarak değil, ilkel komünal yaşamın özlemi olarak belirdiğini kabul etmek gerekir.

Buna göre, İngiltere'de komünistlik değil sosyalistlik, Latin ülkelerinde kapitalizmin ürünü olarak bir komünistlik, Slavlar'da ve Türkler'de ilkel komünal yaşamı gerisin geriye getirme komünizmi belirebilir.

Almanya'da XIX yy'da emeğin hakkı ile insanlığın mutlu olması arasındaki ilişki ve bağlantılar incelenmeye başlandı: ortaya bilimsel sosyalistlik çıktı.

Buna göre manüfaktürün fabrikaya dönüşmesi sürecinde insanlığın gelişmesi iki aşamalı olacaktır:

Birinci Aşama: Emeğin hakkını almasıdır. Herkesin sarfettiği emek karşılığında üründen payını almasıdır, yani çalışana çalışmasının karşılığının verilmesidir.

Bu aşama, ürün insan ihtiyacını karşılayacak düzeye gelene kadar sürecektir. Ürün insan ihtiyacının üstüne çıkınca onu, şöyle ya da böyle bölüştürme sözkonusu olamaz, insanlığın gelişmesinin bu ilk aşamasına "Sosyalist Aşama" denir. (Sosyalist Aşama, ürün, insan ihtiyacının üstüne çıkacak düzeyi bulana kadar sürer.)

İkinci Aşama: Ürünün, insan ihtiyacının üstüne çıkması dönemidir. Burada herkes üründen ihtiyacı kadar alacaktır. Bu döneme de "Komünistlik" denir. Burada konuya bir açıklık kazandırmak için insan ihtiyacı konusunu inceleyelim.

İnsanların bir kollektif olarak giderilecek ihtiyaçları

vardır. Örneğin, tiyatro, sinema, stadyum, konser... gibi. Bunlar toplu olarak çözülür. Kişi buralara gitse de gitmese de durumda bir değişiklik yapmaz.

İnsanların bir de yeme, içme, giyinme, barınma gibi bireysel olarak tatmin edilen, ama kollektif olarak çözülen ihtiyaçları vardır. Bunlar da lojmanlarla, tabldotlarla çözülebilir.

İnsanların bir de özel ihtiyaçları olabilir. Örneğin, pul koleksiyonu, kuş, balık besleme... vs.

Doğaldır ki, biz ihtiyaçların tatmini derken bu özel ihtiyaçları amaçlamıyoruz.

Buna göre insanlığın gelişmesi aşamalı olacaktır. Birinci aşamayı gerçekleştirmeye yönelik harekete amaç, amacı gerçekleştirme yollarını saptamaya "ideoloji" denir.

İkinci aşamayı gerçekleştirmeye yönelik harekete "erek", ereği gerçekleştirme yollarını saptamaya "teleoloji" denir.

Bilimsel sosyalistler birinci aşamayı gerçekleştirmeden ikinci aşamanın gerçekleşmesini "ütopya" sayarlar. Bu itibarla, bilimsel sosyalistler teleolojik konulara değinmezler.

Anarşistler ise birinci aşamayı gerçekleştirmeden, ikinci aşamanın gerçekleşeceğini umarlar.

Genellikle burjuva iktisatçıları, bizim yukarıda açıkladığımız ihtiyaç biçimini kabul etmezler. Onlar ihtiyacı öznel olarak, bireysel bir özellik olarak görürler. Bu nedenle de üretimin insan ihtiyacını karşılayacak düzeye çıkarılamayacağını savunurlar. Eğer, gerçekten ihtiyaç böyle anlaşılırsa insanlığın komünist döneme geçememesi gerekir.

Marksistler, ihtiyacı yukarıda tanımladığımız gibi ele alırlar; insan ihtiyacının üzerine çıkabileceğini savunurlar. Bu bakımdan Marksist iktisatçılar iyimserdirler.

Biz konuyu bilimsel sosyalistlik açısından ele aldığımızdan komünistlik (yani üretimin insan ihtiyacının üstüne çıkıp çıkamayacağı, eğer çıkma yeteneği varsa bunun nasıl gerçekleştirilebileceği sorunları) konumuzun dışındadır. Biz, yalnız sosyalistlik üzerinde, özellikle Türkiye'deki sosyalistlik üzerinde duracağız.

Bilimsel Sosyalistlik:

Buraya kadar değindiğimiz bilgilere göre, sosyalistlik gündelikçi işçiliğin son derece yaygınlaşması, yani manüfaktürün fabrikaya dönüşmesi, üretimin insan ihtiyacının üstüne çıkması dönemi öğretisidir. Buna göre sosyalistliğin amacı gündelikçi işçi ile tüm insanlığın mutluluğa erişmesidir.

Bilimsel sosyalistlik emtia üretimine dayanan bir sosyalistliği değil, emtia üretimine son veren bir sosyalistliği önermektedir. Emtia üretiminin kalkmasından, fabrikaların yaygınlaşması gerçekleştirildikten sonra sosyalizmin ne biçimde gelişeceği, hangi yolu izleyeceği, yani fabrikaların ne biçimde işletileceği konusunu Marks ve Engels **Manifesto**'da incelemişlerdir. Marx ve Engels genellikle rantın kapitale, kapitalin üretim araçlarına, başka bir deyişle feodalizmden kapitalizme, kapitalizmden sosyalizme dönüşümünü incelemişler; rantın üretim araçlarına dönüşümünü, başka bir deyişle feodalizmden sosyalizme dönüşümünü incelememişlerdir.

Marx'çılar, kapitalizmden sosyalizme dönüşümün her ülkede nicel farklılıklar göstermesine karşın bir tek merkezden, her ülkede ayrı ayrı biçimde gerçekleşeceği, ama sanayisi kurulmuş ülkelerde birden nitel olarak şu on hususun sosyalizme giden yol üzerinde mevziler olduğu kanısındaydılar.

1- Toprak mülkiyetinin ve toprak rantının kamulaştırılması

2- Tek bir vergi (gelir vergisi) konması ve bunun müterakki olması,

3- Mirasın ilga edilmesi

4- Sosyal gelişmeyi ekonomik yönden sabote edenlerin mallarına el konulması (fabrikasını kapatanın, yurtdışına kaçanın)

5- Tek banka kurulması ve kredinin yaygınlaştırılması,

6- Haberleşme ve ulaşım araçlarının devletleştirilmesi,

7- Devletin, özellikle işlenmeyen, atıl duran kapasiteleri harekete getirici bir plan düzenlenmesi ve onu genişleterek uygulaması,

8- Çalışmayı sağlamayı devletin ödev sayması,

9- Köy-kentlerin kurulması, köy-kent ayrımının ortadan kaldırırması,

10- Eğitimin genelleştirilmesi,

Marx ve Engels, yukarıdaki hususları her ülke için değil, bütün Kara-Avrupası için düşünüyordu. Başka bir deyişle Marx ve Engels, Fransa Almanya, Avusturya, Belçika, vd...nin sosyalistlerinin siyasal iktidarı birden ele geçirecekleri ve Kara-Avrupası'nda ülkelerin özelliklerine göre farklı biçimde yukarıdaki on hususu gerçekleştirecekleri kanısındaydılar.

Marx ve Engels, Kara-Avrupası'nı, İngiltere'yi, Slav dünyasını farklı nitelikte görüyorlardı.

Sosyalizmin Kara-Avrupası'nda gerçekleşeceğini, oradan Slav ve Anglo Sakson dünyasına geçeceğini öne sürüyorlardı. Kara-Avrupası'nda birden bir sosyalist ihtilâlin olacağına inanıyorlardı.

Marx ve Engles 1848'de Kara-Avrupası'nda bir ihtilâl bekliyorlardı. Gerçekten o tarihlerde Kara-Avrupası'nda kısa aralarla ihtilaller birbirini izledi. Ama bu ihtilaller sosyalizmi gerçekleştiremedi.

1848 ihtilalleri sosyalizmden çok nasyonalizme, Alman ve İtalyan milliyetçiliğine yolaçtı. Almanya ve İtalya birliğini gerçekleştirdi.

Oysa Marx ve Engles, 1848 ihtilâlinden sonra da Kara-Avrupası'nda sosyalizmin geriye gitmediği kanısındaydılar. Bundan ötürü 1862'de de Birinci Enternasyonali Kara-Avrupası'nda sosyalizmi gerçekleştirme doğrultusunda örgütlediler.

Birinci Enternasyonal'e Tüzel Sosyalist Parti'ler değil, gerçek sosyalist kişiler üye oluyorlardı.

Bu dönemde şu görüldü, ne Kara-Avrupası sosyalistlerinin bilinci, ne de sosyalizme karşı olan güçlerin kapitalist bilinci aynı nitelikte ve nicelikte değildir. O halde, Kara-Avrupası'nda, sosyalistlerin ya da kapitalistlerin iktidara gelişleri birbirine yakın tarihlerde olmayacaktı.

Gerçi 1848-1850 dönemlerinde durum farklı idi. Kara-Avrupası sosyalistleri, ortak bir çaba ile yalnız kendi ülkelerinde değil, bütün Kara-Avrupası'nda sosyalizmi gerçekleştirme çabasındaydılar. Tıpkı 1789-1815 dönemi arasında burjuvazinin Kara-Avrupası'nda kapitalizmi yerleştirmek istemeleri gibi... Fransız Jakobenleri

gerçekte Fransız değil Saint Jacques tarikatına mensup Avrupa'lıydılar. Napoleon aslında İtalyan'dı ve bir Jakoben'di. Avrupa ile önasyanın bütünleşmesini sağlamak için savaşıyordu. Napoleon'un kendini Mısır'da İslam Halifesi ilan etmesi anlamsız değildi. Napoleon'un yenilgisi, başka bir deyişle Jakobenciliğin yıkılması, İngiliz ve Çarlık monarşilerinin zaferleri kapitalizmin evrenselleşmesini önlemiştir. 1848-1850 dönemi sosyalizmin karakteri kıta Avrupası karakterindeydi. Bu dönemde Kara-Avrupası sosyalistlerinin birbirini izleyerek ülkelerinde iktidara gelmeleri şansı vardı. 1850'den uzaklaştıkça bu şans da azalıyordu. İlk önce Alman sosyalistleri Kıta-Avrupa sosyalistliği çabasını terkettiler. Ulusal ölçüde bir sosyalizmi, Alman sınırları içi bir sosyalizmi önerdiler. (1869).

Böylece o tarihe kadar Kara-Avrupası'nı kapsayan bir kıta Avrupası sosyalistliğine karşı bir ulusal sosyalistlik "Almanya'ya özgü bir sosyalistlik" ortaya çıktı.

1871 Paris Komününün feci akıbetinden sonra sosyalistler her yerde ezildiler. Kara-Avrupa'sı burjuvazisi Paris komünü hareketini **Enternasyonel**'e bağladılar. Enternasyonel taraftarları her yerde takibata uğradılar. Bunun doğal sonucu olarak, Kıta-Avrupası sosyalistleri Enternasyonel ile ilişkilerini kestiler, ya da gizlemek zorunda kaldılar. 1872'de Enternasyonal, her ülke sosyalistinin Kıta-Avrupası'nın sosyalistleştirmeyi değil bulunduğu ülkeyi sosyalistleştirmeye çalışmaları gerektiğine karar verdi. Artık, Kara-Avrupası sosyalistliği yerine Fransa, Almanya, vb. ulusal sosyalistliği ortaya çıktı. Doğaldır ki bu sosyalistlik Auto-Cephal (yani herkesin kendi başına hareket etmesi) doğrultusunu temsil eder.

Yukarıda kaydettiğimiz gibi, ilk ulusal sosyalistlik Almanya'da gerçekleşmiştir. 1872'den sonra artık ulusal sosyalistlik Kara-Avrupa'sının karakteristiği halini aldı.

Kara-Avrupası sosyalistliği ulusal bir nitelik halini alınca ortaya yeni yeni sorunlar çıkar. Örneğin, eğer bir devlet sınırı içinde çeşitli uluslar varsa bu devlet sınırı içinde bir tek ulusal sosyalist parti mi, yoksa her ulus için ayrı ayrı sosyalist partiler mi olmalıdır? sorusu ortaya çıkar.

Başka bir söyleyişle, her ulus kendi başına mı hareket etmeli, yoksa hepsi ortak bir çaba mı göstermelidir? Bu hususu self-determinasyon (her ulusun kendi geleceğini tayin etmesi) ve self-goverment (halkların kendi kendini yönetmesi)...

Örneğin İberya'da İspanyollar, Basklar, Katolonlar ayrı ayrı sosyalist partiler mi yoksa hepsi bir tek birleşik partide mi toplanmalıdır sorusu ortaya çıkar.

İlk önceleri, sosyalistler mevcut devlet sınırları içinde tek partide toplanma eğilimindeydiler. Yani autocephal idiler. Sonraları ayrı ayrı partilerde toplanma, merkezi partiye karşı çıkma, yani artho-cephal bir sosyalizme eğildiler.

Bunu Almanya'da görüyoruz. Almanya'da iki sosyalist parti kurulmuştur. Biri **Lasalle**'in **Prusya Sosyalist Partisi,** diğeri **Bebel**'in **Güney Almanya Sosyalist Partisi...** Gerçekte Lasalle'nin partisi bürokrasiye, Bebel'in partisi ustabaşılara dayanıyordu.

Fransa'da biri **Fransız Sosyalist Partisi** diğeri **Fransa Sosyalist Partisi** olmak üzere iki parti kuruldu. **Guesd** ve **Lafargue** bu iki ayrı akımın liderleriydiler. Bizde de ilk önce **Türk Solu** gibi auto-cephal bir eğilim ortaya çıktı. Ama kısa sürede yanlışını anladı ve **Türklye Solu**'na dönüştü.

Bir ulus diğer uluslarla karışmış olarak bir devlet sınırları içinde bulunması konusunu yukarıda çözümledik. Eğer bir ulus çeşitli devlet sınırları içinde bölünmüş ise durum ne olacaktır? Bu parçalanmış ulus nasıl hareket etmelidir?

Şimdi bu durumdaki azınlık sosyalistlerinin nasıl hareket etmeleri gerektiği konusunda bir düşünce vermek üzere Polonya sosyalistlerinin durumunu ele alalım: Polonya, tıpkı Ermeniler, Kürtler gibi çeşitli uluslar arasında (Prusya, Rusya, Avusturya) bölünmüştür.

Bir kısım Polonyalı sosyalistler 1882'de Pilsudski'nin önderliğinde bir sosyalist parti kurdular. Pilsudaki motif sosyalistiydi. Sosyalizmi gerçekleştirmek değil, sosyalist motife rasyonalizmi uygulamak isteğindeydi.

Gerçek Polonyalı sosyalistler 1900'de Leon Jogiches ve onun izliyecisi Rosa Luxemburg liderliğinde, kıta sosyalizminin öncülüğünü yaptılar. Azınlıklar sosyalistleri için örnek tip Rosa Luxemburg'tur.

Rosa Luxemburg, kapitalizmin analizinde Marx'ın kapitalde yeteri kadar işlemediği (kapitalizmin büyümesi) konusunu işlemiştir. Sosyalizmi kapitalizmin büyümesi teorisine göre genişletmiştir.

SÜRGÜN

yedi kanatlı serçedir
Beyazıt Kule'sinin doruğundan bakınca
İstanbul
yıldızları karartırken Timurlenk
Ferahfeza şarkılar okunmuyor artık

gelincik karanfil kokusu sinmiş
üniversite yıllarımın parkasına
Timurlenk değil ama
faşistler taradı
dokuz milimlik kurşunlarla
Erenköy'deki evimi

sümbül ıtır lale
Erenköy tren istasyonuna giden
Hıramana benzeyen yolun kokusu
Heybeliada mavisi gözlerim
bir genç kız el sallar
Bakışlarıma İstanbul sığınırdı

hep bana sığındın İstanbul
şimdi bu sürgünde
kasaba folklorunu yitirmiş bu şehirde
nasıl onarsam yalnızlıkların Kule'sini

Avni CİNOZOĞLU

Kapitalizmin büyümesine dayanan toplum tarzı kesin olarak egemen millet öğretisinin bırakılmasını, birleşmiş millet öğretisinin benimsenmesini gerektirir.

İlginçtir ki çeşitli ırklardan oluşan egemen millet öğretisini bölünmez Türkiye görüşünün şampiyonluğunu yapanlar savunmaktadır.

Şimdi sosyalist Literatürde iki akım vardır diyebiliriz:

1- Kapitalin sınırlı ellerde toplanmasına ve girişimlerin tekelleşmesine karşı olan Hilferding'in kurduğu ve Lenin'in geliştirdiği Finans Kapital görüşü.

2- Kapitalizmin büyümesi sonunda kıta sosyalizminin gerçekleşeceği konusu da Rosa Luxemburg tarafından ortaya atılan bütünleşmeci görüş.

Kanımca, Türkiye'li sosyalistler için Rosa'cı, bütünleşmeci görüş en uygunudur. Doğaldır ki onu aynen almak değil, onu gelişmiş bir biçime yerleştirmek yerinde olur.

Marx ve Engels 1848 ihtilalini de 1862 Birinci Enternasyonali de tüm Kara-Avrupası için değerlendirmişti. 1848 ihtilali ile Kara-Avrupası'nda gerçekleşecek sosyalizm, sanayisi gelişmemiş ülkelere yayılacak, bu ülkeler de Kara-Avrupası'nın uydusu olacak ve dünya sosyalizmi gerçekleşecekti.

Diğer taraftan Marx ve Engles, burjuva iktidarının yukarıda sıraladığımız on hususu gerçekleştiremeyeceğini, bu itibarla sosyalistlerin iktidarı ele almalarının zorunlu olduğunu ileri sürüyorlardı.. Oysa 1848'deki gelişme bu süreci izleyemedi.

1- Sosyalistlik bütün Kara-Avrupası'nda aynı şiddette gelişmedi. Tüm Kara-Avrupası sosyalizmi yerine her ülkede ayrı ayrı sosyalist iktidarların kurulması ve bunlar arasında ittifaklara gidilmesi, başka bir deyişle gerçek değil tüzel kişiler arası bir sosyalistlik belirdi. Kısa deyimiyle sovyetizm ortaya çıktı.

2- Sosyalist olmayan iktidarların yukarıda on maddede özetlenen hususları gerçekleştiremeyecekleri kanısı boş çıktı. On maddenin önemli bir kısmını ya tamamen ya da bir bölümünü burjuva iktidarları gerçekleştirdiler.

Buna karşılık, kendini sosyalist sayan birçok ülkede de 1. maddenin tersi uygulandı. Yani toprak mülkiyeti ve toprak rantı kamulaştırılmadı. Tersine toprakta küçük mülkiyete, toprağın üleştirilmesine, başka bir deyişle parselizme, morselizme yönelindi.

Bu suretle, sosyal demokrasi ve devlet kapitalizmi doktiriniyle sosyalistlik birbirine karıştı.

Bizi, yani Türkiye'li sosyalistleri asıl ilgilendiren husus ne sosyal demokrasi ve ne de devlet kapitalizmidir. Bizi ilgilendiren teorik husus, artık-rantın irad kapitaline dönüşmeden üretim araçlarına dönüşmesi, başka bir deyişle sanayisi gelişmemiş ülkeler sosyalizminin sorunlarıdır. Marx ve Engels bunları **Manifesto**'da incelememişlerdir.

Türkiye'de Sosyalizmin Sorunları

Cumhuriyet Türkiye'sinde sosyalist olsun olmasın her düşünürün bir tek isteği vardır: Türkiye'yi en kısa sürede bir sanayi ülkesi yapmak; işsizliği, yoksulluğu, sefaleti gidermek, üretimi halkın ihtiyacının üstüne çıkarmaktır.

Burada, bizim sosyalist kelimesi ile bilimsel sosyalistleri kastettiğimiz açıktır. Çünkü biz bilimsel olmayan sosyalistleri kastettiğimizde bir sıfat tamlaması kullanırız: ütopik sosyalistler, islamcı sosyalistler, vb... deriz.

Sosyalistlerle sosyalist olmayanlar, yukarıdaki açıklamaya göre erekte birleşmektedir. Ama amaç ve araçta ortak bir durumda değildirler.

Şimdi amaç ve araçta sosyalistlerle sosyalist olmayanların ayrıldıkları noktaları belirtelim; Türkiye'nin bir sanayi ülkesi olmasında:

a) Sosyalist olmayanların amacı, tüketilmeyen bir artık-değer yani kapital yaratmak, araçları da tüketilmemiş artık-değer ile yani kapital ile sanayileşmeyi gerçekleştirmektir.

b) Sosyalist olanların amacı, üretimi pazar yolu ile insan ihtiyacını karşılayacak düzeye çıkarmak, araçları da, atıl duran üretim güçlerini harekete geçirmektir.

Tüketilmemiş artık-değere "kapital" denir. Buna göre:

a) Sosyalist olmayanların, Türkiye'nin kalkınmasında amaçları kapital yaratmak, araçları da yarattıkları kapital ile sanayileşmeyi sağlamaktır.

Sosyalist olmayanlar araç yönünden ikiye ayrılırlar;

a1) Kalkınmayı convertible dolarla sağlamayı öngörenler, yani madeni, fiili gerçek para ile sağlamayı isteyenler,

a2) Inconvertible dolarla kalkınmayı sağlamayı öngörenler, yani kalkınmayı itibari, lafzi, kredi ile sağlamayı isteyenler.

Birinci doğrultuyu izleyenler Avrupalı sanayicilere, ikinci doğrultuyu izleyenler Amerikalı finans oligarşisine önem verenlerdir.

Türkiye'nin kalkınmasında sosyalizmi uygulamak isteyenler araç yönünden çeşitli kamplarda toplanırlar.

Biz, atıl duran üretim güçlerini harekete geçirmeyi ve artık-rantı üretim araçlarına dönüştürmeyi öngören, ekonomik büyümeyi esas alan bilimsel sosyalistleri inceleyeceğiz.

Burada iki kavramsal durum vardır:

a) Atıl duran üretim güçlerini üretim için harekete geçirmek.

b) Artık-rantı, üretim araçlarına dönüştürmek.

Birincisi için çözüm: kanımca, merkezi planlamalı ve pazar regülatörlü bir geçiş ekonomisini uygulamaktır.

İkincisine gelince çeşitli seçenekler düşünülebilir. Bunlardan en geçerlisi, artık-rantın nicel ve nitel karakterini saptama ve ona göre bir çözüm bulmadır.

Rant, jeo-politik rant ise, bu taktirde bunu bürokrasi sağladığından tasarrufu da ona ait olacaktır.

Rantın nitel karakteri bir artık bırakıyorsa, yani ödeme dengesini sağladıktan sonra bir miktar artıyorsa, yani artık rant oluşuyorsa bunu ya irad ya da üretim kapitaline dönüştürmek olanaklıdır. Böyle bir şeyi bürokratlar yapabilir, işçiler yapamaz.

Rant, Avrupa'da çalışan işçilerimizin sağladığı dövizlerden oluşuyorsa, durum değişir. Zira, ilk bakışta, Avrupa'da çalışan işçilerin biriktirdiği parayı kapital sanmak olanaklıdır. Oysa, bu para, kapital değil, renttır. Çünkü dünyanın hiçbir yerinde işçilere artık-değerden pay verilmez. O halde, işçilerin biriktirdiği paralar, tüketilmemiş artık-değer, yani kapital değildir.

Avrupa'da çalışan işçilerin biriktirdiği para, Avrupalı işçi gündeliği olup, Avrupalı işçi yaşamını değil, Türkiyeli köylü yaşamını sürme farkı, yani işçi rantıdır.

Sorun, bu rantı üretim araçlarına dönüştürmektir. Bu rantı işçi sağladığından tasarrufu da ona ait olacaktır.

Kanımca bu rant üç doğrultuda dönüşüm yapabilir:

1- Tüketim maddelerine dönüşmesi (kat alma, televizyon, oto alma gibi)

2- İrad kapitaline dönüşmesi (hisse senetleri, tahvilat alma gibi)

3- Üretim kapitaline dönüşmesi (torna tezgahları, iş tezgahları, traktör alma gibi)

Bu üç dönüşümden üçüncüsü yararlıdır.

Buraya kadar söylediklerimizi şöyle özetleyebiliriz:

1- Türkiye'nin sosyal adaleti gerçekleştirmiş ileri bir sanayi ülkesi olması her Türkiyelinin özlemidir.

2- Türkiye'nin sosyal adaleti gerçekleştirmiş ileri bir sanayi ülkesi olmasında sosyalist olmayanlar tüketilmemiş artı-değeri yani kapitali öngörürler.

Bu kapitalin yurtiçi ya da yurt dışı tüketilmemiş artıdeğer oluşunda bir ayrım yapamazlar. Ancak, bunun gerçek ya da nominal olmasında farklı bir doğrultu izlerler.

3- Bürokratik sosyalistler de burjuvalar gibi, Türkiye'nin ileri bir sanayi ülkesi olmasında tüketilmemiş artık-değeri araç sayarlar. Ancak bunu kamulaştırmak yoluyla burjuvalardan ayrılırlar. Kapitalistsiz bir kapitalizmi önerirler ve bu görevi bürokratlara yüklerler.

4- Sosyalistler, Türkiye'nin ileri bir sanayi ülkesi olmasında, a) atıl duran üretim güçlerini harekete geçirmeyi, b) artık-rantı, üretim araçlarına dönüştürmeyi, c) gerek yurtiçi, gerek yurtdışı tüketilmemiş artık-değerden fiyat, faiz ve mahreçler esnekliğini (fleksibilitesini) dikkate alarak yararlanmayı öngörürler.

Şimdi, bizi ilgilendirmeyen, sosyalistlikle ilişkili olmayan, özetimizin (1, 2, 3) numaralı kısmını geçelim. Bizi ilgilendiren (4) numara üzerinde duralım ve onun (a, b, c) şıklarının irdelemesini yapalım. Yani Türkiye'de sosyalizmin teorik sorunlarını ele alalım.

Türkiyeli Sosyalistlerin Teorik Sorunları

Türkiyeli sosyalistlerin teorik sorunları: a) atıl duran üretim güçlerini harekete geçirmek, b) artık-rantı üretim araçlarına dönüştürmek, c) fiat-faiz-mahreçler fleksibilitesine göre yurtdışı kapital ile ilişki kurmak, ç) yurtiçi kapitalin tasarrufunu düzenlemektir. Buradaki (a, b, c, ç,) şıklarını bir burjuva iktidarının geçrekleştirmesine olanak yoktur.

Bu durumda teorik sorun nitelik değiştirmiş oluyor; sosyalistlerin teorik sorunlarında sosyalizmi kurmak değil, iktidara gelmek öncelik ve üstünlük kazanmış oluyor; Bu suretle, sosyalistlerin teorik sorunu siyasal iktidarın hangi yoldan ele geçirileceğidir.

Doğaldır ki, siyasal iktidarı ele geçirme ile, ele geçirdikten sonra uygulanacak olan siyasa arasında sıkı bir bağ ve karşılıklı etki-tepki bağlantısı vardır. Siyasal iktidarı ele geçirdikten sonra ne yapacağı bilinmeyen ya da halka karşın halk için bir siyasa izleyeceğini ilan eden, ya da ilan etmediği halde böyle bir siyasa izleyeceği sanılan bir kuruluşa halk itibar etmez. Böyle bir kuruluşun halka dayanarak iktidara gelmesi sözkonusu olamaz. Böyle bir kuruluşun ya halkın ilgisizliğinden yararlanarak azınlığın zoru ile ya da halka karşın baskı grupları yolu ile iktidara gelebilir.

Buna karşılık, siyasal iktidarın halkla bütünleşmesinden yana olan bir kuruluş, halka dayanarak, egemen baskı gruplarının muhalefetine karşın, seçimle ya da zor ile iktidara gelebilir.

Görülüyor ki (iktidara geliş ile iktidardaki yöneliş) arasında sıkı bir bağ vardır. Buna göre, iktidara geliş için ayrı, iktidarı yöneliş için ayrı teoriler yoktur. Bir tek teori vardır: iktidara gelme ve iktidarı yönetmeyi bir bütün olarak ele alan teori.

Metafizikçi sosyalistler bu ikisini birbirinden ayırırlar, genellikle, iktidara geliş teorilerini araştırırlar, iktidara geldikten sonra uygulayacakları siyasayı bakalım durum ne gösterir diye sonraya bırakırlar. Böylece iki sosyalist doktrin ortaya çıkar:

1- İktidara gelince ne yapacağını, iktidara geldikten sonraki duruma bırakmayı öngörenler. Bunlara çağrışımcı sosyalistler diyebiliriz.

2- İktidara gelince ne yapacağını önceden saptayarak, onu gerçekleştirecek yoldan iktidara gelmeyi öngörenler. Bunlara ise bilimsel sosyalistler demeliyiz.

Çağrışımcı sosyalizmin temel sloganı:

"Amaç hiçbir şey, hareket her şey"dir. Bu yolu izleyenlere bilimsel sosyalist literatürde, tutumuna göre, oportünist, kariyerist, ministriyalist denir.

Biz amaca dayanan bir iktidar görüşünü öngörmeliyiz. Teorimiz bunun saptanması olmalı.

Bİ DAHA...

Babama...

Babam ölse diyorum AH...
Ne iyi olurdu.
Bi güzel ağlardım hiç ağlamamışçasına.
Uzundur bi damla düşmedi yanaklarımdaki
Kuruyan ovalara.

Yağmur duaları da pek tesir etmiyor
Yüzümde çatlayan cehennem kapısı
Dudaklarıma...

Babam ölse diyorum
Uzundur ağlamadım/Bi güzel ağlardım
Zaten babam da epeydir ölmüyordu.

(Babam gözlerini yumduğunda
henüz gölgem yoktu dünyada)

Yani ölse diyorum
Bi güzel ağıt yakardım
İşinden ederdim ağlayıcıların topunu
Saç-baş dağıtıp toprağına yüz sürerdim
Bi ölseydi babam.

Bİ DAHA...

Ahmet ÇAKMAK

Bilim, İktisat, İdeoloji ve Üniversiteler Ya da Bilimde Yöntem Sorunu'na Taraflı Bir Bakış

Yılmaz ARSLAN

Giriş

Bilim ve felsefenin ana amacı, insanların dünyayı daha iyi tanımaları, olay ve olgularla ilgili bilgilerinin SİSTEMATİK hale getirilerek dünyaya hakim olmalarını sağlamaya çalışmaktır. Böylece olay ve olguların çokluğu ve karmaşıklığı içerisinde temel ve belirleyici unsurların ortaya çıkarılması; dünya olaylarını kavramamızı, yorumlamamızı ve bunlardan sonuçlar çıkartarak, hayatta kullanmamızı sağlar. Ama insanların dünyayı kavramaları, onların sınıfsal konumlarından bağımsız değildir. Olayları herkes, belli bir dünya görüşüne göre yorumlar. Bu sebepten, TOPLUMLARI İNCELEYEN BİLİMLER TAMAMEN İDEOLOJİK İÇERİKLİDİR. Çünkü topluluk halinde yaşayan, birbirini etkile-yen ve birbirinden etkilenen insanın bağımsız bir dünya görüşü olamaz. Sosyal bilimcilerin değerlendirmeleri de tamamen ait oldukları dünya görüş(ü)leri doğrultusundadır. bu bilimlerdeki görülen çarpıklıklar, İÇİNDE BULUNULAN ÜLKELERİN ÇARPIK VE BAĞIMLI GELİŞMELERİNDEN KAYNAKLANIR: Bu bağımlılık ve çarpıklık, bilimi kendi dünya görüşüyle belirler veya belirli bir sınıra hapseder. Ülkemizdeki resmi ideolojinin, Darwin'in 'Evrim Teorisi'ni kabul etmemesi ve hapsetmeye çalışması gibi...

Bir ülkenin ekonomisi bir yandan dış sömürünün etki alanında bulunuyorsa, bunun salt ekonomik alanda kalması düşünülemez. Eğitim de, düşünce sistematiği de ona göre şekillendirilir. Kültür planındaki sömürü ve koşullandırma, giderek ELEŞTİRİYE DAYANMAYAN bir görüş açısı ve düşünce sistematiğini doğurur. Oysa eleştiri olmadan, sosyal hiçbir ilerleme olmayacağı çok iyi bilinir. Bilimsel ilerlemenin temeli eleştiridir çünkü.

Her çağda dünya gerçeklerini en doğru ve en gerçek bir biçimde değerlendiren görüşler, o çağların en ilerici sınıfsal kategorilerinin görüşleri olmuştur. "Dünyayı değiştirmek, güzelleştirmek ve yaşanabilir kılmak isteyenlerin GERÇEĞİ BİLMEYE HAKLARI VARDIR. Hakim sömürücü sınıflar ve onların 'sahte bilim adamları' ise, her zaman sömürülerini gizlemek, sistemi rasyonalize (kabul edilebilir sömürü) etmek ve evrenselleşmiş gibi göstermek isterler."(1)

a) Burjuvazinin ideolojisi, bilimsellik ve araştırmacılık adı altında burjuvazinin sorunlarını (Daha çok kâr, hakimiyetini sürdürme, yeni pazar ve yatırım olanakları yaratma, ücretleri düşük tutma" vs.) çözmeyi amaç edinmiştir.

b) İktisat öğretisinde, sorunları anlaşılmaz hale getirmenin en yaygın yolu MATEMATİKSEL YÖNTEMLERİN daha yaygın bir biçimde kullanılmasıdır. Böylece olayların sosyal özleri de gözden kaçırılmış olmaktadır. Oysa matematik yöntemler sınırlı bir biçimde, bazı sorulara cevap bulmada ikincil ve yardımcı araçlar olabilir.

c) Sosyal bilimler öğretisinde çeşitli disiplinlerin birbirinden bağımsızmış gibi sunulması da önemli bir sorundur. Böylece bir sosyal bilim dalı ile ötekiler arasına ÇİN SEDDİ örülmüş, gerçeklik atomize edilmiş olur. Kültürsüzleşmiş, robotlaşmış insanlar, sadece görev gereği, incelemeden, öğrenecektir bu parçalanmış bilimleri. Oysa sosyal bilim "Bütün bilimlerin determinant toplamı ve diyalektik bütünlüğünden oluşur. Bu anlamda tek bir sosyal bilim vardır: Doğayı anlamak, değiştirip güzelleştirmek için Marx'ın formüle ettiği; diyalektik materyalizmin, toplumlara uygulanarak toplumların evrimlerinin yasalarını araştıran TARİHSEL MATERYALİZM'dir. Gerçek Modern ekonomi bilimi ise, ancak teorik analiz, dolaşım (sirkülasyon) sürecinden, üretim sürecine geçince" başlar."(2)

d) Türkiye'de sosyal bilim öğretisi genel olarak taklitçiliğe, özentiye ve tercümeye dayanır. Bunun doğal sonucu olarak da üniversitelerde okutulan iktisatla, ÜLKENİN GERÇEK SORUNLARI arasında tam bir uçurum vardır. (Adam SMITH, D. RICARDO tezlerinin bir süre önce dünyada nasıl kapışıldığını hatırlayın.)

Türkiye'de okutulan iktisat öğretisi ekonomik ve sosyal olayların sınıfsal içeriğini gözlerden gizleyerek, sistemle uyum içerisinde ve evrenselleşmiş gibi göstermekte, hakim sınıflar ittifakının veya hakim sınıf fraksiyonlarının ideolojileri doğrultusunda: Karşı çıkan bilim adamı ve görüşleri bastırmaya çalışarak, halkın ekonomik ve demokratik mücadelesine karşı bir araç haline getirerek, burjuvazinin çıkarlarını tüm toplumun çıkarları gibi göstererek, BİLİMİN HALKA KARŞI KULLANILMASINI ÖRGÜTLEMEKTEDİR.

1. Yöntem Üzerine

Sosyal, ekonomik koşulların en doğru analizi ancak, bu olguları ortaya çıkaran tarihsel süreç ve içinde bulundukları ilişki-çelişki bütünselliği ortamında değerlendirilmeleriyle mümkündür. Bilimsel yöntem olayları, "hareketlilik ve bütünsellik" içerisinde ele alır. Olayların değerlendirilmesinde burjuva ideologları yöntem olarak, ortaya çıkan olguyu 'Zaman' ve 'Ortam' faktörlerin-

den soyutlayarak, yani o olgunun ortaya çıktığı sosyal, ekonomik ve politik yapıyı incelemeden, "DEĞİŞMEZ VERİ" kabul ederler. Bu bakış tarzı başından itibaren çıkmaza düşmeye mahkum, toplumsal ilerlemeyi reddeden, sosyal-ekonomik olguların temelinde yatan "sınıfsal çelişkileri" gizlemeye yönelik bir yöntemdir. Bu bakımdan toplumsal olgulara ilişki-çelişki bütünselliği içinde tarihsel maddeci ve diyalektik bütünlüğü açılarından bakmak, bu olguların doğru değerlendirilmeleri için tek doğru yoldur; ve bütün toplumsal bilimlerin yöntem temelini meydana getirir. Toplumsal olayları inceleyen iktisatçıların, tarihçilerin, sosyologların ve diğer bilimcilerin, olayların karmaşıklığı içinde yönlerini bulmaları ve sosyo-ekonomik olguların toplumsal süreç içinde önem ve yerini saptamaları ancak bu yöntemle mümkündür.

Sosyo-ekonomik yapının ve toplumsal olayların değerlendirilmesinde tarihsel süreç içerisinde hareketin dinamiğini oluşturan ilişki-çelişki yönünden olaylara yaklaşımda en önemli unsur, bu dinamiğin içinde belirleyici İLİŞKİ VE ÇELİŞKİLERİN "NE OLDUĞUNUN" saptanmasıdır. Bu da ancak zaman ve mekan kavramları içerisinde, olgulara yaratıldıkları koşullar ve o koşulların oluşum süreci içinde bakmakla mümkündür. Bunun için çelişki kavramı üzerinde durmalıyız.

ÇELİŞKİ sözcüğü, belirli bir karşıtlığı simgeleyen bir durumdur. Tarih boyunca toplumların hayatında da farklı niteliklerde de olsa bir dizi çelişkiler varolmuş ve bu çelişkiler, farklı "yöntem"lerle çözümlenmiştir. Örneğin, toplum ve doğa arasındaki çelişki, üretici güçlerin geliştirilmesi yöntemiyle; sömürgeler ve emperyalistler arasındaki çelişki tarımın kollektifleştirilmesi ve makinalaşma yöntemiyle; büyük halk kitleleri ve feodal sistem arasındaki çelişki demokratik devrim yöntemiyle çözümlenir. Bu tarihsel süerç içerisinde her yeni dönemle birlikte eskisinden nitelik bakımından farklı, yeni çelişkiler ortaya çıkar ve buna karşıt olarak da yeni çözüm yolları (yöntemler) geliştirilir.

Toplumların gelişimi içerisinde "her yeni üretim biçimiyle birlikte" yeni çelişkilerin ortaya çıkışı, bu çelişkilerin çözümü, yani ortadan kaldırılması için de yeni yolları ortaya çıkardığından, (toplumsal)sosyal-politik-ekonomik olayların incelenmesinde bilimsel yöntemin öncelikli işlevi çelişkileri ortaya çıkartıp onların çözümü için gereken "yöntemleri" araştırmaktır.

Toplumsal olayların karmaşıklığı içinde, tarihsel kesitte bir sürü çelişkiler varolabilir. Bütün bunların içinde, diğer çelişkileri belirleyen ve etkileyen çelişkiye TEMEL ÇELİŞKİ- esas çelişki denir. Güncel önem kazanan çelişkiye BAŞ ÇELİŞKİ, bu ikisi dışındaki diğer çelişkilere de TALİ ÇELİŞKİLER denir. Toplumsal ilerlemenin stratejisi "Temel Çelişki"ye; taktikleri ise belli dönemlerde "baş çelişki" haline gelmiş "temel çelişkilere" bağlıdır.

Bu kavramların üzerine gitmemizin nedeni, toplumsal olguların değerlendirilmesinde sınıflararası çelişki ve ilişkilerin belirlenmesi ve toplumsal ilerleme için gerekli olan belirleyici ve yönlendirici unsurun öneminin kavranması içindir...

Herhangi bir olguyu, o olgunun ortaya çıktığı ülkenin koşullarından, o ülke koşullarının tarihsel belirleniminden ve içinde bulunduğu dünya koşullarından soyutlanmadan, iç ve dış bütün etkenlerle beraber ele almak bilimsel analiz yönteminin ÖNKOŞULU'dur.

Bilimsel yöntem, toplumsal hayattaki karmaşık olayların gelişimi içerisinde, bu hareketin dinamiğini oluşturan temel ve ikincil öğeleri araştırır ve belirler. İkincil öğeler analizin "genel" düzeyinde soyutlanır. Fiziki bilimlerde, örneğin matematikte bir kuralın geçersiz sayılması için, o kurala uymayan tek bir kuralın varlığı yeterlidir. Toplumsal gelişim yasaları, sosyal olayların karmaşık niteliği gereği bu yaklaşımın ötesindedir. İkincil öğelerin belli dönem ve belli şartlar altında etkin olduğu durumlar, ikincil öğelerin soyutlanmış olduğu genelin içinde gözükmeyebilir.

Matematikte bilimsel yöntem, bir kere bile gerçeği aksettirmeyen kuralı reddetmeyi gerektirirken, sosyal bilimlerde bilimsel yöntem, ikincil öğelerin soyutlanması, genel'e varılması ve bu genel doğrultusunda özel olayların değerlendirilmesini içerir. Yani bilimsel yönteme göre: Toplumsal hayattaki olgular incelenirken, bu olguları yaratan koşullar içinde temel unsurlar tespit edilir (Belirleyici olan temel ilişki-çelişki saptanır) ve daha sonra "özel olgular" bu temel unsurun belirlediği "genel" ışığında, ikincil öğeler de gözönüne alınarak incelenir.

Bütün bu açıklamaların ışığında günümüzde SOSYO-EKONOMİK BİR ANALİZDE İZLENECEK YOL şöyle olmalıdır:

Emperyalist-kapitalist sistemin bir parçası olan bütün ülkelerde toplumsal olguları ülke ve ülkenin içinde bulunduğu dünya şartlarında ve bu koşulları yaratan tarihsel gelişmeden soyutlamadan ele almak gerekir. İncelenen olgunun sınıfsal maddi temelleri, sınıflararası ilişki-çelişki çerçevesinde belirlenmelidir. Çünkü sınıflı bir toplumda sınıfsal çıkarlar önem kazanmaktadır. Bu yüzden ARAŞTIRICILAR TARAFSIZ OLAMAZLAR. Olgulara ya emekçilerin safından ya da sömürücü hakim ittifakın (burjuvazinin) çıkarları safından bakacaklardır. Bilimsel yöntem "Üretici güçleri geliştirecek, üretim ve tüketim arasındaki dengeyi sağlayacak ve yeni toplumsal bir güç (Yeni bir toplum) yaratacak emekçi sınıfların elinde olduğu sürece bilimseldir."(3)

Sonuç olarak şu söylenebilir: "Bilimsel yöntemin kendisi de bilimseldir ve bilimsel yöntemin MEKANİK YORUMU, bilimsel yöntemin özünün reddidir. Burada mekanik "iktisatı matematikleştirip anlamsızlaştırmak"tır. Bu anlamsızlık teori oluyor. Cansız teori ise, dar pratik doğuruyor. Bu da ampirisizm oluyor. Ampirisizm, ölü olguların toplamı anlamına da geliyor."(4) İktisatta matematiğin araçlarının yoğun kullanımı, bazı iktisatçıların özel yönlerini sergilemek istemelerinden başka hiçbir işe yaramıyor.

Yöntemde iktisatı, ülkenin ve dünyanın iktisat sorunlarını geniş halk kitlelerine maletmek amaç olmalıdır. Bu yapılırken, anlatım biçimi grafikler ve matematiksel formüllerle yüklü ders kitabı biçiminde olmamalıdır. Biraz daha genel ve iktisadi sorunların diğer bilimlerle -siyaset, tarih, sosyoloji, psikoloji, felsefe vs. ile- ilişkileri bağlamında irdelenmelidir.

Bugün Türkiye; ekonomik, sosyal, politik, kültürel vs. birçok sorunun içinde kıvranmaktadır. Bir yığın insan bu problemlere kendince çözüm arıyor. Türkiye'nin gidişinden kendini sorumlu tutanlar başta üniversitelerimiz, yöneticiler, üniversite dışı aydınlarımız ve kendini sorumlu hisseden bir avuç vatansever ilericidir. Bunca

ekonomik baskılardan bunalmış, ekmek derdine düşmüş insanlarımız ise hâlâ bu konuların dışındadır.

Az gelişmiş, sömürge ve yarı-sömürge ya da yenisömürge (birçok ülke şu anda bu sonuncu kategoridedir.) ülkeler yaratıcı düşüncenin ve bilimsel doğrultudaki emeklerin daima unutulduğu, gözardı edildiği ülkelerdir. Bu ülkelerde nice değerli çalışmalar dikkate alınmamış, nice değerli bilim adamlarına ödül yerine, müthiş cezalar kesilmiştir. "Aydın geçinen bazı 'aydıncıklar' Türkiye'de yabancı patentli olmayan bir düşünceye burun kıvırıp geçiyorlar."

İnsan toplumlarının gidişatı daima EKONOMİ temeliyle belirlenir. Ekonomi kelimesi üretim, değişim, dağılım ve tüketim denilen dört ayrı ama birbiriyle ilişkili olayları içerir. Bunların içinde ÜRETİMİN özel bir yeri vardır. Çünkü üretim olmazsa ne değişim, ne dağılım, ne de tüketim gerçekleşir. TARİHİ YAPAN VE YÖNLENDİRENLER, ÜRETİMİ YAPAN ÜRETİCİ GÜÇLERDİR. O halde dünyayı ve Türkiye'yi anlayabilmek için, önce onun ÜRETİM TEMELİNİ VE ÜRETİM İLİŞKİLERİNİ kavramak gerekir. Bu temelde de diğer sorunları irdelemek gerekir.

Tarihi karanlığa, ekonomiyi ve diğer bilimleri açmazlara sokmak isteyenler yanında, kendini bilime adamış onurlu aydınlar da vardır: **Boğaziçi Üniversitesi Ekonomik Araştırmalar Kulübü** bir bülteninde şunları yazıyor: "Bizlere tarihimizden Bizans-İslam karışımı bir Osmanlı katırlığı miras kaldı. Kafalarımız o ruhla donduruldu. (Tam da burada, bilim adına Türk-İslam sentezi adıyla sunulan anti-bilimsel, kafatasçı görüşü hatırlayın.) Söyleyeceklerimize aldırış eden olmayacak, ancak bildiklerimizi söylemek boynumuzun borcu..."(5)

2. Ekonomi-Politiğin Yöntemi

Belirli bir ülkeyi ekonomi politik bakımdan ele aldığımızda, o ülkenin nüfusunu, bu nüfusun sınıflara bölünmesini, kentlerde, köylerde, deniz kıyısında dağılımını, ayrı ayrı üretim kollarını, ihracat ve ithalatı, üretim ve tüketimi, meta fiyatları vs. incelemekle işe başlarız. Mevcut ön-koşulu oluşturan somutla işe başlamak doğru görünebilir. Bu bakımdan, ekonomi-politikte, tüm üretim toplumsal eyleminin temeli olan nüfusla işe başlamak doğru gibi gözükür. Ama soruna daha yakından bakınca, bunun bir yanılgı olduğu anlaşılır. Örneğin nüfusu oluşturan sınıfları gözönünde tutmazsak, nüfus denilen şey basit bir kavram olmaktan öteye gitmez. Öte yandan 'ücretli emek' gibi, sermaye gibi, sınıfların üzerinde kurulu bulundukları öğeleri hesaba katmazsak, bu sınıflar da hiçbir şey ifade etmez. Bu öğeler; değişim, işbölümü, fiyatlar vs. varsayımına dayanır. Örneğin sermaye, ücretli emek olmadan; değer, para ve fiyat olmadan ne ifade edecek? Demek ki incelemeye nüfusla başladığımızda, bütünün karmaşık halde bir görüntüsünü elde ederiz. Oysa konuyu daha sınırlı ve daha belirli saptadığımızda, gittikçe basitleşen kavramlara varırız... Somut'tan gittikçe daha ayrıntılı bir hal alan Soyut'a geçeriz ve sonunda basit belirlemelere varırız. Buradan hareketle, yeniden nüfusa varana dek, yolu ters doğrultuda bir kez daha katetmek gerekir. Ama bu sefer nüfus, bütünün karışık bir görüntüsü olmaktan çıkar, BİRÇOK BELİRLEMELERİN VE İLİŞKİLERİN ZENGİN BİR TOPLAMI halini alır.

1. Yol, doğuşunda ekonomi politiğin katetmiş olduğu yoldur. Örneğin, 17. yüzyıl iktisatçıları, her zaman canlı bir toplam ile işe başlarlar. Nüfus, ulus, devlet, uluslar grubu... Ama bunlar herkezinde, işbölümü, para, değer vs. gibi bazı belirleyici soyut genel ilişkileri tahlil yoluyla ortaya çıkartmaktan öteye bir sonuç elde edememişlerdir. 2. Yol'da ise, tecrit halinde bu etkenler az çok elde edilir edilmez ve soyut olarak ifade edilir edilmez, Emek, İşbölümü, Gereksinme, Değişim değeri gibi basit kavramlardan hareket eden ve devlete, uluslararası değişime ve dünya pazarına kadar "EKONOMİK SİSTEMLER" başlamış olur. Besbelliki bu 2. Yol, en doğru yöntemdir.

1. Yöntemle, görünüşün bütünlüğüne, düşünce yoluyla somutun elde edilmesine varılır. İktisadi kategorileri, tarihsel bakımdan belirleyici rol oynadıkları sırayla ele almak olanaksız ve yanlıştır. Yanlışlar doğurur. Onların ele alınış sırasını belirleyen şey tam tersine, modern burjuva toplum içinde aralarındaki ilişkilerdir. Burada sıra doğal sıranın tersi olup, tarihsel evrim boyunca birbirilerini izledikleri sıraya uymamaktadır. Sözkonusu olan, değişik toplum biçimlerinin tarihsel evrim boyunca birbirileriyle olan iktisadi bağlantılar arasında, tarihsel olarak kurulan ilişki değildir. "Fikir olarak birbirini izleme" hiç değildir. Anarşist Proudhon'da böylesi bir bulanık anlayış, eksik bir tarihsel hareket teorisi mevcuttur. Söz konusu olan, bunların MODERN BURJUVA TOPLUMU ÇERÇEVESİ İÇİNDEKİ HİYERARŞİSİDİR.

Kısaca özetlersek ekonomi politiğin yöntemi şudur:

1. Bütün toplum biçimlerine az çok uyan, genel-soyut belirlemeler,

2. Temel sınıfların dayandıkları, burjuva toplumun içyapısını oluşturan kategoriler: Sermaye, ücretli emek, toprak mülkiyeti. Bunlar arasındaki karşılıklı ilişkiler. Kent ve köy. Üç büyük toplumsal sınıf. Bunlar arasındaki değişim, dolaşım, özel kredi ilişkileri.

3. Devlet biçiminde burjuva toplumunun yoğunlaşması.*** Kendisiyle ilişkisi içinde ele alınması. Üretici olmayan sınıflar. Vergiler. Kamu borçları. Kamu kredisi, Nüfus. Sömürgeler. Göç.

4. Uluslararası üretim ilişkileri. Uluslararası işbölümü. Uluslararası değişim. İthalat ve ihracat. Kambiyo kuru.

5. Dünya pazarı ve bunalımlar."(6)

3. Bilim ve Eğitim

"Her dönemin hakim fikirleri, hakim sınıfın fikirleridir."(7) Yani toplumun maddi yönetici gücü olan sınıf, aynı zamanda zihinsel olarak da yönetici olan hakim sınıftır. Maddi üretim araçlarına hakim olan sınıf, genel olarak maddi üretim araçlarından yoksun olanların fikirlerininde tabi olduğu, zihinsel üretim araçları üzerinde de kontrola sahiptir. Buna 'EKONOMİK (Alt) YAPIYI elinde bulunduran hakimin, ÜST YAPIYI (Hukuk, eğitim, din, ahlak, kültür vs.) BELİRLEMESİ denir.

Bilgi ve bilim sınıfsal değildir. Bilginin ve bilimin yaratılması ve kullanılması sınıfsaldır. Bilgi ve bilimin kullanımını belirleyen, üretim ve mülkiyet ilişkilerinin biçimidir. Üretimini de bu belirler. Üretim ilişkileri yanında sosyal ve kültürel ilişkileri, gelenekleri, moral değerleri de, bilgi ve bilimin üretilmesi ve kullanılması süreci belirler. Bunun anlamı belirli bir sınıfın temsil ettiği mülkiyet biçimi tarafından belirlenen, sınıfsal çıkarlar çerçe-

vesinde oluşmuş bir ilişkiler ağının varolduğudur. Bu ilişkiler ağının tarif edilmesi ve kurallara dönüştürülmesi süreci, varolan mülkiyet ve çıkar sisteminin "rasyonalize" (Kabuledilebilir) edilmesidir. Ulaşılan her tanım, varolanı "meşru" kılmanın kılıfıdır. İşte EĞİTİM bu noktada artık, yalnızca üretim, deney ve bilgisinin sonraki kuşaklara aktarılması değil, tersine üretim, deney ve bilgisinin ve bilimin belirli bir mülkiyet biçiminin (bu bugün kapitalist toplum için geçerli), genel anlamda da "egemen sınıfın" yararına nasıl kullanılacağının kabul ettirilmesi ve art kuşaklara aktarılmasıdır. Dünyanın her yerinde, resmi söylem, resmi ideoloji şimdiye kadar muhaliflerine hep bunları dayatmıştır. Bu rasyonalizasyon süreci, ideolojik bir süreçtir, hatta ideolojinin kendisidir. "Egemen ideoloji, egemen sınıfın ideolojisidir." tespitini hatırlamak yeterli... Buna göre ideoloji: Bir sınıfın çıkarlarına göre tarif edilmiş bir toplumsal ilişkiler ağının genel bir sistematiğidir. Genel kabulü sağlanmıştır. Bu genel kabulün sağlanması, birçok yapıda bazı kurumlaşmalarla (ordu, polis vs.) sağlanmaktadır ve sağlanmıştır. Buradan başka bir soruna ulaşırız. EĞİTİM, en somut haliyle, ideolojinin topluma yedirilmesi, benimsettirilmesidir. Bire bir örtüşmektedirler ve ayrı düşünülmeleri, eşyanın doğasına aykırıdır. Bu genel içerik özel eğitim alanlarındaki faaliyetinde yön ve içeriğini belirler. Mesela Tıp öğrenimi yapmak, yalnızca tıbbın genel ve özel yönlerini öğrenmek değil, aynı zamanda bu bilim dalının ekonomi, tarih veya hukuk vs. bilim dallarıyla bilgi bütünleşmesinin sağlanarak öğrenilmesini de içerir. İçermelidir.

"Burjuva eğitim anlayışına göre eğitim iki süreçten oluşur: A) Öğrenim, B) Eğitim. Bu ayrımın ardında yatan mantığa göre, bilimsel bilgi, nesnel ve tarafsızdır. Bu nedenle önce bilgi verilir. Daha sonra bu bilgiler, pratik yaşamda eğitim düzeyine ulaşır. Oysa bilimsel bilgi, TARAFLIDIR. Çünkü bilgi diyalektik ve materyalist bir içerik taşır. Çünkü yaşam bir bütündür ve evrendeki tek bir oluşumu anlamak istiyorsanız, varolan, yaşanan, gözle görülmese de bilinen en küçük bir oluşumu, olayı, olguyu vs.'yi gözardı ettiğinizde başarısız bir sonuca ulaşırsınız. Yani bir şey elde etmemiş, boşa emek harcamış olursunuz.

O halde burjuva ideolojisini pratikte yaşayan ve yeniden üreten toplum bireyi de o toplum içinde yaşamsal olarak eğitilir. Bu süreçte, öğrenim alan öğrenciler, hayatta bu bilgiyi kullanırken, aldığı eğitimin sınıfsal yönüne ilişkin koşullanmaları da pratikte kazanır... Böylece hangi dalda eğitim alınmışsa, o bilim, ülkedeki üretim ilişkisi ve hakim sınıf/sınıfların ideolojisi çevresine mahkum edilmiş olur. Bir gerçek, bir kez daha kanıtlanmıştır artık:

"Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda entellektüel üretim araçlarını da elinde bulundurur."

Toparlarsak, insanın üretim deney ve tecrübesi giderek sistemleşmiş, örgütlenmiş ve üreticiden uzaklaşarak (Toplumsal niteliğini kaybederek), azınlıktaki hakim sınıfın uzmanlık alanına dönüşmüştür. Kurumlaşmıştır... Bilim ve eğitim artık tarafsızlığını yitirmiş, bir sınıfın hizmetinde kullanılır hale getirilmiştir. Şunu söyleyebiliriz şimdi: BİLİMİN KULLANIMI EGEMEN SINIFLARCA BELİRLENİR... EĞİTİM İSE EGEMEN İDEOLOJİ TARAFINDAN BELİRLENEN TAMAMEN SINIFSAL VE POLİTİK BİR SÜREÇTİR. Okullar bu sürecin en önemli kısmını teşkil eder. Çünkü bilgi üretimi, öğretimi ve aktarımını, kullanımını hedeflemektedir. İdeoloji alanı içinde yer alırlar böylece... Buna genel anlamda "ENTELLEKTÜEL ÜRETİM ALANI" diyebiliriz. Aydınların, entelijansiyanın kaynağı buralarıdır. Yani burjuvazi, kendi AYDIN-TEKNOKRAT VE BÜROKRATLARINI buralarda yetiştirir."(8)

Üretici güçler dediğimizde aklımıza üretim araçları, (makina, teçhizat, donanım vs.) gelir. İnsan bunların başındadır. Gelişimin ve bunu yaratan üretimin motoru olarak üretim araçlarını alırsak, bu araçları hem üretenin hem de kullananın insan olduğunu biliyorsak, İNSANI 'MOTORUN MOTORU' diye adlandırmalıyız. Yani üretim-değişim-dolaşım-gelişim sarmalını oluşturan da insandır.

İnsanın, üretim, deney ve tecrübesi ve bunların örgütlenmiş ifadesi olan bilim ve bilgi kapitalizme kadar geçen süreçte uzmanlaşarak, doğrudan üreticiden ayrılmıştır. Bu ayrışma, işbölümü ve uzmanlaşmanın en gelişmiş biçimine kapitalizmde varır. Böylece üretim güçleri içinde konumlanan-tanımlanan insan ve onun üretim deney ve bilgisi, KAFA VE KOL EMEĞİ olarak ayrışmıştır. Üretim sürecindeki insan böyle ayrışmış olur ki, bu yeni bir çelişki doğurur: KAFA VE KOL EMEĞİ ARASINDAKİ ÇELİŞKİ.

Bir yanda üretim ve eğitim alanlarında ustalaşan kafa emeği, diğer tarafta otomasyon sonucu üretim sürecine, bilgi ve yeteneğine yabancılaşıp üretimden, ürettiği nesneden kopan kol emeği...

Bunda sahte bilimcilerin, mistiklerin, metafizikçilerin, bilinemezcilerin (agnostikler) etkisi çok büyüktür. Ancak maddeci görüşün evreni kucaklayan doğrubilimsel yaklaşımları karşısında bütün bu sahte bilimcilerin durumu, şu benzetmeyi çağrıştırdı bana: "Bunların durumu, bir eve girmiş ve sonsuz çekmece içinde, bunda değilse ötekindedir... diyerek elmas arayan hırsızların durumuna benziyor. Oysa çekmecelerin hepsi boştur ve hırsız sonsuz boş çekmeceler içinde elmas ararken hiçbir zaman (son çekmeceye bir gün ulaşsa bile) elmas bulamayacak ve ölecektir." Güneş balçıkla sıvanamıyor ne yazık ki...

4. Alanın Temel Çelişkisi

Bilgi ve bilimin üretiminin nesnel gelişimi ile ona verilmek istenen ideolojik içerik, kullanım mantığı arasındaki çelişki, alanın temel çelişkisidir. Öğrenci gençlik, aydın ve bilim adamlarının çabalarının kesiştiği ve alan birlikteliğinin sağlandığı momentum, eksen bu olmalıdır. Bu çelişki tamamen ideolojik ve sonuçları itibariyle de politiktir. Şöyle ki:

a-) Bilimin tekel çıkarlarına göre değil, insanlığın yararına kullanılması için çaba sarfetmek, varolan bilim kullanımını deşifre (expoze) etmek, onurlu aydını, öğrenciyi, bilim adamını ve hatta aydınlanan emekçiyi, doğrudan burjuva ideolojisiyle karşı karşıya bırakır.

b-) Öğrencilerin varolan müfredatla (sosyoloji, hukuk, ekonomi, tıp, felsefe, pazarlama, üretim yönetimi ve planlaması vs.) gerçek bilimsel bilgi arasındaki çelişkiyi açığa çıkartmaları, bilimsel bilgi ve yorumdan yana tavır almaları...

Bu noktada toplumun büyük bir kesiminin dinamik ve hızla "politize" olan yönü açığa çıkar.(9)

5. Ülkemizde Üniversitelerin Niteliği Nasıldır?

"Her dönem kendi kurumlarını yaratır. Tanzimat, modern eğitimi ülkeye sokmuş; hukuk, tıp, mülkiye, veteriner ve harbiye gibi okullarla Cumhuriyet Üniversitelerinin ilk örneklerini vermiştir. Cumhuriyet ise üniversitelerin sayısında büyük bir artış gerçekleştirmiştir."(10)

Ancak ülkemizdeki üniversiteler, gerçek anlamda üniversite midir, yoksa ticarethane-işletme midir? Bu kurumlarda sistemi, varolan durumu (status quo) rasyonalize ve revize edecek ve artık-değer, rant, haksız kazanç sağlamasının "garantörü" olacak teknikerler, uzman yöneticiler, üst-kadro elemanlar ve vasıflı işçiler yaratmaya yönelik eğitim vardır... Yani ülkemizde üniversitenin olsa olsa karikatürü vardır. Çünkü üniversite her şeyden önce "ÖZERK" ve "DEMOKRATİK" olmak sorununu taşır. ÖZGÜR OLMALI, öğrenciler ve öğreticileri her türlü idari faaliyete katılmalıdır. Üniversiteler birtakım safsataların, hazır bilgilerin ezberlendiği yerler değil, bilimin üretilip HALK YARARINA KULLANILDIĞI YERLERDİR. Halka sunulmayan bilgi, kimin hizmetindedir ve ülke halkının kaçta kaçı, üniversitede üretilen "bilim"den(?) yararlanıyor.

Yüksek öğrenim kurumlarında herşeye rağmen her zaman araştıran, düşünen, onurlu insanlar olmuştur. Bilim ancak özgürlük içinde ve halka adanıldığında gerçekleştirilir: Emir ve talimatla bilim olmaz... Öğretim üyesi sakal sorununu, öğrenci de esir kampına girer gibi hergün polis asker denetimini düşünürse, bunun adı bilim öğretimi değil, başka bir şey olur. Orada ne bilimin nesnelliğinden, ne de üniversitenin varlığından sözedilebilir.

Türkiye'de üniversitelerin bilim yuvası olması, "BİLİMSEL VE ÖZERK BİR ANLAYIŞLA" sağlanır. Ticarethaneyi hatırlatan, "mütevelli heyetleri", "kararnameler", "tepeden indirmeci yönetimleri barındıran", "şirketlerden seçilenlerin yönettiği" yapı, her şey olur, ÜNİVERSİTE OLAMAZ. Yani ülkedeki üniversiteler, KAPİTALİZMİN NİTELİKLİ İŞGÜCÜ İHTİYACINI KARŞILAMAK İÇİN VARDIR.

6. Sonuç:

İnsanın özgürleşme çabasında temel çelişkisi, evrenle karşıtlığıdır. Bu karşıtlık içerisinde insanın özgürleşerek varoluşunun koşulu, üretmesi, doğayı, varoluşunu daha olanaklı kılacak şekilde sürekli değiştirmesidir. İnsan, yüzyıllardır bilinçli çabasıyla hareket etmiş, bugünkü konumunu yakalamıştır. Yani ekonomi-politikçilerin deyimiyle: "İnsan, tüm zenginlikleri yaratan emeğin kendisidir." İnsanın doğayla savaşımı emeğiyle başlamış ve bununla beraber toplumsallaşması, konuşması, düşünmesi, duygulanması, aşık oluşu da başlamıştır. Bu gelişim, aynı zamanda bireyin belirlendiği ortamın da gelişimidir. Ortamın gelişkinliği, bireyi geliştirir. Birey da bu süreç içerisinde, toplumla ilişkisi içinde ona daha bağımlı, ancak aynı zamanda da onu kendi karşısında olumsuz bir güç olarak gören ATOMİZE VE PRAGMATİST bireye dönüşmüştür. Kapitalist toplumun Donkişotları, yalnız insanlar, nereye, neye saldıracağını bilemez haldedir. Ancak İNSANCIL BİLİM, insanın tek ve şaşmaz rehberi olarak ilerlemeye devam ediyor. Ovidius'un dediği gibi: "Düşünceyi sürgüne gönderemezler."

YÖN

taşların yosunlarına bakarak
buluyorum yönümü çoktandır
kuzeyim sensin, anlıyorum
koşuyorum koşuyorum bitmiyorsun

bir savaşın ortasındaydık
top ve tüfek sesleri
sağır etmişti kulaklarımızı
her taraf barut kokusu
toz duman içindeydi
ve bir kurşun beni bulduğunda
resmine bakmaktaydım
sonra bir yağmur başladı
ölülerin ve taşınamayan
yaralıların üstüne

kuzeyim sendin anımsadığım
yaramı bastırıp
başladım sana doğru sürünmeye

Turgay DEĞİRMENCİ

Kendini ve doğayı daha çok, daha çok tanıdıkça özgürleşecek olan insan, dünyayı değiştirecek tek ve en etkili silahtır.

"GERÇEK İLERLİYOR. ONU HİÇBİR ŞEY TUTUKLAYAMAZ."(11)

KAYNAKLAR:
1. Emperyalizm Ve Türkiye, Seçme yazılar: Yöntem Üzerine, s.112, Patika Yay.
2. a.g.e., Bilim, iktisat ve ideoloji
3. a.g.e.
4. Y. Küçük, Bilim ve Edebiyat, Tekin Yay. s.586
5. Boğaziçi Üniversitesi Ekonomik Araştırmalar Kulübü Bülteni
6. Karl Marx, Alman ideolojisi, Sol Yay, s.55
7 Karl Marx, Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı, Sol Yay. s.276, 277
8.İ.T.Ü. öğrenci derneği 1988, 89 seminer çalışmaları
9. A. Ural, H. Zeki, Gençliğin Akademik ve Siyasi Mücadelesi, Yeni Aşama Yay. s.38
10. İ.T.Ü. öğrenci der. 88-89 sem. çal.
11. Emile Zola'dan alıntı.

* Ücretleri düşük tutma: Emperyalizmin boyunduruğundan, bağımlılıktan kurtulunmuş ve ücretler görece artmış da olsa, bu hiçbir zaman üreticinin tam hakkı değildir ve daima sömürücünün kârından çok aşağıdadır.

** Ernesto LACLAU'nun "İdeoloji ve Politika" kitabında, Latin Amerika'nın toplum yapısının ne olduğu üzerine Frank'la girdiği tartışmaya gönderme: Laclau Frank'ın tezini eleştiriyor, ekonomik sistemler ve üretim tarzı kavramlarını çarpıttığını söylüyordu. Burada sınıflı bir toplumu anlamada, "o toplumun yapısının ne olduğunu" anlamada, Frank'a göre sorun: "Sömürülen sınıf üzerinden sağlanan ARTIK DEĞER'in DOLAŞIMI (PAZARA ULAŞMASI)dır. Laclau'ya göre ise, ÜRETİM İLİŞKİLERİ'dir. (Kapitalizmin ayırdedici özelliği: üretenleri üretim araçlarından yoksun bırakmasıdır.

*** Devlet: Büyük sanayi, demiryolları, uzay çağında (bugün), özünde, üretim üzerinde egemen olan sınıfın ekonomik gereksinmelerinin yoğunlaşmış biçimde yansımasını ifade eder.

Tiyatroda Etik-Estetik Nasıl Evrimleşti

Rona TOPÇUOĞLU

Üretim sürecinde asal belirleyici olan insandır, emekçidir. Gündelik yaşamın yeniden üretimi sürecinde insanlar yalnız doğa üzerinde değil, birbirleri üzerinde de etkili olurlar. Yaşamlarını ifade ediş biçimleri nerde-nasıl durduklarını, kendilerini nasıl tanımladıklarını da belirler. İşte bu noktada üzerinde durulması gereken ise neyle-nasıl ürettikleridir.

Sanat, bir bilgi üretim biçimidir. Ürettiği bilgi, bu bağlamda değerlendirilmelidir. "Çürüyen bir toplumda, sanat doğru sözlüyse çürümeyi de yansıtmak zorundadır ve toplumsal görevinden kaçmadığı sürece, sanat dünyanın değişebilirliğini göstermeli, değişmesine yardım etmelidir" (Fischer, **Sanatın Gerekliliği** syf:45) Yaptığım bu alıntıdan da yola çıkarak sanatın işlevini iki alt ayrılmaz başlıkla açımlamayı hem kolaylaştırıcı, hem de ışıtıcı bulmaktayım.

Sanatın niteliği taklittir. Sanatlar taklit ettikleri araçlar, nesneler ve biçimlerle birbirinden ayrılır. Ama, bu sanatın toplum yaşamının organik bir parçası olarak gelişimini engellemez. Tiyatro sanatı tüm anlatım araçlarını kullanması, alıcısıyla kurduğu yakın ilişkiyle, diğer sanatlardan kendini ayrıştırır. Tiyatro, toplumla ilişkisi hiç kopmayan, yaşamın içinde ürettiği bilgiyle, onu etkileyen bir sanattır. Bu özellikleriyle, başta sanat kuramcıları olmak üzre her çağın estetik ilkelerine göre tiyatro sanatı da, kendi gerçeğini kabul ettirmeye çalışmıştır. Asıl sorunsal, hangi gerçeğin bilgisinin üretimi noktasıdır. Tiyatronun doğuşundan günümüze, toplumsal işlevi ve estetik duygu yaratması açısından genel bir perspektifini çizelim. Tiyatronun, nerden doğduğuna dair tezlerden en kabul görmüş olanı, ritüellerden doğduğudur. İnsan çaresiz kaldığı doğal olayları ve tanrılarla ilişkilerini düzenleme düşüncesinden yola çıkarak ortak bir gereksinim olarak başladı törenlere. Burada kullandığı taklitti. Başlangıçta, toplumun tümden yer aldığı ortak bir eylemlilikti. Ancak bir büyü aracı olmaktan çıkışıyla, kendini bilgi üretme aarcı olarak görmeye başladı. Antik Yunan Felsefesi, insanın bu dünyadaki yaşam nedeni ve evrenle ilişkisi üzerinde durur. Platon; sanatı, ide felsefesi ile ele alır. Platon'a göre gerçek; görünenin ardındaki asal gerçektir. Aristo'ya göre gerçek, görünendir. Bu iki gerçek anlayışı 20. Yüzyıla kadar tiyatrodaki gerçeği belirledi.

Marks'a göre, "yalnız anlaşılmış olan dünya gerçektir."

Platon, görünen gerçeğin taklidinin, asal gerçekten uzaklaşmak olduğundan hareketle, sanatın işlevsizliğini vurgularken, sansür düşüncesini geliştirerek ancak belli koşullarda -ahlak eğiticiliği- sanatı onayladı. Aristo ise, kurulu düzenin değer yargılarıyla çelişmeyen, uyandırdığı heyecanları arıtan bir sanatı savundu. Katharsis olarak tanımlanan, bu arınma işlemi, insanı dar kişiliğinden kurtarıp, daha iyi insan yapma amacına dönüktü. Ama sunulan konu, kahramanla yaratılan "acıma ve korku duygularını uyandırarak, ruhu tutkulardan arındırma" statükocu anlayışın ürünüdür. Bu ihtarname alıcısına ulaştığında, ortaya çıkan hoşlanma duygusu dönemin estetik duruşudur. Bu, ilkel estetiktir.

Roma döneminde tiyatrodan istenen, pratik yarara dönük, ahlak açısından eğitici olmasıydı. Yine temel sav düzenin korunması, öğretilenin dışına çıkılmamasıydı. Bu eğiticilik anlayışının sağladığı yarar, vereceği zevkle estetik duygulanmayı oluşturuyordu. Antik Yunan'dan en temel ayrılığı "sıradan insanı" ve onun yaşamını daha ön plana çekmesiydi.

Ortaçağda tiyatro, tanrısal gerçeğe ulaşmada gerekli olan ruh ve akıl sağlığını bozduğu gerekçesiyle yasaklanırken, tiyatronun olanakları İncil'in ve İsa'nın aktarımında dinsel eğitim aracı olarak kullanıldı.

Rönesans'la, insanın dünyayı anlama ve anlamlandırma çabaları, kuramcıları, tiyatronun düşündürücü, uyarıcı, tanıtıcı, düzeltici işlevi üzerine yöneltti. Geliştirilen estetikse eğitici olanın sağladığı yararla elde edilen zevk ve hoşlanmaydı.

17. yüzyıl felsefesi, düzenin değişmezliği ve bunun evrenselliğinin akılla saptanabilirliği üzerine kurulmuştur. Böylece akılcılık ve ahlakçılık örtüştürülmek istenmiştir. Tiyatronun asal işlevi ahlak açısından eğitici olmasıdır. Bireysel istekler, toplumsal ahlak değerlerini desteklemelidir. Düzenin bir parçası olduğunu fark eden insan bundan hoşlanacaktır. Aristo'nun katharsis düşüncesi yeniden yorumlanmış, tiyatronun iyi-kötü karşıtlığını ortaya koyan yaklaşımıyla -kötü cezalandırılırken, iyinin ödüllendirilmesi- sağlayacağı arınma önemsenmiş, tartışılmaz kurallarla köklendirilmek istenmiştir.

18. yüzyılda güçlenen orta sınıfın beğenisine yönelik, onun yaşantısının bilgisini üretme adı altında duygusallık öne çıkarılmaya başlandı. Erdemli ve iyi olan seyirci, erdemli olduğu için acınmayı hak eden oyun kişisiyle ve kendine yabancı olmayan yaşantının yansıtılmasıyla duygulandırarak eğitme ve acıma estetiğine gönderildi. Acıma estetiğini "Acınacak durumda değilim iyi ki", "acıyorum, ne iyiyim" diye açıklamak olanaklı.

18. yüzyıl, romantizmin habercisiydi. Romantizm, Fransız Devrimi ve onu hazırlayan **İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi**'nden de etkilenerek bireyselliği ön plana çekerek, birey düşüncesini toplumun üstüne çıkarma girişimine tanıklık etti. Birey ahlakını güçlendirmek, kötüye karşı uyarmak ve güçler çatışmasında uzak açı kazandırmaya fırsat isteğiyle dönemin etik-

estetik yaklaşımını oluşturdu. Tanrısal gerçeğe ulaştırmada sanat üstün bir olgu olarak algılandı. Algılanması istendi. Tanrısala ulaşacak olmanın, özdeki gerçeği dışarı çıkarmanın, yarattığı zevk uygarlaştırıcı işleviyle birlikte romantizmin estetiğiydi.

19. yüzyılda, endüstrileşme ve kapitalizmin ortaya çıkardığı sorunlardan etkilenen tiyatro, kesin kalıplı öğretilerden kaçınarak seyirciyi düşünmeye, yönlendirmeye çalıştı. Ancak bu düşünme, değiştirme, dönüştürmeye varılmayan, teslimiyetçi bir yaklaşımdı. Yaşamda varolan gerçekti. Bu gerçeği algılayan insan, insanı çaresizliği içinde tanıyıp sevmeliydi. O kuşatılmıştı. Sorunun temeli biyolojik, toplumsal ruhbilimsel, fizyolojik yaklaşımlarla ancak saptanabilir ve doğru aranabilirdi. Sanatın yaşama müdahalesi, ancak ona acı gerçekleri göstermek, bu gerçekler üzerinde düşünmek olacaktır. (Realizm, Natüralizm)

19. yüzyıl sonlarında tiyatro somut yaşam gerçeği yerine, yeniden idealist felsefeye temellendirilmiştir. Mistik eğilimler önem kazanmıştır. Gerçeğin bilimsel ve nesnel yaklaşımla ele alınması yetersizdi; sanatın belli bir görevle yükümlü olması düşünülemezdi. Sanatın amacı güzeli yaratmak, estetik zevk vermekti. Güzel olarak belirlenen tanrısal güzellikti. (Sembolizm, Yeni Romantizm, Estetizm)

20. yüzyıl başlarında endüstrileşme ve kapitalizmin çıkar savaşımının sonucu manevi değerlerin yitirilmesine, ahlak bunalımına yol açmıştı. Makineleşmenin hızına erişemeyen insan, hem korkmuş, hem hayranlık duymuştu. Bilimsel bulgular ve felsefi görüşler, siyasal ve ekonomik durum, insanın dünyayı anlama gücünü aşıyor, işine, doğaya, kendine yabancılaştırarak bunalıma sürüklüyordu. Görünen gerçeğin ötesine artan bir ilgi vardı. Ancak 19. yüzyıl sonrası akımlardan farklı olarak, -mistik eğilimli değil- bilinçaltını ön planda tutan insanı yeniden yaratma görevi üstlenmiş olmasıdır. Estetik duygulanma, daha iyi bir dünya ülküsü arayışı ve bekleyişinin altında ezilmişti. (Fütürizm, Dadaizm, Sürrealizm, Kıyıcı Tiyatro, Expresyonizm)

Tiyatronun doğuşundan, 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar tiyatro akımlarının etik-estetik bağlamda değerlendirilmesini getirmeye çalıştığım bu noktada, Piscator ve Bertolt Brecht tiyatrosuna daha ilerde değinme düşüncesiyle, Absurd Tiyatro ve Alternatif Tiyatro arayışlarına da yer vermek istiyorum.

Absurd Tiyatro, insanı dünyayı değiştirme ve dönüştürme yetisi içinde görmez. Her şey boşunadır. Tiyatronun işlevi, ancak dünyanın saçma olduğunun bilincine vardırmaktır. İnsan, güçsüz ve çaresizdir. Sanatın ideolojik işlevi yoktur, olamaz da. Bu bağlamda B. Brecht tiyatrosuna karşı çıkar.

Alternatif Tiyatro arayışları ise sanatın rahatlatıcı ve birleştirici yanına, ruhbilimsel açıdan ya da psikolojik açıdan yaklaşıp ilkel-törensel estetiği savunurlar. Tiyatro, bu estetikle kollektif bilince ulaşacaktır. (Yoksul Tiyatro, Evrensel Tiyatro, Öteki Tiyatro....)

Buraya kadar söylediklerimizi toparlamaya çalışırsak, tiyatroda toplumsal işlev ya yoğunlaştırma, ya bilinçaltına inme, ya asal gerçeğe ulaşma çabası, ya yeniden düzenleme ya da varolanın korunması olmuştur. Estetik kaygı ise zevk, eğlenme, çoşma, taşma, hoşlanma, acıma yanılsama, sanrısama olarak karşımıza çıkmıştır.

Piscator ve Bertolt Brecht Siyasal Amaçlı Tiyatro Düşüncesiyle tiyatrodaki Aristocu anlayışı da kökünden sarsmışlardır. Ancak bu noktada Brecht, Piscator'dan daha öndedir. Piscator'a göre, çok şey insanlardan gizlenmektedir. İnsanlar kendilerinden gizleneni, bant, belge, film v.b. olanaklarla karşısında gördüğünde istenen düşünce sürecine girebilir. Tiyatroda toplumsal eyleme gitmenin yolu, heyecanlandırarak öğrettiklerini kaynaştırmasından geçer. B. Brecht'e göre ise sahneden duyguyu kaldırıp, tartışılmaz mutlakların olmadığı düşüncesini seyirciye iletmektir. Bunun için ilk yapılması gereken, seyircinin bağımsız ve eleştirel bir özgürlük içinde olmasıdır. Ancak bu durumda sanat yaşama müdahale edebilir. "Seyirci, içinde yaşadığı toplumu, onun kurumlarını, ekonomik düzenini, sınıf ilişkilerini iyi bilmemektedir. Bilmediği gibi, yüzyıllardır yanlış bilgiye koşullandırılmıştır." (Şener, **Oyundan Düşünceye,** syf:58)

Bu noktada, girişte belirtilen hangi gerçeğin bilgisinin üretimi konusu karşımıza çıkıyor. Bu gerçek, toplumsal gerçekliktir. B. Brecht, kendi tiyatrosunu da bu bağlamda değerlendirir, toplum bilimini ve insanlar arası ilişkileri maddeci diyalektik açıdan inceleyen tiyatro olarak tanımlar. Bu tanımın ışığında, tiyatrosuna verdiği görev de şudur: Sınıflar arası çatışma, sömürü ve haksızlıkları dile getirme, tarihsel maddeciliğin ışığı altında gerçekleri yorumlamak ve kapitalist ekonomisinin eleştirisini yapmak. Seyirci bu duruma, bireysel karakterlerin kaderlerini paylaşarak değil, epik perspektifin diyalektik gelişimi ve oluşumu içinde katılır. Koşullandırıldığı yanlış bilgiden de böylece kurtulur. Dünyayı etkileyebileceği, değiştirebileceğini görür. Doğru ve etkili tiyatro düşüncesi, kendini eleştirici ve değiştirici tiyatro düşüncesiyle bütünler. Böylece kaderci görüşe karşı, insanın dünyaya egemen olması, onu kullanması, yaşamını kolaylaştırılması ve üretici olması noktasında, sanat, yaşama müdahale etmiş olur.

Epik tiyatronun sağladığı estetik, öğrenme ve üretmeden doğan zevk ve hoşlanmadır "öğrenmekten ve usun deviniminden doğan sevinci, yaşam diyalektiğini algılamaktan doğan zevki, üretici duruma getirilmekten doğan hoşlanmayı içerir." (Şener, **Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi,** syf:322)

Sanat, bir bilgi üretme biçimidir.

Sanatın asal sorunsalı, hangi gerçeğin bilgisini ürettiğidir.

"Kazanç düşkünü" kapitalistlerin, sanatı meta olarak ele alıp, gündelik hayatın yeniden üretimi sürecinde, ticaret ve eğlence aracı olarak kullanması mı?

Bilginin, seyirciyi etkileyecek ve onu bilinçlendirecek biçimde ele alınması mı?

Bu sorulara vereceğimiz yanıt, kendimizi tanımladığımız yerle ilişkilidir. Ancak, bu yeterli değildir. Bizim sanatçımızın etik yaklaşımı: Emekçi sınıfın yanında, sınıfsız toplumu geliştirecek insan kişiliğini bu doğrultuda yetkinleştirip bilinçlendirecek olandır. Estetik duygulanmamız ise, öğrenme ve üretmeden doğan zevk ve hoşlanma olmalıdır.

Kapitalizme ve egemen kültür ideolojisine, bu noktada karşı duran sanata, Etik-Estetik duruşuna evet diyorum.

Seyirci, oyuncu-kankardeştir.

KAYNAKÇA

Fischer Ernest ... Sanatın Gerekliliği
Şener Sevda Oyundan Düşünceye
Şener Sevda Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi
Candan Ayşın 20. yüzyılda öncü Akımla.

Müziğin "Sol" Anahtarı Nerede?- I

İbrahim DEMİRCAN

Giriş: Müziğin Önemini Kavramak

Kültür, muhalif kültür deyince müziği **"es"** geçemezsiniz. Çünkü, belki de kitlelerin gündelik yaşantısına en çok müdahale eden, en çok iz bırakan bir sanat türü, bir kültür unsuru müzik...

Doğarsınız, ninnilerle büyütülürsünüz. Bir islam ülkesindesinizdir; günde beş vakitten; yaşınız çarpı, üçyüzaltmışbeş gün çarpı beş kere Fuzuli'nin bestelediği ezanı hasbelkader dinlemek zorunda kalmışsınızdır. (ezan niye bestelendi dersiniz?); kalacaksınızdır da... Dolmuşa binersiniz, akıbetiniz malum! (Sahi, hiç Beethoven çalan bir sürücüye rastladınız mı? Ben rastladım! Sordum... daha doğrusu tam sormaya yeltenirken sürücünün radyoya okkalı bir küfür savurarak frekans değiştirip de "Müslüm Baba"sına kavuştuğunu görünce, vazgeçtim...) Sokaktan sıyrılıp evinize sığınmaya kalkarsınız: televizyonu, radyoyu v.s. açmasanız da komşunun sonuna kadar açtığı cihazından çıkan canhıraş seslerden kulağınız nasibini alır! Ekonomik bağımlılığınız sürüyorsa, yabancılaştığınız ailenizle aynı evde yaşıyorsanız kitabınızı Kibariye eşliğinde okumaya çalışırsınız!

Bu kadar değil... Müzikle hayat, müzikle sanat öyle içiçedir ki, müziksiz bir tiyatro oyununa çok ender rastlarsınız. Seyrettiğiniz filmlerde sizi korkutanın, heyecanlandıranın, coşkulandıranın, üzenin sadece gördüğünüz sahneler olduğunu sanır; bu ara, fonda ustaca işlenmiş müziği çoğu kez farketmezsiniz bile... Aynı sahneleri fon müziksiz olarak izleme olanağınız olsa, mizansenlerin tek başına ne kadar kuru ve etkisiz kaldığını hemen farkederdiniz. (Reklam müzikleri niye bestelendi dersiniz!) Tarihten bu yana, savaşta kullanılan trampet ve borular sadece işaret amaçlı mı kullanıldılar acaba?

Portekiz Diktatörü Salazar'ın **3 F** formülünü bilmeyen pek yok gibidir: Futbol, fiesta ve fado ("of anam.."lı şarkı) ile ülke yönetmek. Fado... yani bizdeki arabesk. Fakat, yönetmeyi sadece arabesk müzikle sınırlamak doğru olmaz. Başlıbaşına MÜZİK, egemen sınıfların önemli bir manipülatif, kültürel saldırı silahıdır. İnsani kültüre açık saldırı niteliği taşıyan arabesk, pop, özgün (ne demekse)... v.s. diye adlandırılan şarkıların yaratıcı ve icracılarının sistemce starlaştırılarak, milyarder edilerek primlendirilmesi bunun en somut kanıtı değil mi? Özellikle "hafif müzik (bu da ne demekse?)" starları, arabeski eleştirdikleri kandırmacasıyla kırk katır yerine kırk satırı öyle ustaca ikame ediyorlar ki; bilinçsiz kitleler "katırdan satıra" gidip geliyor.

Sanatta star sistemi, edebiyatta ne yapıyorsa müzikte de aynı işlevi görüyor. Sentetik idoller gün be gün, mantar gibi bitiyor boyalı gazete ve televizyonlarda... Bu primlendirme anlayışı, genç müzisyenleri de çürüme, çürütme işlevlerine yönelik yapıtlara motive ediyor. Çürük ve yoz müzikle büyümüş kuşaklar, çürümüş ve yozlaşmışlığın ürünlerini veriyor, motive edilmeseler de... Sadece müzik yapıtları değil, bizzat şarkıcılar da metalaştırılıyor; Yeni Dünya Düzeni patronlarının direktiflerine uygun olarak... onları taklit ederek (Emperyalizmin Kültür işgali ya da Kültür Emperyalizmi).

Üstelik, insani bilinç düşmanı bir edebiyat dergisini en fazla on-onbeşbin kişi okurken; çürümüş müzik, çürük radyo ve televizyon kanalları ile reklam ve pazarlama gücüyle donanmış müzik tekellerinin binbir gözboyama tekniğiyle sattırdığı kaset ve diskler aracılığıyla milyonlara ulaşıyor, insan hayatını ve kültürü işgal ediyor.(1)

İnsan bilincinin müzik kullanılarak da böylesi yoğun dumura uğratılmasında o kadar çok maskeli ve maskesiz cengaver kullanılıyor ki... Ülke toprakları üzerinde edebiyattan bile daha etkili bir silah haline getirilmiş durumda müzik. Bunlar yetmiyormuş gibi, muhalif kültür cephesinde de müzik olgusu, ısrarla anlaşılmak istenmiyor veya yanlış anlaşılıyor. Bu yüzden, sömürgenlerin müzik saldırısı bir türlü püskürtülemiyor... M. Bayram Mısır'ın özlediği "seçici kitle (muhalif talep)" bir türlü yaratılamıyor.(2) Burjuvaziye karşı mücadele eden kitle, bizzat kendi elleriyle popülist tacir Zülfü Livaneli'ye sınıf atlattırıyor, onu burjuvaziye taşıyor. Hâlâ bazı sol(!) kimlikli kesimler Ahmet Kaya'yı... "Gündüz belli, işin var... Gece niye gelmedin?" diyen, kadını kendisinin de meta olarak algıladığını tescilleyen lumpen TV klipleri hazırlayan, Ahmet Kaya'yı ciddiye alıyor, "gece"lere çağırıyor, devrimci(!) konserler düzenliyor onun adına.(3)

Müzik eğitimine herkesten çok, ezilen kitlelerin ihtiyacı var. Daha doğru bir deyişle: müzik eğitimi, muhalif kültür politikasının oluşturulmasında sürdürülecek bütün bir eğitim faaliyetinin önemli bir parçası olarak gereken yeri almalı. Çünkü sanatta, edebiyatta burjuvazinin eğitimsiz kitlelere ihtiyacı var. Eğitimsizliğin, insan bilincinin koruganlığını zedeleyeceğini gayet iyi biliyor çünkü: Müzikten anlamayan kitlelere müzikle çok rahat saldırabileceklerdir. Bugünkü kitle, müziğin (de) bilincine varmış insanlardan oluşsaydı, müzik tekelleri ve müzik rantçıları o geniş, o doymak bilmez karınlarını nasıl doyuracaktı?

Bu yüzdendir ki; müziği tanımak ve anlamak, müzik

bilincine varmak sadece müzisyenlerin değil, ezilen yığınların kurtuluş mücadelesinde öncü misyonu üstlenen, toplumu sosyalizme taşımayı hedefleyen herkesin sorunu olmalıdır. Her nedense bunun önemi, fazlasıyla vurgulanmadı bugüne kadar. **Sanıldı ki; müzik bilinci edinmenin ön ve tek koşulu müzisyen olmaktır... ya da müzik, sadece bir hobi, bir özel ilgi alanıdır.** Hayır! Kültür saldırısında nasıl ki müzik silahı bu kadar yoğun ve ustaca kullanılıyorsa; bu silahı püskürtecek donanıma da insani kültürünü korumaya çalışan her insanın, özellikle de proleter aydın misyonu üstlenmiş her devrimcinin ihtiyacı vardır.

Müzikten anlamak; bir kültür, bir insani bilinç sorunudur; **müzisyenlik sorunu değil!** Çünkü hepimiz, yukarda uzunca değinildiği gibi, şöyle ya da böyle müzikle yaşamaktayız. Bu noktada okurun şu soruyu sorması gerekiyor... Müzik bilincimizi geliştirmek için ne yaptık? Müzikle ilgili kitapları ne kadar merak edip de karıştırdık, inceledik(4)? Müzik başlıklı bu yazıyı "ben müzisyen değilim, beni ilgilendirmiyor..." deyip **"es"** geçerken radyonun düğmesini çevirip de müzik dinleyen kaç **İnsancıl** okuru var acaba?

Bizler, muhalif kültürü yaratmak isteyenler; müziği "uzmanının" eline bıraktığımız müddetçe, o uzmanları satın alan ve yönetenlerin "uzmanca" saldırıları karşısında çaresiz kalmaya devam edeceğiz demektir. O yüzden, Z. Livaneli'leri bizzat biz zengin edeceğiz... "Yahu, arasıra da olsa, A. Kaya'yı veya Orhan Gencebay'ı dinlemekten zevk alıyorum, niye acaba?" diye, sorup duracağız...

İnsan müziğin bilimini yapmalı, demeye getirmiyor bu yazılanlar... **Ama insan; hareketin, yaşamın bilimini yapmalı...** Diyalektik ve tarihsel materyalizmi özümsemeli ve onun verdiği bilinçle müziği de anlayabilmeli, yorumlayabilmeli... Bu da, asgari bir müzik birikimini gerektiriyor kuşkusuz ve sorumluluk da o noktada başlıyor.

İnsanı Bilinçteki Erezyon Edebiyatta Dilin Bozulması, Müzikte Kulağın Kirletilmesiyle Başlatılıyor:

Edebiyatta sadece dil mi bozuluyor... veya müzikte sadece kulak mı kirletiliyor? Tabii ki hayır; başlangıç noktaları bunlar... Aslında dolaylı düşünülürse müzikte de yapılan aynı şey, yani dilin... müzik dilinin bozulması. Diyalektik ve estetik kategorilerin tahrip edilmeye çalışılma amacının göstergesi bu olgular. Önemli bir estetik (diyalektik) kategori olan özbiçim uyumunu yoketmekle dile ve bu sayede sanatın iletişim işlevine önemli bir darbe vurulmakta ve bu müzik alanında "kulağın kirletilmesi" sonucunu doğurmakta.

Kulak nasıl kirletiliyor? Kulağın kirletilmesi sömürü kadar eski bir olgu değildir. Çünkü müziği kullanmak, özellikle de muhalif kültür mücadelesinde kullanılmasını önlemek amacıyla müzik dilini bozmak kulağı müziğin doğasına yabancılaştırarak kirletmek, burjuvazinin akıl ettiği bir taktiktir. Bu olgunun kapitalizmin teknolojiyi geliştirmesiyle de yakın ilişkisi vardır. O yüzden de ön-kapitalist devreden çok, günümüz tekelci-emperyalist kapitalizminin "dünyanın en ücra köşesine bile" çöreklendiği bu devresinde bu olgu, somut bir biçimde varlığını koymuştur.

Müzik aletleri seri ve yoğun bir biçimde pazara sürülmektedir. Kayıt cihazları yaygınlaşmıştır. Bunun yanında **kitleye iletİ** (kitle iletişim değil) araçlarının bu denli gelişmiş olması sömürgen manipülasyonun, kültür unsurları kullanılarak da toplumda etkili olmasını sağlamıştır. Kapitalizm öncesinde saray müziği olarak adlandırılan çok sesli müzik, günümüzde sadece burjuvazinin değil geniş bir kitlenin de (özellikle Ekim Devriminden sonra S.S.C.B'de) dinleyebildiği bir müzik olmuştur. Öte yandan halk müziği olarak adlandırılan müzik, günümüzde egemen sınıfın malikanelerinde son teknolojiyle üretilmiş cihazlarda dinlenmektedir. Bunun sosyolojik açılımı, başka bir yazının konusu olabilir. Sözkonusu hatırlatma, müziğin teknoloji sayesinde tüm kitleye rahatlıkla yaygınlaştırılabildiğini vurgulama amacı taşımaktadır. bu yaygınlaşma potansiyelinin farkında olan burjuvazi, elbette ki bu potansiyeli de kendilehine kullanacaktır.

Kirli kulak nedir? Bunu tanımlamazsak, kulağın nasıl kirletildiğini de anlayabilmemiz mümkün olamaz. Günümüzde, bu satırların yazarı da dahil, saf (kirli olmayan) temiz bir kulağı olan yoktur. Doğduğumuz, hatta ana rahminde kulaklarımızın geliştiği günden itibaren hep istemediğimiz sesler dolar kulağımıza. "Cro-Magnon'un... Homo sapiens'in de kulağına dolmuyor muydu bu istenmeyen sesler? "Evet, ama o seslerin hiçbirisi yapay değildi; tamamiyle doğayı, doğal dünyayı yansıtıyordu. Su sesi huzur veriyordu, çünkü duyulan su sesi, susuzluğu gidermenin müjdecisiydi (Şimdiki insan bile şırıl şırıl akan bir derenin "ezgisinden" huzur duymakta.). Gökgürültüsü ürkütüyordu, çünkü ardından çıkacak bir sağanağın barınakları dağıtması, düşecek yıldırımın birilerini öldürmesi tehlikesini haber veriyordu... ya da tehlikeli bir hayvan homurtusuyla özdeştiriliyordu. O yüzden atalarımızın kulağı bizimki gibi kirli değildi. **Onlar sesleri, yani doğa'nın mesajlarını katışıksız ve doğa şartlamasıyla algıladıkları için, doğru olarak yani doğa'nın diliyle yorumlayabiliyorlardı. İnsanlar bu ilk, "müzik sayılmayacak" müzik kodlarıyla iletişimi sağlamayı beceriyorlardı:** Yapılacak iş basitti. Tehlike haber verilecekse gökgürültüsü; güzel bir haber iletilecekse su v.s. nin sesi taklit edilecekti. Dini ayinlerde de aynı şey yapılıyordu. "Tanrı"larının dili gökgürültüsü veya kuşların sesi idi; onlar da ayinlerde bu sesleri taklit ederek yanıtlıyorlardı "tanrı"larını. Sonra insan; müziği geliştirdi, kurallarını buldu, adını koydu. Sesleri düzenledikçe doğayla uyumlaştığını farketti; "müzik, ruhun gıdasıdır." dedi. Ama kuşkusuz, insan tarih boyunca sadece müziği geliştirmedi. Teknolojiyi de geliştirdi. Teknolojisini geliştirdikçe hiç beklemediği seslerle karşılaştı. Örneğin tekerleği icat etti; yaptığı tekerlekli taşıt üstünde kısa sürede yol alıyordu, fakat bayır aşağı gittikçe kayaların yuvarlanması gibi sesler de duyuyordu taşıtından. Kazandığı rahatlığın "fon müziğinde", rahatsızlık çağrışımı yaptıran bir müzikal kod da bulunuyordu. "İş hayatında" algıladığı ters kodlar, "özel hayatında" müzik sayesinde bertaraf ediliyordu. Müzik, düzenlilik demekti ve arınma aracıydı aynı zamanda. O yüzden düzenlemediği seslere "gürültü" adını verdi insan. Öyle bir gün geldi ki (yani bugün) gürültüyü yeniden düzenledi ve müzik diye sundu, sömürgen sınıfın hizmetindeki insan. Çünkü kulaklar istenmeyen, doğal olmayan, uyumsuz seslerle dolmuştu ve bunlar da yansıtılmaya

başlanmıştı(5). **Böylelikle kulaklar akıl almaz bir biçimde kirlendi.** Müzikal kodlar ters çevrildi, içeriği boşaltıldı. Metalaşan müzik, tıpkı diğer metalar gibi ihtiyaca (kullanım değerine) göre değil, satışa (değişim değerine) göre üretilir oldu. Bu süreç, **müziği müzik yapan** arınma ve iletişim işlevini de altüst etti.(6)

Bir örnek. Hayır, şimdilik arabesk değil! Bestecilerin çoğu ağıtyapıtlar (Requem) üretmiştir(7) Neşeli bir gününüzdesiniz ve neşeli bir senfoni dinlemek istediniz. Gittiniz C.S.O. salonuna, baktınız neşeli senfoni yerine Mozart'ın Requem'i. Eğer, kulağınız fazla kirletilmemişse Requem'i dinledikten sonra eski neşenizden eser kalmaması gerekir. Ama hayır! Hâlâ neşelisiniz... Niye acaba? Çünkü Mozart'ın Requem'ini Mozart'ın hüznünü anlamak için değil, neşenizi pekiştirmek için izlediniz. Çünkü neşeli bir senfoni dinlemek isteseniz de dinleyemeyecektiniz; **piyasaya ne çıkarılmışsa ona razı olacaktınız ve onu satın alacaktınız.** Siz de öyle yaptınız... Satın aldığınızın içeriği sizin "kullanım değeriniz" düşünülerek hazırlanmamıştı. O dönem satılması gereken Mozart'ın ağıtıydı ve satılmıştı.

Örneği özellikle "piyasa müziği" diye adlandırılmayan çok sesli müzikten verdim. Çünkü kapitalizm, sanatı ürünlerini metalaştırmada hiç ayrım yapmaz, adil davranır(8)! Fakat tabii; bu örnek, metalaştırma olgusunu açıklasa da, müzik dilinin öz-biçim uyumunun bozularak işlevsiz kılınmasını, yani kulağın kirletilmesini açıklamıyor. Çünkü öz-biçim diyalektiğinin ihlal edilmesi, yani yozlaşma SÖZ'ün de kullanılmasıyla daha yoğun ve belirgin hale geliyor; özellikle müzikte... Bu satırların sonrasını Süreyya EVREN'in daha dikkatle okuması gerekecek. Çünkü öz-biçim diyalektiğinin müzikteki açılımı konusunda belli sorunlar taşıdığı, **İnsancıl**'ın Ağustos 94 sayısında çıkan yazısından anlaşılmakta.

Müzikte Öz-Biçim İlişkisi ve Sözün Önemi:

Edebiyatı, müzikten, hatta daha birçok sanat dalından (resim, heykel...) ayıran en önemli unsur sözdür. Çünkü sözsüz bir edebiyat yapıtı düşünemezsiniz. Söz sanatı olarak da adlandırabileceğimiz edebiyatta sözün anlamı, **özü**(içeriği); sözün dizilişi kurgusu, **biçimi** verir. Fakat müzik yapıtı veya resim, heykel sözsüz (de) olur.

Ressamsınız... Acı çeken herhangi bir kadını çok rahat betimleyebilirsiniz. Fakat örneğin eşi işkencede ölmüş bir kadının acısının, kedisi öldüğü için acı duyan bir kadının acısından farklı olduğunu anlatmanız gerekecek; ne yaparsınız? Resimin teknik olanakları bu sorunu çözebilir. (Faşist simgeler arka planda realist ya da surrealist bir teknikle çizilebilir.) Pekiyi, acı çeken kadını gözleyen (veya düşünen) ressamın duyguları nasıl aktarılacak, dersiniz?

Müzisyensiniz... Acı çeken, hele faşizm yüzünden acı çeken bir kadını sözsüz olarak nasıl anlatabilirsiniz? Tek şansınız vardır: Sadece acıyı anlatmak. Bestecinin gözleyen (veya düşünen) olarak kendi duygularını da yapıta katması, resime göre daha olanaklı olacaktır. Fakat besteci de ressamın tersine, geri plana -basitinden- bir Nazi imgesi yerleştiremeyecektir.

Edebiyatçısınız... Artık şansınız diğerlerine göre çok daha yüksektir. Niye? Çünkü kullandığınız biçim (söz dizimi) çok elverişlidir; hem acıyı çok ayrıntılı olarak, ardındaki politik nedenlerine kadar uzanarak anlatabilirsiniz, hem de bizzat bu olguyu gözleyen (veya düşünen) olarak kendi duygu ve yargılarınızı da rahatlıkla yapıtınıza aktarabilirsiniz.

Bu üç örnek neyi anlatmaktadır? Resimin ve müziğin **özünün** sınırlılığını mı, yoksa **özün anlatılmasında biçimin** sınırlılığını mı?.. Süreyya Evren'e kalsa ilkidir. Çünkü "müziğin özü, notalardır; bizzat müziktir..." diyebilmektedir(9). Notalar "öz" ise, biçim nerede?! Öz, biçimden (diyalektik olarak) ayrılmaz, evet; ama hiçbir "biçim," **Kuramsal olarak ayrılamayacak** kadar da "öz"e yapışık değildir! Yani öz, biçimden; biçim, özden ibaret değildir.

Süreyya Evren'in bu yorumu hem hatalı, hem de tehlikelidir. Hatalıdır; çünkü özü (içeriği) çok dar bir sınıra hapsetmektedir. Daha evrensel ve insani olan coşku, acı, heyecan, sevinç... vb. duyguları öz/içerik olarak kabul ederken; daha yerel, tarihsel, sınıfsal olan milliyetçilik, sosyalistlik, faşistlik... gibi politik olguları, üstelik yukardaki duyguları motive eden bu olguları, en azından müzik açısından içerik'ten saymamaktadır. Çünkü, kendisinin de değindiği gibi söz kullanmadan, müzikle en fazla duygularınızı anlatabilirsiniz, o duyguların ardındaki olguları değil... Fakat bu, sözkonusu olguların yokluğunu ifade etmez. Yani besteci, örneğin faşizmden acı duyuyorsa ve bu acıyı kedisi ölen kadının acısından ayırdederek anlatmak istiyorsa... işte burada müzik (yani biçim) yetersiz kalmışsa ne yapacaktır? Tabii ki başka bir biçim olanağına başvuracaktır. Bu olanağı resimde veya edebiyatta bularak içeriği anlatmakta yetersiz kalan müzik biçimini resim, film veya sözlerle destekleyebilecektir. En elverişlisi de edebiyat biçimi, yani SÖZ'dür. Çünkü sözü, kolay ayrılmamak üzere müziğe iliştirebilirsiniz. Bu olanak sadece müzik yaratıcısına değil, ressama veya diğer sanatçılara da özgülenebilir: Ressam, öyle birşey anlatmak ister ki, buna resmin teknik olanakları (yani BİÇİM, Süreyya Evren, BİÇİM!) yetmeyebilir ve diğer sanat biçimlerini resmine iliştirebilir. **Gerçi sanatsal biçimlerin kaynaştırılması, ayrı bir başlıkta derinlemesine tartışılabilir; fakat tartışma hangi yönde biterse bitsin ortaya şu çıkar: Sınırlı olan BİÇİM'dir, ÖZ (İçerik) değil!** Müzikteki "yetmezlik", sanatçının sadece duygu değil de birçok olguyu anlatmak istediğinde SÖZÜ DE kullanması zorunluluğunu ifade eder. Çünkü içerik sadece duygulardan ibaret değildir. S. Evren'in hatalı yorumunun tehlikesi de bu noktada çıkar. Çünkü, onun dediği kabul edilirse besteci, sadece duyguları ne idüğü, nerden geldiği bellisiz duyguları anlatmak gibi bir misyon üstlenmiş olacaktır. **Bu, sanatçıyı içerik konusunda sınırlamaktır.** Üstelik günümüzde bazı bestecilerin "profesyonelliğine" meşru bir zemin kazandırmaktadır: "Ben besteciyim kardeşim... Ezgiyi bulduktan sonra işim biter. Örneğin coşkuyu mu anlatmışım, varsın radikal dinciler kullansın... Ben sınıflar üstüyüm, çünkü müzik sınıflar üstüdür. "Oysa her sanatçı gibi, bestecinin de **"beslendiği"** bir sınıf ve politik görüş vardır. Örneğin burjuvaziye hizmet gibi derdi olan bir sanatçı, kitlelere hiçbir şey anlatmayarak veya "mesnedsiz" birşeyler anlatarak (o da anlatmamanın bir çeşidi değil midir) yani safi duyguları anlatarak da hizmet edeceğinin bilincindedir; Süreyya Evren'den de icazet almıştır ya, en kolay kaçacağı yer müziktir, bes-

teci oluverir! Hoş, insanların bunun için besteci olması gerekmez; çünkü bu topraklarda burjuva hizmetine beynini pazarlamış sanatçılar, hiç gocunmadan sözü bile hiçbir şey anlatmamak için kullanmakta(10)...

Çoğu sözsüz-çok sesli müzik kapitalizm öncesi dönemde ortaya çıkmıştır. Krallar bu müzisyenleri oldukça iyi beslediği için müziği biçimsel olarak doruklara çıkartmışlardır ve nerdeyse, bütün insani duyguları yetkin bir biçimde aktardıkları için müzikleri aşılamamıştır. Fakat, müzik bu bestecilerin devrinde -operalar hariç- safi duyguları anlatmaktan öteye gidememiştir. Çünkü egemen sınıfların kendi aralarında duygulardan başka şeyleri aktarma ihtiyacı yoktur(11). Halkın ise, her zaman için duygulardan başka anlatacağı, anlatması gereken birçok şey vardır. O yüzden halk müziği, sözsüz olmamıştır hiçbir zaman. Bugün de öyle değil midir? Fark, egemen sınıflar açısından doğmuştur. Artık burjuvazi de sözü, hatta halk müziği biçimlerini çoğu zaman çarpıtarak da- kullanmaktadır. İşlevsel olarak sözü kullanarak aktardığı öz (içerik) ise değişmemiştir: Yine basit, ilkel, dejenere duyguların ve burjuva ahlâksızlığının (ahlâkının) anlatılması(12). Duyguları motifleyen olgular burjuva müziğinin sözlü içeriğinde ya hiç yoktur, ya da fena halde çarpıtılmıştır. Sadece müzikte mi, burjuva hizmetkarları bilimde de, felsefede de sanatın tüm dallarında da "bunu hep yapıyor!"

Bu olgu, ilk bakışta hemen görülüyor. Fakat, bugüne kadar vurgulanmayan ve ilk bakışta farkedilmesi, asgari bir müzik birikimi gerektiren bir yan var ki, onu ayrı bir başlıkta incelemek gerekiyor.

Söz İcat Oldu, Müzikte Öz-Biçim Uyumu Bozuldu:

Müzik; formlara söz eklenmedikçe sadece duyguları anlatır. Ama **asıl gerçek sadece duygular değil;** tüm bir yaşam, bütünüyle... duygularıyla, hareketleriyle, üretim ilişkileriyle İNSAN'dır. İnsan bu gerçekliği anlata anlata insan olmuştur ve anlata anlata insanlaşmaya devam edecektir. Dilin önemi bir kez daha vurgulanmalı. Dil, insanı insanlaştırmıştır; çünkü insanın özünü (içeriğini) zenginleştirmiştir, zenginleştirmektedir de. Bu anlamda dil, insanî içeriği (özü) en yetkin bir biçimde anlatmanın aracıdır. Dilin yerel, ulusal ögeler taşıyarak farklılaşması, onun evrensel kuralların zorunlu bir sonucu olduğunu unutturmaz. Dil-Sanat ilişkisi de bu noktada önem taşır. **Sanat; sadece estetiğin değil, dilin de evrensel kurallarına bağımlıdır.** Çünkü o da dil gibi **iletişim işlevidir.** O yüzden, her sanat dalı kendi özgülünde bir dil mantığı taşımaktadır. Bu mantığı geliştiren de tıpkı konuşmadaki dil'i geliştiren insan ve onun yaşam (üretim) biçimleridir.

Müziği de, bu bağlamda DİL olarak algılamak yanlış düşmeyecektir. İnsan; insanlaştıkça, kavramları soyutlaştırdıkça duyguları da kabalıktan kurtulmuştur. İnsanın ilk dönemlerinde kaba duygu ve düşüncelerin yansıması olan müzik; duygu ve düşünceler ayrıntılılaştıkça, inceldikçe gelişmiş, ayrıntılılaşmış ve inceleşmiştir. Tıpkı diğer sanat dallarında ve dil'de olduğu gibi... Fakat bu noktada hiçbir sanat dalı, içeriği anlatmakta dil kadar elverişli olamamıştır. Dilin kuralları bu anlamda daha kolay özümsenebilmektedir.

Müziğin evrensel dilini "konuşup" anlayabilmek için, müzik formlarını (biçimlerini) ve taşıdıkları işlevleri bilmek ve yerli yerinde kullanmak gerekir: Başlıca müzik formları gam(diziliş), ritm(ölçü), nüans(ayırtı, vurgu), ses aralığı ve uyumsal eşlik (armonik diziliş, kadans/durgu) olarak sayılabilir. Bunları yerinde ve bilimsel olarak kullanmak, dinleyicide etkiyi (yani duyguyu anlatmayı) en yüksek nokta çıkaracaktır.(13) Tabii ayrıca hangi çalgının kullanılacağını saptamak da önemlidir. Örneğin "hüznü, trompet veya trombon etkili olarak anlatırken, sevinci anlatmada keman sesi daha yüksek etki sağlar", desek de, bu kesin bir kural oluşturmaz. Çünkü çalgının işlevi yukarda saydığımız biçimler kullanılmadıkça ortaya çıkmaz; yani ikincildir. Örneğin sevinç duygusunu trompetle, hüznü kemanla da gayet iyi anlatabilmek olanaklıdır. Yeter ki müzik dilinin kurallarına uyulsun.

Pekiyi, müziği anlamak için bu formlar ve işlevlerinin mutlaka bilinmesi gerekli midir? İşte bu noktada, kirletilmemiş kulağın önemi ortaya çıkar:

İnsan hem etkisel, hem de tepkisel bir varlıktır. Ama önce, tepkiler veren bir varlıktır. Bu tepkisellik, kuşaktan kuşağa geçerek birikmiş ve genetik hafızamıza işlenmiştir. Gök mü gürledi, ya da aslan mı kükredi? Homo-Sapiens'ten, hatta daha önceki primatlardan bu yana, bu seslerin sonrasında hep bir acı yaşanmıştır. **Bu deneyimi yaşayan insan** (çoğu halde hayvanda), korku gibi bir tepki vermiş, böyle bir sesi nerde duyarsa duysun, çok güvenli bir ortamdayken bile aynı tepkileri vermiştir. Müzik dili oluşturulduğunda örneğin böylesi ses grupları, genel bir müzik terimiyle, MAJÖR dizilişlerle ve kuvvetli ritm vuruşlarıyla elde edilmiştir.

Şu örnek müziğe yabancı olan okura da bir fikir verecektir! Heyecanlandığınızda ne olur? Kalp atışlarınız hızlanır. Bu heyecanı en basit haliyle, nasıl bir ritmle anlatabilirsiniz? Çok hızlı kalp atışını simgeleyen, ardarda sık ve monoton bir vuruş şekliyle... İşte müzik en ilkel ve basit haliyle budur. **Kulağı kirletilmemiş her insan böyle bir ritmden benzer anlamı çıkartır.** Elde ettiğimiz o basit müzik biçimine heyecanın dayandığı olguları da anlatmak (yani içeriği zenginleştirmek) için, söz eklemeye kalkarsak bu söz neyi, nasıl anlatan bir söz olacaktır- Kuşkusuz heyecanı... İnsan, bu kurala ne kadar uymuştur? Müzik dilini bozmayı hedefleyen insan, bırakın bu kurala uymayı, tersyüz ederek müzikteki yozlaşmayı günümüzdeki haline ulaştırmıştır. Yukardaki basit örneğe devam edelim: Yozlaştırıcı, sözkonusu hızlı ritme, sözgelişi "bugün çok yorgunum, yataktayım, uyuyorum..." gibisinden sözler ekler. Böylelikle müziğin biçim işlevini, daha güçlü bir biçimle (dil ile) tahrip eder. Geri plandaki müziğin anlattığı (evrensel dil kurallarına uygun olarak anlattığı) içerik, sözlerle yok edilir, bastırılır. **Müzikle anlatılan içerik, sözle doğrulanmamaktadır.** Dinleyici, bu yozlaştırma bombardımanıyla ne kadar fazla kuşatılmışsa kulağı o kadar çok kirletilmiş demektir. Dinleyicinin algılama (tepki) mekanizmasının bozulması, müzik dilinin bozulması ve müziğin de insandan kaçırılması; müziğin bir sanat dalı olarak **iletişim** işlevinin ortadan kaldırılması demektir.

Sömürgenlerin istediği de bu değil midir? Ellerinden geldiğince, sanata göre daha dolaysız bir iletişim aracı olan dili de bozmaları aynı amaçla değil midir?

Arabesk müzik diye adlandırılan tarz; bu yozlaştırma, dil bozma, kulak kirletme işlevini başarıyla gerçekleştirdiği için burjuvazice benimsenmiş, primlendirilmiş; endüstri ve yaşam biçimi haline getirilmiştir. Film müzikleriyle de benzer biçimde kulaklar kirletilebiliyor: İki sevgilinin özlem gidermek üzere kavuşma sahnesi... Fonda alabildiğine hüzünlü bir müzik!..

Bir küçük anı: Özal'ın ölümü üzerine yayına giren Plastip Şov programında fon müziği olarak Kitaro'nun İpek Yolu belgeseliyle tanınan bestesinden bir pasaj kullanılmıştı. Hüzün çağrıştıran bir pasajdı bu ve medya, burada müzik dilini kurallarına uygun olarak kullanmış, akıllıca seçimiyle "Özal'ın ölüm acısını" pazarlamayı başarmıştı. Aradan altı gün geçmişti, televizyonda 23 Nisan özel çocuk programı vardı. Televizyonu kızım seyrediyordu, bense sadece müziği duyuyordum içerden. Birden kulağıma Kitaro'nun o hüzünlü pasajındaki ezgiler dolmaya başladı. Dikkatimi çekmişti. "Çocuk bayramı nedeniyle Somali'deki (v.s.) açlık ve sefalet çeken çocukları hatırladılar da onları gösteriyorlar.." diye düşündüm. Fon müziği olarak Kitaro'nun ezgileri, tam giderdi! Tahminimi doğrulamak için televizyonun olduğu odaya girdim. Ne Somali... ne aç çocuklar... ne de hüzünlü görüntüler... Hayır! Tersine ekranda birbirinden şirin, birbirinden sevimli çocuklar geçit resmi yapıyordu güle oynaya! Bu görüntülerin insana neşe ve yaşam sevinci doldurması kaçınılmazdı. Fakat fonda Özal'ın ölümü üzerine kullanılan hüznün müziği vardı. "İşte," demiştim o zaman, "kulak böyle kirletiliyor, bilinç böyle dumura uğratılıyor." Bu etkilerle büyüyen çocuk, büyüdüğünde müzikle uğraşsa sevincini müziğin hüzün çağrıştıran formlarıyla anlatmaya kalkacaktır. Sözsüz müzik yazsa bile böyle olacaktır; çünkü ondaki müzik dili bozulmuş, müzikal kodlar altüst edilmiştir. Sevinç diye hüzünü, hüzün diye sevinci anlatacaktır. Dinleyici olsa, iyice kirletilmiş bir kulakla, çoğu kez müzikle ne anlatıldığını bile anlayamayacaktır. Yani onun da dili ve müzikal algı kodları bozulmuştur. Fakat bozulma, kelimenin tam anlamıyla çürümeyi, yozlaşmayı ifade etmektedir. **Dilin kuralının bozulması sistematik olabilseydi, yeni bir dil yaratılmış olurdu.** Böylece besteci sevinç yerine hüzün anlatan biçimler kullansaydı, sistematikliğin gereği dinleyici de hüzün anlatan biçimden sevinç algılayacaktı ve **müzik yine iletişim işlevini yerine getirmiş olacaktı.** Ama hayır. Yozlaşmanın kuralı, kuralsızlıktır. Hedefi ise birbirinin dilinden anlamayan; böylelikle iletişemeyen, sosyalleşemeyen şizofrenler yaratmaktır. İşte burjuvazi bunu başarmıştır. Şiirde, romanda, öyküde; resimde, tiyatroda, sinemada dili nasıl bozmuşsa müzikte de, özellikle sözü de kullanarak bu işi becermiştir. Sorumluluk taşıyan sanatçıları, dilin mantığını ve evrensel kurallarını ne kadar yerinde kullanmışlarsa, karşılarında dediklerinden hiçbir şey anlamayan dilleri bozulmuş, kulakları kirletilmiş, bilinçleri erezyonlu kitleleri bulmuşlardır. Sanatın etkililiği böylece azaltılmıştır. Egemenler içinse, sanatın (müziğin, edebiyatın, resimin... tiyatronun, sinemanın...) sağlayacağı en yüksek etki, onun yozlaşmasındadır(14).

Dipnotlar ve Zorunlu Bir Kaynakça:

(1) Bu, edebiyatı hafife aldığım anlamına gelmemeli. Çünkü, bir şarkının ömrü, en fazla biriki ay sürerken, bir roman yıllar sonra bile okunabiliyor. Bu bakımdan, edebiyatın önemini reddetmemek gerekir. Anlatılmak istenen, müzik yoluyla yapılan empozenin dinamik ve hergün yenilenen biçimlerle yapıldığıdır.

(2) **İnsancıl,** Ocak 94. M. Bayram Mısır'ın Seçici Kitle'yi "Estetiğin Temel Kategorisi "olarak görmesini kabul etmiyorum. Seçici Kitle'den benim anladığım, estetiğin kategorisi olarak değil, muhalif bir talep (yani muhalif-eleştiren ve **seçen** bir okuyucu, dinleyici, izleyici kitlesi) yaratılarak çürütücüleri primlendirmemek ve karşısında olmaktır.

Tabii ki Marksist estetik, "Güzel"i sınıfsal temelinden kopuk olarak değerlendirmez. Ama bu, "işçi sınıfı bunu seviyor, bunu **seçiyor,** bunu istiyor... öyleyse güzel olan budur..." anlamına gelmez. Sunulanın "güzel" olarak kabul edilmesinde işçi sınıfına yarayıp yaramadığı değerlendirilir. Sınıfsal temel ve yarar estetiğin bir kategorisi olarak değerlendirilebilir ama, sınıfın o anki statik-güncel ve büyük olasılıkla **güdümlenmiş ve belirlenmiş "seçiciliği"** ölçüt alınamaz "güzel"i yaratmada ve belirlemede. Aksi takdirde bunun adı "Halk böyle istiyor..." popülizmi olur.

(3) Bunun somut örneklerini günlük olarak çıktığı günlerde **Aydınlık** gazetesinin (ve İşçi Partisi'nin) düzenlediği A. Kaya'lı gecelerin ilanlarında görebilirsiniz.

(4) Müzikle ilgili yardımcı-başvuru kitaplarının listesini dipnotların sonunda sunacağım. Fakat bu dipnotta Azra Erhat'ın Beethoven'in 9. Senfonisi'ni incelediği **İşte İnsan** (Adam Yayınları, s.197-224) adlı kitabını ayrıca önereceğim. Bu kitapların **çoğu,** ne yazık ki sosyalist olmayan müzisyenlerce yazılmış. Fakat yine de iyi bir işlev görüyorlar: Müziği anlayarak dinlememizi sağlıyorlar.

(5) Kulak kirliliği, kapitalizm öncesi dönemlerde de belki doğal olarak oluşuyordu. Ama insan teknolojisinin, insanı doğaya, doğallığa ve kendine yabancılaştırması, kapitalizmde ortaya çıkan sanayi ve teknoloji devrimiyle olmuştur. Kulak kirliliğinin, kapitalizmin belirleyici hastalığı olmasının nedenlerinden biri budur; bu bağlamda daha "doğal"dır. Fakat bilinçli kirletme faaliyetinde, **emekçilere egemen olma motifi de** yatmaktadır. Disco müziğinin çıkışı, güzel bir örnektir. Disco'nun ayırıcı özelliği arka arkaya hızlı bir şekilde gelen sert ritmlerdir. Bu ritmlere en az yabancı olan, fabrikadaki işçilerdir veya devamlı çekiç sallayan marangozlar veya inşaat işçileridir. İşçi, bu monoton seslerden bunalmış bir şekilde eve gelir ve yumuşak bir müzikle arınmak, rahatlamak ister. Fabrika keşmekeşinden "bant" monotonluğundan hiç değilse birkaç saatlik kurtulmak ister. Köy kökenliyse, alır folklorik çalgısını kırda yaşadığı güzelliklerine dönmek ister. İlk başlarda burjuvazinin işine geliyordu bu arınma. Fakat işçi insan, bu arınma faaliyetinin kendini oyalamak olduğunu farketmeye başladı. Asıl olan fabrikadaki sıkıntısıydı. Tabii ki baş kaldıracaktı; çünkü akşam arınmaları artık onu ertesi güne hazırlamıyor, tam tersi ertesi işgününü dayanılmaz kılıyordu. Disco, işte burada imdada yetişti. Çekiç sesleri, makine monotonluğu eşliğinde simgelerle aşk, seks ve huzur! İşçi, makine ve çekiç seslerinden evinde bile olsa kaçamıyordu artık. Bu, yeni bir arındırma (katharsis) çeşidiydi. İşçinin evi göreli de olsa fabrika ortamından daha rahattı. İşçi fabrikayı çağrıştıran sesleri, görece daha rahat bir ortamda duyuyordu; yani bu seslere egemen oluyordu. Üstelik sözler fabrika keşmekeşini, makine monotonluğunu anlatan, eleştiren bir içerik de taşımıyordu. Tam tersi çoğu erotik içerikliydi. Erotik imgelerle mekanik-monoton, fabrikanın bunaltıcı imgeleri... İki farklı imgenin üstüste bindirilmesiyle narkoz etkisi yaratılmak istendi uzun yıllar. Tabii pazarlarını da geliştirmiş oldular böylelikle.

(6) Müziği müzik, sanatı sanat yapan ilk işlev, kuşkusuz

iletişim ihtiyacıydı. İlk mağara ressamı, ilk resmi "vahşi hayvanı anlatmak için" çiziyordu, sanatçı ruhunu doyurmak için değil. Müzikte de durum böyleydi. Tam-tamlar... ilk ileti aletleriydi. Arınma, iletişim ihtiyacının giderilmesinden çok sonraları çıkmış bir işlevdir. Temelinde ise doğayı taklit ederek; yani doğadaki biçimleri (resimle) ve sesleri (müzikle) yeniden elde ederek **doğaya egemen olduğunun** bilincini ve doyumunu yaşaması vardı.

(7) Mozart'ın Requem'ini özellikle örnek verdim. Requem'in asıl anlamı "ölüm duası"dır. Mozart'ın son eseridir ve bu eseri ölmek üzere olduğu bir dönemde, ölüm korkusuyla yazdı, tamamlayamadan öldü. Neşeli bir günde, bir insanın ölüm kaygılarını ve ağıtını dinlemekteki ironiyi, en güzel bu örnek vurguluyordu (**Milliyet Sanat Dergisi,** 1/12/1990-s.3)

(8) Değinilen müzik türleri, o dönemlerde de aristokrat sınıfın isteklerine göre belirleniyordu. Saraydan beslenen çoğu besteci, sarayın güdümünde ısmarlama besteler yapıyorlardı. 17. yüzyıl sonlarında müziğin halka yayılması, halkın ve hatta aristokratların para vererek konserlere gitmesiyle kapitalizmin gelişmeye başlamasının aynı dönemlere gitmesiyle kapitalizmin gelişmeye başlamasının aynı dönemlere denk gelmesi, tesadüfi değildir. Bu olgu kabaca şöyle şematize edilebilir: Saray müziği de tıpkı bugünkü piyasa müzikleri gibi ısmarlama üretiliyordu. Fakat dikkat edelim, bu üretimi aristokrat ihtiyacı belirliyordu; terziye kostüm ısmarlamak gibi, atelye üretimini simgeleyen bir ilişki tarzıydı. Şimdi ise; elbiseler de, müzikler de ısmarlama üzerine atelyelerde değil; satış amacına yönelik, fabrikalarda (manifaktür tarz) üretiliyor. Yani arzı talep değil, talebi arz belirliyor. Üstelik eski dönemlerde ısmarlama yapılmış müzikler de metalaştırılarak pazara sokuluyor.

(9) "Bir söz sanatı ve düşünceye en yakın sanat olarak edebiyat, öteki sanatlardan içeriğinin biçimden ağır basmasıyla ayrılır." diyor Lunaçarski (**Sosyalizm ve Edebiyat,** Yön Yay. s.45) Edebiyat türlerinde içerik daha öndedir; bu, biçim yoktur anlamına gelmez. **Müzik, resim, heykel, pandomim gibi türlerde ise biçim ön plandadır,** çünkü söz yoktur; bu, onların içeriksiz (hiçbir şey anlatmıyor) olduğu anlamına gelmez. Sinema, tiyatro, opera, şarkı... gibi türlerde kaynaşma sözkonusu olduğu için, zaman zaman biçim... zaman zaman içerik ön plana geçebilir. Ama diyalektik olarak, hiçbir zaman ön plana geçen (ör. biçim ise) geri plandakini (ör. içeriği) yoketmez.

(10) **Evrensel Kültür Dergisi**'nin Ağustos 94 sayısında Asım Gönen İlhan Berk'in bu konudaki "becerisini" çok güzel teşhir etmiş (s.11-57). Fakat, kanımca bu işi İlhan Berk'ten çok, en güzel Ece Ayhan, sonrasında KÜÇÜK İskender beceriyor!

(11) Sömürgen'in uçkurundan başka kaygısı yoktur. Her sanat dalı o yüzden onun için "zaman doldurma" aracıdır. Bu yüzden onu, müziğin sadece müzik olması, mesnedsiz duyguları anlatması yeterlidir. Hatta müzik, doğası gereği bunu anlatıyor olmasa da sömürgenin (burjuvanın) başı üstündedir; kendini oyalasın yeter! (Bkz. Lunaçarski, a.g.y.-s.85)

(12) Yoz cinselliği (fuhuşu) işleyen, sevgiden çok şımarık kaprisleri anlatan, son sıralarda **açık politik içeriklerinde** kullanılmaya başlandığı (örneğin Ufuk-Ercan'ın "Yeter" adlı özüyle, biçimiyle faşist şarkısı) bu "yeni", açık saldırgan şarkıların tek tek örneklerle, ayrı bir yazıda incelenmesi gerekmektedir.

(13) Müziğin bir DİL olarak tanımlanması, sanatın anlatım biçimleri olmasının zorunlu bir uzantısıdır. Ayrıca müziğin konuşma diline yakınlığı, diğer sanat türlerine göre daha fazladır. Öyle ki, resmi... vs.. yazarak yeniden üretilmesini sağlayamazsınız. Müzik, bu açıdan da farklıdır. Müziği yaratan onu kağıda da geçirir ve yeniden üretilmesini (icra edilmesi ve başkalarınca değerlendirilmesi) sağlar. Harfler yerine notalar, sözcükler yerine ölçüler, cümleler yerine pasajlar v.s. vardır. O yüzden müziğin bir DİL olarak tanımlanması diğer sanat türlerine göre daha kolaydır.

(14) Tabii ki burjuvazi, yozlaşmak için yozlaşmadı. Hareketin doğası gereği, egemen sınıf olarak devrimci, yeni, hareketli niteliğini yitirdi; içeriği boşaldı... içeriği boşaldıkça da yozlaştı, çürüdü. Daha doğrusu yozlaşma, kokuşmuş kapitalizmin bizzat içeriği haline geldi. Bu çürük içerik tabii ki, toplumun "manevi yansıması"nda da kendini gösterecekti. Ama kapitalizmin bu üst evresinin önceki toplumlardan önemli bir farkı var: Artık burjuvazi, sanatı da tarihsel öncüllerinden (selef) çok daha farklı; salt kendi yaşam biçiminin yansıması olarak değil, direkt çürümeyi topluma yayma, kitleleri yozlaştırarak egemenliğini sürdürme amacıyla da kullanıyor. Sanat, günümüzde Althuser'in deyimiyle "Devletin İdeolojik Aygıtı" haline gelmiştir; yani sadece "manevi yansıma" aracı değil, "maddi etki" aracıdır da.

KAVGA OKUL

ay ışığı yok, dağlanmış yıldızlar
doğduğum masal ülkesini kim bulabilir
peki bilen biri çıkar mı benden sonra
ilk dokunduğum kızın memelerini
kulağına fısıldadığım sözcüklerin rengini
kaç puştluk besledim gizliden gizliye
oyun diye ölümü kuşattım
ve bozdum karanlığı kızılca kıyamet

durmadan akan acılar ateşini
kim geçebilir gözlerime basmadan
bana bir söz söylensin leke değmemiş
beni korkutmasın dinginsiz sevişmeler
savaşa karşı değilim
savaşa karşı son savaşımızsa
kızım doğmadan biri bana söz versin
asker anası olmayacağına

kalbimde hep bir gerilla büyüttüm
hıdıkuş, zagros, toroslarda
şebnem düştü saçlarına
gözlerinin hüznünde güneş doğdu
biliyorum bazen müthiş özlüyordu
öpüşürken deniz olan o kadını
ama kavgadan çıkıp gelmeyen biri
söyleyin
ne anlar aşktan, özgürlükten...

Ali BİÇER

Eleştirinin Eleştirisi

Osman BOZKURT

Eleştiri... Her gün, her an, günlük yaşamımızın her kesitinde varolan, ama kendisiyle/özüyle ilgilenmeye en az zaman ayırdığımız bir kavram... Çevremizde olup biten, ya da sürmekte olan çeşitli oluşların sorgulanması hemen her kişinin yaptığı bir iş değil midir? Kuşkusuz, evet. Bireysel ya da toplumsal, ekonomik ya da siyasi, ideolojik ya da felsefi vb. birçok alanda gerçekleşen hemen her türlü olay hakkında eleştirinin bin türünü okur, duyar ya da görürüz. Ama politikacıların propaganda söylevlerinde, ama çevremizdeki insanların serzeniş yahut kendi kendine terapi görüntüsündeki iç dökmelerinde de eleştiriye rastlarız. Düşününüz ki, politikacılardan köşe yazarlarına, bilimsel ya da edebi sayısız kitap ve dergiden, kendine terapi uygulayan tek tek bireylerimize kadar hepimiz sürekli eleştiren/eleştirmen durumundayız. Hiçbir şey yapamazsak çocuğumuzu eleştirir, onun bizim gibi olmasını/davranmasını isteriz. Eşimizi eleştirir, bir yolunu bulur, bir şekilde sürekli istemediğimiz davranışlardan sakındırmaya çalışırız. Komşumuz da bize gereklidir, arkadaşımız da... Ancak, onlar da bizim istediğimiz gibi olmalı, istediğimiz gibi davranmalıdırlar. Hiç eleştirmediğimiz zamanlar, dudak büküp, burun kıvırdığımız anlardır..!

Peki, bunca eleştiri yaparız da, kaçının arkasını sonuna kadar kovalarız sorusunu aklımızda tutarak, önce, eleştiri nedir, buna bakalım.

Sözlükler eleştiriyi şöyle tanımlıyor?

"1. Bir kişiye, bir şeye yöneltilen, genellikle **olumsuz nitelikte** yargılayıcı değerlendirme. Tenkit (abç)... 2. Bir şeyin doğru olup olmadığını, gerçeğe uyup uymadığını, **yanlışları** varsa bunların neler olduğunu saptamaya yönelik **ayrıntılı inceleme.** Kritik (abç)... 3. Bir sanat, edebiyat eserini değerlendirme işi, sanatı veya bunun sonucu olan şey. Kritik. Tenkit. **Edebiyat ve sanat eserlerini değerlendirme sanatı olan eleştiri,** hangi alana uygulanırsa uygulansın iki işlev taşır: 1. Bilgi verme işlevi... 2. Çözümleme işlevi... Edebiyat eleştirisi söz konusu olduğunda iki yönlülük özelliği iki kat artar. Gerçekten bu eleştiri **iki kez edebidir:** Çünkü, inceleme konusu edebiyattır; çünkü ortaya konuş biçimi ve kullanıldığı yöntemler edebiyat alanına girer" (abç).

Eleştirinin tanımının sözlük anlamları düzeyinden başlanarak ele alınmasını yadırgayanlar çıkabilir. Fakat, onların bu yadırgamada haklı olabilmeleri için önce şu soruları farklı yanıtlamaları gerekir:

Eleştiri gereksiz midir? Hayır.

Eleştiri tüm bireylerce yapılmalı mıdır? Evet.

Eleştiri, bizim toplumsal yaşamımızda gerçekleştiği gibi mi olmalıdır? Hayır.

Çünkü; eleştiri olmaksızın toplumsal ilerleme olamaz; birey toplumdan, toplum bireyden soyutlanamaz; eleştiri serzeniş değil, daha iyi uğruna savaşımdır.

Eleştiri, kaynağında bilimsel kuşkudan mı beslenmelidir? Evet. Öyleyse eleştiri, verili olay ya da olgunun dış bağlantılarıyla bütünsellik ve tarihsellik içinde ele alınmalıdır. Yani, önyargılar, ancak çürük eleştirilerin kaynağı olabilir.

Eleştiri, şikayet dilekçesi midir? Hayır. Öyleyse eleştiri, yapmamaya özen gösterdiğimiz yanlışlardan, yapanları ya da onları örnek alanları caydırma işidir.

Eleştiri çevremizi/çevremizdekileri kendimize benzetme çabası mıdır? İlk bakışta öyle görünse de hayır... Çünkü, kapitalizmin bireyi kendine yabancılaştıran karakteri, çoğu zaman kendi şahsımızda birçok eksiğin gözardı edilmesine yol açar. Dışa dönük eleştiri kolaycılığı başkalarının üzerinde türdeş eksikleri saptadığı zaman, kendine yönelme gücü bulabilirse, kendisini de düzeltme fırsatı bulabilir. Zaten eleştiri süreci, eleştiren için de değişim ve gelişim süreci olduğuna göre, eleştiri sırasında, eleştirinin nedenleri üzerinde yoğunlaşma bizi de değişime uğratacaktır. Kuşkusuz, eleştiriyi ciddiye alabildiğimiz, bilimsel kuşkuculuk ve araştırıcılık bakımından tembel davranmadığımız ölçüde geçerli olan bir durumdur bu. Yoksa eleştirinin, başkalarını kendine benzetme seviyesine düşürülmesinden kurtulmak olanaksızlaşır.

Eleştiri kavramının anıldığı yerde bir de konunun olması gerekir. Her eleştiri belirli bir kişi, olay, durum veya nesneye ait olabilir. Eleştiri, hedef aldığı şeyi (nesne ya da olgu) tümden red ediyorsa, tanımlarını eksiksiz yapmalıdır. Yanlışın doğrularla harmanlandığı çelişik bütün üzerinde bir tartışmada ise, yadsınması (eleştirilmesi) gereken noktaların tesbiti/tanımı güçleştiği ölçüde, tanımlarda netlik daha bir önem ve zorunluluk kazanır. Aksi takdirde, zayıf/özürlü yanları tasfiye edilerek onarılıp geliştirilecek olanla, bütün olarak red (mahkum) edilmesi gerekenler birbirine karıştırılmış olur. Siyasal coğrafyamız, bu açıdan zengin örneklerle doludur. Bu durum bir başka şekilde de karşımıza çıkmaktadır. Söz gelimi, "eleştiri ille de mahkum etmek değildir" belirlemesinden yola çıkarak, uygun gördüğü birine bolca övgüler düzenler tipik örnekleridir bunun. Bu örneğe daha çok edebiyat dünyamızda rastlanmakta, bir düzine kitap "eleştirmenimiz" ele geçirdikleri sayfaları bir reklam metnine dönüştürmeyi hüner sanmaktadırlar. Biraz da, "ben senin için, sen benim için övgü yaz" anlamına gelebilir, kendisi için de bir yatırım içeriğinde sayılabilir bütün bunlar.

Kısacası, eleştirinin başlıca amacı, yanlışın tasfiyesi olmalıdır. Bu da iki şekilde gerçekleşebilir. İlki, kişi, çevre, nesne ya da olguya henüz egemen olamayan yanlışların embriyon halindeyken tesbiti ve eleştirisi ile, eleştirinin öznesine egemen olan doğruların desteklemesi, güçlendirilmesi, oradan da güç alarak yanlışların kademeli olarak tasfiyesiyle... İkincisi, egemen hale gelen yanlışın bir bütün olarak mahkum edilerek alternatifinin formüle edilip geliştirilmesiyle... Her iki biçim de, eleştirinin yöntemini kendi nitelikleriyle uygun olmaya gereksinir. Yukarıda, tanımlar aşamasındayken tasnifin önemini de bu nedenle vurgulamıştık.

Eleştiri övgüyü amaç edinmez. Aslında (duruma göre), yergiyi de amaç edinmez. Çünkü sağlıklı bir

eleştiri, "bilgi verme" ve "çözümleme" işlevine sahip olmak durumundadır. Bu da demektir ki, sağlıklı her eleştiri, eksiği ve doğrusuyla birlikte, tanımlayabildiği ölçüde çözümleyici ve bilgilendirici olabilecektir. bu evrede, önemli bir nokta da şudur: Eleştirinin konusu (yahut öznesi) kendi başına (bir veri olarak) gerçekleşmiş olan değilse bile, ulaşılmış bir tanımdır. Başka bir deyişle, sonuçtur. Özellikle sosyal alanlarda, sonuçlardan yola çıkarak eksiğin tesbiti görece kolay, öngörü üzerinden ise, daha zordur. O halde, ikinci durumda eleştiri, eksiği yakalayabildiği ölçüde çözümleyici ve bilgilendirici olamayabilir. Fakat yine de, çözümlenme ve aydınlanma sürecinin temel taşlarını içermelidir. Gelişimin dinamikleri onun içerisinde var olabilmelidir.

Her anımız eleştiri ile birlikte var. Yanlışlarımızı en kolay kendi içimizde, sessizce ve en dürüst haliyle benliğimize mesajlasak da, o haliyle bile yeterince dürüst olamadığımız açıktır. Nedeni, kapitalizmin bireyi kendine yabancılaştırıcı işlevleri sonucu, bireyci ben savunmasının, bir süre sonra gerçek olmayan savunularımıza bizleri de inandırmasıdır. Sonuçta, eleştirinin sözlük tanımlarının işaretlediği çıtadan henüz atlayabilmiş sayılamayız. Konuyu sözlük karşılığından başlayarak ele alış nedenimiz budur.

Bütün bir toplum olarak "eleştiriyoruz"
Halbuki; eleştirimiz de eleştiriye muhtaç..!

KEDİLİ ADAM

Yağlıboya tablodaki
histerik bakışlı
göğüsleri görünen kadının
kucağındaki pamuk tüylü
kedi değil
parktaki adamın sevdiği kedi.
Aralarındaki dostluk da aynı değil.
Parktaki adam.
İnsan gibi
kendini sever gibi sever
üstelik pusu kurup
yakalasın diye kedisi
ekmek verir kuşlara.
Tablodaki kadın
ölü kürküne yasladığı
canlı kürkü sever
aralarında hiç fark yokmuş gibi.

Ayhan ERGÜN

Yılmaz Erdoğan
HÜZÜNBAZ SEVİŞMELER - 2. Baskı

(...) Sazı döven kim?
Kaç zaman daha çalışsa müziğe benzeyebilir bu kelpetenle tırnak çekişmesi? • Neden çalmaya çabalıyor? • Birileri onu zorluyor mu?
Çalmasa daha iyi olmaz mı? • Herkes hangi gücün etkisiyle, sanki saz çalınıyormuşçasına türküler heba ediyor? • Kim bu tecavüzü durduracak?
• Ve hep aynı türküleri söylemek mecburi mi?
• Bir yiğit gurbete gitse başına neler gelebilir?
• Buna bayram günü deniyor diye niçin barışalım?
• Belki çelişkimiz uzlaşmaz, belki kanlı bıçaklıyız da Halil'im aman kurşun saçacağız?

Jeanne Cordelier
PAMUK PRENSESİN ÖLÜMÜ

(...) Masanın üstünde anne. Yemek yediğimiz masanın üstünde. Bütün pislikler masada çıkıyordu anne, sen alışverişini yaparken. "Arala bacaklarını," derdi babam, "Rahibeler duadan başka ne öğrettiler?" Ve sen çarşıda gün geçtikçe daha çok zaman harcadığından, bir pazar, mutfak masonının üzerinde en büyük aralamayı yaptım. Yürüşüyümün değiştiğini fark etmemiştin bile. Bana bakmıyordun artık. Gerçekte, bütün gerçeği sana bugün söylesem neye yorardı? Bir çocuğun dilinden anlamasını bilmediğine göre. Körsün. Bana vurduğunda gözlerinin içinde bunu görebiliyordum. Bunun için bakışlarımı indirmemi istiyordun.
(...) Babam neden bunu yapıyor? Annem neden izin veriyor? Sanki tahtaya şunları yazarsam ne olur? "Babam oramı elliyor. Sınıfta kaç kişinin oraları artık kendilerine ait değil?"

Yılmaz Erdoğan
KADINLIK BİZDE KALSIN

• Bir kadın niçin cinsiyet değiştirmek ister? • Tarihte kadının rolü nedir? • Hazerfan Ahmet Çelebi'nin uçuşunda karısının rolü neydi? • Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethetmekten vazgeçtiğinde O'nu ikna eden kadın kimdi? • Kadınlar da askere alınsa neler olur? • Sevim Durdu, Hatice Taşan kimdir? • İhsan Sabri Çağlayangil, Müzeyyen Senar ve Kayahan da örgüt üyeleri arasında mıdır?

Selma Fındıklı
NEREYE YÜREĞİM

Ve onlardan birini: iletişimsizliği, bireysel savaşımın gelgitlerini göğüslemek için hüznün soylu sessizliğine sarılan CİHAN'ın çok etkileyici öyküsünü anlatıyor SELMA FINDIKLI. Tertemiz bir dille okura sunuyor **Nereye Yüreğim**'i.
Usta bir anlatımla, yaşanıp bitirilmiş bir tarihi öykülüyor. **Nereye Yüreğim**'in bir ilk roman olduğuna inanmak çok zor.

AYLA KUTLU

SEL YAYINCILIK / Babıali Cad. 20 / 1 Cağaloğlu - İst. Tel.: 511 10 05

Akıldışı Bir Eylem: Futbol Taraftarlığı- II

Sedat YILMAZ

Akla Uydurma Ya Da Beyinlerin Çürütülmesi

Toplumdan soyutlanma korkusu ile kabul edilen akıldışı eylemlere kılıf uydurma çabasını, akla uydurmanın (öz Türkçe'si ussallaştırma, İngilizce söylenişi rasyonelleştirme) karşılığı olarak kullanıyorum. Akla uydurma, mantıklı düşünmeden çok, akıldışı olanı mantıklıymış gibi gösterme çabasıdır. Erich Fromm'dan aktardığım bu düşünce, kendi anlatımıyla, "Usallaştırmada genellikle keşfetme ve ortaya çıkarma niteliği yoktur; kişinin içinde var olan coşkusal önyargıyı doğrularlar. Usallaştırma, gerçekliğe ulaşma aracı değil, kişinin kendi arzularını var olan gerçeklikle uyumlu bir şekilde ve de söz konusu olayın gerçekleşmesinden sonra birbirine karıştırması girişimidir."(10)

Bireyin toplum karşısında, yalnız kalmaktan korkup, kendi benliğinden vazgeçerek, nasıl diğerlerine benzemeye çalıştığını gösterdik. Diğerlerine benzemek, var olan toplumsal kalıpları hiç itirazsız kabullenmekle oluyor. İşte bu nokta, toplumsal kalıpların sorgulanmadan kabullenilmesi noktası, bireyin beyninin dumura uğramaya başladığı noktadır. Birey, baştan doğruluğunu sorgulamadan kabul ettiği kalıplara göre yaşarken, ister istemez kendi eylemliliğine bir haklılık arayacaktır. Bunu, akla uydurma ile yapacaktır. Akla uydurmanın üretkenliği yoktur. Akıldışı olanı baştan kabul edip, sonra da onu mantıklı göstermeye çalışması, bireyin beynini sadece bir savunma mekanizması derkesine düşürür, üretkenliğini yok eder.

Kişinin dinini ve milliyetini seçme şansı yoktur. Doğar doğmaz, anne-babasına göre dini ve milliyeti belirlenir. Bunları, istemeseniz de, ömür boyu taşımak zorundasınızdır. Kişi soyutlanmamak, yalnız kalmamak için, din ve milliyet kimliklerini zoraki kabul eder (bu zorlamanın farkına varılmaz). Zorla kabul edileni akla uydurduktan sonra kendi dini ve milliyetinin, başkalarının dini ve milliyetinden iyi olduğunu düşünmeye başlar. Buna tüm kalbiyle inanır. Bunun için, her millet kendini, diğerlerine göre daha iyi bir yere koyar. Belki bir iki özelliğinin diğer milletlere göre iyi olmadığı kabul edilebilir, ama genel olarak değerlendirilirse, bu, kabul edilmez. Bilimde Avrupa'dan geri olabiliriz, ama mertliğimize laf söyletmeyiz.

İki şey arasında bir değerlendirme yaparken birisinin tercih edilmesi normaldir. Eğer dışarıdan bakarsak, bir dini, başka bir dine göre daha iyi olduğunu kabul ettiğimizi varsayalım. Her iki dinin inananları da kendi dinlerinin iyi olduğunu savunacaktır. Çünkü onlar, dinlerini düşünüp taşınıp seçmediklerinden, doğruluğundan değil sırf o dinden oldukları için savunurlar. Dinin iyi ya da kötü olmasının bir etkisi olmaz burada. Bizim din değerlendirmemizin ise mutlak doğru olmamasının bir sakıncası yok. Çünkü biz, değerlendirdikten sonra bir seçim yaptık, ya da öyle varsaydık. Normalde ise tek seçenekli bir seçim yapıldıktan sonra, o duruma göre beyinlerini güdümleyecekleri için her zaman yanlış düşüneceklerdir.

Sözgelimi Müslümanların kendi dinleri, Hıristiyanlığa göre daha iyi. O halde Müslümanlığı seçmeyen bütün Hıristiyanlarda akıl olarak bir eksiklik olduğu için, Müslümanlığın üstünlüğünü göremediler. Aynı sonuca bunun tersini çevirerek de varabiliriz. O zaman da Müslümanların akıllarından şüphe etmemiz gerekir. Kişi din ve milliyetini değerlendirirken akıl, kapı dışarı edilir. İnsan büsbütün akıldan yoksun bir şekilde yaşayamayacağı için, koşullarını akla uydurarak rahat eder. Şüphenin olmadığı, beynin üretmediği koşullarda ortaya çıkan bu rahatlık, işlevsizliğinden dolayı beyni çürütür.

Futbol Taraftarlığının Akıldışılığı

Ne zamandan beri takım tutuyorsun? sorusuna, taraftarın cevabı, kendimi bildim bileli, olur. Bu kendini bilmenin başladığı dönem, çocuğun çevre ile ciddi bir iletişime geçtiği dönem olan 7-8 yaş dolayıdır. O dönemde taraftarın takım seçimi, büyüklerinin etkisiyle belirlenir. Çocuğun babası, abisi, dayısı, amcası ya da başka bir yakınından hangisi çocukla futbol konusunda bir yakınlık kurmuşsa, çocuğun, onun takımını seçmesi olasıdır. Ya da çocuk, futbolla ilgilenmeye başladığı yıl şampiyon olan takımı seçebilir. Takım seçiminde, bunların dışında başka bir sebep de etkili olabilir. Bu dönem, futbolun henüz yeni öğrenildiği bir dönemdir. Taraftarın futboldan anlaması, hangi takımın daha iyi oynadığını görmesi söz konusu değildir. Öyleyse, küçük yaşta çevrenin etkisiyle yapılan takım seçimi, taraftarın (bu bütün taraftarlar için geçerli) düşünüp taşınıp

karar verdiği bilinçli bir seçim değildir. Bunun başka türlüsü de mümkün değil. Futbol taraftarlığının akıldışılığının sebeplerinden bir tanesi buradadır. Küçük yaşta, bilinçli yapılmayan bir seçimle (buna raslantısal denilebilir, çocuğun bir belirleyiciliği yok) tutulan takım, ömür boyu değiştirilmez. 7-8 yaşındaki ile 20 yaşındaki aynı kişinin bilinci, zevkleri, davranışları, kısaca her şeyi değiştiği halde, takımı değişmez. Futbol taraftarlığının bu özelliği din ve milliyetle benzerlikler gösterir. Taraftarın takımının belirlenmesi ile din ve milliyetin belirlenmesi, ufak farklılıklar gösterse de özde aynıdır. Kişi bu seçimde edilgindir. Bunun için hiçbir taraftar, niye o takımı değil de bu takımı tuttuğunu bilmez. Ama tutar...sıkısıkıya.

Tutulan takımın, diğerlerinden daha iyi olduğunu savunmak da, kişinin din ve milliyetini savunmasına benzer. Gerçekten de taraftarın tuttuğu takım, diğerlerine göre en iyi olabilir. Ama taraftar takımını bu yüzden savunmaz, o taraftar olduğu için savunur takımını. Tıpkı din ve milliyetini savunduğu gibi. Önce bilinçli olmayan bir seçim yapar, sonra bunu ömür boyu savunur. Takım kötü de olsa, o bütün kalbiyle takımını savunmayı sürdürecektir. Takımını savunurken sürekli içinde bulunduğu durumu açıklamaya çalışacaktır, yani uymayanları, akla uyduracaktır.

Şimdi de uğruna ölünülen futbol takımı nasıl bir şey, bunu anlamaya çalışalım. Futbol takımı hakkında sonda söyleyeceğimi, başta söyleyeyim. Türkiye'deki taraftarı tekelinde tutan üç büyük takım, kimliksizdir. (Yerel takımların kendilerine özgü kimliklerinin olması, önemli değil. Çünkü incelenen yerel taraftar değil, üç büyüklerin taraftarıdır.) 10 yılda bir takamın bütün futbolcuları değişir. Sadece futbolcular değil, 10 yılda yöneticiler de değişir. Takımın oyun tarzını belirleyen teknik direktörün bir takımda çalışma süresi 3-5 yıl ile sınırlı. Yeni bir hoca geldiğinde takımın oyun tarzının değişmesi olağandır. Takımın kimliği diyebileceğimiz, değişmeyen bir özelliği var mı? Bana göre, değişmeyen tek şey takımın renkleridir. (Belki de bu yüzden, takım, renkleriyle bu kadar çok özdeşleştiriliyor.) Ama taraftar, takımını diğerlerinden ayıran bir yığın özellik sayabilir. Takımın tamamen değişmesi için 10 yıl zorunlu değil, daha kısa bir sürede de olabilir. Sürekli futbolcunun, teknik direktörün, yöneticinin değiştiği bir takımda taraftar neyin tarafı olur, kimi niçin tutar, o belli değil. Türkiye'de takımların kimliksiz oluşu, futbolun bir şehrin tekeli altında olmasının sonucudur.

Türkiye'yi saymazsak, dünyada futbol takımları kendi bölgelerinin kültürünün izlerini taşır. Diğer ülkelerde, bazı bölgelerin takımları, diğerlerinin üzerinde üstünlük sağlamış olabilirler. Ama hiçbirinde tek bir şehrin tekeli yoktur. Bu yüzden, "Oyun üslubu, yine yerel kültürün damgasını taşıyan taraftarların coşkularını ifade biçimlerine tekabül eder."(11) Futbol taraftarı kendi şehrinin takımını tutar. "Sanayileşmiş kentlerdeki pekçok profesyonel kulüpte olduğu gibi Napoli'de de yerel kökenli oyuncuların azınlıkta olmaları, hatta kulüp yöneticilerinin himayesine bağlı bir küçük azınlığı oluşturmaları, durumu değiştirmez. Kentle takım arasındaki özdeşlik, gazete, radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçlarınca iletilen ve son on yıllarda müthiş güçlenmiş bir metafordur."(12) Başka bir deyişle, kendi şehrinin takımını tutmak hemşerilik kültürünün uzantısıdır. Dolayısıyla, bu şekildeki taraftarlık, din ve milliyetin akıldışılığına benzeyen bir akıldışılıktır. Ama Türkiye'deki taraftarın akıldışılığı, tuttuğu takımın hemşerilikle de bir ilgisi olmadığı için, bir kat daha fazladır.

Üç büyüklere bir kimlik kazandırmaya çalışılmış. Bu çabanın sonunda şuraya varılmış. "Galatasaray'ı aristokratlar tutar, Fenerbahçe'yi burjuvalar, Beşiktaş'ı da proleterler tutar."(13) Kozanoğlu, sosyalistliğine ve Fenerbahçeliliğine toz kondurmadığı için, (Kurthan Fişek'in ortaya attığı, daha sonra çarpıtılan) bu iddiaya karşı çıkıyor. Aslında bu iddia, insan beyninin ne kadar akıldışı olabileceğini göstermesiyle önemli bir örnektir. Galatasaray'ın taraftarı Beşiktaş'ınkinden fazla olduğuna göre, Türkiye'de aristokratların sayısı proleterlerden fazla! Bir de Fenerbahçeli burjuvaları katarsak, Türkiye'de proleterlerin sayısı, aristokrat ve burjuvaların sayısının yarısı kadar bile yok! Bu yüzden demek ki, biz devrim yapamadık bu ülkede! Şu olabilir. Galatasaray Lisesi'nin aristokrat geleneği, Galatasaray taraftarlarının küçücük bir bölümü için geçerli olabilir. Aynı küçücük taraftarı diğer takımlarda da bulabiliriz. Apo'nun Galatasaraylı olmasının aristokratlıkla bir ilgisi olduğunu düşünmek... Erzincanlı işportacının Galatasaray taraftarı olduğu halde, Galatasaray Lisesi'nden haberi var mı acaba?

Takım, eğer bir kimlik edinecekse, bunu ancak taraftarın sayesinde oluşturabilir. Türkiye'deki taraftarın, tek bir şehrin tekeli altında olduğundan, Türkiyeli olmalarından başka ortak noktaları yok. Üç büyüklerin ülke çapında olmaları, yerel kimlik edinmelerini önler. Yerelliğin dışında bir kimlik de edinemedikleri ortada. İdeolojik bir kimlik edinebilir mi taraftar. Fenerbahçe'nin yönetiminde MHP'lilerin olması, geçici bir durumdur. Kürtlerin Galatasaray'da, ülkücülerin Fenerbahçe'de yığılmaları, Türkiye'deki futbolun normal durumu değildir. Sıradan taraftarı pek etkilemez. Taraftarın takımına kimlik kazandırabilmesi için, kendilerini diğerlerinden ayıran ortak noktaları olması gerekir. Takımın kimlik kazanabilmesi için bir tek ortak nokta yeter. Ama o da yok. Galatasaray taraftarı içinde yurtsever de vardır ülkücü de, burjuvası proleteri de, Laz'ı Çerkez'i de, dincisi ateisti de, Karslısı Edirnelisi de. Konyalı ırgatın Beşiktaşlı olmasının koşulları ile, Bodrum'daki otel işletmecisinin Beşiktaşlı olmasının koşulları arasında benzerlik var mıdır? Üç büyüklerin taraftarı (Türkiye genelinde) birbirinin aynısıdır. Beşiktaş'ın taraftar ruhu diye bir şey yok ortada.

Renklerinden başka farkları olmayan üç büyüklerin taraftarı, kıyasıya bir mücadele verir birbirlerine karşı. Farklı olduklarını sanırlar. Bir spor gazetesi, "Fenerbahçeli olmak ayrıcalıktır" diyerek sahte gerçeklik yaratır. Taraftarın bütün gönülden bağlılıkları, bu sahte gerçekliğe dayanır.

Futbolu Akla Uydurma Çabaları

Takım ile futbolcu arasındaki ilişki, taraftarınkine benzemez. Taraftar gönülden bağlandığı takımı için hiçbir fedakarlıktan kaçınmaz, en zor durumda bile onu değiştirmek aklının ucundan geçmez. Futbolcu ise, tam tersine, takıma bağlı olduğu tartışılır. Parayı çok veren için oynar. Futbolcu, taraftar değildir. Taraftarın takım değiştirmesi döneklik olurken, futbolcunun zırt pırt, o da para için takım değiştirmesi profesyonellik olur. Garip

bir anlayış. Futbolcunun profesyonellik anlayışı, Mehmet Barlas'ın köşe yazarlığına benzer. Kim daha fazla para verirse onun için, rakip gazetenin patronuna küfür eder Mehmet Barlas. Profesyonel bir yazardır Mehmet Barlas. Ümit Kıvanç, futbolcunun bu durumunu görmemeyi öneriyor. "... seyirci, gerçeği çıplaklığıyla görmek istememektedir. Bu da hayli anlaşılır bir şeydir. Çünkü aksi halde hayatına anlam veren, en azından ona heyecan veren en önemli kaynaklardan birinden yoksun kalacaktır. Yitirilmiş aşka ilişkin şarkıyı ağlayarak söyleyen şarkıcının her gece sahiden gözyaşı dökemeyeceğini de herkes bilir, yine de onu dinlerken duygulanabilir. Ne bekleyeceğiz yani: Futbolsever, sahadaki 'nefer'lerin gerçekte birtakım paralı asker olduğunu farkedip, 'Zaten her şey sahte birader,' diyerek gözyaşları içersinde stadları mı terk etsinler? Futbolun yerine ne koysunlar? Ayrıca, yerine göre, her kandırmaca, özellikle kendini kandırmaca, hayatı anlamlandırmanın bir yolu olabilir. Okumuşların hoşuna gitmeyen bu durumda zırt pırt ortaya sürülen 'yanlış/çarpık bilinç' teşhisleri bu yüzden bir hayli netamelidir."(14)

Birikim dergisinin logosunun altında "sosyalist kültür dergisi" yazıyor. Ümit Kıvanç, kandırmaca da olsa, yaptığına sen devam et, diyor. Sosyalist(!) kültürün ne olduğunu öğreniyoruz. Hayat dediğin zaten bir kandırmaca, buna uyum göstermenin (robot uyumluluğu) en iyi yolu da kendini kandırmadır (akla uydurma), "Yanlış/çarpık bilinç" yaratan sosyalist Ümit Kıvanç'ın, yanlış olanı değiştirmek gibi bir kaygısı yok. **Birikim** dergisi de kendini kandırarak, sosyalist kültür dergisi oluveriyor.

Can Kozanoğlu, taraftarlığı düze çıkarmak için çok çaba harcamış. "Futbol bir zevktir, müzik gibi, bale gibi bir şey."(15) Futbolu, benzemediği halde sanata benzetmeye çalışmış. Sonrada, "Herkes her zevkini, her tutkusunu her tercihini genel kabul görecek bir mantıkla açıklamak zorunda mı?"(16), diyor. Bir şeyin açıklanması için "genel kabul görmesi" gerekmez. Kaldı ki, herkes her eyleminden sorumludur, her eylemin açıklanması gerekir. Hele futbol gibi, sömürgen toplumun önemli dinamiklerinden birinin açıklanması... Eğer açıklanamıyorsa, bu, bireyin aklını kaybettiğini, sürünün bir parçası olduğunu gösterir.

Futbolun, müzik ve bale gibi bir zevk olamayacağına dönersek. İkisi de boş zamanda zevk alınarak yapılan uğraşlar diye futbol ile sanatı bir tutmak yanlış olur. Sanatta tartışılanın zevk olduğunu kabul etsek de, futbolda tartışılan zevk değildir. Takım tutmaktan zevk alınır, ama bu tutulan takımın özelliğinden değil, futbolun bir kimlik olmasından kaynaklanır. Sanattakine benzer şekilde, Fenerbahçe'yi tutarsan, Beşiktaş'tan daha çok zevk alırsın türünden bir zevk tartışması, futbol için ancak komik olabilir. Sanata ilişkin yapılan seçimler, kişinin kendi beğenisi ile olurken; taraftar ne yaptığını bilmediği bir dönemde, başkalarının etkisiyle ancak bir kere seçim yapabilir. Bir zamanlar İbo dinliyorken, ondan sıkılıp şimdi Tarkan dinleyebilirsiniz. Zevk sizin değil mi? Ama bunu futbolda yapamazsınız. Hep aynı takımı tutmaktan canı sıkılıp, başka bir takımı tutan birisine rastlanabilir mi? Şunu yineleyelim. Sanatta geçerli olan hayranlık, futbolda ise taraftarlıktır. Hayranlık ve taraftarlık birbirinden çok farklı şeylerdir. "Sıkı taraftar" Can Kozanoğlu, denizin içindeki denizi bilmeyen balığa benziyor. Bu yüzden şunları söyleyebiliyor. "Gülün karanfilden daha güzel koktuğunu, bamyanın niçin pırasadan daha lezzetli olduğunu, Dire Straits'in niçin U"ya tercih edilmesi gerektiğini, tartışılmaz bir mantıkla açıklayabilenlere onlar da aynı şekilde karşılık verecekler. Niçin Fenerbahçe Galatasaray'dan, Galatasaray Beşiktaş'tan, Beşiktaş Fenerbahçe'den büyük, hangisi niçin tutulur? Ne farkları var? Pırasa ile bamyanın farkı kadar..."(17). Yanılıyor. Takımlar arasında pırasa ile bamyanın arasındaki kadar da fark yok. Pırasa ile bamya arasındaki farkı herkes kabul eder, bunu kimse tartışmaz. Ama bu farklılıktan hangisinin daha iyi olduğu tartışılır. İşte takımlar arasında, hangi farklılığın daha iyi olduğunu tartışmamızı sağlayacak bir farklılık yok.

Can Kozanoğlu, başka bir yerde "Taraftarlığın rasyonel bir açıklamasını yapmak gerekmiyor (Neden? S.Y.), yapılamaz da zaten. 'Ben bu takımı çok seviyorum' de iş bitsin."(18) diyor. Kozanoğlu, akıldışı eylemliliğini, "işi bitirerek" savunuyor. Ardından, Adnan Bostancıoğlu "Niye 'o takımın' değil de 'bu takımın' tutulduğu gibi soruların kendisi anlamlı olmaz zaten." (19) diyerek, en önemli sorunun sorulmasını, aklınca önlemeye çalışıyor. Bunun rasyonel açıklaması yok, olsun... sen yine de " takımı için canım feda" de, iş bitsin! Gerisini düşünme! "Niye o değil de, bu?" sorusu da ne oluyor canım... böyle bir soru sormak çok saçmal Yapılan şu. Kişinin akıldışı eylemliliğini akla uydurmaya çalışarak, kişileri "herkes"in bir parçası haline getirmek, beyinleri işlemez kılmak. İnsan beyniyle düşünür. Bunlar var olan toplumsal kalıplarla düşünüyorlar. Beyinlerini bu kalıplara uyduruyorlar.

Ümit Kıvanç, "afyon teorisini" ileri sürenlere saldırarak, böylelerinin "samimiyetsiz" olduklarını söylüyor. "Meşru ve gayrımeşru yöneticilerimizin bizi futbolla uyutma kararı verip bunu başarıyla uyguladıklarını falan ileri sürmüyorum. Bu iddia yabancımdır. Bu iddia, çocukluğunda, gençliğinde futbol oynamamış, futbolun cazibesinden bihaber insanlara veya sonradan edindikleri -siyasi, akademik, kültürel, çevresel...- kimliklerinin icabı futbolu reddeden samimiyetsiz kimselere aittir." (20) Taraftara, kendisini kandırmasını öğütleyen, sahte gerçeklik yaratan, buna karşı çıkana da "samimiyetsiz" diyen Ümit Kıvanç, gerçek vatan haini oldukları halde, Nazım Hikmet'i vatan haini diye suçlayanlara benziyor.

Tanıl Bora'nın futbolda "sol ve demokratik doğrultuda anlamlandırılmaya müsait söylem etmenlerinin, imgelerin, simgelerin de varolduğunu"(21) savunması, bir başka akla uydurma çabasıdır. **Birikim** çevresi diyebileceğimiz kişiler, futbolu aklamak için büyük çaba harcıyorlar. Futbolda dolu dolu hayat olduğunu, futbolun tuhaf bir aşk olduğunu ve daha birçok şey söylüyor bu çevre, futbolu akla uydurma uğruna. Ama bunların içinde, akla uydurma çabası bakımından en önde giden C. Kozanoğlu. Çünkü sosyalizm ve futbol taraftarlığını, takdire değer bir çaba ile, birbirine benzetmiş (bu kimin aklına gelirdi). "Zaten, bence seyirci değil taraftar olduğunuz zaman, tribün sosyalizme benzer. Tribünle de sosyalizmle de bir kere buluştuktan sonra hiç ayrılmamak en iyisidir."(22)

Sonuç

Şunu görmek gerek. Parçayı bütünden bağımsız değerlendirmek yanıltıcıdır. Varolan bütün kötülüklerin sebebi sistemdir. Trafik kazaları, işsizlikten intihar edenler, köşeyi dönenler, düşüncesinden dolayı hapsedilenler, "yargılı, yargısız infazlar" okulda çocukların beyinlerinin dumura uğratılması, sanattaki starlar... hepsi sistemin ürünüdür. Futbolun, beyinleri uyuşturan bir ilaç gibi kullanılması da sistemin sonucudur. Yoksa spor olarak futbol, uyuşturuculuğu kendinde taşımaz. Kapitalizm futbolu araç olarak kullanarak, halkı kendine yabancılaştırırken, sahte gerçeklikler uğruna halkın kendini feda etmesini sağlıyor. İstanbul takımlarında, en başta para olmak üzere çeşitli çıkarların belirleyici olması, buralarda çevrilen dolaplar ve ayak kaydırma gibi ahlaksızlıkların çok olmasına rağmen, halkın bu takımlara gönülden bağlanması, kendini feda etmesi, benim için acı verici bir durumdur. Bu acı verici durumdan ötürü, insanlar futbolla ilgilendikleri gibi neden sanatla da ilgilenmesin diye düşünmek, saflık olur. Taraftarın böyle olması sistemin sonucudur. Sistem değişmedikçe, yaptıklarının yanlış olduğunu kendi kendine görüp, değişmesini beklemek...

Spor ile sanatı karşılaştırırsak, ağırlığımı sanattan yana koyarım. Ama "spor yapılması gereksizdir" diye de bir düşüncem yok. Sanatla da sporla da uğraşanın önünü açmak gerekir. Ama sanatı, sporun önüne koymak gerektiğini düşünüyorum. Sanatçı da sporcu da kendi bireysel etkinliğinin yararını görür. Sanatçı, üretkenliği sırasında, düşünsel ve ruhsal olarak sürekli güzele doğru yaklaşma gayretindedir. Kendi üretkenliği ile dönüşebilir sanatçı. Sporcu da, yaptığı spor ile biyolojik olarak güzelleşir, güçlenir. Sanatçı, başkaları için üretir. En başından beri bu böyle. Genç bir şair sadece şiir yazmak hoşuna gittiği için değil, şiirini okuyacak olanları düşündüğü için de yazar. Sporcu ise kendisi için spor yapar. Arkadaşlar arasında halı sahada yapılan maçın, oynayanların dışında birisinin üzerinde bir etkisi olabilir mi hiç. Ama aynı kişilerle bir oyun sahnelesek, sadece yapanlara değil izleyicilere de bu etkinliğin bir katkısı olur. Eser, sanat izleyicisine katkı yapar, onu dönüştürür. Spor ise, izleyicisine geçici bir heyecandan başka bir şey veremez. Yüz metre koşucusu, milyonlarca seyircisine bir katkı yapabilir mi? Sanatçı, fark ettiği bir gerçekliği ya da coşkusallığı, bize de fark ettirir. Ama Naim Süleymanoğlu'nun 150 kilo kaldırması, değil 150, bizim 50 kilo kaldırmamıza bile bir yardımı olmaz. Sporun özünde toplumsal bir yan yoktur, ona toplumsallık kazandıran seyirlik olmasıdır. Onun için sanatı sporun önüne koymak gerekir. Tabii bunu kapitalistlerden beklemiyorum.

Birinci Bölümün Notları

(1) Yeni insan, sayı 24, Haziran 1994
(2) Prof. Dr. Sabri Özbaydar, İnsan Davranışının Sınırları ve Spor Psikolojisi, Altın Kitaplar Yayınevi, s.214
(3) Futbol ve Kültürü, Derleyenler R. Horak, W. Reiter, T. Bora, İletişim Yayınları, G. Colome'nin yazısı, s.125
(4) Prof. Dr. Sabri Özbaydar, aynı kitap, s.211
(5) Prof. Dr. Sabri Özbaydar, aynı kitap, s.212
(6) Futbol ve Kültürü, T. Bora-N. Erdoğan'ın yazısı, s.238
(7) Erich Fromm, özgürlükten Kaçış, Payel Yayınları, s.31

AVUCUMDA ÖLDÜ KANARYAM

Tren köprüsü altında ayrıldık
Kafesin içinde kanaryam, avucumda çığlık
Çiğdemlerin çiçeklendiği günlerdi
Keşke bir kablumbağa olsaydık
Evimiz sırtımızda doğanın içinde bir soluk

Yerimiz yok mu bu koca kentte
Rutubet odalarda çok uzaklarda
Aksak bacağımda bir Doğu nostaljisi
Batık gemiler ürkünçtür, uzak sular büyülü
Nehirlerden nehirlere sürüklenen çınar
Demir at artık salına salına
Dermansız hasta gibi yığılma yollarda
Beli bükük, yaşlı kambur
Yine tamtamlar doruklarda
Yaylalarda güz sonu ezgin aşklar
Savrulmuş saçlar kanlı geçitlere
Yaz, kış demeden kovuktan kovuğa
Benim kardeşim ter içinde alnın
Soğuk şoklar işlemiş iliklerine
Küçülmüş dağların engin vadisinde
Özlediğin ateşin üstünde sabah çorbası
Anaları ağlatan kötülerin son perdesi
Ayrılıyorum aranızdan, eski bir aşkın çığlığı
An olmuyor ki silinsin usumdan
Benim de annem vardı
Kanaryası gönlümün kafesinde
Tren yoluna bakardı ahşap evimiz.

Ali Ersin GÜNÇE

(8) Erich Fromm, aynı kitap, s.153
(9) Can Kozanoğlu, Türkiye'de Futbol "Bu Maçı Alıcaz!", Kıyı Yayınları, s.75
Düzelti: Birinci bölümde sözü edilen Ali Rıza Kardüz, Ali Rıza Dizdar olacaktır.

İkinci Bölümün Notları

(10) Erich Fromm, aynı kitap, s.159
(11) Futbol ve Kültürü, C. Bromberger'in yazısı, s.52
(12) Futbol ve Kültürü, A. Ghirelli'in yazısı, s.74
(13) Can Kozanoğlu, aynı kitap, s.82
(14) Ümit Kıvanç, Birikim, sayı 56
(15) Can Kozanoğlu, aynı kitap, s.79
(16) Can Kozanoğlu, aynı kitap, s.82
(17) Can Kozanoğlu, aynı kitap, s.82
(18) Can Kozanoğlu, Ekonomik Panorama, sayı 19, aktaran Adnan Bostancıoğlu, Futbol ve Kültürü, s.246
(19) Futbol ve Kültürü, Adnan Bostancıoğlu'nun yazısı, s.246
(20) Ümit Kıvanç, Birikim, sayı 56
(21) Tanıl Bora, Birikim, sayı 55
(22) Futbol ve Kültürü, Can Kozanoğlu'nun yazısı, s.113

"Sevgi" Artık Sıradışı Bir Olgu

Züleyha RENK

Günlerdir elimde minik bir şiir kitabı dolanıp duruyor. Macar şiirinin yiğit isimlerinden Endre Ady'nin "Kan ve Altın" adlı şiir kitabı. Tahsin Saraç'ın, güzel çevirisiyle dilimize kazandırılmış nefis bir kitap.

"Yenenlere Selam" adlı şiirinde,

"Çiğnemeyin
Ezmeyin öyle hemen
Şu kanayan zavallı gül yüreğimizi
Şu kanatlanıp uçmak isteyen

"Gömütlerjne tükürdüğüm alçaklar
Çare diye sundular ürküyü ve savaşı." diyor.

Kimi kitaplar, ne zaman elinize alsanız, yeniden okutur kendini. Her okuyuşta yeniden bir şeyler söyler size. Çünkü, özsuyunu, varlığını hayatın içinden, insan gerçeğinden alarak yazılmıştır. Son günler, bu tür birkaç kitabı dönüp yeniden okuma olanağını elde ettim. Daha doğrusu, iki yıldır, bir türlü taşınamadığım yazlığıma eşya hazırlığı yaparken, öncelikle, orada oluşturacağım minik kitaplığın hazırlığına giriştim. İşte Suna Tanaltay'ın "Gençlik Sevgidir", "Çocuklar Ağlamasın", "Kapıda Bir Gül Açtı", "Gül Kokusu"; Erdoğan Tanaltay'ın "Kuşlara Taş Atan Çocuk", "Isırgan Tarlasındaki Gelincik", "Sanat Ustalarıyla... Bir Gün" adlı kitaplarını bu vesileyle yeniden okumaya durdum.

Endre Ady, "Çiğnemeyin/Ezmeyin hemen/Şu kanayan zavallı gül yüreğimizi" diyor. Tanaltay'da, "Çocuklar Ağlamasın" diyor. Tanaltay'ın, "çocuk arkadaşları"ndan birinin yazdığı şiiri, buraya almadan edemiye-ceğim:

"İNSANDIR VAHŞİ HAYVAN

İnsanlar vahşi hayvan
İnsan öldürür herşeyi
İnsan öldürür balıkları

İnsan vahşi hayvan
İnsan ağaçları keser
İnsan öldürür herşeyi
Kanıt olarak şunu veririm
Büyük atom bombasını"

(Çocuklar Ağlamasın, sayfa 183)

Andy'nin şiiriyle nasıl akraba bir şiir değil mi? Ve insanı, sevginin, barışın, insanca bir dünya ve yaşamın ovasına çekmek için, nasıl büyük bir adım değil mi? Suna Tanaltay, yüzlerce acılı, kırık, incitilmiş yürekten toplamış bu adımları ve insanın yüreğine sunmuş yeniden.

Toplumumuz, Yaşar Kemal'in dediği gibi, "Düşünmeyi unutmuş" Bu doğru saptamanın altında yatan sorun, önce sevgisizliktir. Önasya'nın, Akdeniz'in olanca sıcaklığını taşıyan insanımız, yüzyıllardır süregelen bağnazlığın, eşitsizliğin, altyapı kurumlarındaki köksüzlüğün etkisiyle ne birey, ne toplumsal bir varlık olarak kendini açıklayabilmiştir. Dolayısıyla, yüreğinde taşıdığı sevginin açılımını ve açıklamasını yapamamıştır. Sevgi varken sevgisiz düşmüştür. Herşey gibi, düşünmek, eyleme geçmek de sevgi ister.

Yedi-sekiz yıl kadar önce (sanıyorum 1987) Suna Tanaltay, Kadıköy Gençlik Kitabevi'ndeki bir söyleşisinde, "Duygu, dolayısıyla sevgi, aklın daha üstünde bir yerde" demişti. 13-14. yüzyıllarda Anadolu'yu kasıp kavuran Aksak Timur, mutlaka akıllı bir adamdı. Onca uzun yolu ve savaşı göze alacak kadar. Anadolu'nun bu perişan, yoksul günlerinde bir gül açıyor: Yunus Emre. "Benim işim sevgi için" diyor. Dergâha, eğri tek bir odun tek bir dal götürmeyen Yunus, Timur'dan daha yüksek yerde değil mi? Uluslararası "Yunus Emre Yılı" yapılıyor da, Timur, zalimliği ve döktüğü kanla, tarihin bir köşesine sıkışmış yatıyor.

Sevgi her zaman haklı çıkmıştır.

Barutu bulan bilim adamı bile, bunu barışa çevirebilmek için, elinden geleni yapmıştır sonradan.

"Aşkla Başladı Yeni Bir Gün" adlı şiirinde, Erdoğan Tanaltay.

"Silinir ürpertisinde serinliğin
Beyaz üstünde kara
Aşkla başladı yeni bir gün
Canlandı
Ölümü bekleyen insan sabahla"

(Kuşlara Taş Atan Çocuk, sayfa 59)

Yunus diyor ya, "Aşk gelince cümle eksikler biter" Tanaltay da,

"Bir renk, bir ışık, bir demet
Gül gonca verdi
Sonra
... Sen çıkageldin" diyor.

(Kuşlara Taş Atan Çocuk, sayga 69)

Erdoğan Tanaltay'ın, Türk Sanatına, Sanat Tarihine ışık tutacak özgün, derinlikli bir çalışmasıdır "Sanat Ustalarıyla... Bir Gün". Lirik bir kitaptır. Su gibi okunan...

Mahmut Cuda ile başlayıp Turan Erol'la son sayfayı bağlıyor Tanaltay. Otuz sekiz güneş var kitapta. Işıktan, sevgiden yola çıkmış otuz sekiz insan. Bir de, bizi bu güzelliğe ulaştıran Erdoğan Tanaltay'ı eklersek, otuz dokuz güneş eder.

Yazımın başlığını, "Sevgi Artık Sıradışı Bir Olgu" diye koymuştum. Hayatın her anını, her ilişkisini, her konumunu kavrayacak; hatta, insan hayatının ta kendisi olan ve her yerde, her koşulda yaşanabilecek olan bu güzelliği yakalayamaz olduk. "Kirli, günübirlik, çabuk tüketilen üretimlerin yaşandığı bir dünyayla karşıkarşıyayız. Ülkemiz gibi, altyapı sorunlarını çözememiş, birey ve toplum olarak kimlik arayışı içinde olan bir coğrafyada, her şey daha karmaşık - ve acınası bir görünüm sergiliyor. Medya, halkın umutlarıyla oynuyor. Çıplaklık, argo, şans oyunları, geliştirici olmayan rekabet, yalan, sansasyon... medyanın insanımıza dayattığı yükselen değerler. Bütün bunların içinde "sevgi" marjinal kalıyor. Neyseki, ellerinde Diyojen'in feneri, "sevgi" neredeyse oraya koşan, onu gizlendiği yerden bulup çıkaran; "gül neslinin tükenmeyeceğine inanan" bir avuç insan, kocaman ateşi yakmaya devam ediyor. "Otuz kuş birden olmaya" devam ediyor. Hep edecek...

Yazımı, Erdoğan Tanaltay'ın, "Isırgan Tarlasındaki Gelincik" adlı kitabından "Yağmur" şiiriyle biritiyorum: "Yağmur gönlüme yağıyordu/Korktum ıslanmandan/ Gözlerimi kapadım".

Sevgi her zaman haklı çıkmıştır.

İnsancıl'a Mektup

İnsancıl'ın eylül 94, 47. sayısında çıkan, Bülent Habora'nın yazısında öfkelendiğim, "Habora ne yazmış böyle?" dediğim düşündürücü bulduğum yerler oldu. Bülent Bey, bu yazıyı baştansavma yazmış, laf olsun diye... "Dangalak", "aptal", "belden aşağı" türden kelimeleri kullanmasını yakıştıramadım. Bu şekilde argoyu yazısında yeriden üretiyor. Eleştiri adına yapıyor bunu. Bu gibi sözcükler kullanılmadan da eleştiri yapılabilir ve etkili olabilir. Yeni bir dünya kurma amacında olan bizlerin, kullandığı dile ayrı bir özen göstermeli gerekir diye düşünüyorum.

Yazacaklarımı umarım Bülent Bey ve İnsancıl dikkate alır. Bunları birkaç başlık altında toplayacağım:

Birincisi, güzellik ve çirkinlik kavramları... Sizin güzel bulduğunuz şeyi ben çirkin bulabilirim veya tersi de olabilir. Bu nokta da kimse kimseyi suçlayamaz. Ancak insan denen canlı varlık güzel veya çirkin olarak nitelendirilirken, salt biçimle değerlendirilemez. Dış görünüş bakımından "güzel" olan bir insan, çirkin ve insani olmayan düşünceler taşıyamaz mı? Veya sizin sevgi yolunu arşınlayan güzel bacaklı, güzel kızlar, aslında çirkin insanlar olamazlar mı?

Örtünmek isteyen "çirkin bir kız"a kitap tavsiye ediyorsunuz. Seve seve. Niçin? Çünkü siz, sevgi yolunda çirkin kızlar görmek istemiyorsunuz, çünkü çirkin kızlar sizin göz zevkinizi okşamıyor, siz, güzel bacaklı, güzel kızlar görmeye alışıksınız. İşte bu nedenlerden ötürü, "çirkin" kızın bir an önce kapanması taraftarısınız. Bu en pratik çözüm yoludur değil mi? "Çirkin" kız kapanır ve böylece kız, insanların gözlerini rahatsız etmez olur.

Örtünmek sizce yanlışsa, onunla tartışmak ona düşünmeyi, yaşamı kavramayı güzel bir dünya için mücadele eden insanların türkülerini anlatan kitapları tavsiye etmeyi neden düşün müyorsunuz? Bu "çirkin" kız solcu olsaydı, sizden bu konuda kitap isteseydi, yine "Sen git kapan, gözüm görmesin çirkinliğini" mi diyecektiniz? Olmadı Bülent Bey. Bu kız güzel düşünceler de taşıyabilirdi. Sistemin aşılamaya çalıştığı "İmaj" kuyusuna siz de düşmüşsünüz.

İkincisi, hayvan sevgisi. Son dönemlerde, ülkemizde, hayvan sevmek moda oldu. İnsanlar insan sevmeyi bir yana bıraktılar. Tunalı Hilmi caddesinde, köpek, kedi gezdiren insansevmez, hayvansever bu "İnsanlar", sevmemeye bir zemin hazırladılar. Köpeği için şiirler yazan, öldüğünde ağlayan Nusret Demiral, insanları köpekten daha aşağı bir derecede tutuyor.

İzmir'de öldürülen hayvanlar için tepki gösterelim, ancak insanların öldürülmelerine, eziyet çekmelerine gözünüzü kapayarak değil... Bülent Beyin, insansevmez, hayvansever, baylar ve bayanlardan olmadığına inanıyorum.

Üçüncüsü, yazarın eleştiri biçimini beğenmedim. Sanatın içine tüküreyim diyen Belediye Başkanını yermekte haklıdır. Ancak yergisini temellendirmek mantıklı düşüncelerle beslemek zorundadır. Sadece "Hey Tanrım, bu şeriatçılar neden aptal oluyorlar" şeklinde soru sormakla olmuyor. Bülent Bey, eğer marksistse, onu marksist yöntemi kullanmaya davet ediyorum.

Dördüncü ve son olarak, Osm. İmp. ile T.C.'yi karşılaştırmasını doğru temellerde yaptığını düşünmüyorum. Nasıl ki T.C. kendi ideolojisine, sisteme karşı çıkan kitapları yakıyor, toplatıyor, yazarını hapis cezasına mahkum ediyorsa, mantıksal olarak Osm. İmp'de böyle olması gerekirdi. Yani tumturaklı sözlerle sistemi-padişahlık rejimini-pohpohlayan, onaylayan veya, hiç sesini çıkarmayan kitaplara ve yazarla evet, sisteme karşı çıkan yazarlara ve kitaplara hayır. Tarihten okuduğumuz onca sürgünler, asmalar, kesmeler, sizin dediğiniz gibi, yazana ve dolayısıyla kitaba çok saygı olmadığını, işlerine hangisi geliyorsa, ona saygı gösterdiklerini kanıtlıyor.

Yazımı bitirirken, çirkin kedileri seven Bülent Bey, insanın "çirkini" haydi haydi sevmeli.... diyorum.

Yeliz ŞANLI

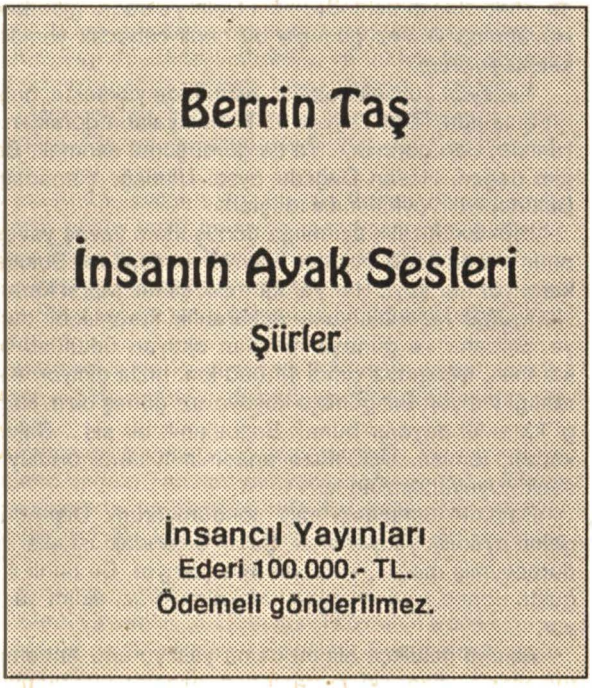

Ganj Kızılırmak'ın İmdadına Yetişseydi Madımak Yanar mıydı?...

Ali BALKIZ

903 km hızla ve yerden 11300 metre yukarıda uçarken, karşımdaki ekranda uçağımızın Kuzey Hindistan'a girdiğini, Delhi'ye doğru gittiğimizi görüyorum. Aynı ekranda yerel saatin 4.48 olduğu yazılıyor, oysa Türkiye saatine ayarlı kolumdaki saat 1.55'i gösteriyor.

Uçağın penceresinden dışarıya bakıyorum. Karşımda, tam doğuda, kuzey ve güney uçları ovalleşip sonsuzlukta kaybolan dümdüz bir çizgi görüyorum. İyi ki diyorum kendi kendime, uçuş kartı alırken havaalanında, "pencere kenarı" dedim. Çizginin üstü kızıl, altı karanlık. Kıpkızıl ve kapkara. Gökyüzü ve yeryüzü. Başımı cama dayıyorum, burnumun altında, hemen yerde, kümeler halinde ışıklar seçiyorum. Orada bir Hintli çocuk ağlıyor, annesini dürtüyor, yanımdaki loktukta, Endonezyalı bir kadın çocuğuna meme veriyor. Ne garip, her çocuk kendi annesini emiyor. Müthiş bir şey keşfettim diye seviniyorum.

Ufuktaki düz çizginin kızıllığı giderek aydınlanıyor, kızıl kırmızıya, kapkara kara'ya dönüşüyor. Güneş bize doğru koşuyor, biz güneşe. İlk kez yurt dışına çıkıyorum ve hayatımın en kısa gecesini yaşıyorum. Dünya düz dönüyor, ben tersine gidiyorum. Az sonra; bu dışarıdaki coğrafyada tek tanıdık şey güneş; üst ucundan gözüküyor. Oysa onu, İstanbul'dan Edirne'ye doğru göndereli yaklaşık altı saat oldu. Yeşilköy'den havalandığımızda, İstanbul üstünden çekiliyorken kızıl ışıkları, bizi ve bulutları yalıyordu hâlâ. Şimdi yeniden karşımda. Hindistan'ın üstünde, Yeni Delhi'ye doğru giderken. Hayatımda ilk kez güneşle bu denli çabucak yeniden karşılaşıyorum.

Kuzeyde yüksek bulutlar, bizden de yüksekte, onların arasında Tibet Yaylası ve Himalayaların dorukları... Himalayaları görmek... Ya da gördüğümü sanmak. Benim dağım, Hasan Dağı'dır oysa. Uludağ, Yamadağı, Bakırtepe'dir, öykülerimin dağları.

Ufuktaki kızıllık aydınlığa dönüşürken yavaş yavaş, onun da üstünde bulutlar beliriyor birdenbire. Bulutlar karatıyor her şeyi. Her yer karanlık şimdi. Marşı karanlık, aşağısı karanlık, yukarısı karanlık, karanlık bir dünya. Sabaha ve güneşe meydan okuyan ürkütücü bir karanlık. Uçağımız şimdi 11.000 km. hızla gidiyor. Karanlığı yırtıyor. Biz güneşe koşuyoruz, güneş bize. Hangi karanlık dayanır buna? Bozbulanık bir sis... Sakin, kararlı, temiz... Üstümüze annemin tülbenti örtülüyor sanki. Uyuyabiliriz artık...

Başımın üstündeki ışığı söndürüyorum. Dışarıdan gelen aydınlık yetiyor artık. Şu an dışarıdaki ısı eksi 43 dereceymiş meğer, ekranda öyle yazıyor. Bu denli soğukta donup niye oracıkta kalakalmıyoruz, aklım şaşıyor.

Aklıma geldikçe alnımı cama yaslıyorum. Annemin tülbentinin gözenekleri arasından, aşağıda yün yumaklarını, onların arasından da Hintli Çiftçilerin tarlalarını seçebiliyorum. Yeşil üstüne sarı tarlalar. Esenboğa'dan kalkarken, Çubuklu köylülerin de tarlaları böyleydi. Yeşil üstüne sarı tarlalar. Benim köyümün de tarlaları böyledir. Sınırlarda, ayrıklar, kangallar, pıtraklar, yeşil, yeşil, yeşil... Ortasında; buğday, çavdar, arpa, sarı, sarı sarı... Bu tarlalar hep böyledir.

Sarı giysili, yeşil gözlü hostes başını eğiyor, kulağıma fısıldıyor. Kulak mememdeki tüycüklerin deprem geçirdiklerini ayrımsıyorum:

- Bir şey içer misiniz?..
- Kahve lütfen.

Şimdi sizler, Ankaralılar, saat 3.15'te kan uykudayken, ben sabahın ilk kahvesini içiyorum. Köpüklü, sıcak, buruk ve yeşil gözlünün elinden. Bu yeşil gözlüyü bir yerlerden tanıyorum ama?... Nerelerden ki?...

Uçakla giderken, bir şeyi çok merak ederim: Şu an neredeyiz? Uçağımız nerede? Biz neredeyiz? Hangi yolun, hangi ırmağın, dağın, kentin, gölün üstündeyiz? Bunu İstanbul'dan Trabzon'a, Ankara'dan Erzurum'a, ya da Adana'dan Ankara'ya giderken bilirim de; İstanbul'dan Bangkok'a, oradan Singapur'a, Güney Yarım Küre'ye, Avustralya'ya giderken nereden bilebilirim? Ama bilmeliyim, tutkum bu. Haritamı önceden hazırladım. İzleyeceğimiz yolu işaretledim. Hızımızı ve yolumuzu hesapladım. Hangi saatte nerede olacağımızı aşağı yukarı biliyorum artık. Türkiye ne zaman geçilecek, mayın tarlalarını ne zaman aşacağız, İran çölü ne zaman geride kalacak, Halkın Mücahitlerine ne zaman selam verilecek biliyorum artık. Afganlı keçi çobanı ne vakit ürkütülecek, Ganj'ın sularına ne vakit el uzatılacak, Everest'in karşısında ne vakit hazırol'a geçilecek biliyorum artık. Biliyor muyum acaba? Bilebilecek miyim? Hesaplarım tutacak mı? Kestirmek zor.

Kestirmeye çalışırken bütün bunları, neler görüyorum, karşımdaki ekranda, neler?...

Uçağımız, İstanbul üstünden, Marmara'ya, oradan da doğuya doğru yöneliyor ve ben bunu karşımdaki ekranda harita üstünde görebiliyorum. Aman ne güzel. Bütün hesaplamalarıma, yanılgı paylarıma paydos. İşte şimdi, şu an; kolumdaki saat 3.45'i gösterirken, siz Ankaralılar kan uykudayken, burada güneş penceremin üstüne çıkmışken, ekranda uçağımızın Kuzey Hindistan'ı geçtiğini, Everest'e tam değecekken, birdenbire güneye yöneldiğini, Katmandu'nun Kuzey'de, Kanpur'un Güney'de kaldığını, Kalküta'nın da önümüzde olduğunu görüyorum. Bu sistemi yapan adam; yani şu an nerede olduğumuzu, nereye doğru uçtuğumuzu, önümüzdeki ekrana getiren adam, benim içimi okumuş olmalı. Kimbilir kendisi de ne çok hesap yapmıştır harita üstünde, benim gibi.

Güneş altında bulut kümeleri ışıl ışıl, yumak yu-

mak... Sakin, huzurlu, dingin, koyun koyuna... Oysa biraz önce sert kayalara çarpan dev deniz dalgaları gibi paramparçaydılar.

Adana'dan Ankara'ya gelirken, Hasan Dağı'nın başına elimi uzatmış, saçlarını okşamış, sevmiştim. Everest nerede?... Elim değil, gözüm bile ulaşamıyor ona.

Bulutlar coğrafyası bir garip. Onların da düzlükleri, tepeleri, uçurumları, karanlıkları var. Dağ dağ üstünde. Kimin eli kimin üstünde? Güneş hepsinin üstünde... İşte şimdi de; gök dar gelmiş ona; bulut denizinin üstüne inmiş; oynaşına ayna tutan kız gibi parıldıyor. Beyaz, sarı, turunç, yeşil... Gözüm kamaşıyor. Bulut kaçıyor, o yeniden yerine, gökyüzüne çıkıyor.

İlk kez bir yol seçiyorum aşağıda. Bin yüz metre aşağıda cılga bir yol. Hintli köylüler tarlaya gidiyor. Hayır bu yol değil, Ganj. Büklüm büklüm, menderes. Güneş vuruyor, ışıl ışıl... Ganj bu. Hintliler'in Fırat'ı. Oy Fırat Asi Fırat. Otyam'ın Fırat'ı. Çocukluğumun Fırat'ı. "Akarsulara özenen biriyim ben, başını taştan taşa çalan ve bir türlü durulamayan" diyen Metin Altıok'un Fırat'ı. Ganj kimin Fırat'ı?

Bu kaçıncı kahvem? Hep o kız getiriyor. Ona sorsam bu soruyu, bilir mi ki?... Ganj kimin Fırat'ı? Yanımdaki bu Endonezyalı kadın bilir mi? O Metin Altıok'u tanır mı? Onu duyumsamış mıdır? **Sivas Cumhuriyet Ünlversitesi**'nin hastanesinde, yoğun bakımda, alevler içinden, dumanlar arasından ona bakmış mıdır? Elini tutup kızı Zeynep'ten selam getirmiş midir? Ah Endonezyalı kadın; nereden bileceksin? Metin Altıok kim? Sivas neresi? Madımak'ta ne olmuş? Nereden bileceksin?...

Ganj ne büyük? Ne yaman? Pırıl pırıl aşağıda. Ganj su değil, ışık seli sanki. Kaç adası var hemen görebildiğim?.. Asumanlar orada. Adanın ortasındalar. Evet, görebiliyorum onları. Belkıs'la İnci elele. Yeşim onların arasında. Hep birlikte suya koşuyorlar. "Su, su, su" diyorlar. Peşlerinde ateş... Kamber'in sesini duymuyorlar. Kamber çaresiz, kızlar çaresiz...

O kız bu kez kahvaltı koyuyor önüme; beyaz peynir, kaşar peyniri, yeşil zeytin, siyah zeytin, salatalık, domates, marul, bunlardan birer lokma. Börek, patates, sosis, biber kızartma, birer parça da bunlardan. Tereyağı, kayısı reçeli ve çikolata. Bunlar tanıdıklarım. Bir de tanımadıklarım var, ilk kez taddıklarım. Belki bir kez daha tadmayacaklarım... Adlarını kime sorsam ki? Yeşil gözlüye mi? Çocuğunu emziren Endonezyalı'ya mı?

Ne çok ırmak var aşağıda. Kuzey Hindistan'dan, Himalayalar'dan toplanıp Bengal Körfezi'ne doğru akan ne çok ırmak?... Dünya'nın bütün ırmakları buraya toplanmış sanki. Bütün Fıratları, Kızılırmakları buraya akmış. Yoksa Madımak'taki ateşi boğmazlar mıymış? Şair Zerrin Taşpınar aynı günlerde Danimarka'da su kanallarını gezerken aynı şeyi düşünmemiş mi? Bilselerdi ki bu kanallar, Madımak'ta yangın var; yıkmazlar mıydı bentlerini, dememiş mi?

Bangladeş burası. Sular ülkesi. Pirinç tarlaları öbek öbek, komşu komşu. Sınır çizgilerini bile görebiliyorum. Güneş doğudan vurunca, ayna gibi pırıl pırıl her şey. Irmaklar, çaylar, yollar, köprüler, çatılar, göller, körfezler her şey orta yerde. En kestirme nasıl anlatabilirim? Evet işte şu an aşağıda gördüğüm gibiler.

Bengalli pirinç işçileri sabahı çoktan geçtiler. Güneş tepelerine çıktı neredeyse. Siz Anadolulular, ne alemdesiniz şimdi? Sizi gidi uykucular, saatiniz gele gele ancak beşe geldi. Tan attı mı ne oralarda?

Annemin tülbenti üstümüzü örtüyor yeniden. Annem bizi bir şeyden koruyor, ama neden, bilemiyorum. Baksanıza yana yana üç apartman büyüklüğündeki bu koca uçak, beşik gibi sallanıyor. O kız; bu kez, "kemerlerinizi bağlayın" diyor.

Ganj Deltası param parça. Su ile toprak, bu iki kardeş, burada "savaş halinde"ler. Dil olmuş toprak, suya girmiş. Parmak olmuş su, toprağa girmiş. Kesinlikle bu bir "barış hali". Elele, yanak yanağalar. Savaşın asıl nedeni rüzgar. O korkunç fırtınaların, kasırgaların, suyu alıp toprağın bağrına sapladığı yer burası demek? Her yıl binlerce dönüm arazinin sular altında kaldığı, binlerce kişinin boğulduğu, evsiz barksız kaldığı kurbağaların dallara asılı kaldığı yer burası? Televizyon haberlerinde korkuyla izlediğimiz Bengal Körfezi'nin mahzun köylülerine, pirinç üreticilerine ne desem ki?... Selam size, buğday başaklarından, Anadolu topraklarından. Fırtınanıza gücü yetmiyorsa, Everestinizin, Ağrı'yı yardımınıza gönderelim mi?

Aşağıda Bengal Denizi; üstünde paramparça bulutlar, kararsız mı kararsız, dağınık mı dağınık. Fırtına öncesi böyle mi olurlar acaba?

Ekranda uçağımızı bir kez daha görüyorum. Önümüzde Bangkok. Saatime bakıyorum; altı. Sizler hâlâ uyumaktasınız. Sekiz saattir havadayız. Bangkok'a bir saatimiz kaldı. Önümüzde Tayland, Kamboçya ve Vietnam. Biz 68 kuşağının rüya ülkesi. Ho Amca orada işte. Ekrandaki haritada adını görüyorum. HO-MinH-Ville (SAIGON) yazıyor. Seyrek uzun sakalıyla, çekik güzel gözüyle gülümsüyor hâlâ. Ve ben yine aynı şeyi söylüyorum; "Ho, Ho, Ho Şi Min, daha fazla Vietnam..."

Sene 1969'du **Ankara Ziraat Fakültesi**'nin önünde toplanmış, ateş yakmış, çevresinde halay çekiyor, "Ernesto'ya bin selam" diyorduk. Ernesto'nun da, Ho Amca'nın da bizleri anladıklarını biliyorduk. Ernesto; gençliği, yiğitliği, mücadeleyi, kararlılığı, yırtıcılığı, eylemi ve silahı temsil ediyordu. Ho Amca ise; yaşlılığı, bilgeliği, ağırbaşlılığı düşünceyi, stratejiyi ve taktiği. Bu ortamızdaki ateş, bu göğü yalayan ateş, bize bunu diyordu.

Madımak'tan beri alevlerle konuşmuyorum artık. Alevlere düşmanım, dumana kindar. Duman dindarla dindar.

Ho Amca, selam sana, bu kez Bengal dolusu suyla. Ganj'ın bütün tarihi boyunca akıttığı su moleküllerinin sayısı kadar selam. Ona da öyle dememiş miydim?

- Beni ne kadar seviyorsun?

- Nil'in bütün tarihi boyunca akıttığı su molekülleri kadar.

Bangkok'a ne kaldı şurada? 11.100 metre yükseklikten, 4.300 metreye düşmüşüz. 950 km hızdan da 450'ye.

Yemyeşil bir ova aşağıda. Irmaklar kıvrım kıvrım. Yollar dümdüz. Tarlalar yemyeşil, çoğu su dolu. Köyler su boylarında, yol kenarlarında dizi diziler. Ne denli yoğun nüfus? Ne kadar çok ev, ağaç, yol, su ve insan var...

Kuşlar nerede?

Fikret Otyam'ın 35 Güvercin Tablosu nerede?

Madımak Güvercinleri Bangkok Semalarında uçtu lar mı hiç?

Tek tek ağaçlar, tek tek otomobiller bile seçilebiliyor artık. Ama aklımda hep o soru: Bu ülkenin rengi ne?

İlkokul'da, ortaokul'da okurken, dünya haritasına her bakışımda, 'komşularımız' haritasına, siyasi haritaya her bakışımda, bir şeyi ne çok merak ederdim? Bizim ülkemizi geçtikten sonra, sınırdan ötesi ne renk acaba? Türkiye kırmızıya boyalı ya, örneğin Suriye hemen sarı mı oluyor?

Bangkok suya boyalı oluyormuş meğer. Beyaz, yeşil, mavi, sarı su. Her yer su. Su tarlası. Su ekip su biçmişler, geriye yine su kalmış. Bir de cetvelle çizilmiş gibi sonsuza uzanan yollar. Tek tek özenle yerleştirilmiş ağaçlar.

Size günaydın. Saatiniz yedi. Ben koşturuyorum saatimin bacaklarını, 11 oluyor. Orada sabah, burada öğle.

Sanki burası o bildiğim dünyanın en yoksul ülkelerinden birisi değil. İhtilallerin, sivrisineklerin, sıtmanın sömürgesi değil. Havaalanına yaklaştıkça anlıyorum bunu. Tek tip güzel evler, tek tek özenle, santimle ölçülerek yerine konulmuş gibi. Tapınak fırlamış aralarından göğe yükseliyor. Uzunca bir çatıda, fabrika olmalı burası, kocaman bir yazı okuyorum. Tayland'da okuduğum ilk yazı bu: SUZİKİ. Dümdüz geniş çimenliklerde golf oynayan insanlar. Çimenliğin ucu gözükmüyor, golf oynayanlar sayılamıyor. Bu yoksul ülkede, bu golf oyunu da nereden çıktı? Bunlar karate, judo, boks yapardı bildiğim, golf de nesi? Melbourne'de öğreniyorum, daha sonra; meğer bunlar Japonya'dan günübirliğine golf oynamaya gelen Japonlar'mış. Japonya'da golf sahası olarak yeterince arazi ayrılamıyormuş da...

Bangkok Havaalanı büyülüyor beni. 12 Eylül Generalleri'nin, bir iki körüklü yol ekleyerek, "Dünya standartlarına ulaştırdığımız, yüzümüzün akı diye sunduğumuz" o Atatürk Havaalanı meğer gecekondu bile değilmiş, Bangkok Havaalanı'nın yanında. Daha sonra göreceğim; bir de Singapur Havaalanı var ki?...

Her şey ne kadar güzel. Simsiyah, parlak, düz saçlı, çekik kara gözlü, yuvarlak yüzlü, orta boylu, endamlı, tertemiz, parfüm kokulu, güler yüzlü, üniformalı Taylandlı genç kızlar. Yanlarında onlar kadar temiz, onlar kadar kibar, saçları biryantinli, çekik gözlü, yakışıklı oğlanlar... Havaalanı görevlileri bunlar. Biz karakaş, kara göz, kara bıyıklı Türkleri nasıl bulurlar acaba?...

Bir süre transit salonunda oturup dinleniyoruz. TV'de CNN. Evet burada da o. Kalifornia'dan politikacılar konuşuyor, birbirlerine ateş püskürüyorlar. Şu politikacılar, dünyanın her yerinde aynılar ve dillerinin, ellerinin ulaşmadığı yer yok gibi.

Salonun penceresinden dışarıya bakıyorum, pistler tarafına. Uçaklar iniyor, kalkıyor, kargo taşıyan araçlar gidiyor, geliyor. Bangkok'a inerken ilk okuduğum yazı; Suziki idi. İkincisi; Toyota, üçüncüsü; Mazda. Japon tekelleri, Amerikan tekellerini buralara sokmamış anlaşılan.

Beyaz giysili görevliler uçağımızın sağını solunu kontrol ediyorlar aşağıda. Teknisyenden çok doktora benziyorlar.

Şimdi Singapur yolundayız, Bangkok semalarında. Aşağıda deniz oldukça kirli. Sel suları gelmiş, bozbulanık olmuş her yer. Nehir girişleri çörçöp. Gemiler bu sarı suları köpürte köpürte, yarışıyorlar birbirleriyle. İlerideki, mavi suların ortalarındaki, yemyeşil gerdanlık adalara doğru gidiyorlar. Bütün körfez, Bangkok'tan başlayarak tek şehir sanki. Sınır yok, ara yok, boşluk yok. Ev, ev, ev...

Yanındaki koltukta Endonezyalı kadının çocuğu ağlıyor. Kim söylemişti? Dünyanın bütün çocukları aynı dilde ağlar, ama kendi annelerini emerler...

Kadının kırmızı ipekten şalvar giysisi var. Uçları simden fistolu. Düz siyah saçlarının buklelerini incilerden yapılmış kelebek benzeri bir toka tutuyor. Elleri kınalı, demin yemek yerken iyice baktım. Ellerini süslemek için ne çok uğraşmış. Bütün eli kınalı. Tırnaklarını bir ton açık tutmuş. İşaret parmağının tırnak bitiminden başlayan süslü pullar, tırmana tırmana elinin sırtına kadar geliyor. Burada öbür parmaklardan gelen su yolları ile birleşiyor, elinin tam ortasında helezonlaşıp salyangoz oluyor. Tam ortada da bir adet inci. Bu elin sırtı. Bir de içi olmalı. Bu kadının elinin içi nasıl acaba? Böyle süslü mü? Bileğindeki altınları hangi işçi eritti, hangi usta döğdü acaba? Kim aldı ona? Kocası mı? Kocası ona, yeşil gözlü'nün getirdiği, adlarını ve tadlarını bilmediğim, (yeşil biber, kavun, piliç eti hariç) bütün yemekleri, steril poşetler içindeki çatal ve bıçaklarla yemek yerine, bu süslü elleriyle, parmaklarını, o etli mor dudaklarıyla yalaya yalaya yemeyi ne zaman öğretti acaba? Ya da baba evinde mi öğrendi? Kim öğretti?...

Anonslara artık iyice alıştım. Kaptan diyor ki: Singapore is rainy, cloudy and Windy. (Yağmurlu, bulutlu ve rüzgarlı)

Avustralya'ya gidiyorum. Bangkok, Singapur üstünden. Kaç ülkeyi, kaç kıtayı, kaç okyanusu aşarak. Melborne'ye Sydney'e Camberra'ya Mildura'ya. Sivas'ı anlatmaya. Sivas'tan Sydney'e... Nerede insan varsa, gidip orada ona Sivas'ı anlatmaya. Sivaslar'ı önlemenin başka yolu yok.

DEVR-İ SÜLEYMAN

AHMET KAHRAMAN

Ahmet Kahraman'ın bu kitabı cumhurbaşkanlarını anlatan kitaplardan farklı. Devr-i Süleyman'da son 30 yıllık Türkiye tarihi var. Çünkü Türkiye'nin son 30 yılında Süleyman Demirel var. O, başbakan olarak, muhalefet lideri olarak, cumhurbaşkanı olarak, yakın tarihimizdeki bütün uygulama ve kararlarda etkili olmuştur. Devr-i Süleyman'da yaşadıklarımız var.

SEL YAYINCILIK

Babıali Cad. 20 / 1 Cağaloğlu - İST. Tel: 511 10 05

İçimizden Birisi: Heykeltraş Canip Doğutürk ve Ressam Filiz Berk Üzerine

Ayhan AYDIN

Sayın Canip Doğutürk siz şair yazar heykeltraş olan bir sanatçımızsınız, Türkiye'de güzellikler uğruna mücadele vererek pek çok acı çekmiş birisiniz. Kendinizden, Dünya'ya ve ülkemize bakışınızdan söz edebilir misiniz?

Şimdi ben doğası gereği başından beri sömürüye ve sömürü sistemine karşı bir tavır geliştirdim. Tabii bunu birtakım sanat dallarıyla geliştirmeye çalıştım. Yazılarımla, şiirlerimle toplumsal çelişkileri dile getirmeye çalıştım. Daha sonra bunu heykelde yoğunlaştırarak sürdürdüm. Şiirlerimden, yayınlanan dergilere gönderdim. Demokrat gazetesinde zamanla çıktı. Eğitimle ilgili yazılarım da yayınlandı. Şimdi 4. heykel sergimi açtım. Bu heykeller daha çok politik ağırlıklı. Sivas katliamını heykelleştirdim. Son yıllarda geliştirilen yozluk yobazlık üzerine, kitaba karşı, uygarlığa karşı olan tutum ve davranışlar üzerine tepkimi dile getiren eserler üretiyorum, üretmeye çalışıyorum.

Şimdi Türkiye'de "Sanatın içine tükürürüm" diyen bir belediye başkanıyla karşı karşıyayız. Şeriatın sanata, uygarlığa, güzelliklere nasıl karşı olduğunu çok güzel özetliyor bu sözler değil mi?

Şimdi sosyolojik açıdan incelendiği zaman Türk halkı bu şansızlığın orta yerinde. Yani İslamiyetle daha önceki Türk toplumu bu arada Anadolu uygarlığı arasında derin bir kopukluk oluştu. Bu insanlarımızı olumsuz yönde, sanata düşman yani rastgele yaşamaya yöneltti. Bu dünyada kopuk bir biçimde gelişti. Biz bunları Cumhuriyet Türkiye'sinde yenmeye çalışsakta zaman zaman gerici yobaz tayfası karşımıza kendi mavalını okuyarak çıkmaktadır. Bizde yine sonuna kadar savaşım vermeyi vahşeti sanatla, bilimle yenmeye çalışıyoruz, çalışmalıyız.

Türkiye'de adım adım ilerleyen şeriata karşı herkes üzerine düşen sorumluluğu yerine getirerek bilinçli bir örgütlülükle mücadele vermelidir diyorsunuz?

Kuşkusuz ki doğal olarak, bütün sanat kollarının bir araya gelerek bunu örgütlülükle savunması ve evrensele ulaşmasını daha akılcı görüyorum.

Şu anda ürünlerinizi yine bazı dergilere gönderiyor musunuz?

En son çalışmalarımı İnsancıl Dergisi'ne götürdüm.

Sevgili kızınız Filiz Berk'in 13 yaşında 13. kişisel sergisini açtığını biliyoruz. Filiz Berk Sivas katliamından etkilenip resimler yapıyor; Ruhi Su'nun, Şeyh Bedreddin'in Destanının müziğini dinleyip Şeyh Bededdin'ni ağaca asılı bir güneşe benzetiyor, yaptığı resimde. Pir Sultan'ı, Nazım Hikmet'i, Fellini'yi resmediyor. Şu anda Almanya'da Profesörlerin resmi hakkında görüş bildirip, Alman yayın organlarının röportajlar yaptığı Filiz Berk'i, yani Ressam Filiz Berk'i bize anlatır mısınız?

Filiz Berk 2 yaşında kalem, kağıtla tanıştı. Çalışmalarını sürdürerek ilk sergisini 3 yaşında açtı. Çoğalan resimler sergileri, sergilerde yeni resimleri doğurdu. Filiz Berk yaşıtları gibi zamanla ipte atladı, oyunda oynadı, salıncağada bindi bunun yanında doyumsuzluğunu zaman ayırarak resimle açığa vurdu. Burada Filiz Berk'in diğer çocuklardan ayrıcalığı zamanı dolu dolu yaşaması ve olaylara karşı duyduğu aşırı duyarlılıktır. Resim yapmayı da yaşamın bir parçası olarak gördü. Şimdiye kadar yaptığı resim sayısı 2000 geçti; bunlardan sadece 700 sergilenebildi. Olaylara karşı duyarlılığından söz etmiştim; Geçen yıl Sivas olaylarından etkilenerek resimler yaptı. Bunlardan önemli olanlar "Pir Sultan ve Halkı", "Vahşet" tablolarıdır. Her halkın kendi öz müziğini sevdiği gibi Türk Halk müziğini severek dinliyor. Bunlardan Ruhi Su'nun, Nazım Hikmet'in Şeyh Bedreddin Destanı Dinletisinden, "Serezin Esnaf Çarşısı"dan etkilenerek Şeyh Bedreddin'in resmini yaptı. "Bir ağaç var burada yemyeşil yapraklı. Ağaca asılmış bir güneş ve sağ alt köşede bir insan figürü." Ölümsüzlüğün ve sonsuzluğun simgesi güneş burada Şeyh Bedreddin'in hiçbir zaman söndürülemeyen aydınlık düşüncelerini, eylemlerini simgeleyerek yüzyıllar ötesine ışık verecek bir kaynak olduğunu gösteriyor.

Sizin en büyük sıkıntınız sanatın bu arada Filiz Berk'in sanatının, resminin metalaştırılması tehlikesi. Herşeyin değerini paraya göre belirlendiği günümüz kapitalist düzeninde emek para karşısında hiç sayılıyor. Bu olumsuzluklara karşı ne gibi bir çaba sarf etmeliyiz ki emek, sanat, edebiyat gerçek değerine ulaşsın.

Bütün sanat dallarının resim, heykel, edebiyat, müzik vb. birbirlerinde kopuk olduğunu görüyoruz ülkemizde. Bir ilkel benliğin sanata hakim olduğunu, bunun da örgütlülüğü bozduğunu ve anti-örgütlülüğü beraberinde getirdiği bir gerçektir. Öncelikle gericiliğe ve yobazlığa karşı savaşmak bunun arkasına o zavallı halkımızı almak gerekir. Bunları eğitmek ve her alanda onları anlamaya yöneltmek gerekir. Nazım Hikmet'in dediği gibi "Anlamak ne büyük bahtiyarlıktır sevgilim". O duruma vardırmak amacımız temelde bu olmalı. Sanatın metalaşması en korkunç olan durum. Bu uygarlığın ve geleceğin katlidir. Kendi içimizde kendimizi var ederek bizi kuşatmaya çalışan kapitalist sistemin çürümüş değerlerine karşı mücadele vermeliyiz. Sanat ürünü yaratıldıktan sonra insanlığın malı olmuştur. Bunun metalaştırılması sadece değerinin parayla ölçülmesi sanatın yok sayılmasıdır. Bunun içinde sanat ve bilim adamlarının örgütlü bir biçimde, içiçe kendine karşı olan düzen ve düzen koyuculara savaşım vermelidir. Bu toplumcu gerçekçiliğin gereğidir. İnsanım diyen herkesin çağına karşı sorumluluğudur.

"Kawabata Haklı!"

Füruzan TOPRAK

Hasis bir ampulün ışığında, iri vücudunu zorlayarak, soluk soluğa çıktı merdivenleri. Müzikli zilin sesine kapıyı açan görevli, bekleme salonuna buyur etti onu. Deri koltuklardan birine çökercesine oturdu. Ortadaki sehpanın üstünde "İşte Kadın!" "İşte Erkek!" "İşte Kız!" adlı dergiler vardı. Bir ikisini alıp karıştırmaya başladı. Açık saçık resimlerle gençliğine doğru yol aldı.

Etine dolgun, pembe beyaz tenli, mavi gözlü, sarı saçlı güzel bir kadındı zamanında... Hiçbir şeyi umursamaz "çalsın sazlar, oynasın kızlar" der, olura olmaza "hi hi hi" diye kesik kesik güler dururdu. Bu yüzden çevresindekiler ona "Gülen Dilber" adını takmışlardı.

Görevli, "sıranız geldi, içeri buyrun" deyince daldığı geçmişinden güçlükle ayrıldı. Telefon ile konuşmakta olan doktor, alıcıyı yerine koyup ayağa kalktı, hastasının elini sıktı. Önündeki dosyaya bakınca uzun bir "eveeet" döküldü ağzından. Sonra "hımm!" dedi. Nasıl, nereden başlayacağını bilemiyordu. Hasta yardımcı oldu:

- Beni anımsadınız mı?

- Yapmayın. Elbette.

- Derdimi biliyorsunuz.

- Evet, dosyanız önümde. İlâçlar...

Karşısındaki gülerek:

- İlâçlar bitti ama iyilik belirtisi yok.

- Olamaz, bakın gülüyorsunuz, ne güzel!

- O, bende tik gibi bir şey. Doktor Bey Londra'ya gitsem, diyorum.

- Çok mu paranız var?

- Hayır. Bir dairem var, orada oturuyorum. Kocamdan kalma emekli maaşıyla da geçiniyorum.

- Gitmeyin derim. Gereken burda yapılır.

Doktor göstermelik bir muayene yaptı. Reçeteyi yazarken zorlanıyordu. Ayağa kalktı, gülümseyerek hastanın sırtını sıvazladı.

- Yazdığım iki ilaç ve...

Deneyimli hasta, cümlenin üstünü getirdi:

- Evet Doktor Bey ağrı kesici, yatıştırıcı, bir iki de vitamin değil mi?

Doktor: "Çok zekisiniz evet. Bana telefon da edebilirsiniz." Deyip hastasının koluna girdi, onu kapıya kadar geçirdi.

Fakat karşısındaki: "Hastanın doktor tarafından okşanması hayra alâmet değildir pek. 'Elden ne gelir, tıpça yapılacak bir şey yok artık' anlamına gelir bu tür davranışlar" diye düşünüyordu. Hava kararmaya başlamıştı, yoldan geçen bir taksiyi durdurdu. Apartmanın kapısını anahtarıyla açtı. Trabzanlara tutunarak dik merdivenleri ağır ağır çıktı. Salona girdiğinde bir koltuğa çöktü: "Oh! dedi, bugünü de akşam ettik, hi hi hi güleyim bari telefon etmeliymişim. Öteki de aynı şeyi yapmıştı. Sırt sıvazlayıp 'telefon edin' diyerek. Tabii yapılacak başka bir şey olmadığından ölümcül hastayı oyalamak kalıyor geriye." Avucundaki reçeteyi buruşturup attı. "En iyisi hiç ölmeyecekmişim, daha genç ve sağlıklıymışım gibi yaşamaya bakmak."

Bir süre dinlendikten sonra salonun perdelerini açtı. Mavisiyle ak köpüklü dalgalarıyla Marmara karşısındaydı. Vapurlar düdük çalıyordu boyuna. Camilerden ezan sesleri geliyordu. Eskiden bu tür sesler duyulmazdı pek. Refah'lı belediyeciler hoparlörleri sonuna kadar açtırıyorlar artık. Bir tür propaganda. "Bizimkinin aşevi bitti mi acaba?" diye düşündü. Bizimki dediği ikinci ve dördüncü eşiydi. "Bu da ne demek? Yazar rakamları karıştırdı herhalde." Diyeceksiniz. Hayır. Üniversite öğrencisi olan ilk eşi sınıfta kaldığı için intihar ettiği zaman Gülen Dilber çok gençti. Bir süre bu olayın şokunu atlatamadı.

Şûra için İstanbul'a gelen öğretmen Rıza Bey, tünel girişinde Gülen Dilber'e rastlar rastlamaz ona delice vuruldu. Peşinden gidip evini öğrendi ve ne yapıp edip hotozlu, allıklı, pudralı büyükannesiyle köstekli saat takan, eli kehribar tesbihli büyükbabasıyla tanıştı. Namazından niyazında olan, âdeta Osmanlı tarihinin temsilcileri gibi görünen bu yaşlı çiftin koruması altındaydı genç kadın. O küçücük bir çocukken annesi babası bir deniz kazasında ölmüşlerdi.

Doğulu öğretmen yaşlı çifti ve genç torunu razı etti sonunda. Gülen Dilber, her hâliyle taşralı olan öğretmenin kolundaydı artık. Gittiği ilde ellerine kınalar yakıp ona telli duvaklı, davullu zurnalı bir düğün yaptılar. Damadın yakınları gelinlik giysisine paralar taktılar, onu bir sandalyeye oturtup gelen armağanları bir bir başından geçirerek kimden geldiğini davetlilere ilân ettiler. Gelin hamamında kentin kalbur üstü kadın ve kızları dedikodularına malzeme yapmak için, onu bir araştırmacı titizliğiyle baştan ayağa incelediler de incelediler: "Oyy bizim öğretmen de pek bir zevkliymiş. Avrat diye ben buna direm, kol bacak göğüs ney yirinde. Adamı bu garıbi hayli terletecek voo..." Gerdek gecesi kentin delikanlıları damadı bir hayli yumrukladılar. İstanbullu gelin, bu acaip törelere şaşkın şaşkın baka kaldı...

Doğu ilinin tekdüze yaşamı Gülen Dilber'i gittikçe

sıkmaya başladı. Eşi okula gidince yalnız başına kalıyordu evde. Ortalığı temizle, testilere su doldur, odun sobasını yak... İstanbul'dan getirdiği romanları ikişer kez okumuştu. Canı tiyatro istiyor, sinema istiyordu. Hiçbir sanat etkinliği olmayan bu yerde sanatsever bir İstanbullu'nun dayanma gücü günden güne tükeniyordu... Bir an geldi ki "pes" dedi. Kocasının nöbetçi olduğu bir gece, kara dumanlar çıkaran kara trene atlayıp İstanbul'un yolunu tuttu.

İkinci akşam eve gelen erkek, zarfı açıp yazılanları okuyunca irkildi:

"Sevgili Rıza,

Bu satırları okuduğun zaman ben çok uzaklarda olacağım. Beni bağışla. Yapamadım o yörede. Sakın peşimden gelmeye kalkma. Kararım kesin. Beni hiçbir güç geri çeviremez. Çevrenden biriyle evlen, derim sana. İnan ki çok mutlu olursun... Sen çok düzeyli bir insansın, en iyisine lâyıksın. Hoşça kal!"

Erkek yumruklarını masaya vurup: "Ergeç gene benim olacaksın" diye haykırdı.

***

Onunla ada vapurunda tanıştı. Atletik bir vücudu vardı. Yeşil gözler yağız tenini aydınlatıyordu. Biçimli dudaklarının çevrelediği bembeyaz dişler.. Karşılıklı elektriklenme... Güzel sözler... Nazlanan dişi, avını yakalamak isteyen erkek... Sonunda evlendiler. Damat, güzel gelini koluna taktı, çalıştığı kentin yolunu tuttular. Evleri küçüktü ama mutlulukları büyük oldu. Zaman bu mutluluğu daha da pekiştirdi... Çocukları oldu. Ortak zevkleri çoktu. Her ikisi de klasik batı müziğini seviyordu, hiçbir konseri kaçırmıyorlardı. Tiyatroları büyük bir hazla izliyorlardı. Yıllar yıllara eklendi, çocukları büyüyüp evlendiler. Bir gün geldi Gülen Dilber'in yanında torunları koşuşmaya başladılar. Ama ne yazık ki Azrail tırpanını atıp babayı aldı aralarından... Bundan sonra aile İstanbul'a göç etti. Çocuklarını kendi işleri güçleri ve aileleri çember içine almıştı adeta. Gülen Dilber yalnız oturuyordu. "Zamanla bu yalnızlığa da alışırım" diye kendini avutmaya çalışıyordu.

Günün birinde kapısı çalındı bir başka türlü. "A! A!" karşısındaki eski kocası değil mi? Dondu kaldı. Erkek içeri girdi. "Sonunda seni buldum şükür!" Kadının ağzından "Nasıl?" sorusundan başka bir şey çıkmadı. "Bana hoş geldin demeyecek misin?" Buzlar eridi. Kadın erkeğin kollarındaydı artık... Her ikisinin çocukları da bu evlenmeyi onaylamadılar... Adam zengin olmuştu yaşadığı kentte... Oranın töresine uygun olarak bir hayır yapması gerekiyordu. O da bir aşevi yaptırmıştı. Elli kadar yoksulu haftada üç gün orada öğle yemeği yiyebiliyordu. Yeni damat, eski koca: "Sevdiğim kadına kavuştuğum için adağımı yerine getirmeliyim" diyerek aşevinden yararlananların sayısını yüze çıkardı. Bu davranışı Gülen Dilber'in çok hoşuna gitti. Evine gelen konuklara hep bunları anlatıyor, kolundaki altın bileziklerin arttığının ayrımında olanlara ise ha, ha'ları kesik kesik gülüşüyle yanıt veriyordu. Gökyüzünde bulutların çok olduğu bir sonbahar sabahı, yaşlı kocasının yüreği birdenbire duruverdi... Dinsel töreler yerine getirildi. Çocukları, torunları, eşi-dostu onunla oldular hep... Bir süre sonra tek başına kaldı gene. Yalnızlığını giderme çareleri aradı durdu. Kâh polisiye romanlara, seks romanlarına, kâh aktüalite dergilerine sığındı. Öğleden sonraları onlardan bazıları koltuğunun altında sokağın taş merdivenlerinden ağır ağır inip iskelenin yanındaki Belediye Parkı'na gidiyor, orada bir banka oturarak yayın organlarının dünyasında yaşıyordu. Ancak vapur düdüklerini işitince başını kaldırıp, vapurdan çıkanlara, vapura girenlere bakıp onların dünyasına girmeye çalışıyordu...

Bir an geldi ki okuduğu kitaplar, dergiler, seyrettiği filmler onu avutmaz oldu artık. Başkalarının dünyasına girmek oluyordu bir yerde. O ise kendi dünyasını kurmak istiyordu ilerleyen yaşına ve hastalığına karşın.

Çakan şimşeklerin yüreklere korku saldığı bir gündü. Yağmur taneleri yeşil dalları, pembe kiremitleri ıslatmaya başlamıştı. Divana uzanmış günlük gazeteyi evirip çevirirken son sayfadaki bir sözcük dikkatini çekti. "Mektuplaşalım!" Yüreği hop etti. Yoksa yalnızlığını giderecek gizemli anahtarı bulmuş muydu? "Kalk dedi, bir içki koy kendine". Kadehi lyrich Cream ile doldurdu. İçkinin beyazı, güzel tadı sardı onu. Başlığın altını okumaya koyuldu: "İlgi duyduğunuz herhangi bir konuda bilgi edinmek için gazetemiz aracılığıyla mektuplaşabilirsiniz. Cinsiyetinizi, adınızı ya da takma adınızı, adresinizi bize bildirin."

Gülen Dilber bir süre daldı. Sonunda televizyon diliyle bağırdı: "Neden olmasın?" Kağıdı kalemi aldı eline. Océonographie merak ettiği bir daldı oldum olası. Denizin iç dünyasını, oradaki canlıları hep düşündüğünü, fakat bilgisinin yetersiz olduğunu, oradaki canlıları hep düşündüğünü, fakat bilgisinin yetersiz olduğunu, bu konuda kendisini aydınlatacak biriyle mektuplaşmak istediğini yazdı; adresini, telefon numarasını da ekledi altına. "Adımı gizli tutun" diye bir not düşmediğinden adı-soyadı, adresi açık-seçik çıktı gazetede üç gün sonra. Aradan birkaç gün geçti geçmedi postacı kapıyı iki kez çaldı. Üçüncüsüne eli uzanmadan Gülen Dilber yetişti. Bir sürü mektuptu gelen. Zarfları açıp okumaya başladı... Günden güne mektupların sayısı artıyordu. "Allah Allah, dedi, bu konuya eğilenler ne de çokmuş. Uzmanlar, amatör meraklılar..." Okudukça onu yazanlara karşı da ilgisi artıyordu. Telefon edenler, gelmek için randevu isteyenler bile vardı. Bu, kapıya gelip kimliğini gösteren bir öğretmen, bir doçent, bir öğrenci olabiliyordu. Bir süre sonra bazı mektuplara karşılık vermeye başladı. Telefona koş, kapıya koş, mektuplara yanıt ver... Bu hızlı trafik bir hayli yordu onu. Pierra Loti'nin kendisine gelen bir yığın mektup arasından çok ilgisini çeken Aziade'nin mektubunu bir yana ayırması gibi, o da kendine gelen mektupların arasından bir tekini ayırdı. Bu, kapalı cezaevindeki bir hükümlüden geliyordu. "Ben bir deniz altı uzmanı değilim, bilimsel açıdan denizleri bilmem ama bir balıkçı olarak denizlerde yaşayan balıkların çoğunu, onların dillerini bilirim, desem abartmış olmam. Benim gibi denizlerde solumaya alışmış, gurublarla yatmış şafaklarla kalkmış biri için burası tam bir zindan. Yalvarırım size yazın bana. Karanlık dünyamı yalnız siz aydınlatabileceksiniz."

Mektuba yanıt vermedi, ama o satırları yazanı da aklından silemedi. Bir hafta sonra bir mektup daha geldi ondan. Bu kez hapisane yaşamını anlatıyordu, ona "ağam" diyorlarmış. Taş duvarların arasında deniz ürünlerine ilişkin pek çok kitap okuduğundan, ağ ördüğünden, resim yaptığından söz ediyordu.

Gülen Dilber ona yanıt vermeye başladı. Onun siyasal kökenli bir cinayet yüzünden yattığını biliyordu

artık. "Hapisten çıktığımda ilk işim sizi ziyaret etmek olacaktır. Size buğulama bir mevsim balığı yapacağım. kadehlerimizi tokuştururken dünyalar bizim olacak... vb. vb." Gülen Dilber satırlardan satır aralarına geçiyor ve heyecanlanıyordu. Demek o bir cinayet işlemişti, bir sabıkalıydı. Ona sık sık yazmaya başladı. Onu eziklik duygusundan, gaipten gelen seslerden uzaklaştırmak için psikiatr kimliğine büründü sanki... Erkek yanıtlarında: "Artık çevresindeki dört duvarın genişlediğini, tepedeki pencereden giren ışıkların orayı aydınlattığını, yaptığı bir gemi maketini ona armağan edeceğini" yazıyordu.

Gülen Dilber bu insana bir şeyler vermek isteğiyle mektuplar yazıyordu: Onun yalnız olmadığını vurguluyor, cezası bitince iç dünyasını zenginleştirmiş olarak bir gün özgürlüğüne kavuşacağını yazıyordu. Deniz manzaralı katından vapurları sayrederek düşünüyordu Gülen Dilber: Hapisteki insanlar kendilerini her türlü özgürlükten yoksun sanırlar, oysa dışarıdaki pek çok insanın aslında özgürlüğü alınmıştır elinden. Şeriat düzeniyle yönetilen ülkelerde özellikle kadınlar köle gibidirler. Başka ülkelerde ise parasız insanlar pek çok şeyden yoksundur. Gezi özgürlüğü vardır, yemek içmek özgürlüğü vardır ama çoğunluğun yeter derecede parası olmadığından bu haklardan yararlanamazlar diye düşündü. İçini çekti, bir sigara yaktı dumanını savurup çayını yudumladı. Birden ayağa fırlayıp bağırmaya başladı: "Ben özgür müyüm?" O sırada eli sehpadaki kitaba takıldı. Kitap yere düştü, eğilip aldı yerden. Bu, Japon yazar Kawabata'nın bir romanıydı: 'Göl'. 1968'de Yasunari Kawabata 'Karlar Ülkesi' adlı romanıyla Nobel'i kazanmıştı. Daha sonraları resmî makamlar ondan bu düzeyde bir kitap daha yazmasını istediler. Ama o bunu başaramayacağı kanısındaydı. Gururu üstün geldi ve ünlü yazar harakiri yaptı.

Bu olay kafasına takıldı. Enine boyuna düşündü. Kawabata haklıydı. "Evet, dedi, en şanslı günlerimi yaşıyorum, yaşamımın doruğundayım. Genç, yakışıklı bir sevgilim, bir mektup arkadaşım var; çocuklarım, torunlarım var. Bundan sonrası? Bundan sonrası mı? Yokuş aşağı iniş. Yaşım ilerliyor. Hastalığım ona paralel gidiyor, param gittikçe tükeniyor... Neden olmasın?" Bu düşünceler içinde iki gün kıvrandı durdu. Uygulamak ona olanaksız geliyordu. "Ama yapamam yapamam." Diye ağlayıp haykırırken hapisaneden gelen son mektup usunda şimşek gibi çaktı. "Ne diyordu orda?" "En insancıl duygu aşktır. Ben ise seni daha da üstün bir duyguyla seviyorum. Beni insan yaptın, sana minnettarım. Herkes için can en önemlidir. Benim için ise özgürlük önemlidir. Çıktığım zaman senin için gerekirse gözümü kırpmadan özgürlüğümü feda edebilirim."

***

Güzel, zengin bir çilingir sofrasıydı. Fava'sından balık köftesine dek her şey vardı. Önce altlık yaptılar, kadehler tokuşturuldu. Erkek 'sağlığımıza' dedi, kadın yanıt vermedi... Dereden tepeden konuştular. Bir süre erkek saatine baktı: "Ne çabuk geçiyor zaman" diye içini çekti. Kadın da saatine baktı: "Hiç geçmiyor zaman" der gibi yüzünü astı ve hemen masadan kalkıp karşı koltuğa oturdu. Yüzü çizgisiz ak bir kağıt gibiydi, anlamsız durağan... İri mavi gözlerini erkeğe dikti. Kararlı bir sesle konuşmaya başladı: "Yaşamımın en önemli kararını vermiş bulunuyorum."

- Nedir o? Çok merak ettim.

- Şimdi açıklayacağım. Yalnız rica ederim sözümü kesme. Ben İstanbul'un sayılı güzel kadınlarından biriydim. Büyük aşklar yaşadım. Mutlu evliliklerim oldu. İki evlat iki torun sahibiyim. Ama ne var ki şu günler benim son mutluluğum. Sana yazdığım mektuplardan bazılarında hastalığımdan söz etmiştim.

- Evet.

- O amansız hastalık beni kemirmeye başladı, sağlığım elden gidiyor. Param da tükenmekte... Uzun lâfın kısası bundan sonrası benim için zirveden aşağı inmek daha doğrusu yuvarlanmak olacak... Japon yazarı Kawabata haklı! Nobel'i kazanan baş yapıtından sonra daha iyisini yazamam diye harakiri yaptı. Ölmek istiyorum.

Adam irkildi.

- Ne diyorsun sen! Duymamış olayım. Hapisten çıktım artık. Her zaman her yerde sana destek olurum.

- Olamazsın. Son mektubunda: "En insancıl duygu aşktır. Ben ise seni daha da üstün bir duyguyla seviyorum. Herkes için can en önemlidir, benim için ise özgürlük önemlidir, senin için gerektiğinde özgürlüğümü bile feda edebilirim" diye yazmıştın. Evet mi?

- Evet.

- Haa istediğimi getirdin mi?

- Getirdim ama çok istedin diye.

- Güzel, göreyim.

Erkek arka cebindeki tabancayı eline alıp içinden kurşunlarını çıkardı, kadına uzattı.

- Benim yaşamımı altüst eden, beni yıllarca hapislerde inleten işte bu meret. Nesini merak edip görmek istedin bilemiyorum.

Kadın put gibi duruyordu. Tabancayı evirip çevirdi sonra erkeğe uzattı.

- Çok soğuk bir şey ama bazen de olumlu işler yapabiliyor.

Erkek kurşunları yerleştirdi.

- Bu kırmızı kurşunlar zehirlidir. Ötekiler normal kurşun.

- Bunu da ilk kez duyuyorum.

- Daha neler neler öğreneceksin benden.

Kadın bir yudum içki alıp konuşmasını sürdürdü.

- Sen namuslu bir insansın tanıdığım kadarıyla. Namuslu insanlar sözlerini tutarlar. Şimdi tam sırası. Çıkar tabancanı. Sana diyorum, çıkar.

Adam şaşırdı, bunları hiç beklemiyordu.

- Benden bunu isteme. Dedi.

Ben kendim bu işi yapamam sen yapacaksın. Göster kendini. Benim için özgürlüğünü feda et. Haydi.

Kadının bakışları daha da keskinleşti masadan kadehini aldı:

Ölümüm şerefine, deyip dikti içti.

Adam donmuşluğun, suskunluğun simgesi gibi öylece duruyordu. Kadın üzerine atıldı: "Çıkar tabancanı." Erkek elini arkasına götürüp tabancasını çıkardı. "Çek tetiği" kadın koltuğa oturup keskin mavi bakışlarını dikti onun üzerine. Adam hiçbir şey yapmadan öylece duruyordu. "Özgürlüğünü düşünüyorsun demek. Bu, benim senden son isteğim. Haydi çek tetiği." Sana diyorum.

- Seni öylesine seviyorum ki özgürlüğüm feda olsun sana!"

Bir tabanca sesi. Erkek cansız yerde yatıyordu ve bir kadın çığlığı...

Yıldız Güncesi

Cengiz GÜNDOĞDU

5 Eylül Pazartesi

Türkiye'yi yönetenler barış dendikte sinirleniyor. **Barış Haftası** nedeniyle çeşitli etkinlikler düzenleniyor... etkinliklere katılanlar polisle karşıkarşıya geliyor. **İnsancıl** da Yalova'da barış etkinliklerine katılacaktı. Olmadı. Etkinlikler iptal edildi.

Tersi olsa... **Savaş Haftası** yapılsa... savaşa çağrı dense devlet, bu etkinliklere destek verir... Bosna için savaş çağrısı yapıldı... kimseden izin alınmadı. Taksim'de toplandılar... sonra yürüdüler. Devlet, bu toplantı izinsiz... toplanamazsınız... yürüyemezsiniz demedi.

Bu neden böyle.

Şöyle düşünmemeli. Neden barış istenmiyor. İnsanlar barışçıl bir ortamda yaşasa... kimse kimseye gözünün üstünde kaşın var demese ne güzel olur. Neden bu güzellik yaratılmıyor.

Bu olmaz. Çünkü temeli eşitsizliğe... haksızlığa dayalı bir toplumda yaşıyoruz... bütün dünyada. Haksızlıktan... eşitsizlikten kazanç sağlayanlar var. Böyle toplumsal bir yapıda barış olmaz. Açıkca söylenmez bu. Savaş durumu... ya da savaş devam etmeli... yoksa haksızlıktan... eşitsizlikten kazanç sağlayamayız denmez. Gerçeklik dille örtülür... insan sahte gerçeklikte yaşatılır. Yanlış bilinç durumuyla insan hep savaş durumunda tutulur... yeri gelince de o insan savaşa sürülür.

Kimileri bu durumu bilmez... insanı eşitsiz bir yapıda sömürdüğünü... Tanıdığım bir kapitalist vardı. Bir gün "Bu kadar parayı napacaksın, git evinde otur... gez... eğlen" dedim. "Burda birçok insana iş veriyorum. Ben gidersem bu insanlar aç kalır" dedi. Bunun üstüne artık değerle işçilerden nasıl haksız kazanç sağladığını gösterdim. Hesabı kitabı gördükte üzüldü. Olmaz" dedi. "Benim boğazımdan haksız tek bir lokma geçmedi."

İşin tuhafı tanıdık kapitalist şöyle düşünüyordu. "Senin düşüncelerin dedi barışı... kardeşliği bozar" O, savaşı üreten bu durumu barış sanıyordu. Tabii işin başındakiler bunun böyle olmadığını bilir. Bunun için insanı sahte gerçeklikte yaşatır. Barış için mücadele edenler sahte gerçeklikte yaşayanlara bozguncu görünür.

İşin başındakiler barış dendikte sinirlenir. Çünkü bilir onlar barış birçok durumu değiştirir. Yönetimi değişir... hukuk değişir... ekonomi değişir... sanat değişir. Sahte gerçeklik yüzünden insanın tepesinde yaşayanlar bu değişimde tepetaklak olur.

Barış bir gerçeklikten başka bir gerçekliğe geçiştir... sahte gerçeklik parçalanır... doğru gerçeklik kurulur... insan doğru gerçeklikte yaşar. Doğru gerçeklikte "Haydi vatan için savaşa" diyene "otur oturduğun yerde bütün dünya bizim vatanımız... bütün insanlar bizim kardeşimiz" denir.

Kimse boş düşünmesin. Sahte gerçeklik parçalanmadıkta... toplumsal yapı değişmedikte barış gelmez. Peki oturmalı mı böyle olana kadar. Hayır. Kökten bir değişiklik için sahte gerçeklikle... toplumsal yapıyla mücadele girişmeli... orasını burasını didiklemeli. Barış mücadelesinin soyut değil... somut olduğu bilinmeli. Bugün bütün çocuklar süt içemiyorsa bunun nedeni savaş durumu. Bu iyi anlatılmalı... sahte gerçekliği parçalayarak ışıltılı... sıkı bir bilinç verilmeli insana. Ama bizler bugün çağdaş hapishaneler için mücadele ediyoruz. Tabii savaşların çağdaşlaştığı bir dönemde hapishaneler de çağdaşlaşmalı... böyle düşünüyorlar.

Hapishane... ister çağdaş olsun... ister olmasın... savaş durumunun... savaşın bir göstergesi. Sağlıklı bir toplum hapishaneleri çağdaşlaştırma değil, hapishaneleri yerlebir etme mücadelesi verir. İtalya'da savcılar, mafiadan korunmak için geceleri hapishanede kalıyormuş. Ne güzel. Başkası için hapishane yapan kendi hapishanesini de yapıyor demektir.

Şöyle olacak. Savaş durumuyla... savaşla dünyayı cehenneme çevirenler... belki bir gün cehennem korkusuyla yola gelecekler... büyük bir devrimle insan barış gerçekliğini kuracak.

Acı da olsa bilmeliyiz. Barış için birçok cehennemler gerekiyor.

6 Eylül Salı

Günler kısaldı... Daha çok var... biliyorum... ama kış göründü. Bütün bir yaz sereserpe yaşadık. Şimdi günlerin kısalmasıyla kış, kendini hatırlatıyor. Eskiden aldırmazdım. Kış gelirse gelsin derdim. Ama birkaç yıldır kış görününce uzaktan kaygılanıyorum. Isınma... barınma harcamaları korkutuyor beni. Sonra yaşlılık... Toktamış Ateş'in deyişiyle kartalmışlık... Kartalmışlıkta hastalıklara direnç azalıyor... soğuk algınlığı bile haftalarca sürüyor.

Bugün sabah serinliğinde yürürken... leylekleri düşündüm... Ne güzel... kış gelince sıcak bölgelere gider leylekler. Sonra çoktandır leylek görmediğim geldi aklıma. Leylekler de uğramıyor İstanbul'a. Canım sıkıldı. Güneyde bir köye gitmeli orda oturmalı dedim. Ama bunun için bile para gerekli. Daha çok canım sıkıldı. Yolda yürürken birine rastlasam konuşa konuşa yürüsek dedim. Sırrı Öztürk'le bazen rastlaşırdık... yürürdük konuşa konuşa. Ama şimdi o hapiste... Daha çok... daha çok canım sıkıldı. Zaten suratsızın biriyimdir. İyice suratım asıldı. Çenem sola kaydı.

Yanadağların içinde yürüye yürüye geldim dergiye. Çay içerken... düşündüm... kışı güzelleştirmeli... bütün mevsimleri güzelleştirmeli... hayatı güzelleştirilmeli...

7 Eylül Çarşamba

Bu sabah yolda yine barış sorunu... 1960'da sosyalizmi yeni öğreniyorduk. Bir tanıdık vardı. Şöyle dedi. "Ben de sosyalizmi savunuyordum. Ama geçen gün sosyalistlerin aile üstüne yazdıklarını okudum. Ben sosyalist olamam... benim sosyalistliğim buraya kadar" dedi. O tanıdığa göre sosyalizm toplumun... insanın yeniden kurulması değildi... bir iki bozukluğun düzeltilmesiydi. Barış sorunu da böyle. Kimine... dahası çoğunluğa göre barış savaşların bitmesi. Bu sorunda netleşmeliyiz. Ben barış dendikte toplumun yeniden örgütlenmesini düşünüyorum. Kimsenin kimseye acı

çektirmediği... kimsenin kimseyi ezmediği bir toplum düşünüyorum. Böyle bir toplumda bugün barış isteyenlerin bile durumu değişebilir. Barış isteyenler bunu biliyor mu. Sözgelimi Memet Fuad... Napıyor Memet Fuat... Nazım Hikmet'in eserlerini yayınlıyor. Ama orasını burasını kırpa kırpa... Önce bu savaş ilanı... açıkca. "Ben" diyor Memet Fuat, "Nazım Hikmet'in eserlerini istediğim biçimde yayınlarım. İstediğim bölümü... istediğim biçimde kırparım. Hadi bakalım, napacaksanız yapın."

Acı veriyor ama söyłemeliyim, Memet Fuat'ın savaş ilanını kabul edecek durumda değilim. Bu savaşı kabul edebilmem için çok param olmalı. Para olsa Nazım Hikmet'in eserlerini yeniden eksiksiz basarım... bu savaşıkazanırım.

Şimdi durum şöyle. Memet Fuat Nazım Hikmet'i dövüyor. Bencileyin düşünenler bağrıyoruz uzaktan... "Memet Fuat, yapma etme... haksızlık bu... Sayın Fuat, lütfen durun. Memet Fuat gelirsem görürsün... bırak Nazım'ı". Kimi bağırıyor... kimi ağlıyor... kimi kendini yerden yere vuruyor...

Memet Fuat neye güveniyor. Paraya. Biliyor, hiçbirimiz bu eserleri basamayız. Ama barışçıl bir dünyada Memet Fuat bunu yapamaz. Saniyede indirirler. Gücünü yitirir. İşte bundan ötürü barışı istemez Memet Fuat. Barışçıl bir dünyada dergi yönetemez... Nazım Hikmet'i kırpamaz.

Memet Fuat yalnız paraya güvenmiyor. Güvendiği iki nokta daha var. Birincisi edilgin okur. Edilgin okur susar. Kırpma işini öğrenince, **Adam Yayınları**'nca basılan Nazım Hikmet'in eserlerini, "Al, sende kalsın bu eserler. Ben kırpılmış eser okumam" diye Memet Fuat'a göndermez.

Memet Fuat'ın güvendiği ikinci nokta yazarlar... şairler. Yazarlar... şairler "Nazım Hikmet'i kırpan bir kişinin yönettiği dergide yazmam" demez.

Nerden bakarsak bakalım Memet Fuat, üst noktada duruyor. Savaş ilan ediyor... parasızlık yüzünden savaşı kabul edemiyoruz. Acaba diyoruz okuru savaş alanına sokabilir miyiz. Okur uzaktan bakıyor bize. Yazarlar... şairler diyoruz... kimsenin aldırdığı yok.

Bir kez daha... iyice bilinsin. Barışçılık sözün çok ötesinde. Gerçeklik değişmesin, gerçeklikte kişisel konumun değişmesin ama barış gelsin... olmaz bu. Barış istiyorsak, kişisel konumumuzun değişeceğini bile bile gerçekliği değiştirmek için mücadele etmeliyiz.

Barışı yaratan bir gerçeklikte benim konumum nolacak. Barışı yaratan gerçeklik beni de silip süpürecek... silip süpürmeli. Çünkü ben yeni gerçekliğin.. barışın insanı değilim. Yeni gerçekliği bozacak bir dolu tatsız yanım var. Bilgili biri değilim... sezgilerimle yaşıyorum. Kırpıcılarla... boğuntuculardan farkım şu. Beni de silip süpürecek yeni gerçekliğin yaratılması için mücadele ediyorum. İşte bunun için beğeniyorum kendimi. Sen diyorum, kişisel durumun bozulacak diye yeni gerçekliği giden yolu tıkamıyorsun. Seni silip süpüreceğini bile bile yeni gerçeklik için mücadele ediyorsun. Kırpıcılarla boğuntucular en çok bu yüzden kızıyorlar bana "Niye ortalığı karıştırıyorsun... şu fani dünyada... kötü bile olsa şu gerçeklikte bir yere tutunmuşuz. Sen ha bre balyozla ellerimize vurup duruyorsun. Hem bizi... hem kendini yıkacak biçimde gençler yetiştiriyorsun. Ne gereği var bütün bunlara. Gel sen de katıl aramıza Televizyona çık... program yap... ödül al... edilgin okurun üstünde sultanı kur. Deli misin... ruh hastası mısınız... ne karın ağrısısın... edilgin okurun her öğün kurup kaldırdığı zengin soframıza sen de katıl. Sen de ye iç... atıştır. Sonra barış de... güzel dünya de... İstediğini kırp... istediğini boğuntuya getir... gözünün üstünde kaşın var mı diyeceğiz."

Tabii onlara... kırpıcılarla boğuntuculara katılmıyorum. Bunun için kızıyorlar bana... fırsat bulsalar bir kaşık suda boğacaklar... Bu önemli değil benim için. Kapitalist sistem içinde kalan... sistemin dilini... sistemin sofrasını... sistem içinde yükselme düşüncesini bırakmayan herkesle mücadele gerekiyor... her alanda.

Bana gelince... onların... kırpıcıların... boğuntucuların... Beyaz Adamların... sözcülerinin sofralarında oturmam. Bir kaşık suda boğulurum gerekirse...

8 Eylül Perşembe

Dün geldi haber... akşamüstü. Şair Soysal Ekinci intihar etmiş. Haber geldikte... dergide... sustuk hepimiz. Sonra bir arkadaşımız "İntihar etmemeli... dedi. "Evet" dedim "intihar etmemeli... ama."

Önce şunu kabul etmeli. Sistem bütün gücüyle saldırıyor insana. Ya bana teslim olacaksınız... benim istediğim koşullarda yaşayacaksınız... ya da çekip gideceksin diyor... Geçen gün televizyonda film seyredeyim dedim. Seyredemedim. Beş dakika film... on dakika reklam. Beynim karıncalandı. Açtım telefonu. Adımı... soyadımı... adresimi. Telefonumu verdim. Sonra hakaret ettim. Yetkili "Siz deli misiniz" dedi. "Bunu beni dava etmeniz için yapıyorum" dedim.

Düşünün... film seyredemiyorum televizyonda.

İnsancıl'da bir haftadır Ankara temsilciliği için uğraşıyoruz. Son derece basit bir durum. Altı üstü temsilcilik açılacak. Bir temsilcilik için neler gerektiğini anlatsam... bıkarsınız. Üstelik PTT işlemiyor... gönderdiğimiz mektuplar... dergiler gitmiyor... bize günlerdir mektup gelmiyor. Temsilcilik için gerekli yazışmaları özel şirketlerle gönderiyoruz. Özel şirket işçilerin sendikalaşmasını önlüyor... biz o özel şirketle mektup gönderiyoruz... Bizler için utandırıcı... trajik durum... Bu arada arkadaşlarımız Almanya'dan gönderilen parayı alabilmek için bir haftadır banka banka dolaşıyor.

Söylemek istediğim şu. Sistem, önümüze durmadan engeller çıkarıyor... her alanda. Her engel, önceki engelden daha zorlu. Sistem, "Bu engeli aştılar... bakalım yeni engeli aşabilecekler mi" diyor. Sistemin adamları bunu biliyor. Bir engele takılıp düşmemizi... paramparça olmamızı istiyor... bekliyor. Tabii bu arada... son derece önemli... güzel dostluklar... güzel aşklar sistemin burgacında boğuluyor. Kendini öldürme eylemi tam burda başlıyor.

İntihar etmemeli ama... napmalı. Düşünce mi söylüyorum. Sistem, her gün... her dakika... durmadan insani ilişkileri vuruyor. İnsanı arkadaşsız bırakmak istiyor... bırakıyor. İşte burda hiç kesintisiz... kayıtsız şartsız... milimetrik dayanışmalı arkadaşlıklar kurmalı... arkadaşlığı ne pahasına olursa olsun bozmamalı.

Şunu hiçbir zaman unutmamalı. Bozulan her arkadaşlık sistemin başarısı. Bunu iyice bilmeli... iyice bellemeli. Bizi adım adım intihara götüren sistemi ancak güzel arkadaşlıklarla... milimetrik dayanışmayla yıkabiliriz.

Sistem, doğrudan doğruya insani ilişki kurulmasını önlüyor... kendi ilişki biçimlerini sokuyor araya. Bu biçimlere değer yüklüyor. Sistemin ilişki biçiminin en çok bilineni para... Para karşısında insani ilişki direnemiyor. Para bir vuruşta insani ilişkiyi koparıyor. Sözgelimi bir yazar, yıllardır çalıştığı yayınevini, üçkuruş para için bırakıyor... başka bir yayınevine gidiyor. Burda sistemin ilişki biçimi, insani ilişkinin önüne geçiyor. Sistem burda ciddi bir tuzak kuruyor insana. Kendi ilişki biçimi-

ni güzel gösteriyor.. bu ilişki biçimine katkı oranında değer veriyor insana. Sözgelimi, hiç kimse çıkıp da sistemin ilişki biçimiyle hareket eden yazara... sporcuya... genel müdüre... şuna buna, insani ilişkinin hiç önemi yok mu... sen ne biçim insansın demiyor. Buna karşı, sistemin ilişki biçimini reddeden... insani ilişkinin güzelliğiyle boğaz tokluğuna **İnsancıl**'da çalışan. Şadiye Güle'ye "Sen deli misin... sen profesyonel sekretersin... git, bol paralı bir yerde çalış" diyor sistemin adamları... Sistemin ilişki biçimini reddeden bütün arkadaşlarımıza "kaçık" deniyor... bu arkadaşlarımıza sistemin ilişki biçimiyle hareket etmeleri öneriliyor... üstelik kendini marksist sanan kimi aymazlar yapıyor bunu. Sistemi sert yazılarla yıkabileceğini sanan bu aymazlar... sistemin ancak sistem dışı insani ilişkilerle yıkılabileceğini bilmiyorlar. Bu aymazlar, Sovyetler Birliği'nin insani ilişkileri geliştiremediği için yıkıldığını bir dakika olsun düşünmüyorlar.

Kapitalist ilişki biçimleri, insani ilişkileri biçimlerini yerlebir ediyor. Bu yüzden dünyada hem toplumsal hem bireysel yıkımlar yaşanıyor. bizler Türkiye'de insani ilişkileri geliştirebilseydik... kapitalist ilişki biçimlerini ayağımızın ucuyla itseydik. Soysal Ekinci intihar etmezdi. Bu intihar hepimizin yüzüne atılmış bir tokattır. Herkes kendine gelsin... ayıksın.

Soysal Ekinci, güzel bir dünya için mücadele etti. Bu yolda hapse girdi. Sonra...

Biliyorum... iyi biliyorum kapitalist sistemin rezilleştirdiği bu dünyada insanca yaşamak zor. Ama şu bilinmeli. Bir kapitalist, ancak öbür kapitalistle vardır. Kapitalistler biraraya geldi, rezil bir dünya kurdu. Buna karşı bir insan, öbür insanla vardır. İnsanlar biraraya gelirse, insani bir dünya kurar.

İnsan... sen güçlüsün. Buğdaydan ekmeği sen yaptın. Madenleri sen erittin. Güzel şiiri sen yazdın. Sen, insani bir dünya kurarsın. İnsan... insanla biraraya gel... güzel bir dünya için... insani bir dünya için.

16 Eylül Cuma

Dün... 2. Asliye Ceza Duruşma Salonu... **Berfin Yayınları** yöneticisi İsmet Arslan yargılanıyor ya, onun için gittim. Abdullah Rıza Ergüven'in **Yasak Tümceler** adlı eserini yayınladığı için yargılanıyor İsmet Arslan.

Gider gitmez hemen duruşma salonuna girdim. İsmet Arslan'dan önce üç duruşma gördüm. Biri, sahte makbuzla sahtekarlık yapmış... öbürü, borsada önüne geleni dolandırmış... bir başkası çekle mal almış... sonra çekleri ödemiş.

Yargıçların... savcıların işi zor. Sistemden kaynaklanan bütün pislikler önlerine geliyor... yargıçlar... savcılar bu ortamda adalet arıyor.. haklıyı haksızı ayırmağa çalışıyor.

Üç duruşmadan sonra İsmet Arslan'a geldiler... İsmet Arslan yargılanıyor. İki dinleyen var, biri ben... öbürü Müşür Kaya Canpolat. Canım sıkıldı. **Yayıncılar Birliği...** yazar örgütleri... **İnsan Hakları Derneği...** basın... kimse yok diye canım sıkılırken Abdullah Rıza Güven'in gıyabında tutuklama kararı çıkmaz mı... aman İsmet de tutuklanmasın... neyse tutuklanmadı.

Yazarları... yayıncıları duruşmalarda yalnız bırakanları suçlamıyorum. Biliyorum, herkesin işi var, herkesin işi başından aşkın. Ama şu bilinsin. Yalnız bırakan yalnız kalır.

Duruşmadan sonra **Berfin**'e gittik... çay içtik.

19 Eylül Pazartesi

Pazar günü **Star** televizyonunun **Kırmızı Koltuk** programında Cem Boyner'i dinledim. Önce şunu söyleyeyim. Cem Boyner etkin konuşuyor. Etkin konuşanı herhangi bir tartışmada bastırmak kolay değildir. Cumartesi günü ATV'nin **Siyaset Meydanı** adlı programında Cem Boyner, Ertuğrul Günay'la Toktamış Ateş'i bastırdı. Neden böyle oldu. **Siyaset Meydanı**'nın konusu **değişim.** Bu konuyu sistemle ele almak gerekir. Kapitalist sistem içinde insani bir değişim mümkün mü. Kapitalist sistem içinde insani değişimin olamayacağını göstermek gerekir. Bu gösterilmedi. Anayasadan kaynaklanan kısıtlamalar nedeniyle gençlerin politika yapamadığı... gençler politika yaparsa değişimin olacağı söylendi. Oysa değişim... insani değişim kuşak sorunu değil... sınıf sorunu.

Murat Belge'den... Erdinç Özköylü'den değişime böyle bakmalarını isterdim. Ama ikisi de söylediğim açıdan bakmadı değişime. Bütün bu nedenlerden ötürü Cem Boyner gecenin yıldızı oldu. Belkide istenen buydu. Ama işin tuhaf yanı şurda. O gece Cem Boyner... Mehmet Altan... Işın Çelebi... Gülay Atığ... İslamcı Yaşar Kaplan değişimi savundu. Toktamış Ateş, Ertuğrul Günay, Erdinç Özköylü değişime karşı çıktı. Tabii bu. "Ben değişime karşıyım" denerek olmadı. Özellikle Mehmet Altan'la, Cem Boyner, başarılı bir taktikle, Toktamış Ateş'le, Ertuğrul Günay'ın karşı çıkacakları görüşlerini değişim diye gösterdiler... bilerek... bilinçle. Toktamış Ateş'le Ertuğrul Günay bu taktiğin tuzağına düştü.. o gece tutucu göründü.

Türkiye'de değişim dendikte tek kelime konuşamayacak durumda olan Işın Çelebi... Gülay Atığ, Yaşar Kaplan uzun uzun değişimi anlattılar... Onları dinlerken içim sızladı. O gece, kimsenin kimseyi sömürmediği... eşitlikci bir dünya ütopyası konabilir... değişimin bu olduğu gösterilir, Cem Boyner, Mehmet Altan, Işın Çelebi, Gülay Atığ, Yaşar Kaplan'ın gerçekte değişimi savunmadıkları gösterilebilirdi. Bu yapılmadı... yapılamadı.

Cem Boyner'i ertesi gün **Kırmızı Koltuk**'ta bir kez daha dinledim... dikkatle. Cem Boyner, hitabeti, tartışmayı iyi bellemiş. Sözgelimi Işın Çelebi yüzünü... dudaklarını... gövdesini konuşmaya katmıyor. Işın Çelebi mankene benziyor. Boyner gövdesini katıyor konuşmaya. Soru soruyor, fıkra anlatıyor. Genel doğruları benimsettikten sonra... genel doğruların üstüne tikel yanlışlar kuruyor. Kimi sorulara doğrudan doğruya yanıt veriyor... doğrudan yanıt veremeyeceği soruların çevresinde dolanıyor... soruyu boğuyor.

Söylemek istediğim şu. Cem Boyner'le tartışacak birinin tartışma tekniğini iyi bilmesi gerekiyor. Bu teknik iyi bilinmezse Cem Boyner'le tartışmaya kalkan yerlebir olur. Cumartesi gecesi **Siyaset Meydanı**'nda böyle oldu. Erdinç Özköylü sesini çıkaramadı. Ertuğrul Günay, "Bunlar otuzyıl önce söylendi" demek zorunda kaldı. Toktamış Ateş, bir tartışmacının söylememesi gerekeni söyledi. "Cem Boyner'in propagandasını dinlemeye mi, geldik" dedi. Bir tartışmacı bunu söylemez... karşı propagandayla harekete geçer... propagandanın etkisini bozar.

Bütün bunları bilmek gerekir. Bilinmiyor. Bilinmediği için Cem Boyner gecenin yıldızı oldu. Acemi tartışmacılar yüzünden yakında Türkiye'nin yıldızı olacak Cem Boyner.

21 Eylül Çarşamba

Dün gece bir düş gördüm... ne gördüğümü tam anımsamıyorum. Ama düşten sonra... belki düşle birlikte... uyandıkta iç dünyamda bir esenlik hissettim.

Düşlerimi önemserim. Hiçbir zaman göremeyeceğim sevdiklerimi düşlerde görürüm. Bir hafta oldu... bir

gece Günay Akarsu'yu gördüm düşümde. Uzun uzun yürüdük bir gölün yamacında. "Biliyorum sıkıntıdasın"... dedi. Şaşırdım. "Ama ben size anlatmadım sıkıntımı... nerden biliyorsunuz" dedim. Gülümsedi. "Siz hem inatçı... hem çözümleyici bir insansınız. Bu sıkıntıları da atlatacaksınız" dedi. Sonra şöyle konuştu. "Siz hiçbir zaman ödün vermediniz... boyun eğmediniz... karşıtlarınız en çok buna kızıyor."

Uyandıkta düşündüm. Düşler nasıl bir hayatın karşılığı. Günay Akarsu düşüme giriyor... bana... dün konuşmuşcasına yaşadıklarımı anlatıyor. Yıllarca önce ölen sevgideğer dostum sıkıntıda olduğumu nerden bilebilir. Ruha... ruhun ölmezliğine inansam kolay... Akarsu'nun ruhu benle derim. **İnsancıl**'da dolaşıyor... görüyor... duyuyor. Ama ruha... ruhun ölmezliğine inanmıyorum. Peki, Günay Akarsu nerden çıkıp geliyor.

Kalktım oturdum... bunu düşündüm. Düşlerimizi de biz yaratıyoruz dedim. Şöyle. Günay Akarsu'yu özlüyorum... bazan çok özlüyorum. Sistem dışı... köklü... sağlam... insani bir arkadaşlık yaratmıştık. Bunu da özlüyorum. Bu özlemler yüzünden beynim, ben uykudayken Günay Akarsu'yu yaratıyor. Peki Günay Akarsu nasıl konuşuyor. Günay Akarsu konuşmuyor... ben konuşuyorum. Çünkü biliyorum sevgideğer dostum sağ olsaydı böyle konuşurdu.

Geçen gece sevmediklerimi gördüm. Kalabalıktılar... hepsi terbiyesiz. Bir sokağın başında çıktılar karşıma. En terbiyesizi ileri geri konuşmak istedi. Bir tokat attım buna... saldırdı hepsi.

Neden tokat düşte. Söz bitti onlar için. Tokatı çoktan hakkettiler... Bu tokat mutlaka atılacak. Benle ilişkide kim ne hakketmişse... er ya da geç hakkı verilir... mutlaka. Hakkedene hakkını vermekte acele etmem... hakkını veririm günü geldikte.

Dün gece görülen... belirsizlik... anımsıyamama... uyandıkta esenlik. Şunu anımsıyorum. Yüzünü göremediğim ama güzelliğini hissettiğim bir kadın... belki bir gezinti yeri... "Kaçıyıl uzaktan geldiniz" dedim... bunu anımsıyorum... belirsizlikte... yüzünü göremiyordum... belki sis vardı... gülümsedi. Konuşmadı. Ama "o yıldızdan... hani geceleri... yatmadan önce baktığın yıldız var ya, ordan" dediğini hissettim. Tam burda... uyandıkta içimde... iç dünyamda esenlik.

Kalktım. Bir cigara yaktım. Eskiden kahvaltı etmeden cigara içmezdim. Sakınırdım kendimi... şimdi değiştim. Sabaha karşı uyandıkta aç aç cigara içiyorum... Bugün de öyle oldu. Cigara yaktım... sessizce balkona çıktım... gün ağırıyordu... bir bulut gidiyordu... git bulut dedim... belki ben de gelirim bir gün.

Gitti bulut... cigaram bitti. Odaya girdim. Yatağımda o vardı... yüzünü göremediğim gülümser kadın. Uyurken bile gülümsüyordu. Gördüm. Yüzünde bir çocuk... yalnız... beş taş oynuyordu. Gördüm. Saçlarında akasyalar çiçek açmıştı. Sessizce yatağa girdim. Kadın bir göle dönüşüyordu... bana gel diyordu... gel... sessizce kalktım... göle girdim. Yüzerken... derine gel... dal... derine dedi. Daldım... en derine giderken... uyudum... en derinde.

23 Eylül Cuma

Ankara'ya gidiyorum Mavi Tiren'le. Nasıl kalleş olunur... Ankara Temsilciliğinde **İnsancıl**'ın... bunu anlatacağım. Birçok kez gittim Ankara'ya. Ama bu gidişim farklı... **İnsancıl'a** gidiyorum... **İnsancıl Etkinliğine.** Sevincim farklı... heyecanım farklı bu yüzden.

Tiren biraz sonra kalkacak. Yolculuğu severim... tiren yolculuğunu hele... güzel bir yolculuk umud ediyorum... Yol boyunca **Suç ve Ceza**'yı okuyacağım... Dostoyevski'nin. Rus yazarlarını Gogol'den başlayarak yeniden okumaya başladım. Bizim romancılarımızın da bu romanları yeniden okumalarını isterdim.

Tiren kalkacak... son duyurular... son düdükler. Tek kişilik yerdeyim. Kendimi iyi hissediyorum. Karaköy'den Haydarpaşa'ya gelirken... vapurda... mehtabı gördüm. Sevindim. Arada sırada kaybolsa da tirende de göreceğim seni dedim.

Tiren... mehtap... Dostoyovski... Ankara'ya gidişin farklı sevinci... farklı heyecanı... sevinçli bir yolculuk.

26 Eylül Pazartesi

Cumartesi... pazar Ankara'da... hep güzellik... hep sevinç... Ama tuttum kendimi. Fazla sevinme dedim... fazla sevinme... çok üzülebilirsin sonra. Tatsız bir durum bu... korku. Ama yaşananlar var arkada. Büyük sevinçler var... sonra o büyük sevinçleri ezenler... yokedenler var.

Olup bitenleri anlatayım kısaca. Sabah tirenden indikte doğruca **İnsancıl'a** gittim. Ne güzel değil mi... İstanbul'da **İnsancıl**'dan çıkıyorum, Ankara'da **İnsancıl'a** gidiyorum... Doğruca **İnsancıl**'a gittim dedim ama, doğruca... tam doğruca değil. Azıcık dolaştım heyecanım yatışsın diye. Sonra **İnsancıl...** yolarkadaşlarım. Kahvaltı beyaz peynir... zeytin... domates... çay.

Güneş yürüyor gökte... **İnsancıl** güneş yolcusu sanki... gençler geliyor. Tanıdıklarım... tanımadıklarım. Doluyor **İnsancıl** insanla.

Saat 15.000'de **Güneşleme** başlıyor. Tartışmalı üç saat. Şunu söylemeliyim. Benim konuşmam önemli değil... hiç. **İnsancıl**'ın etkinlikleri önemli. Şu bilinsin... şunu söylüyorum. Güzel bir ütopyanın ilk adımları atılıyor Ankara'da. O güzel ütopyayı korumalıyız... korumak zorundayız. Konya'dan Fatma'yla Mehmet geliyor. Mehmet, Konya'dan **İnsancıl'a** el uzatıyor. Şöyle düşünüyorum. İnsani bir dünya yaratmak istiyorsak her ilde bir Mehmet bulmalıyız.

Gece Kardelende'yiz. Eğleniyoruz. Bir yolarkadaşımız "Eğlenelim arkadaşlar, hasımlar çatlasın, dostlar sevinsin" diyor. Eğleniyoruz. Bir dost geliyor. Fatih Çiftlik... "İnsancıl ruhumun sefertası" diyor. Hep sevinç... hep. Kardelen'e girişimiz bile. İyi karşılanıyoruz... sevinçle.

Ben bu sevinçleri aradım yıllardır. Kişisel... sisteme bağlı çıkarlar bırakıldıkta... güzel bir ütopya mücadelesinde yaratılabilir böyle sevinçler. Sakıntısız... ışıltılı sevinçler. Bunalımlı... dedikodulu... hasetli iç dünya sistemin çukuruna atılır. Güzel bir ütopya mücadelesinde... en tatsız durumlarda bile... sakıntısız... ışıltılı sevinçler yaratılır.

Eğlencenin sonuna doğru bir sorun çıktı. Gündoğdu nerde yatacak. Ankara'da evim çok... nerde kalacağım. Rona çözdü sorunu. Gündoğdu dergide yatacak. Dergide yattım... **İnsancıl**'da. Pazar sabahı sordular. "Rahat ettiniz mi" "Kendi yerinde rahatsız olmaz insan" dedim.

Pazar günü iç eğitim var **İnsancıl**'da. İç eğitimden sonra **İnsancıl**'ın yeni sayısı değerlendirildi. Değerlendirmeleri... eleştirileri sevinçle dinledim. Bu eleştirileri yazın" dedim. Yazacaklar. Şu bilinsin. **İnsancıl**'da hiç kimse, hiçbir gerekçeyle eleştirinin üstünü örtemez. **İnsancıl,** kendini eleştire eleştire bu noktaya geldi... kendini eleştire eleştire ilerleyecek.

Ankara'dan pazar 23.30'da ayrıldım.

Güzel bir dünya mücadelesinde sevinç yaratıcıları... orda... Ankara'da. Bir uğrayın **İnsancıl'a**... sevinç yaratımına siz de katılın... sistem dışı sevinç için.

İNSANCIL
ANKARA GÜLÜMSÜYOR

Kasım Ayı Etkinlikleri

GÜNEŞLEME
PARİS KOMÜNÜ
Sunu
5 Kasım Cumartesi Saat 15.00

◆

GÜNEŞLEME
Nihat ATEŞ
DUYGULARIMIZIN KANIYLA
BAŞKA RUHLARI OKŞUYORUZ
12 Kasım Cumartesi Saat 15.00

SÖYLEŞİ
Ayda ERBAL - Alev PATLAK
POPÜLER KÜLTÜR - MASALLAR
VE İDEOLOJİ
19 Kasım Cumartesi Saat 15.00

◆

İMZA GÜNÜ / SÖYLEŞİ
Kemal ÖZER
İKİNCİ YENİ'DEN TOPLUMCU ŞİİRE
26 Kasım Cumartesi Saat 15.00

Adres:
İNSANCIL ANKARA TEMSİLCİLİĞİ
Necatibey Cad. Lale Sokağı 4/18 Sıhhıye - ANKARA

İNSANİ KÜLTÜR MÜCADELESİNE KATKI

Sistem, kültür dünyasını sıkı sıkıya tutmak için büyük reklamlarla atağa kalktı. Yalnızca duyduğunu gören... duymadığını göremeyen derkesine düşürülen kişiler de sistemin kültür metalarıyla sahte gerçeklikte yaşamaya devam ediyorlar. Bu noktada duymadığını göremeyene göstermek gerekiyor. İnsancıl hem dergisiyle... hem yayınlarıyla sahte gerçekliği kırma mücadelesi veriyor. Bu mücadeleye katkınız için İnsancıl, taksitli kitap kampanyası açıyor. Aşağıdaki ödeme biçimiyle İnsancıl Yayınları'nın hepsini edinebilirsiniz.

Peşin	430.000.- TL.
Birinci Taksit	430.000.- TL. (Peşinattan sonra birinci ay)
İkinci Taksit	430.000.- TL. (Peşinattan sonra ikinci ay)

Yeni yılda kendinize ya da dostlarınıza armağan... İnsancıl Yayınları (Kitap listemiz arka kapaktadır).

İNSANCIL YAYINLARI

Şiir Dizisi:	
İnsanın Ayak Sesleri / **Berrin Taş**	**50.000 TL.**
Kırmızıyı Unutma / **Aliye Özlü**	**50.000 TL.**
Pazar Resimleri / **Ali Ersin Günçe**	**50.000 TL.**
Cemreye Çağrı / **Cemile Çakır**	**50.000 TL.**
İnsana Gecikmeden / **Berrin Taş**	**50.000 TL.**
Ekmekarası Umut / **İdris Atmaca**	**50.000 TL.**
Dinlenen Cadı / **Nihat Ateş**	**50.000 TL.**
Açık Gece / **Ömer Bilge**	**50.000 TL.**
Bir Gün Konuşur Rüzgar / **Ali Ersin Günçe**	**50.000 TL.**
Ateş de Yanar / **Bozan Yaman**	**50.000 TL.**
Gül Dikenini Öpünce / **Arif Madanoğlu**	**50.000 TL.**
Öykü Dizisi :	
Sengisemai Bir Ölüm / **Lütfiye Aydın**	**50.000 TL.**
Ara Balkon / **Kezban Özbay**	**50.000 TL.**
Uzaydan Gelen Kadın / **Fatma Kethüdaoğlu**	**50.000 TL.**
İnsan Eli / **D. Mehmet Şekeroğlu**	**60.000 TL.**
Roman Dizisi :	
Proxima Centauri / **Ömer Baytaş**	**80.000 TL.**
Çağrısız Hayalim / **Kaan Arslanoğlu**	**70.000 TL.**
Deneme-Eleştiri Dizisi :	
Denemenin Kıyılarında / **Yusuf Çotuksöken**	**60.000 TL.**
Gerçekçi Düşünce - Gerçekçi Sanat / **Afşar Timuçin**	**60.000 TL.**
İnsan Arayışı / **Sadık Albayrak**	**60.000 TL.**
Yanılmanın Gerçekliği / **Kaan Arslanoğlu**	**100.000 TL.**
Eleştiri / **Cengiz Gündoğdu**	**100.000 TL.**
İnsancıl Dergisi : 1. yıl Cildi	**500.000 TL.**
İnsancıl Dergisi : 2. yıl Cildi	**500.000 TL.**
İnsancıl Dergisi : 3. yıl Cildi	**500.000 TL.**

Not/ Posta masrafı nedeniyle ödemeli gönderilmez. İstenen kitabın bedeli banka veya postaçeki hesabına yatırıldıktan sonra istenen kitabın adıyla birlikte makbuzun fotokopisi İnsancıl adresine gönderilmeli.

İNSANCIL :
Mollafenari Sok. Nadir Han No: 40/42 Kat: 5 34410 Cağaloğlu / İst.
Tel: 511 79 94 - 513 93 99